

НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ «ОДЕСЬКА ЮРИДИЧНА АКАДЕМІЯ»
МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ «ОДЕСЬКА ЮРИДИЧНА АКАДЕМІЯ»
МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

Кваліфікаційна наукова праця
на правах рукопису

КАДЕНКО ОКСАНА ОЛЕГІВНА

УДК 347.965-042.62(477)(043.5)

К13

ДИСЕРТАЦІЯ
ПРАВОВИЙ СТАТУС НАЦІОНАЛЬНОЇ АСОЦІАЦІЇ АДВОКАТІВ
УКРАЇНИ

081 – Право

Подається на здобуття ступеня доктора філософії

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело

_____ / О. О. Каденко

Науковий керівник:

БАКАЯНОВА

Нана Мезенівна,

доктор юридичних наук, професор

Одеса – 2022

АНОТАЦІЯ

Каденко О. О. Правовий статус Національної асоціації адвокатів України. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право». – Національний університет «Одеська юридична академія», Одеса, 2022.

Вивчення спеціальної літератури дозволило дійти до висновку, що дослідження адвокатури здійснюється за декількома умовними напрямками: історія адвокатури, організаційні та функціональні аспекти функціонування адвокатури, практичні аспекти адвокатської діяльності, адвокатське самоврядування, удосконалення адвокатури та адвокатської діяльності в Україні з метою наближення до стандартів ЄС. У свою чергу, дослідження діяльності НААУ в окремий науковий напрямок не сформувалось.

Метою дисертаційного дослідження є розроблення теоретичних положень і практичних рекомендацій щодо удосконалення правового статусу Національної асоціації адвокатів України.

Визначено, що становлення та розвиток НААУ хронологічно охоплює період з 05 липня 2012 р. по сьогоднішній день та включає етапи: створення та реєстрації НААУ; первинного емпіричного розвитку; розвитку, визначеного Стратегією розвитку НААУ до 2020 р.; розвитку, визначеного Стратегією розвитку НААУ на 2021-2025 рр.

Запропоновано за історичним критерієм виокремлювати такі періоди становлення та розвитку НААУ: розвитку передумов створення НААУ; створення НААУ; розвитку НААУ. За критерієм публічно-звітних періодів: з 2012 р. по 2017 р.; 2018 р.; 2019 р.; 2020 р. тощо.

Спрогнозовано, що НААУ перебуватиме в стані активної розбудови та самовдосконалення, допоки її діяльність за предметним та організаційним змістом не буде повністю відповідати потребам, які зумовлені виконанням статутних завдань. У цьому напрямку НААУ буде продовжувати рух до більш складних форм, а його інтенсивність перебуватиме у прямому причинно-наслідковому зв'язку із внутрішніми процесами, які значною мірою пов'язані з суб'єктивним

складом органів адвокатського самоврядування та утворень НААУ, а також зовнішніми факторами впливу.

У роботі висвітлено співвідношення категорій «правовий статус НААУ», «правовий статус органів адвокатського самоврядування» та «правовий статус адвокатури», які хоча і тісно пов'язані між собою, однак відрізняються за обсягом основного поняття та визначають правове становище різних суб'єктів в межах інституту адвокатури.

Запропоновано визначити статус НААУ як нормативно закріплене правове становище, що визначає обсяг компетенції, мету, завдання і функції її діяльності, а також особливості взаємодії з державою, органами державної влади і адвокатського самоврядування, адвокатами, адвокатськими бюро, адвокатськими об'єднаннями та іншими суб'єктами права.

З'ясовано, що статусу НААУ притаманні головні та специфічні ознаки. Головними ознаками є: 1) організаційна єдність; 2) майнова відокремленість; участь у цивільному обороті від власного імені; 3) здатність нести майнову відповідальність; 4) здатність бути позивачем або відповідачем. Специфічними ознаками є: 1) мета створення – забезпечення реалізації завдань адвокатського самоврядування; 2) мета діяльності – об'єднання українських адвокатів для виконання покладених на неї завдань; 3) функції – напрямки діяльності з забезпечення реалізації завдань адвокатського самоврядування; 4) обов'язковість членства в НААУ; 5) ексклюзивний статус – є єдиною професійною асоціацією адвокатів в Україні, яка утворена відповідно до закону і не може бути ні реорганізована, ні ліквідована інакше, як на підставі закону.

Обґрунтовано, що функції НААУ це основні напрямки діяльності, що здійснюються з метою об'єднання всіх адвокатів України, забезпечення реалізації завдань адвокатського самоврядування, сприяння розвитку та зміцнення інституту адвокатури в Україні, підвищення ролі та авторитету у суспільстві, захисту прав та законних інтересів адвокатів.

Основними функціями НААУ відповідно до закону та Статуту визначено: 1) об'єднання всіх адвокатів (консолідаційна); 2) забезпечення діяльності органів

адвокатського самоврядування (забезпечувально-самоврядна); 3) сприяння розвитку та зміцненню інституту адвокатури в Україні (організаційно-перспективна); підвищення ролі та авторитету адвокатури у суспільстві (організаційно-іміджева); 4) захист прав та законних інтересів (корпоративно-захисна); 5) прийняття адміністративних актів, управлінських рішень та здійснення юридично-значущих дій щодо ведення ЄРАУ та інших сервісів (адміністративна).

Висловлено точку зору, що органи адвокатського самоврядування виконують основні функції самоврядування, а НААУ забезпечує таке виконання; органи адвокатського самоврядування є виконавцями конкретно визначених функцій самостійного вирішення адвокатами своїх корпоративних питань, а НААУ, у свою чергу, є формою об'єднання всіх адвокатів та одночасно суб'єктом консолідації своїх членів, тобто її функціонування - це спосіб забезпечення діяльності органів адвокатського самоврядування.

Зроблено висновок, що система органів та утворень НААУ є сукупністю інтегрованих та взаємодіючих елементів, які об'єднані єдиною метою: реалізувати завдання адвокатського самоврядування та забезпечити цей процес.

Запропоновано утворення НААУ: 1) за організаційною формою поділяти на: секретаріат, комітети, ради, центри, представництва, фонди та ін.; 2) за способом нормативного визначення: ті, які визначені законом (наприклад, секретаріат НААУ), та ті, які визначені актами НААУ (комітети, представництва тощо); 3) за функціональним призначенням утворення НААУ: ті, що покликані забезпечити виконання функцій НААУ (секретаріат НААУ, Науково-консультативна рада тощо), та ті, яким доручено виконувати функції НААУ (наприклад, Комітет захисту прав адвокатів та гарантій адвокатської діяльності НААУ); 4) за належністю до структури НААУ: ті, які є частинами структури НААУ (Центр дослідження адвокатури і права, Науково-консультативна рада, Експертна рада тощо), та ті, які мають самостійний юридичний статус (Вища школа адвокатури та Благодійний фонд допомоги адвокатам); 5) за видом функцій утворення НААУ: інституційні (Комітет з питань стратегічного розвитку та визначення

пріоритетних напрямків діяльності НААУ), галузеві (наприклад, Комітет з адміністративного права та процесу НААУ), іміджево-корпоративні (наприклад, Рада старійшин адвокатів), дорадчо-консультативні (наприклад, Науково-консультативна рада) та інші.

Встановлено, що Секретаріат НААУ - це постійно діючий виконавчий орган організаційно-забезпечувального характеру, який за допомогою штату визначених працівників та виділеної йому матеріально-технічної бази забезпечує створення організаційних та інших умов для належного здійснення повноважень НААУ, супроводження її статутної діяльності, ефективного виконання статутних завдань та цілей.

Висвітлено ознаки, які притаманні Секретаріату НААУ: 1) наявність штату працівників; 2) структурованість; 3) допоміжний, виконавчий та організаційно-технічний характер діяльності; 4) специфічність завдань діяльності - створення організаційних умов для належного здійснення повноважень НААУ, супроводження її статутної діяльності на всіх етапах; 5) постійний та систематичний характер діяльності; 6) наявність особливих, конкретно визначених повноважень керівника Секретаріату.

Доведено, що функції та повноваження Секретаріату за предметом діяльності можуть поділятися на: 1) забезпечувальні (організаційна, проектна, аналітична, забезпечувально-комунікаційна, а також забезпечення безперервності та наступності у діяльності органів адвокатського самоврядування); 2) виконання делегованих повноважень та доручень (ведення ЄРАУ, організація підвищення кваліфікації адвокатів, захист прав адвокатів тощо); 3) представницькі; 4) інформаційні; 5) ведення діловодства, бухгалтерського обліку та звітності.

Обґрунтовано необхідність уніфікувати назву Секретаріату – «Секретаріат Національної асоціації адвокатів України» у всіх актах НААУ.

Запропоновано під комітетом НААУ розуміти постійно діючий колегіальний дорадчий допоміжний орган НААУ, який створюється в порядку, визначеному РАУ, та діє на засадах законності, верховенства права, добровільності, рівності,

гласності, безоплатності роботи його членів з метою сприяння НААУ у виконанні її функцій та досягненні завдань її діяльності.

Визначено, що завданнями комітетів НААУ є виконання частини доручених їм функцій НААУ в обсягах та сферах, визначених положенням про них та/або рішенням про їх створення. Зроблено висновок, що комітети НААУ за кількістю та змістом своєї діяльності складають базис функціонального забезпечення діяльності НААУ.

З'ясовано, що комітети НААУ нормативно поділяються на: інституційні, галузеві і ті, які мають спеціальний предмет діяльності; за суб'єктом створення на: такі, що створені за рішенням РАУ (здебільшого у період з 2012 р. до 2019 р.), та такі, що створені одноосібно Головою НААУ, РАУ (здебільшого – з 2019 р.).

Іншими утвореннями НААУ визначено: Вищу школу адвокатури, Науково-консультативну раду НААУ, Науково-методичний центр дослідження адвокатури і права, представництва НААУ за кордоном, Експертну раду з питань акредитації та сертифікації, Всеукраїнську благодійну організацію «Благодійний фонд допомоги адвокатам», Раду старійшин адвокатів.

Критично проаналізовано правове становище Вищої школи адвокатури НААУ. Доведено, що одне із надважливих завдань адвокатського самоврядування виконується приватною структурою, яка юридично, фінансово та організаційно є повністю відокремленою й незалежною від НААУ. При цьому, надаючи послуги адвокатам та іншим особам на платній основі, Вища школа адвокатури НААУ, самотійно розпоряджається своїм майном та здобутими коштами. Таке безповоротне вибуття фінансів з самофінансованої адвокатської спільноти визначає додаткову підставу для твердження про необхідність нормативного виправлення існуючої ситуації.

Доведено, що у зв'язку із створенням Вищої школи адвокатури НААУ та активною діяльністю Науково-методичного центру наукових досліджень адвокатури і права, завдання та повноваження Науково-консультативної ради НААУ очевидно слід переглянути у спосіб досягнення рівня достатньої правової визначеності у питаннях розмежування її повноважень і повноважень Вищої

школи адвокатури НААУ, Науково-методичного центру дослідження адвокатури і права, а також комітетів НААУ з тотожними або суміжними предметами діяльності.

Визначено організаційно-правове забезпечення НААУ як сукупність заходів нормативного та іншого характеру, які вживають суб'єкти права для забезпечення реалізації функцій НААУ задля досягнення мети та завдань її діяльності, а також визначених Законом України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» завдань адвокатського самоврядування.

Обґрунтовано, що видами організаційно-правового забезпечення діяльності НААУ є: нормативне забезпечення діяльності НААУ, кадрове забезпечення НААУ та фінансове забезпечення НААУ.

Суб'єктами нормативного забезпечення діяльності НААУ на міжнародному рівні визначено ООН, міжнародні регіональні об'єднання (ЄС, Рада Європи та ін.), Раду адвокатів та юридичних товариств Європи, Європейський суд з прав людини, Суд Європейського союзу тощо. На національному рівні нормативне забезпечення діяльності НААУ здійснюється за допомогою нормативно-правових актів, які містять норми загальної прямої і опосередкованої дії.

Обґрунтовано, що практика Верховного Суду виступає засобом подолання недоліків нормативно-правових актів, а його рішення є актами нормотворчості щодо певної правової позиції, в тому числі й щодо НААУ.

Висвітлено, що діяльність НААУ на саморегулятивному рівні забезпечується в основному через вищий постійно діючий орган адвокатського самоврядування – РАУ, рішеннями якого врегульовано найбільш значущі сфери діяльності професійної організації адвокатів.

Сформульовано, що кадрове забезпечення НААУ – діяльність, яка спрямована на формування складу органів адвокатського самоврядування, а також працівників таких органів, які забезпечують діяльність з виконання визначених й покладених на неї Законом України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» й статутом НААУ завдань та функцій. У широкому та

організаційному розумінні кадровою (суб'єктною) основою НААУ є її члени – всі адвокати України.

З'ясовано, що специфіка джерел фінансового забезпечення НААУ зумовлена притаманною не бюджетним організаціям диспозитивністю у їх визначенні та обмеженою можливістю недержавного походження таких джерел.

Визначено, що запропонована модель правового визначення внесків на забезпечення реалізації адвокатського самоврядування наділяє РАУ надмірними повноваженнями, особливо в частині права встановлення періодичних чи разових внесків регіональними органами адвокатського самоврядування на забезпечення реалізації адвокатського самоврядування на загальнонаціональному рівні. Таке абсолютне право доцільно залишити за з'їздом адвокатів України, а право РАУ обмежити згодою регіональних органів адвокатського самоврядування.

За наслідками зроблених в процесі дослідження висновків сформульовано пропозиції щодо удосконалення законодавства України та нормативних актів в частині правового статусу Національної асоціації адвокатів України.

Ключові слова: адвокатура, адвокатська діяльність, Національна асоціація адвокатів України, адвокатське самоврядування, органи адвокатського самоврядування.

ABSTRACT

Kadenko O. O. Legal status of the Ukrainian National Bar Association. - Qualifying scientific work as manuscript.

Thesis for the degree of Doctor of Philosophy in the specialty 081 "Law". – National University "Odesa Law Academy", Odesa, 2021.

Research of special literature led to the conclusion that the study of advocacy is carried out in several conditional areas: history of advocacy, organizational and functional aspects of advocacy, practical aspects of advocacy, advocates self-government, improving advocacy and advocate activity in Ukraine to meet EU standards. In turn, the study of UNBA activities in a separate scientific field has not been formed.

The purpose of the dissertation research is to develop theoretical provisions and practical recommendations for improving the legal status of the Ukrainian National Bar Association.

It is determined that the formation and development of UNBA chronologically covers the period from July 5, 2012 to the present and includes such stages: creation and registration of UNBA; primary empirical development; development defined by the UNBA Development Strategy until 2020; stage of development determined by the UNBA Development Strategy for 2021-2025.

It is proposed to distinguish the following periods of formation and development according to the historical criterion: development of preconditions for creation of UNBA, creation of UNBA, development of NAAU; by the criterion of public reporting periods: from 2012-2017; 2018; 2019; 2020, etc.

It is projected that UNBA will be in a state of active development and self-improvement until its activities in terms of subject and organizational content will not fully meet the needs of the statutory tasks. In this direction, UNBA will continue to move to more complex forms, and its intensity will be in direct causal connection with internal processes, which are largely related to the subjective composition of advocates' self-government bodies and UNBA entities, as well as external factors impact.

The paper highlights the relationship between the categories of "legal status of UNBA", "legal status of advocates self-government" and "legal status of advocacy", which, although closely related, but differ in the basic concept and determine the legal status of different entities in within the institute of advocacy (the institute of advocacy itself).

It is proposed to define the status of UNBA as a normatively enshrined legal position that determines the scope of competence, purpose, tasks and functions of its activities, as well as features of interaction with the state, public authorities and advocates self-government, advocates, advocate bureaus, advocates associations and other entities.

It was found that the status of UNBA is characterized by the main and specific features. The main features are: 1) organizational unity; 2) property separation; 3) participation in civil turnover on its own behalf; 4) ability to bear property responsibility; 5) ability to be a plaintiff or defendant. Specific features are: 1) purpose of creation - to ensure the implementation of the tasks of advocacy self-government; 2) purpose of the activity is to unite Ukrainian advocates to perform the tasks assigned to it; 3) functions - areas of activity to ensure the implementation of the tasks of advocacy self-government; 4) mandatory membership in UNBA; 5) exclusive status - is the only professional association of advocates in Ukraine, which is formed in accordance with the law and can neither be reorganized nor liquidated other than on the basis of the law.

It is substantiated that UNBA functions are the main activities carried out to unite all advocates of Ukraine, ensure the implementation of the advocates self-government, promote the development and strengthening of the advocacy in Ukraine, increase the role and authority in society, protect the rights and legitimate interests of advocates.

The main functions of UNBA in accordance with the law and the Statute are: 1) association of all advocates (consolidation); 2) ensuring the activity of advocacy self-government bodies (security-self-government); 3) promoting the development and strengthening of the advocacy in Ukraine (organizational and perspective); 4) increasing the role and authority of the legal profession in society (organizational and image); 5) protection of rights and legitimate interests (corporate protection); 6) adoption of

administrative acts, administrative decisions and implementation of legally significant actions for the maintenance of SRAU and other services (administrative).

The view is expressed that the advocacy self-government bodies perform the main functions of self-government, and UNBA - provides such implementation; advocacy self-government bodies perform specific functions of self-determination of corporate issues by advocates, and UNBA is a form of association of all advocates and at the same time a subject of consolidation of its members.

It is concluded that the system of bodies and entities of UNBA is a set of integrated and interacting elements, which are united by a common goal: to implement the tasks of advocacy self-government and ensure this process.

It is proposed to divide the formation of UNBA according to: 1) the organizational form into: secretariat, committees, councils, centers, representative offices, foundations, etc .; 2) by method of normative definition: those defined by law (for example, the UNBA Secretariat) and those defined by UNBA acts (committees, missions, etc.); 3) by functional purpose of UNBA formation: those designed to ensure the performance of UNBA functions (UNBA Secretariat, Scientific Advisory Board, etc.) and those entrusted with UNBA functions (for example, UNBA Committee for the Protection of Advocates' Rights and Advocacy Guarantees); 4) belonging to the UNBA structure: those that are part of the UNBA structure (Center for Advocacy and Law Research, Scientific Advisory Board, Expert Council, etc.) and those that have independent legal status (Higher School of Advocacy and Charitable Foundation for Advocates); 5) by type of UNBA formation functions: institutional (Committee on Strategic Development and Prioritization of NAAU), sectoral (eg NAAU Committee on Administrative Law and Process), image-corporate (eg Council of Advocates), advisory-advisory (eg, Scientific Advisory Board) and others.

It is established that the UNBA Secretariat is a permanent executive body of organizational and support nature, which with the help of staff and dedicated material and technical base provides the creation of appropriate organizational and other conditions for proper exercise of UNBA powers, support of its statutory activities, effective implementation of statutory tasks and goals.

The features inherent in the UNBA Secretariat are highlighted: 1) availability of staff; 2) structure; 3) auxiliary, executive, organizational and technical nature of activities; 4) specificity of activity tasks – to create organizational conditions for the proper exercise of the powers of UNBA, support of its statutory activities at all stages; 5) constant and systematic nature of activity; 6) the presence of special, specific powers of the head of the Secretariat.

It is proved that the functions and powers of the Secretariat on the subject of activity can be divided into: 1) provision (ensuring continuity in the activities of advocacy self-government; organizational; project; analytical; security and communication); 2) implementation of delegated powers and instructions (management of SRAU, organization of professional development, protection of advocates' rights, etc.); 3) representative; 4) informational; 5) record keeping, accounting and reporting.

The necessity to unify the name of the Secretariat - "Secretariat of the Ukrainian National Bar Association" in all acts of UNBA is substantiated.

It is proposed that the UNBA Committee be understood as a permanent collegial advisory subsidiary body of UNBA, which is established in the manner prescribed by BCU, and operates on the basis of legality, rule of law, voluntariness, equality, transparency, gratuitous work of its members to assist UNBA in performing its functions and achieve tasks of its activities.

It was determined that the tasks of UNBA committees are to perform some of the functions assigned to them by UNBA in the scope and areas defined by their regulations and/or decision to establish them. It is concluded that the UNBA committees on the number and content of their activities form the basis of functional support of UNBA.

It was found that UNBA committees are normatively divided into: institutional, sectoral and those that have a special subject of activity; by the subject of creation on: those created by the decision of the BCU (in the period from 2012 to 2019), and those created individually by the Chairman of UNBA, BCU (mostly - since 2019).

Other UNBA entities include: UNBA Higher School of Advocacy, UNBA Scientific Advisory Board, UNBA Research and Methodology Center, UNBA Representative Offices Abroad, Expert Council on Accreditation and Certification, All-

Ukrainian Charitable Organization Charitable Foundation for Advocates, Council of Elders advocates.

The legal position of the Higher School of Advocacy has been critically analyzed. It is proved that one of the most important tasks of advocacy self-government is performed by a private structure, which is legally, financially and organizationally completely separate and independent. At the same time, providing services to advocates and others on a paid basis, the Higher School of Advocacy of UNBA, independently manages its property and proceeds. Such an irreversible withdrawal of finances from the self-financed legal community provides an additional basis for the assertion of the need for regulatory correction of the existing situation.

It is proved that in connection with the establishment of the UNBA Higher School of Advocacy and the active work of the Scientific and Methodological Center for Advocacy and Law Research, the tasks and powers of the UNBA Scientific Advisory Board should be reconsidered in order to achieve sufficient legal certainty in powers of the UNBA Higher School of Advocacy, the Scientific and Methodological Center for Advocacy and Law Research, as well as UNBA committees with identical or related subjects.

The organizational and legal support of UNBA is defined as a set of normative and other measures taken by legal entities to ensure the implementation of UNBA functions to achieve the goals and objectives of its activities, as well as defined by the Law of Ukraine "On the Bar and Practice of Law".

It is substantiated that the content of organizational and legal support of UNBA activity is: normative support of UNBA activity; UNBA staffing; financial support of UNBA.

The UN, international regional associations (EU, Council of Europe, etc.), the Council of Advocates and Law Societies of Europe, the European Court of Human Rights, the Court of Justice of the European Union, etc. are the subjects of normative support of UNBA activities at the international level. At the national level, the normative support of UNBA activities is carried out with the help of normative legal acts, which contain norms of general direct and indirect action.

We believe that the practice of the Supreme Court is a means of overcoming the shortcomings of regulations, and its decisions - acts of rule-making on a particular legal position, including UNBA.

It is highlighted that UNBA's activity at the self-regulatory level is ensured mainly through the highest permanent body of advocates' self-governance - BCU, whose decisions regulate the most important areas of professional organization of advocates.

UNBA staffing is an activity aimed at forming the composition of advocacy self-government bodies, as well as employees of such bodies that ensure the implementation of tasks and functions defined and assigned to it by the Law of Ukraine "On the Bar and Practice of Law" and UNBA Charter. In a broad and organizational sense, the personnel (subjective) basis of UNBA is its members - all advocates of Ukraine.

It was found that the specifics of UNBA's sources of financial support are due to the inherent dispositive nature of non-budgetary organizations in their definition and the limited possibility of non-state origin of such sources.

We believe that the proposed model of legal determination of contributions to ensure the implementation of advocates' self-government gives BCU excessive powers, especially in the right to establish periodic or one-time contributions by regional bodies of advocates' self-government to ensure the implementation of advocates' self-government at the national level. It would be expedient to leave such an absolute right to the Congress of Advocates of Ukraine, and to limit the right of the BCU to the consent of regional bodies of advocates' self-government.

Based on the results of the conclusions made in the course of the research, proposals were formulated to improve the legislation of Ukraine and regulations in terms of the legal status of the Ukrainian National Bar Association.

Keywords: advocacy, advocacate activity, Ukrainian National Bar Association, advocacy self-government, advocacy self-government bodies.

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові праці, в яких опубліковані основні наукові результати дисертації:

1. Каденко О.О. Функції Національної асоціації адвокатів України. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Юриспруденція*. 2019. № 38. С. 202-206. URL: <http://www.vestnik-pravo.mgu.od.ua/archive/juspradenc38/48.pdf>
2. Каденко О.О. Взаємодія Національної асоціації адвокатів України з іншими суб'єктами. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. № 7. С. 442-446. URL: http://lsej.org.ua/7_2022/107.pdf

Публікація в зарубіжному виданні:

1. Каденко О. О. Поняття та функції інституту адвокатури. EASTERN EUROPEAN STUDIES: ECONOMIC, EDUCATION AND LAW: Proceedings of the International Scientific Conference. Burgas, Bulgaria, June 7-8, 2018. Vol. 1. С. 249-251.

Публікація в базі даних Scopus:

1. Kadenko O. State Management in the Area of Ensuring the Security of the Court and Participants in Legal Procedures / V. Kolomiiets, T. Lukianenko, D. Lazareva, N. Bakaianova, O. Kadenko. *Journal of Security and Sustainability Issues*. EBSCO Industries, 2020. №1. Vol. 10. P. 73-89.

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

1. Каденко О. О. Адвокатура як соціальний інститут. *Творчий шлях вченого: до 80-річчя професора В. В. Долежана* : матер. кругл. столу (до 80-річчя професора В. В. Долежана) / відп. ред. Н. М. Бакаянова ; уклад.: І. О. Кісліцина,

М. О. Деменчук, С. І. Єленич ; МОН України, НУ "ОЮА". Одеса : Юридична література, 2018. С. 165–167.

2. Каденко О. О. Особливості реформування адвокатури України на сучасному етапі судово-правової реформи. *Актуальні проблеми судового права: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф.* (Харків, 23 квіт. 2018 р.) / редкол. : Л. М. Москвич (голова) та ін. Харків : Право, 2018. С. 63-65.

3. Каденко О.О. Національна асоціація адвокатів України: мета та завдання діяльності. *Актуальні питання державотворення та захисту прав людини в Україні: зб. наук.пр. / гол. ред. Л. Г. Білий. Хмельницький : Вид-во Хмельниц. ін-ту ПрАТ «ВНЗ «МАУП», 2019. Вип. 8. С. 84-92. URL: http://www.maup.km.ua/files/institut/naukova-robota/83_zbirnyk.pdf.*

4. Каденко О.О. До питання реформування адвокатури в Україні на сучасному етапі. *Адвокатура: минуле, сучасність та майбутнє: матер. IX Міжнарод. наук.-практ. конф.* (м. Одеса, 15 листоп. 2019 р.) / редкол.: Н.М. Бакаянова (голова) та ін. Одеса: «Фенікс», 2019. С. 375–378.

5. Каденко О.О. Деякі аспекти участі Національної асоціації адвокатів України в конституційній реформі адвокатури. *Актуальні проблеми юридичної науки: Міжнарод. наук. конф. «Вісімнадцяті осінні юридичні читання»* (м. Хмельницький, 25 жовт. 2019 р.). Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова. 2019. С. 129–131.

6. Каденко О.О., Бакаянова Н.М. Деякі аспекти адвокатської діяльності з захисту права на медичну допомогу в Україні. *Конституційні засади медичної реформи в Україні : Медико-правов. форум* (м. Харків, 6 груд. 2019 р.). Харків : Право, 2019. С. 18.

7. Каденко О. О. До питання правового регулювання діяльності Секретаріату Національної асоціації адвокатів України. *Правове життя сучасної України : у 3 т. : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф.* (м. Одеса, 15 трав. 2020 р.) / відп. ред. М. Р. Аракелян. Одеса : Гельветика, 2020. Т. 1. С. 405–408.

8. Каденко О. О. До питання діяльності Національної асоціації адвокатів України у сфері цифровізації. *Наука та суспільне життя України в епоху*

глобальних викликів людства у цифрову еру (з нагоди 30-річчя проголошення незалежності України та 25-річчя прийняття Конституції України) : у 2 т. : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 21 трав. 2021 р.) / за загальною редакцією С. В. Ківалова. Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2021. Т. 2. С. 128-131.

9. Каденко О.О. До питання нормотворчої діяльності Національної асоціації адвокатів України. *Адвокатура: минуле, сучасність та майбутнє* : матер. XI Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 12 листопада, 2021 р.); голова ред.колегії Н.М. Бакаянова. Одеса : Фенікс, 2021 р. С. 343–348.

10. Каденко О. О. До питання кадрового забезпечення діяльності Національної асоціації адвокатів України. *Розвиток адвокатури України в умовах реформування системи правосуддя*: матер. Круглого столу (м. Київ, 15 груд. 2021 р.) / редкол.: О. З. Хотинська-Нор та ін. Київ: «Компанія ВАІТЕ», 2021. С. 37-39.

11. Каденко О.О. Національна асоціація адвокатів України як суб'єкт правовідносин у сфері запобігання та протидії корупції. *Антикорупційні органи: проблеми становлення, розвитку та взаємодії*: матеріали науково-практичної конференції (м. Одеса, 09 квіт. 2021 р.) / редкол.: Н.М. Бакаянова (голова) та ін. Одеса: Фенікс, 2021. С. 31-36. URL: <https://jurkniga.ua/contents/antikoruptsiyni-organi-problemi-stanovlennya-rozvitku-ta-vzaiemodii-mizhnarodna-naukovo-praktichna-konferentsiya.pdf>

12. Каденко О.О. Деякі питання ведення Єдиного реєстру адвокатів України. *Актуальні проблеми судового права*: Міжнар. конф. (м. Харків, 23 квіт. 2021 р.) / Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого, Каф. судоустрою та прокурор. діяльності ; редкол. Л. М. Москвич [та ін.]. Харків : Право, 2021. С. 485-487. URL: http://library.nlu.edu.ua/POLN_TEXT/SBORNIKI_2020/Moskvich-23-04-2021.pdf

13. Каденко О. О. Проблеми нормативного забезпечення діяльності Науково-методичного центру дослідження адвокатури і права. *Адвокатура України: сучасний стан та перспективи розвитку*: III Міжнародна науково-практична

конференція (м. Харків, 16 грудня 2021 р.). С. 135-138. URL: https://library.nlu.edu.ua/POLN_TEXT/SBORNIKI/AU_SSPR-3-2021.pdf

14. Каденко О.О. До питання нових стандартів публічного управління у сфері ведення Єдиного реєстру адвокатів України. *Публічне управління в Україні: виклики сьогодення та глобальні імперативи* : Збірник тез Міжнародної науково-практичної конференції (м. Хмельницький, 11 лютого 2022 року). Хмельницький: Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова, 2022. С. 110-111.

15. Каденко О.О. До питання діяльності опікунської ради для розподілу благодійної допомоги адвокатам, які постраждали внаслідок воєнних дій. *Європейський вибір України, розвиток науки та національна безпека в реаліях масштабної військової агресії та глобальних викликів XXI століття» (до 25-річчя Національного університету «Одеська юридична академія» та 175-річчя Одеської школи права)* : у 2 т. : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 17 червня 2022 р.) / за загальною редакцією С. В. Ківалова. – Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2022. Т. 2. С. 223-226.

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ.....	3
ВСТУП.....	4
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-ПРИКЛАДНІ ЗАСАДИ ДІЯЛЬНОСТІ НАЦІОНАЛЬНОЇ АСОЦІАЦІЇ АДВОКАТІВ УКРАЇНИ.....	12
1.1. Стан наукової розробки правового статусу та діяльності НААУ	12
1.2. Методологія дослідження правового статусу Національної асоціації адвокатів України	23
1.3. Створення та розвиток Національної асоціації адвокатів України	30
1.4. Поняття та зміст правового статусу Національної асоціації адвокатів України.....	43
1.5. Функції Національної асоціації адвокатів України	66
РОЗДІЛ 2. ОРГАНИ НАЦІОНАЛЬНОЇ АСОЦІАЦІЇ АДВОКАТІВ УКРАЇНИ ТА ЇХ ПОВНОВАЖЕННЯ	74
2.1. Система органів та утворень Національної асоціації адвокатів України.	74
2.2. Секретаріат Національної асоціації адвокатів України	81
2.3. Комітети Національної асоціації адвокатів України.....	96
2.4. Інші утворення Національної асоціації адвокатів України	106
РОЗДІЛ 3. ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ НАЦІОНАЛЬНОЇ АСОЦІАЦІЇ АДВОКАТІВ УКРАЇНИ	141
3.1. Засади організаційно-правового забезпечення діяльності НААУ	141
3.2. Нормативне забезпечення НААУ	146
3.3. Кадрове забезпечення НААУ	172
3.4. Фінансове забезпечення НААУ.....	178
ВИСНОВКИ.....	189
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	193
ДОДАТКИ	241

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ

ВКДКА – Вища кваліфікаційно-дисциплінарна комісія адвокатури

ЄРАУ – Єдиний реєстр адвокатів України

ЄСПЛ – Європейський суд з прав людини

КДКА – Кваліфікаційно-дисциплінарна комісія адвокатури

НААУ – Національна асоціація адвокатів України

п. – пункт

р. – рік

РАР – Рада адвокатів регіону

РАУ – Рада адвокатів України

ст. – стаття

ч. – частина

ВСТУП

Обґрунтування вибору теми дослідження. Створення Національної асоціації адвокатів України у 2012 р. є однією з визначальних подій в становленні України як правової, соціальної та демократичної держави. Незважаючи на те, що НААУ має на меті захист професійних прав адвокатів, забезпечення гарантій адвокатської діяльності, високого професійного рівня адвокатів України, доступу та відкритості інформації стосовно адвокатів тощо, її створення викликало жваву дискусію як серед науковців, так і серед практиків.

Правовою базою діяльності НААУ виступає Закон України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність», Статут Національної асоціації адвокатів України та, безумовно, стратегії розвитку НААУ, затверджені на певні роки. Значущість стратегій полягає в тому, що вони допомагають фокусуватися на реалізації чітко поставлених цілей та досягати їх швидше та ефективніше. Чинна Стратегія ухвалена на період з 2021 по 2025 рр. та передбачає чотири етапи: планування Стратегії (включаючи її розробку); її реалізація; оцінка результатів і наслідків; уточнення Стратегії з метою підтримки її актуальності.

Враховуючи той факт, що інститут адвокатури відіграє ключову роль у здійсненні захисту, представництва та наданні інших видів правничої допомоги, видається логічним, що Стратегії розвитку НААУ, яка об'єднує всіх адвокатів України, мають узгоджуватися із Стратегією розвитку системи правосуддя та конституційного судочинства на 2021-2023 рр., яка затверджена указом Президента України.

Отже, значущість дослідження правового статусу НААУ важко переоцінити, адже саме він відображає головні особливості вказаного суб'єкта, його місце в системі органів державної влади, мету, завдання, функції та повноваження. Крім того, актуальність теми дослідження обумовлюється й тим, що в умовах спроб одержавлення адвокатури та порушення прав адвокатів саме діяльність НААУ відіграватиме провідну роль у захисті інституту адвокатури та адвокатського співтовариства загалом.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Робота виконана відповідно до плану наукової діяльності кафедри організації судових, правоохоронних органів та адвокатури Національного університету «Одеська юридична академія»: «Шляхи вирішення проблем судової влади, правоохоронних органів та адвокатури в умовах євроінтеграції України» на 2016–2020 роки як складова плану науково-дослідної роботи Національного університету «Одеська юридична академія», «Стратегія інтеграційного розвитку України: правовий та культурний вимір» на 2016–2020 роки (державний реєстраційний номер 0116U001842). Тема затверджена на засіданні Вченої ради Національного університету «Одеська юридична академія» (протокол № 2 від 24 жовтня 2022 р.).

Мета і завдання дослідження. Метою дослідження є розроблення теоретичних положень і практичних рекомендацій щодо удосконалення правового статусу Національної асоціації адвокатів України. Для досягнення цієї мети необхідно вирішити такі завдання:

- охарактеризувати етапи розвитку Національної асоціації адвокатів України;
- визначити поняття правового статусу Національної асоціації адвокатів України та його ознаки;
- систематизувати функції Національної асоціації адвокатів України;
- класифікувати органи та утворення Національної асоціації адвокатів України;
- проаналізувати роль Секретаріату Національної асоціації адвокатів України;
- визначити систему комітетів Національної асоціації адвокатів України;
- висвітлити діяльність інших утворень Національної асоціації адвокатів України;
- охарактеризувати види організаційно-правового забезпечення діяльності НААУ;
- систематизувати нормативне забезпечення діяльності Національної асоціації адвокатів України;
- визначити особливості кадрового забезпечення діяльності Національної асоціації адвокатів України;

розкрити специфіку фінансового забезпечення діяльності Національної асоціації адвокатів України.

Об'єктом дослідження є правовідносини, що виникають у зв'язку з функціонуванням Національної асоціації адвокатів України.

Предметом дослідження є правовий статус Національної асоціації адвокатів України.

Методи дослідження обрано з урахуванням особливостей проблематики теми дисертаційної роботи. Методологічною базою дослідження є комплекс загальнофілософських, загальнонаукових і загальнологічних методів. Серед методів наукового пізнання використався, наприклад, діалектичний метод. Завдяки ньому досліджено загальні закономірності та суперечності розвитку НААУ та її органів (розд. 1, розд. 2). Системний метод дозволив розглядати статус НААУ та її окремих утворень як сукупність взаємопов'язаних елементів (розд. 1, розд. 2), що кореспондуються один одному. Історичний метод дозволив запропонувати декілька варіантів періодизації розвитку та становлення НААУ (п. 1.3). За допомогою соціологічного методу пізнання здійснено опитування серед ста адвокатів щодо проблем, пов'язаних з функціонуванням НААУ (див. Додаток Б). Порівняльно-правовий метод дозволив проаналізувати досвід зарубіжних країн щодо обов'язковості членства адвокатів у подібних до НААУ національних адвокатських утвореннях (п. 1.3) та особливості фінансування органів адвокатського самоврядування за кордоном (п. 3.4). Завдяки методу прогнозування зроблено висновок, що НААУ перебуватиме в стані активної розбудови та самовдосконалення, допоки її діяльність за предметним та організаційним змістом не буде повністю відповідати потребам, які зумовлені виконанням статутних завдань (п. 1.2).

Використано й інші методи пізнання, що у сукупності забезпечили об'єктивність, всебічність, обґрунтованість проведеного дослідження та достовірність отриманих результатів.

Теоретичну основу дослідження становлять праці вітчизняних вчених, які вивчали різні аспекти діяльності інституту адвокатури, у тому числі й деякі

аспекти правового статусу НААУ. Серед них: М.Р. Аракелян, Н.М. Бакаянова, А.М. Бірюкова, Т.В. Варфоломеева, Т.Б. Вільчик, В.А. Гвоздїй, В.В. Заборовський, С.О. Іваницький, Д.В. Кухнюк, О.Д. Святоцький, В.О. Святоцька, О.В. Синєокий, М.М. Стефанчук, Д.П. Фіолевський, С.Я. Фурса, О.З.Хотинська-Нор та інші.

Серед зарубіжних вчених проблеми організації та діяльності адвокатури, у тому числі й деякі аспекти правового статусу національних професійних об'єднань подібних до НААУ, досліджували: С.О. Деханов, В.Р. Дюкіна, А.Г. Кучерена, Є.С. Любошенко, О.Г. Манафов, Р.Г. Мельниченко, І.С. Яртіх, Рене Давіда, М. Молло, К. Штерна, Раймон Муллерат, С. Гібенс, Д. Гарет, Дж. Горей, Є. Джонсон, Є. Бланкенбург, Р. Сміт, Д. Флемінг, Б. Футей, Г.Харт, В. Шлюпер та інші.

Дослідження обраної проблематики було б також неможливим без напрацювань у сфері загальнотеоретичної юриспруденції. Так, в роботі використовувалися праці В.В. Дудченко, В.В. Завальнюка, Н.М. Крестовської, А.Ф. Крижановського, Ю.М. Оборотова, Н.М. Оніщенко, П.М. Рабіновича, О.Ф. Скакун та інших дослідників.

Нормативно-правову основу дослідження складають Конституція України, закони та підзаконні нормативно-правові акти, їх проекти, корпоративні акти органів адвокатського самоврядування як України, так і зарубіжних держав, міжнародні документи, що визначають правовий статус НААУ, а також рішення Європейського суду з прав людини.

Емпіричну базу дослідження, яка забезпечує достовірність викладених у дисертації наукових висновків і пропозицій, складають: офіційні звіти та аналітичні матеріали Національної асоціації адвокатів України та її комітетів; судова практика, матеріали преси та інтернет-ресурси, статистичні матеріали; результати соціологічного опитування.

Наукова новизна здобутих результатів:

у перше:

запропоновано періодизацію становлення та розвитку НААУ, яка хронологічно охоплює період з 5 липня 2012 р. по сьогодні і включає такі етапи: створення та реєстрація НААУ; первинного емпіричного розвитку; розвитку, визначеного Стратегією розвитку НААУ до 2020 р.; розвитку, визначеного Стратегією розвитку НААУ на 2021-2025 рр.;

визначено поняття «правовий статус НААУ» як її нормативно закріплене правове становище, що визначає обсяг компетенції, мету, завдання і функції її діяльності, а також особливості взаємодії з державою, органами державної влади і адвокатського самоврядування, адвокатами, адвокатськими бюро, адвокатськими об'єднаннями та іншими суб'єктами права;

виокремлено головні (організаційна єдність, майнова відокремленість, участь у цивільному обороті від власного імені, здатність нести майнову відповідальність, здатність бути позивачем або відповідачем) та специфічні (мета створення, мета діяльності, функції, обов'язковість членства в НААУ, ексклюзивний статус) ознаки правового статусу НААУ;

доведено, що поняття «утворення» є найбільш коректним для узагальненого позначення різних за організаційною формою, функціональним призначенням, способом створення тощо структурних та позаструктурних одиниць НААУ;

класифіковано утворення НААУ: 1) за організаційною формою на: секретаріат, комітети, ради, центри, представництва, фонди та ін.; 2) за способом нормативного визначення: ті, які визначені законом, та ті, які визначені актами НААУ; 3) за функціональним призначенням: ті, які покликані забезпечити виконання функцій НААУ, та ті, яким доручено виконувати функції НААУ; 4) за належністю до структури НААУ: ті, які є частинами структури НААУ, і ті, які мають самостійний юридичний статус; 5) за видом функцій утворення НААУ: інституційні, галузеві, іміджеві-корпоративні, дорадчо-консультативні тощо;

надано авторське визначення поняття «Секретаріат НААУ» під яким має розумітися постійно діючий виконавчий орган організаційно-забезпечувального характеру, який за допомогою штату визначених працівників та виділеної йому матеріально-технічної бази забезпечує створення організаційних та інших умов

для належного здійснення повноважень НААУ, супроводження її статутної діяльності, ефективного виконання статутних завдань та цілей;

обґрунтовано доцільність виключення з Положення про Раду старійшин адвокатів норми, яка прирівнює її до комітетів НААУ, та визнати її правовий статус як орган НААУ з особливим призначенням;

визначено поняття «організаційно-правове забезпечення НААУ» як сукупність заходів нормативного та іншого характеру, які вживають суб'єкти права для забезпечення реалізації функцій НААУ задля досягнення мети та завдань її діяльності, а також визначених Законом України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» завдань адвокатського самоврядування;

визначено поняття «нормотворчість НААУ» як передбачена законом самоврядну діяльність органів адвокатського самоврядування з створення, зміни та припинення норм права, що регулюють правовідносини у сфері адвокатського самоврядування та здійснення адвокатської діяльності і є обов'язковими для всіх адвокатів в Україні;

запропоновано поняття «фінансове забезпечення НААУ» як визначена законодавством та актами НААУ сукупність заходів фінансового спрямування, які здійснюються з метою забезпечення реалізації завдань НААУ.

удосконалено:

перелік функцій НААУ: консолідаційна; забезпечувально-самоврядна; організаційно-перспективна; організаційно-іміджева; корпоративно-захисна; адміністративна;

положення щодо взаємозв'язку органів адвокатського самоврядування та НААУ;

поняття «комітет НААУ», під яким має розумітися постійно діючий колегіальний дорадчий допоміжний орган НААУ, який створюється в порядку, визначеному РАУ, та діє на засадах законності, верховенства права, добровільності, рівності, гласності, безоплатності роботи його членів з метою сприяння НААУ у виконанні її функцій та досягненні завдань її діяльності;

положення щодо механізму створення комітетів (мають формуватися за

поданням зацікавленого суб'єкта, наприклад, органу адвокатського самоврядування, утворення НААУ, групи адвокатів, окремого адвоката тощо) та механізму визначення їх складу (голови комітету – на конкурсній основі, члени комітету – за поданням голови комітету);

класифікацію комітетів НААУ: інституційні, галузеві та ті, які мають спеціальний предмет діяльності;

набули подальшого розвитку:

ідея щодо співвідношення категорій «правовий статус НААУ», «правовий статус органів адвокатського самоврядування» та «правовий статус адвокатури»;

теза щодо обов'язковості членства адвокатів в НААУ;

ідея щодо включення органів кваліфікаційно-дисциплінарної чи контрольно-ревізійної компетенції до системи органів адвокатського самоврядування;

запропоновано внесення змін і доповнень до Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність», Порядку підвищення кваліфікації адвокатами України та інших корпоративних актів.

Практичне значення здобутих результатів полягає в актуальності роботи, що конкретизується у сформульованих теоретичних висновках і практичних рекомендаціях, які можуть бути використаними:

– у науково-дослідницькій сфері – для удосконалення та подальшого розвитку загальнотеоретичних досліджень проблем правового статусу НААУ;

– у правотворчій діяльності – для удосконалення чинних і видання нових нормативно-правових та інших актів;

– у навчальному процесі – при викладанні навчальних дисциплін «Адвокатура України», «Історія адвокатури», «Організація адвокатської практики», «Актуальні проблеми правового регулювання адвокатської діяльності» та інших навчальних дисциплін правової спрямованості, зокрема для підготовки лекцій і навчально-методичних матеріалів.

Апробація результатів дисертації. Дисертацію обговорено і схвалено на засіданні кафедри організації судових, правоохоронних органів та адвокатури Національного університету «Одеська юридична академія». Деякі положення

оприлюднено на: IX Міжнародній науково-практичній конференції «Адвокатура: минуле, сучасність та майбутнє» (м. Одеса, 15 листопада 2019 р.), Міжнародній науковій конференції «Вісімнадцяті осінні слухання» (м. Хмельницький, 25 жовтня 2019 р.), Інтернет-конференції «Актуальні питання державотворення та захисту прав людини в Україні» (м. Хмельницький, 10 грудня 2019 р.), Медико-правового форуму «Конституційні засади медичної реформи в Україні» (м. Харків, 6 грудня 2019 р.), Міжнародній науково-практичній конференції «Правове життя сучасної України» (м. Одеса, 15 травня 2020 р.), Міжнародній науково-практичній конференції «Наука та суспільне життя України в епоху глобальних викликів людства у цифрову еру (з нагоди 30-річчя проголошення незалежності України та 25-річчя прийняття Конституції України)» (м. Одеса, 21 травня 2021 р.), XI Міжнародній науково-практичній конференції «Адвокатура: минуле, сучасність та майбутнє» (м. Одеса, 12 листопада 2021 р.) та під час круглого столу «Творчий шлях вченого: до 80-річчя професора В. В. Долежана» (м. Одеса, 04 травня 2018 р.).

Публікації. Основні положення та висновки дисертації викладено у 19 наукових публікаціях, з яких 2 статті опубліковано у вітчизняних наукових фахових виданнях, що входять до затвердженого переліку, 1 стаття у періодичному науковому виданні, проіндексованому у базі даних Scopus, 16 тези доповідей на круглих столах та науково-практичних конференціях.

Структура та обсяг дисертації. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, які включають тринадцять підрозділів, висновків, списку використаних джерел (439 найменувань) та додатків. Загальний обсяг дисертації становить 266 сторінок, із них основного тексту 192 сторінки.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-ПРИКЛАДНІ ЗАСАДИ ДІЯЛЬНОСТІ НАЦІОНАЛЬНОЇ АСОЦІАЦІЇ АДВОКАТІВ УКРАЇНИ

1.1. Стан наукової розробки правового статусу та діяльності НААУ

Важливою частиною наукової розробки статусу НААУ є аналіз наукової думки з теми, що досліджується. Одразу слід зазначити, що НААУ є досить молодою організацією і за дев'ять років свого існування ще не встигла стати предметом належної наукової уваги. Зокрема, наразі відсутні будь-які комплексні дослідження НААУ: її статусу, структури, органів, діяльності, перспектив розвитку тощо.

Зазначене, на наш погляд, пов'язане з специфічним статусом НААУ, яка, будучи організацією, що об'єднує всіх адвокатів України, сама адвокатської діяльності не здійснює і не тотожна з інститутом адвокатури в цілому та з адвокатами, які є її членами. У свою чергу, абсолютна більшість досліджень в цій сфері присвячена саме адвокатурі, адвокатам та їх професійній діяльності.

І хоча статус НААУ та її діяльність предметом безпосередньої наукової уваги не були, все ж окремі наукові дослідження у цій сфері здійснювались. Отже, важливого значення для дослідження асоціації адвокатів мають наукові доробки щодо адвокатури та адвокатського самоврядування загалом та їх складових зокрема.

Так, в перші роки незалежності України теоретичне підґрунтя української адвокатської науки створили такі науковці, як Т.В. Варфоломеева [1], І.Ю. Гловацький [2], О.Д. Святоцький [3], С.Я. Фурса [4], М.М. Михеєнко [5] тощо. Саме ці вчені стояли у витоків адвокатської науки незалежної України [6, с. 25].

Крім того, слід відзначити вагомий внесок цих та інших авторів у вивченні історії адвокатури та адвокатської діяльності. Зокрема, значний внесок у дослідження історичних аспектів функціонування інституту адвокатури зробили І.Ю. Гловацький (дисертаційне дослідження «Українські адвокати Східної Галичини як захисники у кримінальних справах по обвинуваченню у вчиненні

політичних злочинів (1918–1939 рр.)», захищене у 2006 р.) [7], А.Ю. Бойчук (дисертаційне дослідження «Інститут адвокатури на західноукраїнських землях другої половини XIX – початку XX століття (на матеріалах Галичини)», захищене у 2011 р.) [8], А.В. Меланчук (дисертаційне дослідження «Адвокатура в Російській імперії і сучасній Україні (порівняльно-правовий аналіз)», захищене у 2014 р.) [9], Є.С. Дурнов (дисертаційне дослідження «Адвокатура в Україні: історико-правове дослідження (кінець XIX-XX ст.)», захищене у 2018 р.) [10] та І.Ю. Фельцан (дисертаційне дослідження «Розвиток адвокатури на Закарпатті: XIX-перша половина XX століття (історико-правове дослідження)», захищене у 2021 р.) [11] та інші.

Крім того, важливим є наукове розроблення теми адвокатського самоврядування, яке протягом останніх років сформувалось в окремий напрямок дослідження адвокатури. І хоча ми не поділяємо теоретико-методологічної виправданості дослідження окресленої сфери функціонування інституту адвокатури через призму адміністративно-правових відносин, однак наукова розробка питань та проблем адвокатського самоврядування у будь-якому ракурсі вкрай важлива для наукового обґрунтування функціонування НААУ, яка є невід’ємною частиною цієї системи.

Слід зазначити, що питання, пов’язані з діяльністю органів адвокатського самоврядування, розв’язували ще відомі правники XIX століття. Серед них, до прикладу, К.К. Арсеньєв [12], Є.Б. Васьковский [13], М.Н. Гернет [14], В.Д. Спасович [15], І.Я. Фойницький [16] та інші. Крім того, проблеми діяльності самоврядних (саморегулівних) організацій висвітлювали у своїх працях Ю. Єльнікова, В. Левченко, Є. Поліщук, Н. Філатова, О. Яворська та інші науковці [17; 18, с. 88].

У незалежній Україні важливу аргументацію у напрямі розвитку адвокатського самоврядування та створення єдиної професійної організації адвокатів було наведено у низці наукових публікацій Т.В. Варфоломеевої [19, с. 1; 20, с. 9] та О.Л. Жуковської. [21, с. 71-76; 22, с. 54-55].

У 2003 р. Н. М. Таварткіладзе (Н.М. Бакаянова) в дисертаційному

дослідженні «Етичні основи діяльності адвоката-захисника» обґрунтувала точку зору, щодо необхідності створення єдиної, недержавної, незалежної, самоврядної організації адвокатів України на умовах обов'язкового членства, зазначивши важливість того, щоби Правила адвокатської етики затверджувалися з'їздом адвокатів України, а Вища кваліфікаційна комісія адвокатури функціонувала не при Кабінеті Міністрів України, а при єдиній професійній організації адвокатів [23, с. 4, 9]. Аналогічну тезу сформульовано дослідницею й у 2005 р. у монографії «Етичні принципи діяльності адвокатури в Україні» [24, с. 38-39].

Проблематика щодо реалізації певних повноважень органів адвокатського самоврядування висвітлювалась у дослідженнях Т.В. Варфоломєєвої [25], Т.Б. Вільчик [26], М.В. Димитрової [27], С.О. Іваницького [28], А.В. Іванцової [29] та інших.

Дисертація В.А. Гвоздія на тему: «Адміністративно-правовий статус органів адвокатського самоврядування», захищена у 2020 р. [18], містить важливі для нашого дослідження та функціонування НААУ в цілому висновки щодо етапів становлення та розвитку адвокатського самоврядування в Україні, статусу органів адвокатського самоврядування, проблем судової практики, пов'язаної з їх діяльністю, а також напрямів удосконалення законодавства у цій сфері. Зокрема, В.А. Гвоздій обґрунтував значущість права НААУ мати власний статут, оскільки це забезпечує їй організаційну відокремленість у системі публічного управління, а також довів важливість залучення НААУ до розробки проектів законів та підзаконних актів, зміст яких регулює прямо чи опосередковано адвокатську діяльність в Україні, у спосіб залучення до цього процесу визначених нею представників [18].

В філософському аспекті безумовне значення має дисертація Н.І. Бочуляка на тему «Адвокатське самоврядування в контексті сучасних світоглядних орієнтирів» 2020 р. Науковець здійснив філософсько-правовий аналіз адвокатського самоврядування, дослідив правові моделі організації адвокатського самоврядування, а також визначив шляхи реформування організаційних та

функціональних основ адвокатського самоврядування, що має значення для наукової розробки трансформації НААУ [30].

Упродовж останніх десятиліть з інших тем, що предметно пов'язані з темою нашого дослідження, було захищено низку дисертацій, серед яких варто назвати докторські дисертації О.Г. Яновської «Теоретичні та організаційні засади функціонування та розвитку змагального кримінального судочинства» 2011 р. [31], Т.Б. Вільчик «Адвокатура як інститут реалізації права на правову допомогу: порівняльно-правовий аналіз законодавства країн Європейського союзу та України» 2016 р. [32], Н.М. Бакаянної «Функціональні та організаційні основи адвокатури України» 2017 р. [33], С.О. Іваницького «Теоретичні основи організації адвокатури в Україні: принципи і система» 2017 р. [34], М.Р. Аракеляна «Концептуальні засади правозахисної діяльності адвокатури» 2019 р. [35], А.М. Бірюкової «Правовий статус адвоката і адвокатури: вітчизняна модель у контексті процесів глобалізації» 2019 р. [36], В.О. Святоцької «Стандарти організації та професійної діяльності адвокатури: порівняльно-правове дослідження» 2021 р. [37].

Так, наприклад, Т.Б. Вільчик за результатами порівняльного дослідження інституту адвокатури як правозахисного інституту, дійшла до висновків про необхідність застосування партнерської моделі взаємовідносин адвокатури та держави та запропонувала принципи такого партнерства, які безпосередньо стосуються НААУ як представника адвокатури перед зовнішніми суб'єктами. Крім того, висловлюючи пропозицію взаємодії адвокатури та держави, авторка обґрунтувала її можливість повноваженнями створених НААУ комітетів, що важливо для розвитку наукової думки про функціональну спроможність утворень єдиної асоціації адвокатів. Важливими для дослідження НААУ є і напрацювання щодо правової та організаційної структури адвокатури, яку дослідниця розглядає як сукупність органів самоврядування, адвокатських утворень, громадських об'єднань адвокатів і різнопланових зв'язків між ними, що забезпечує цілісність адвокатури як правозахисного інституту, збереження її основних властивостей при різних внутрішніх і зовнішніх змінах [32, с. 233].

Н.М. Бакаянова у своєму комплексному дослідженні функціональних та організаційних основ адвокатури висловила думку про те, що саме активна позиція НААУ, розширення участі адвокатів у діяльності її утворень дають надію на подолання адвокатським співтовариством існуючих проблем та вироблення нових підходів для формування теоретичного підґрунтя функціонування адвокатури. Цікавим в контексті нашої дисертаційної роботи є погляд авторки на адвокатське самоврядування, як на організаційну основу адвокатури, а також визначення нею організаційних та функціональних основ адвокатури, структури (системи) адвокатури та інших засадничих для дослідження адвокатури аспектів її функціонування. Крім цього, дисертація містить напрацювання щодо обов'язковості членства в НААУ, співвідношення НААУ та органів адвокатського самоврядування, функцій НААУ, мети її діяльності, функціонування її комітетів, міжнародного співробітництва тощо. Отже, дисертація по суті є єдиною комплексною роботою, яка містить консолідовані результати дослідження правовідносин за участі НААУ [33].

Заслужують на окрему увагу напрацювання С.О. Іваницького, який визначаючи теоретичні основи організації адвокатури, дослідив основні питання організації та системи адвокатури в цілому, а також сформував важливі для вивчення взаємозв'язків НААУ з адвокатським самоврядуванням та адвокатурою висновки щодо полісемантичності адвокатури, джерел корпоративної влади в адвокатурі та неспівпадіння суб'єкта і об'єкта владного впливу, а також щодо неспівпадіння мети адвокатури та мети її підсистем. Крім цього, робота науковця містить надважливі для дослідження НААУ ідеї про моделі управління в адвокатському середовищі, а також зміст тих процесів, які відбуваються в адвокатурі [34].

У свою чергу, в результаті наукового обґрунтування концептуальних засад правозахисної діяльності адвокатури, М.Р. Аракелян запропонував висновки щодо формування та становлення адвокатури в Україні, нормативно-правових засад її функціонування тощо. Крім того, проаналізовано актуальні на момент завершення дослідження законопроекти, які, крім іншого, впливають на статус НААУ [35].

Відзначимо, що А.М. Бірюкова у своїй дисертації щодо правового статусу адвоката та адвокатури в контексті глобалізації висвітлила результати своїх досліджень про світовий досвід організації адвокатури, а також про тенденції трансформації правової системи, частиною якої є адвокатура і відповідно НААУ. В рамках нашої роботи важливими були висновки авторки про стандарти правового статусу адвокатури, а також щодо необхідності унормовування взаємовідносин адвокатури і держави через нормативне регулювання створення і діяльності самоврядної, автономної від держави організації адвокатів [36].

Зауважимо, що В.О. Святоцька у своїй дисертації відобразила важливі для наукової розробки діяльності НААУ висновки щодо стандартів організації та діяльності адвокатури, серед яких умовиводи щодо джерел стандартів організації адвокатури, критеріїв їх класифікації та щодо стандартів адвокатури. Дослідниця також виклала важливі висновки щодо легітимності рішень органів адвокатського самоврядування, яка встановлюється їх обов'язковістю для адвокатів [37].

Г.В. Медвідчук у дисертаційному дослідженні «Органи адвокатського самоврядування як учасники адміністративно-правових відносин: підстави, форми та особливості участі» 2020 р. розглядає повноваження НААУ, організаційні форми через які вона може діяти, вказує на те, що рішення НААУ є адміністративно-правовими актами та робить висновок, що НААУ може брати участь в адміністративно-правових відносинах як безпосередньо, так і через власні організаційно-правові форми [38, с. 119, 127]. Проте, на нашу думку, складно погодитися з тезою щодо адміністративно-правового характеру рішень НААУ, адже адміністративний акт в загальній теорії права видається органами виконавчої влади, органами місцевого самоврядування, підприємствами, установами, організаціями, що на виконання закону надають адміністративну послугу [39], що неможливо без реалізації владних повноважень. І хоча в певному сенсі НААУ дійсно виконує адміністративну функцію, ця функція не має першочергового значення в діяльності НААУ, а є однією з багатьох інших.

Слід також зазначити, що широкої розробки здобули теоретичні та практичні питання функціонування адвокатури та діяльності адвокатів, що опосередковано

пов'язані з діяльністю НААУ, у кандидатських дисертаціях П.В. Хотенця «Правовий статус адвоката в Україні» 2001 р. [40], С.М. Логінової «Адвокатська таємниця: теорія і практика» 2002 р. [41], Н.М. Таварткіладзе (Бакаянної) «Етичні основи діяльності адвоката-захисника» 2003 р. [23], А.М. Бірюкової «Забезпечення адвокатурою конституційного права обвинуваченого на захист у кримінальному процесі України» 2006 р. [42], О.В. Синєокого «Адвокатура как институт правовой помощи и защиты» 2007 р. [43], Л.В. Тація «Юридична природа адвокатури в системі захисту прав і свобод людини і громадянина» 2008 р. [44], А.В. Козьмініх «Роль інституту адвокатури в реалізації правозахисної функції громадянського суспільства» 2008 р. [45], Т.С. Коваленко «Дисциплінарна відповідальність адвокатів» 2010 р. [46], А.В. Іванцової «Організаційні форми діяльності адвокатури» 2010 р. [47], М.В. Лотоцького «Адвокатура як суб'єкт запобігання злочинам» 2012 р. [48], В.М. Ісакової «Право на правову допомогу: поняття, особливості, гарантії» 2013 р. [49], М.С. Косенка «Організаційно-правові засади діяльності кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури» 2014 р. [50], Н.А. Меєровича «Адміністративно-правове регулювання адвокатської діяльності в Україні» 2014 р. [51], М.К. Северина «Принципи адвокатської діяльності» 2015 р. [52], А.В. Біцай «Організаційно-правові засади участі адвоката в медіації» 2015 р. [53], С.С. Калинюка «Інститут адвокатури в механізмі реалізації права на правову допомогу: конституційно-правовий аспект» 2015 р. [54], І.Я. Семенюка «Моральні засади діяльності інституту адвокатури: теоретико-правовий аспект» 2016 р. [55], І.М. Переверзи «Загальнотеоретичні підходи до моделювання адвокатської діяльності» 2016 р. [56], Є.Ф. Шкрєбця «Адвокатура України: адміністративно-правове забезпечення діяльності на сучасному етапі» 2016 р. [57], В.В. Заборовського «Правовий статус адвоката в умовах становлення громадянського суспільства та правової держави» 2018 р. [58], Н.В. Пацкан «Організаційно-правові засади доступу до адвокатської діяльності» 2018 р. [59], І.М. Бігунець «Повноваження захисника на досудовому розслідуванні» 2020 р. [60], Т.Ю. Демчини «Організаційно-правові засади реалізації принципу незалежності

адвокатури» 2020 р. [61], О.О. Джабурії «Організаційні форми адвокатської діяльності» 2020 р. [62], Л.Ю. Чекмарьової «Страхування професійної відповідальності адвоката» 2021 р. [63] та інших.

Значний внесок у розвиток науки про адвокатуру зробила С.Я. Фурса. Так, варто звернути увагу на таку комплексну роботу як підручник «Адвокатура України. Книга 1. Організація адвокатури» за загальною редакцією С.Я. Фурси та Н.М. Бакаянкової, в якому розглянуто теоретичні основи науки про адвокатуру, історію становлення та розвитку адвокатури України, організацію адвокатури в Україні, правові основи її діяльності, принципи організації та діяльності адвокатури, засади адвокатського самоврядування тощо. Крім того, приділено увагу питанням щодо утворення Національної асоціації адвокатів України та її правового статусу [64].

Варто відзначити й праці вченої, в яких розглядаються деякі проблеми функціонування адвокатського самоврядування. До прикладу, «Адвокатура крізь призму національної правової доктрини» [65], «До питання дієвості правового регулювання статусу органів адвокатського самоврядування» [66], «Стан і перспективи реформування адвокатури України» [67].

Питання розвитку адвокатського самоврядування, створення та діяльності НААУ висвітлено у працях відомого українського адвоката Й.Л. Бронза, які містять аналіз становлення органів адвокатського самоврядування в Україні [68; 69].

У колективній монографії «Адвокатура Одеси та Одеської області: історичні нариси» 2020 р. досліджено становлення регіональних органів адвокатського самоврядування, показано значення та роль НААУ у забезпеченні завдань адвокатського самоврядування [70].

Різні аспекти суспільних відносин, учасником яких наразі є НААУ, були предметом висвітлення і в підручниках та навчальних посібниках з питань адвокатури й діяльності адвоката. Такими, наприклад, є навчальний посібник «Адвокатура України» О.Д. Святоцького та М.М. Михеєнка [71], «Адвокатура України» колективу авторів за редакції С.Я. Фурси [4], «Адвокатура України»

М.А. Погорецького та О.Г. Яновської [72], «Адвокатура» Д.П. Фіолевського [73], «Організація роботи адвокатури в Україні» Т.Б. Вільчик [74], «Організація роботи адвокатури в Україні» Т.Б. Вільчик, О.М. Овчаренко, А.В. Іванцової та інших [75], «Адвокатура як інститут правової допомоги та захисту: новий курс адвокатського права та адвокатської криміналістики» О.В. Синєокого [76] тощо. Н.М. Бакаянова та О.О. Храпенко у навчальному посібнику «Історія адвокатури України у запитаннях та відповідях, ілюстраціях та фотографіях» 2016 р., крім досвіду становлення інституту адвокатури, виклали матеріал щодо розвитку адвокатського самоврядування, створення НААУ та інших важливих для дослідження НААУ питань [77].

Проблемам діяльності адвокатури, які суміжні з питаннями функціонування НААУ, присвячені роботи й зарубіжних дослідників: Н.В. Андріанова, В.В. Андрєєвського, Д.В. Ануфрієва, М.Ю. Барщевського, З.Я. Беньямінової, О.Д. Бойкова, В.К. Ботнєва, В.Г. Воронова, А.П. Галоганова, О.С. Деханова, В.Р. Дюкіної, А.Г. Кучерени, Л.З. Куцурової, С.Є. Лібанової, Є.С. Любовенко, О.Г. Манафова, Р.Г. Мельниченко, В.Ю. Панченко, М.П. Потаніної, Ю.С. Пилипенко, О.С.Плетень, О.Н.Просвіркіна, Є.Г.Тарло, І.С.Токмакова, І.С. Яртіх (Росія), Рене Давіда, М. Молло, Н. Рулана (Франція), К. Штерна (Німеччина), Раймона Муллерата (Іспанія), С. Гібенса (Бельгія), Д. Гарета, Дж. Горєя, Є. Джонсона, Є. Бланкенбурга, Роджера Сміта, (Англія), М. Каппеллеті (Італія), Гуннара Нердрума (Норвегія), В. Бернама, Т. Горейлі, А.Зукермана, А. Кассесе, М.М.Кузінса, А. ком, Ф. Регана, Є. Родденбері, Д. Флеминга, Б. Футєя, Г.Харта (США); Ш. Гасса, А. Люченгера, В. Шлюпера (Швейцарія), Р.А. Мюллерсона (Естонія), Пітер ван ден Біггелаара (Нідерланди), Дж. Іппа, М. Роша (Австралія). М. Граматікова, М. Кіку (Болгарія), Л. Боярськи (Польща).

Підкреслюючи величезну значущість спеціальної літератури, не можна оминати той факт, що будь-яке дослідження неможливе без напрацювань у сфері загальної теорії держави та права. Так, суттєвий вклад у розвиток таких понять, як «статус», «правовий статус», «юридичний статус», «повноваження», «функція», «право», «правосуб'єктність» зроблено В.В. Дудченко, В.В.

Завальнюком, Ю.М. Оборотовим, Н.М. Крестовською, А.Ф. Крижанівським та іншими у посібнику «Загальнотеоретична юриспруденція: навчальний курс» [78], Ю.М. Оборотовим, Н.М. Крестовською та А.Ф. Крижанівським у посібнику «Теорія держави і права: державний іспит» [79].

Крім того, значний вклад у розвиток термінів та понять загальнотеоретичної юриспруденції зробили такі вчені, як І.В. Антошина, П.П. Богуцький, А.І. Кормич, С. П. Кравченко, О.С. Мельничук, М.Ю. Рязанов, Ю.В. Тіщенко, М.В. Серебро, Г.М. Чувакова, В.А. Федоров та інші.

Повертаючись до літератури, що безпосередньо присвячена правовому статусу НААУ та науці адвокатології загалом, можна стверджувати, що основними напрямками, за якими досліджується адвокатура, є:

1) історія адвокатури (А.Ю. Бойчук, І.Б. Василик, А.В. Меланчук, Н.М. Бакаянова, О.О. Храпенко, О.Д. Святоцький, М.М. Михеєнко, Є.С. Дурнов, І.Ю. Фельцан та інші);

2) загальнотеоретичні аспекти функціонування адвокатури (М.Р. Аракелян, В.М. Ісакова, А.В. Козьмініх, І.М. Переверза, О.Д. Святоцький, Л.В. Тацій, Є.Ф.Шкребець та інші);

3) організаційні та функціональні аспекти функціонування адвокатури (Н.М. Бакаянова, А.М. Бірюкова, Т.Б. Вільчик, С.О. Іваницький, А.В. Іванцова, В.В. Заборовський, С.М. Логінова, К.М. Северин, О.В. Синєокий, Н.М. Таварткіладзе, Д.П. Фіолевський, С.Я. Фурса, П.В. Хотенець та інші);

4) практичні аспекти адвокатської діяльності (В.Г. Андрусів, А.М. Бірюкова, Н.В. Борзих, Я.П. Зейкан, М.В. Лотоцький, В.О. Попелюшко, О.Г. Яновська, С.М. Логінова, П.В. Хотенець, А.В. Козьмініх, Л.В. Тацій, А.В. Іванцова, С.Я. Фурса та інші);

5) адвокатське самоврядування (Н.М. Бакаянова, Т.В. Варфоломеева, Т.Б. Вільчик, С.О. Іваницький, А.В. Іванцова, М.С. Косенко, В.А. Гвоздій, Н.І. Бочуляк та інші);

б) удосконалення адвокатури та адвокатської діяльності в Україні з метою наближення до стандартів ЄС (Н.М. Бакаянова, С.О. Іваницький, А.М. Бірюкова, Т.Б. Вільчик, Л.В. Тацій, І.М. Переверза, В.О. Святоцька та інші).

Слід зауважити, що дослідження функціонування НААУ, не дивлячись на очевидну масштабність сфери правовідносин за її участі, а також роль у функціонуванні інституту адвокатури на сучасному етапі, в окремий науковий напрямок не сформувалось, а комплексні дослідження правового статусу та діяльності НААУ, системи її органів, а також її мети, завдань, функцій, етапів розвитку тощо – відсутні.

В цьому ж контексті відзначимо, що розвиток адвокатури тягне за собою якісне перетворення об'єкта вивчення, кількісне розширення його зв'язків і правовідносин [32, с. 398]. Адвокатура та різні частини цього інституту давно стали об'єктами наукової уваги та предметом чисельних наукових розробок, результати яких дозволяють стверджувати про формування адвокатології – науки про адвокатуру. Погоджуючись з пропозицією Н.М. Бакаянкової щодо виділення в предметі адвокатології двох частин: організаційної структури адвокатури та адвокатської діяльності [33, с. 139], вважаємо, що функціонування НААУ має стати частиною адвокатології, предметом якої є організаційна структура адвокатури.

Враховуючи зазначене, а також той факт, що актуальність дослідження правового статусу НААУ зумовлена ексклюзивним становищем цієї організації як єдиної, що відповідно до закону об'єднує всіх адвокатів України та здійснює важливі та тільки їй притаманні функції, наше дослідження буде присвячено питанням, які до цього часу наукової уваги не здобули. Зокрема, серед таких питань: періодизація діяльності НААУ, особливості її статусу, система її органів та утворень, специфіка забезпечення її діяльності і т.і.

В майбутньому ж перспективним видається дослідження НААУ у таких аспектах: порівняльний аналіз з асоціаціями адвокатів інших країн; розмежування діяльності НААУ від діяльності органів адвокатського самоврядування; аналіз моделей взаємодії НААУ з органами державної влади та недержавними

утвореннями; особливості членства в НААУ, права та обов'язки членів відносно асоціації та асоціації відносно своїх членів; особливості статусу посадових осіб НААУ, які не є членами органів адвокатського самоврядування; діяльність НААУ в сфері цифровізації; антикорупційна діяльність НААУ тощо.

За таких умов дослідження діяльності НААУ може сформуватись в окремий напрямок досліджень адвокатури та стати значущою складовою організаційно-структурної частини сучасної української адвокатології.

1.2. Методологія дослідження правового статусу Національної асоціації адвокатів України

Будь-яке наукове пізнання – це цілеспрямований процес, що забезпечує вирішення чітко визначених пізнавальних завдань, поєднаних метою пізнавального процесу. У свою чергу, мета пізнання зумовлена як практичними потребами людини, так й теоретичними потребами розвитку системи знань людства загалом [80, с. 33]. Задля забезпечення об'єктивності, всебічності та достовірності отриманих результатів, дослідження будь-якого явища чи проблеми має ґрунтуватися на сукупності методів, прийомів і принципів, тобто – методології [81, с. 13].

Поняття «методологія» є багатогранним та може бути визначеним як сукупність правил поведінки та вимог до діяльності, сформованих на основі знань про властивості об'єктивної реальності [82]. Оминаючи плюралізм точок зору щодо визначення цього поняття, звернемо увагу саме на значення методології. Так, вона дає змогу систематизувати увесь обсяг наукового знання та створити умови для розроблення подальших ефективних напрямків дослідження. Використання всього апарату методології дозволяє впорядкувати отримані результати, розкрити можливості пошуку альтернативних шляхів вирішення поставленої проблеми, оцінити практичну цінність отриманих результатів, розвинути здатність до ведення наукових дискусій та сформувати інтелектуальні здібності особистості дослідника [83, с. 53].

Щодо методології, то виглядає логічним її співвідношення з поняттям «метод» як загальне і часткове, де метод визначається як система розумових і практичних операцій (процедур), що спрямовані на вирішення конкретних пізнавальних завдань з урахуванням визначеної пізнавальної мети. У найбільш загальному визначенні метод – це спосіб пізнання явищ природи та суспільного життя; прийом або система прийомів, що застосовується в якій-небудь галузі діяльності (науці, виробництві тощо) [84].

Аналізуючи вищенаведені визначення, можна зробити висновок, що ключовим для них є поняття «пізнання». Варто підтримати точку зору О.А. Івакіна, який вважає, що пізнання – це не лише процес відображення зовнішнього світу, але і передумова та умова перетворення світу, як зовнішнього, так і внутрішнього. Саме тому людина повинна мати правильний метод такого перетворення [82]. На важливість методу ще багато століть тому звертав увагу Декарт, який вважав, що метод дозволить перетворити пізнання в організовану діяльність та звільнить її від випадковостей та таких суб'єктивних факторів як спостережливість, гострий розум, удача та сприятливий збіг обставин [85].

Зауважимо, що в юридичній науці достатньо розробленою є проблематика класифікації методів пізнання. До прикладу, з філософської точки зору методи поділяють на: загальні, які діють у всіх областях науки і на всіх етапах дослідження; загальнонаукові (придатні для всіх наук); часткові (для окремих наук) і спеціальні (для конкретної науки) [86].

Достатньо поширеною є ідея поділу методів за двома ознаками: мети і способу реалізації. За цією ознакою виділяють первинні методи (використовуються з метою збору інформації, вивчення джерел, наприклад, метод спостереження, опитування тощо) та вторинні (використовуються з метою обробки та аналізу отриманих даних, їх кількісного та якісного аналізу, систематизації). У свою чергу, за ознакою способу реалізації розрізняють логіко-аналітичні, візуальні та експериментально-ігрові методи [87, с. 32].

Не заглиблюючись в аналіз підходів для класифікації методів, варто детальніше розглянути окремі методи, які використовуватимуться під час дослідження обраної теми дисертаційної роботи.

На нашу думку, ключове місце у дослідженні займає діалектичний метод. Загалом, діалектика це те, що потрібно для створення вірного світогляду. У зв'язку з цим її не можна звужувати лише до методу (у такому випадку вона зводиться лише до вміння сперечатися) [88, с. 21]. Значення діалектики можна прослідкувати й в тому, що вона дозволяє розуміти світ і напрацювати такий спосіб мислення, завдяки якому різні явища, предмети, речі розглядаються через різноманітність їх зв'язків, взаємодій протилежних властивостей і тенденцій, у процесах змін і розвитку [89].

Цікавою та такою, що підлягає врахуванню, є точка зору О.О. Петрушенко, який вважає, що окрім діалектики методів або не існує, або всі існуючі методи автоматично стають альтернативами діалектики [90].

Особливого значення діалектика набуває і завдяки її основним категоріям. Серед них: «сутність – явище», «причина – наслідок», «необхідність – випадковість», «можливість – дійсність», «одиничне – загальне», «форма – зміст», «частина – ціле» тощо. Щодо цих категорій Р.М. Шевчук зазначив, що вони, навіть взяті окремо від процедурної основи діалектичного методу, є аксіоматичними підвалинами будь-якого справді наукового світогляду та мають бути теоретичним фундаментом і понятійним каркасом методологічної свідомості сучасного дослідника, у тому числі й дослідника-правознавця [91, с. 30].

Підсумовуючи, можна зробити висновок, що в рамках теми дисертації діалектичний метод надасть можливість сформулювати вірний світогляд для об'єктивного і всебічного дослідження розвитку правового статусу НААУ у його протиріччі та одночасній єдності.

Суттєвого значення для дисертаційного дослідження має також історико-правовий метод пізнання. Зміст цього методу полягає в тому, що він дозволяє кожному проблему та кожному окремий елемент в певній сфері діяльності розглянути в його історичному розвитку, прослідкувати генезис проблеми в її складових

елементах. Крім того, такий підхід дозволяє виявити чинники, які впливають на досліджуваний об'єкт [92, с. 62].

Взагалі, цей метод, вивчаючи та узагальнюючи досвід минулого, створює можливість пізнавати і використовувати закономірності розвитку досліджуваного явища, уникати повторення помилок. Проте це можливе лише за умови правдивості історико-правового матеріалу.

Як вказують окремі автори, методологічною основою здійснення історично-правового пошуку є періодизація розвитку досліджуваного явища, оскільки вона дає можливість узагальнити масиви історичних даних, визначити причини виникнення та зміни тенденцій історичного розвитку [93]. З такою точкою зору можна погодитися та, як наслідок, саме історико-правовий метод дозволив в рамках дисертації запропонувати періодизацію розвитку НААУ та виокремити такі три його етапи: з 2012 р. до 2016 р. – етап активного емпіричного та ситуативного розвитку; з 2016 р. до 2020 р. – перший етап нормативно визначеного стратегічного розвитку; з 2021 р. до 2025 р. – другий етап нормативно визначеного стратегічного розвитку.

Окремої уваги заслуговує статистичний метод пізнання. Загалом, цей метод походить від поняття «статистика», що означає цілеспрямовану практичну діяльність по планомірному та систематичному збиранню, опрацюванню та поширенню даних про суспільні явища та процеси; чисельні дані, які всебічно характеризують різні аспекти розвитку суспільства; суспільну науку, і, відповідно, навчальну дисципліну. Звернемо увагу, що саме статистика дозволяє виявляти певні типи процесів і явищ; характеризувати ступінь розвитку явищ, напрям і динаміку їх змін; встановлювати щільність взаємозалежностей між процесами і явищами суспільного життя; робити прогностні розрахунки [94].

Відзначимо, що будь-яке статистичне дослідження послідовно проходить три етапи:

збирання первинного статистичного матеріалу, реєстрацією фактів чи опитуванням респондентів (метод статистичного спостереження);

первинна обробка, систематизація та групування отриманих на першому етапі даних (від характеристик окремих елементів переходять до узагальнюючих показників у формі абсолютних, відносних чи середніх величин (методи зведення та групувань, табличний та графічний методи);

аналіз отриманих під час зведення та групування матеріалів для одержання обґрунтованих висновків про стан явищ, що вивчаються, та закономірностей їх розвитку (методи вивчення варіації, диференціації та сталості, прогнозування, вивчення взаємозв'язків тощо) [95].

В рамках дисертаційного дослідження цей метод, наприклад, дозволив проаналізувати джерела фінансування НААУ, показники діяльності органів адвокатського самоврядування, тенденції щодо зміни кількості комітетів НААУ, що буде більш детально висвітлено у наступних розділах роботи.

Окремої уваги в рамках дослідження обраної проблематики заслуговує метод прогнозування. Застосування цього методу передбачає синтез накопиченого в минулому досвіду та поточних припущень відносно майбутнього в цілях його визначення. Як наслідок, отримують картину майбутнього, яку можна використовувати як основу в процесі планування [96].

Метод прогнозування також передбачає наявність певних етапів дослідження. У переважній більшості випадків виокремлюють десять етапів, а саме: 1) аналіз об'єкта прогнозування на відповідність основним принципам, а також забезпечення верифікації прогнозу шляхом зіставлення з прогнозами об'єктів-аналогів; 2) побудова вихідної (базової) моделі прогнозованого об'єкта методами системного аналізу; 3) збирання даних контексту прогнозування; 4) побудова передмодельних сценаріїв, динамічних рядів показників; 5) створення серії гіпотетичних пошукових моделей методами пошукового аналізу з конкретизацією мінімального, максимального і найвірогіднішого значення; 6) побудова серії гіпотетичних нормативних моделей згідно із заданими реальними нормами, ідеалами, цілями; 7) оцінка достовірності й точності, а також обґрунтованості прогнозу методами опитування експертів; 8) вироблення рекомендацій для рішень у сфері управління на основі зіставлення пошукових і

нормативних моделей; 9) експертиза підготовленого прогнозу і рекомендацій та їх доопрацювання з урахуванням обговорення; 10) зіставлення матеріалів вже розробленого прогнозу з новими даними прогнозного контексту і започаткування нового циклу досліджень [97, с. 37-43].

Саме цей метод дозволив зробити припущення, що НААУ перебуватиме в стані активної розбудови та самовдосконалення, допоки її діяльність за предметним та організаційним змістом не буде повністю відповідати потребам, які зумовлені виконанням статутних завдань.

В сучасних умовах орієнтування на європейські та міжнародні стандарти, особливого значення для проведеного нами дослідження матиме порівняльно-правовий метод. Так, цей метод полягає в зіставленні різних державних і правових систем, інститутів, категорій з метою виявлення рис подібності або відмінності між ними [98]. Як наслідок, цей метод дає змогу виявити схожість і відмінність між явищами конституційно-правової дійсності, визначити їх зв'язки між собою та з іншими явищами, загальне й особливе. Крім того, порівняльно-правовий метод є вкрай необхідним під час вивчення світового досвіду форм і моделей організації та функціонування конституційного простору, пізнання конституційно-правових явищ у контексті наявних концепцій праворозуміння.

В межах роботи, до прикладу, цей метод дозволив вивчити зарубіжний досвід щодо обов'язковості або добровільності членства адвокатів у національних професійних об'єднаннях подібних НААУ тощо.

На нашу думку, варто також звернути увагу на анкетне опитування, що застосовувалось в дисертаційному дослідженні та є один з важливих методів з'ясування суті тих чи інших явищ, подій, суспільної думки тощо.

Загалом, під анкетною розуміють опитувальний лист, що самостійно заповнюється опитуваним за певними правилами і відповідаючи на поставлені питання. Анкетні питання широко використовуються для одержання інформації про фактичне становище сфери, що вивчається, її оцінку, інтереси, думки респондентів та ін. [99].

Погоджуємося, що суттєвою перевагою анкетування є те, що воно надає можливість: дізнатися нову теоретичну інформацію та цільову аудиторію, на яку вона орієнтована; перевірити вже наявні відомості; уточнити точку зору респондентів; встановити «позитивні стосунки», що передбачає налагодження зв'язку з респондентами та підтвердження того, що їх думку цінують. Зазначимо, що до написання анкет висуваються певні вимоги. Так, анкета має починатися з короткого вступу-звертання до респондента, де вказують тему, мету опитування, наводиться інструкція щодо заповнення бланка, а за потреби, інструкції можуть міститися не лише на початку, а й в інших частинах анкети [100].

За допомоги анкетування в рамках роботи було досліджено точку зору ста адвокатів щодо кола проблем, пов'язаних з правовим статусом НААУ. За структурою запитання анкети є напівзакритими, тобто такими, що надавали можливість обрати відповідь із запропонованого набору варіантів відповідей та, у разі бажання, доповнити своїм варіантом відповіді. За формою анкета належить до анкет прямого типу (запитання дають змогу одержати інформацію безпосередньо від респондента). Проведене анкетування було анонімним та передбачало відповідь на сім запитань.

Серед загальнологічних методів використовуватимуться аналіз, тобто розчленування (уявне або реальне) об'єкта на складники, та синтез – з'єднання елементів в єдине ціле. Цей метод дозволив розглядати правовий статус НААУ як сукупність взаємопов'язаних елементів, а метод синтезу, своєю чергою, дозволив визнати ряд недоліків у складових правового статусу НААУ.

Важливим елементом методології є також понятійно-категоріальний апарат, від вивчення та удосконалення якого залежить якість результатів наукового дослідження. У роботі використано основні визначення (категорії), закріплені в Законі України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність». Серед них:

адвокатура – недержавний самоврядний інститут, що забезпечує здійснення захисту, представництва та надання інших видів правової допомоги на професійній основі, а також самостійно вирішує питання організації і діяльності

адвокатури в порядку, встановленому Законом України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність»;

адвокат – фізична особа, яка здійснює адвокатську діяльність на підставах та в порядку, що передбачені Законом України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність»;

Національна асоціація адвокатів України – недержавна некомерційна професійна організація, яка об'єднує всіх адвокатів України та утворюється з метою забезпечення реалізації завдань адвокатського самоврядування [101].

Підсумовуючи, можна відзначити, що наведений перелік методів не є вичерпним, проте найбільш яскраво проявляється в дисертаційній роботі. У якості висновку зауважимо, що використані методи доповнюють один одного та дозволяють сформулювати цілісне уявлення про досліджуване явище, а саме – правовий статус НААУ. Проте не можна переоцінювати значення методу як такого, а тому варто погодитися з точкою зору І.П. Павлова, який зазначив, що метод – найперша, основна річ, від нього залежить уся серйозність дослідника. При гарному методі і не дуже талановита людина може зробити багато. А при поганому методі й геніальна людина буде працювати марно і не отримає цінних, точних даних [102].

1.3. Створення та розвиток Національної асоціації адвокатів України

НААУ була створена відповідно до Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» 17 листопада 2012 р. та стала першою і єдиною загальноукраїнською професійною організацією, до якої входять всі адвокати в Україні [103, с. 5].

Створенню НААУ передував тривалий процес інституційного розвитку адвокатури в Україні, у тому числі й становлення адвокатського самоврядування, забезпечення реалізації завдань якого проголошено метою утворення НААУ, відповідно до ч.1 ст. 45 вищевказаного закону.

І якщо основні функції сучасної адвокатури (захист від обвинувачення,

представництво, інші види правової допомоги) з'явилися з моменту ускладнення політичної організації суспільства, то організація адвокатури, її оформлення в корпорацію відбулось в більш пізній історичний період [104, с. 14].

У юридичній літературі слушно зверталася увага на те, що перед дослідниками історії адвокатури постають складні завдання концептуального характеру стосовно термінології, хронологічних рамок та виокремлення сфер діяльності адвокатів [105, с. 27]. Так, одні з авторів досліджують історію адвокатури як професійної спільноти. Інші вбачають у ній елемент громадянського суспільства, тому вивчають у контексті історії громадянського суспільства. Поширеною є думка про адвокатуру як інституційне забезпечення верховенства права, зміцнення законності тощо [106, с. 9]. Закономірно, що у таких ракурсах історія адвокатури здобула різних за змістом та результатами досліджень відображень.

У контексті нашого дослідження, враховуючи те, що НААУ є першою в історії адвокатури України єдиною професійною організацією адвокатів, доцільно зосередитися на історичних передумовах, які призвели до її створення.

Так, формування підходів до створення професійної організації адвокатів на українських землях було розпочато ще в період виникнення в 1862 р. Львівської палати адвокатів [107, с. 3-6] – фактично, першого органу адвокатського самоврядування на території України [18, с. 51], та продовжувалось до безпосереднього утворення НААУ в 2012 р. на підставі Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність».

Історичний розвиток адвокатури у цей період свідчить про те, що організація професійної спільноти адвокатів відбувалася в різних формах: від адвокатських палат, генеральних конгресів, генерального консилиуму (ради) спілки адвокатів, постійної комісії спілки адвокатів, загальних зборів адвокатів адвокатського бюро, консилиуму бюро, рад присяжних повірених [104, с. 17] – у дорадянський період, до колегії оборонців [10], колегій адвокатів [108], загальних зборів колегій адвокатів [109] тощо – за радянських часів.

Вважаємо, що з 1862 р. і до розпаду СРСР на землях сучасної України

виникли правила та традиції корпоративізації адвокатів, які розвивались одночасно з адвокатським самоврядуванням. Тієї чи іншою мірою прагнення до створення професійної корпорації, самоврядного вирішення питань адвокатури створило той історичний досвід, який дозволив сформувати сучасну НААУ. Водночас, у вказаний період жодного аналогу НААУ не було, як і незалежної адвокатури – юридичної та фактичної передумови для об'єднання адвокатів в єдину незалежну організацію.

Якісно інший період для адвокатури був зумовлений кооперативним рухом, який розпочався наприкінці 80-тих років XX ст. і створив адвокатам СРСР можливість для отримання фінансово-матеріальної незалежності від держави.

Як стверджує Є.С. Дурнов, метою цього руху також було домогтися більше прав і самостійності для адвокатури, перегляду системи оплати праці та наближення до міжнародних стандартів адвокатської діяльності [10, с. 28].

З набуттям такої незалежності, створення реально незалежних органів самоврядування професійної корпорації, стало питанням часу [18, с. 78]. У часи розпаду СРСР та перших років незалежності України, коли перетворення проходили у всіх сферах суспільного та державного життя, активізували свою діяльність громадські організації адвокатів, особливу роль серед яких відігравала Спілка адвокатів України.

В умовах ідеологічної та професійної невизначеності, позбавлення адвокатури щільної «державної опіки», САУ, яку було створено 22 вересня 1990 р., взяла на себе роль провідника реформ в адвокатурі [110, с. 115], поставивши своєю метою об'єднання зусиль адвокатів України, підвищення ролі адвокатури тощо. Крім вказаної організації адвокатів у цей період виникли й інші громадські професійні утворення правників: в 1991 р. – Союз юристів України [111]; в 2002 р. – Асоціація правників України [112]; в 2006 р. – Асоціація адвокатів України [113, с. 8; 114, с. 14]; в 2009 р. – Рада адвокатів України (назва якої тотожна з назвою органу адвокатського самоврядування) [110].

Загалом утворення професійних громадських організацій, посилення їх ролі у певні періоди розвитку держави це закономірний етап, під час якого відбувається спроба пошуку форми організації адвокатської корпорації незалежної від держави

[18, с. 79]. Однак, саме САУ стала першою у незалежній Україні загальнодержавною громадською організацією адвокатів і тривалий час де-факто відігравала роль національної професійної адвокатської організації [114].

Нормативним підтвердженням такого особливого статусу вказаної громадської організації стало прийняття 19 грудня 1991 р. Закону України «Про адвокатуру», який в цілому започаткував новий етап становлення адвокатського самоврядування в Україні, а Спілці адвокатів України надав право прийняття участі у формуванні органів адвокатського самоврядування. Зокрема, тільки ця громадська організація мала право делегувати своїх членів до кожної з палат кваліфікаційно-дисциплінарних комісій адвокатури (ст. 13) та до Вищої кваліфікаційної комісії адвокатури (ст. 14) [115].

В контексті нашого дослідження прагнення адвокатів до об'єднання та пошук ними форм корпоративного єднання, які в перші роки незалежності України оформились у діяльності професійних громадських організацій, в тому числі й з ексклюзивним законодавчим статусом, були ментальною, організаційною, емпіричною, нормативною передумовами для створення єдиної асоціації адвокатів України, потреба у якій була очевидною та породжувала означені спроби адвокатів об'єднуватись на загальнодержавному рівні.

Що ж стосується трансформації адвокатури в цілому, то незалежній Україні дісталась в спадщину добре організована, професійно достойна адвокатура у формі регіональних колегій адвокатів з мережею адаптованих і працездатних юридичних консультацій по всій Україні [116]. З таким «спадком» незалежна Україна мала всі шанси створити потужний інститут адвокатури.

Характеризуючи Закон України «Про адвокатуру», Д.П. Фіолевський зазначає, що він являв собою продукт компромісу революційного романтизму з компартійною начинкою на фоні чисто українського розуміння демократії. Консерваторський дух компартійців проявився у збереженні форми, а демократично-романтики втиснули у стару форму декілька, як їм видалось на той час, прогресивних положень стосовно лібералізації адвокатської діяльності [117].

Позитивним для розвитку ідеї про ефективність існування адвокатури України в формах професійних об'єднань адвокатів також була наявність у вказаному законі норми, яка передбачала, що адвокати та адвокатські об'єднання можуть створювати регіональні, загальнодержавні та міжнародні спілки та асоціації. Спілки та асоціації адвокатів представляли інтереси адвокатів у державних органах і об'єднаннях громадян, захищали соціальні та професійні права адвокатів, здійснювали методичну і видавничу роботу, сприяли підвищенню професійного рівня адвокатів, могли створювати спеціальні фонди і діяти відповідно до своїх статутів (ст. 19) [115].

Відповідно до цього нормативно-правового акту виникла модель адвокатського самоврядування, яка складалась з кваліфікаційно-дисциплінарних комісій адвокатури та Вищої кваліфікаційної комісії адвокатури. При цьому, не дивлячись на системні зміни, вплив держави на адвокатуру та адвокатське самоврядування залишався значним: формування регіональних комісій покладалось на відповідні ради депутатів, а до складу КДКА входили судді, представники рад депутатів, управлінь юстиції, державних адміністрацій. Вища кваліфікаційна комісія адвокатури утворювалась при Кабінеті Міністрів України та включала, крім інших, представників Верховного Суду України та Міністерства юстиції України.

Звісно, в умовах незалежної України та, враховуючи успішність діяльності громадських об'єднань адвокатів, такий стан речей не влаштовував професійну спільноту. Як стверджує Н.М. Бакаянова, в цей період класична адвокатура переживала безумовну кризу, переосмислювались її роль і місце у суспільстві, її багатовікові традиції [32, с. 23].

Прийняттю нового профільного закону передувала палка дискусія на сторінках юридичних видань і в пресі, яка тривала майже десятиріччя. Мінялись уряди, а з ними і підходи до адвокатури. Висувались численні проекти та пропозиції [118]. Однак, в цілому, правова дискусія фактично стосувалася лише питання необхідності створення єдиної професійної організації адвокатів та членства в ній адвокатів України [33, с. 53].

Однозначним видавалось те, що законодавство України у сфері адвокатури та адвокатської діяльності на той час не сприяло досягненню завдань адвокатури, оскільки переважна більшість його положень не відповідала сучасному стану суспільних відносин і викликам, що постали перед українською адвокатурою на описуваному етапі її розвитку.

Зокрема, на думку розробників нового законодавства, подальше існування адвокатури України було неможливе без створення єдиної професійної організації, в рамках якої забезпечуватиметься неухильне дотримання адвокатами корпоративних правил, а також вимог актів, що встановлюють стандарти адвокатської діяльності.

Необхідність реформування адвокатури відповідно до загальновизнаних міжнародних демократичних стандартів обумовлювалась не лише практичною необхідністю здійснення таких кроків всередині нашої держави, а й потребою виконання Україною взятих на себе міжнародних зобов'язань. Йдеться про забезпечення на законодавчому рівні захисту статусу правничої професії та заснування професійної асоціації адвокатів (підпункт IX п. 11 Висновку № 190(1995) Парламентської Асамблеї Ради Європи щодо вступу України до Ради Європи від 26 вересня 1995 р.; п. 10 Резолюції 1346 (2003) Парламентської Асамблеї Ради Європи «Виконання Україною своїх обов'язків та зобов'язань» від 29 вересня 2003 р.; підпункт 7.3.6 п. 7.3 Резолюції 1755 (2010) Парламентської Асамблеї Ради Європи «Функціонування демократичних інституцій в Україні» від 4 жовтня 2010 р.).

В такому історичному контексті 05 липня 2012 р. було прийнято Закон України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» № 5076-VI, яким на виконання міжнародних зобов'язань України, задля гарантування незалежності адвокатури України та з метою об'єднання всіх адвокатів України в одну професійну організацію було створено НААУ.

Крім цього, адвокатурі було надано широкі функції самоврядування та саморегулювання: передбачено створення органів адвокатського самоврядування та визначено їх повноваження; склад органів адвокатського самоврядування

вичерпується виключно адвокатами; визначено завдання адвокатського самоврядування; органам адвокатського самоврядування надано право самостійно вирішувати питання формування високопрофесійного адвокатського корпусу, встановлення професійних стандартів та етичних вимог до здійснення адвокатської діяльності, представництва та захисту спільних інтересів адвокатів, співпраці адвокатури з органами державної влади, органами місцевого самоврядування, юридичними і фізичними особами, фінансування діяльності органів адвокатського самоврядування тощо [101].

До утворення НААУ у зв'язку з відсутністю в Україні законодавчо визначеної професійної організації адвокатів саме через утворення та діяльність громадського об'єднання адвокатів (Спілки адвокатів України) були зроблені спроби об'єднати усіх адвокатів у межах єдиної організації. Діяльність Спілки адвокатів України принесла значні результати для підвищення статусу української адвокатури, проте ототожнювання цієї громадської організації з українською адвокатурою загалом не відбулося, адже сутність громадських організацій та професійної спільноти як такої не збігається [33, с. 311].

Отже, лише з моменту прийняття нового закону розпочався період безпосереднього становлення та розвитку НААУ, що дозволяє всі попередні етапи розвитку правовідносин у сфері адвокатського самоврядування віднести до історичних передумов її виникнення.

Не дивлячись на те, що описаний вище період охоплює різні за часом існування, змістом та навіть належністю до тієї чи іншої держави суспільні відносини, розвиток адвокатури у них та вплив адвокатури на їх розвиток утворили такий історичний зв'язок, який дозволяє стверджувати: щонайменше з 1862 р. (з моменту створення Львівської палати адвокатів) та до 2012 р. на території України і в сучасній незалежній Україні розвивався інститут адвокатури, частиною змісту якого було прагнення до об'єднання адвокатів у професійні організації, які тієї чи іншою мірою є прототипами НААУ в їх історично обумовленому варіанті.

І, не дивлячись на те, що незалежних від держави і єдиних за критерієм обов'язкового членства асоціацій адвокатів до 2012 р. на території України не було, протягом майже двох століть українське суспільство апробувало формати успішного існування адвокатури в межах тих чи інших об'єднань адвокатів: палат, рад, спілок, колегій, комісій, кооперативів, громадських організацій тощо. Накоплення емпіричних знань та практичних уявлень про ефективність об'єднання адвокатів, як з точки зору забезпечення якості правової допомоги, яка надавалась адвокатами, так і з точки зору організації цього процесу, укріплювало думку про необхідність об'єднання адвокатів в єдину незалежну організацію, яка з послабленням державного втручання в функціонування інституту адвокатури, трансформувалась в суспільну потребу та нормативну можливість створення НААУ.

Саме тому, означений період та його дослідження мають велике значення для формування важливої для сучасного стану адвокатури думки щодо історичної логічності та емпіричної доведеності необхідності існування єдиної корпорації адвокатів.

Зазначений період не вважаємо за доцільне ділити на етапи з чіткими часовими межами та територіальною визначеністю – це вже зробили дослідники адвокатури та адвокатського самоврядування [18; 55, с. 39; 47]. В контексті нашого дослідження для зручності ми використовуємо періодизацію, яка охоплює дорадянський, радянський та пострадянський етапи формування та розвитку передумов виникнення НААУ.

Таким чином, НААУ бере свої витоки з часів виникнення та нормативного оформлення органів адвокатського самоврядування в 1862 р.. Значний вплив на формування суспільної та державницької думки про форму та організаційну структуру адвокатури й необхідність створення єдиної адвокатської корпорації мали професійні громадські організації. Розвиток правової держави в Україні, а також інтеграція нашої держави до Європейського правового простору визначили потребу в посиленні незалежності адвокатури та обранні для цього максимально ефективної організаційної форми. Прийняття нового закону про адвокатуру в

2012 р. стало логічним поєднанням історичного досвіду української адвокатури та нових викликів сучасності, одним з проявів чого й було створення НААУ.

Отже, з прийняттям Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» розпочався період створення НААУ. Вказаний закон передбачає існування та функціонування НААУ, однак її створення було пов'язано з прийняттям відповідного рішення Установчим з'їздом адвокатів України. А отримання нею необхідної правосуб'єктності – з моментом державної реєстрації [101].

Так, ч. 4 ст. 45 профільного закону передбачено, що НААУ утворюється з'їздом адвокатів України та не може бути реорганізована. Ліквідація НААУ може бути здійснена лише на підставі закону. Аналіз цієї норми закону свідчить про те, що НААУ є організацією, яка утворюється та ліквідовується лише на підставі закону, тобто хронологічно початком етапу її створення є прийняття (набрання чинності) Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність».

Зауважимо, що ч. 5 ст. 45 цього ж закону закріплює, що статут НААУ затверджується з'їздом адвокатів України та є її установчим документом. Зазначене дозволяє виділити етап створення установчих документів НААУ як юридичної умови її існування.

Відповідно до ч. 6 ст. 45 профільного закону з моменту державної реєстрації НААУ її членами стають всі особи, які мають свідоцтво про право на заняття адвокатською діяльністю. Інші особи стають членами НААУ з моменту складення присяги адвоката України.

Тобто, НААУ отримує необхідну суб'єктність лише після виконання реєстраційних дій, які нормативно визначені для такого виду юридичних осіб, а тому їх виконання становить окрему складову періоду створення НААУ.

Крім цього, проведення Установчого з'їзду адвокатів України відповідно до перехідних положень Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» також передбачало складну формалізовану процедуру: він мав бути проведений не пізніше ста днів з моменту набрання чинності цим законом та

складатись з делегатів, які були обрані на установчих конференціях адвокатів регіонів.

Враховуючи те, що Установчий з'їзд адвокатів України, на якому були прийняті передбачені зазначеними вище нормами рішення, відбувся 17 листопада 2012 р., а прийнятий ним статут зареєстровано 19 листопада 2012 р., саме ці дати визначають часові межі створення НААУ.

Таким чином, період створення НААУ розпочався з прийняттям Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» та закінчився реєстрацією прийнятого Установчим з'їздом адвокатів України статуту НААУ, тобто тривав з 05 липня 2012 р. до 19 листопада 2012 р. і охоплював проведення зборів адвокатів, установчих конференцій адвокатів, Установчого з'їзду адвокатів; організаційні дії, вчинені діючими на той час кваліфікаційно-дисциплінарними комісіями адвокатів та Вищою кваліфікаційною комісією адвокатури для проведення конференцій і з'їзду, а також дії, вчинені новообраними керівниками НААУ для реєстрації створеної юридичної особи.

Оскільки НААУ діє через організаційні форми адвокатського самоврядування, то наступний підперіод її становлення пов'язаний з формуванням органів адвокатського самоврядування відповідно до нової моделі, закладеної Законом України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність».

Оскільки рішення Установчого з'їзду адвокатів України деякий час оскаржувались в судовому порядку і після створення НААУ в адвокатурі України спостерігалась не абияка турбулентність [119], не всі органи адвокатського самоврядування були утворені одразу ж. Зокрема, останньою створеною радою адвокатів регіону була рада адвокатів Хмельницької області (див. Додаток В). Датою її створення – 19 грудня 2013 р., на наш погляд, завершується період самоврядного становлення НААУ.

Не дивлячись на те, що означений період часу в самостійний етап зростання НААУ ми не виділяємо і вважаємо, що він охоплюється періодом первинного розвитку НААУ, однак за своїм змістом він може бути визначений як важливий

підперіод розвитку асоціації адвокатів, адже саме з часу його завершення НААУ отримує повну функціональну спроможність.

Цей же період охоплює й створення та початок функціонування ЄРАУ, забезпечення ведення якого є одним із основним завдань адвокатського самоврядування в Україні. В межах встановленого профільним законом граничного строку у п'ять місяців з моменту набрання ним чинності, а саме 16 січня 2013 р., ЄРАУ почав функціонувати і функціонує по даний час.

Наступний період існування НААУ пов'язаний з розробкою нормативних документів, які забезпечують діяльність НААУ як єдиної корпорації адвокатів, та формуванням структури (системи органів) НААУ.

У цей період було прийнято близько двох тисяч рішень РАУ, які визначали функціонування органів адвокатського самоврядування зокрема та НААУ в цілому. Так, було створено Вищу школу адвокатури, комітети, центри, представництва та інші утворення НААУ, які забезпечують її функціонування та досягнення поставлених завдань.

Оскільки цей процес динамічний і триває по даний час, то його часові межі останньою датою не визначені. Однак, в межах цього проміжку часу можна виділити підперіоди, які зумовлені власним баченням НААУ свого розвитку.

Так, перші чотири роки НААУ існувала без будь-якої стратегії, хоча це було предметом критики з боку адвокатів. В 2014 р. окремими членами РАУ були підготовлені матеріали для прийняття цього важливого документу, однак цього так і не сталось [120].

17 листопада 2016 р. РАУ своїм рішенням № 199 затвердила Стратегію розвитку НААУ до 2020 р. [121], а рішенням від 3 липня 2021 р. – Стратегію розвитку НААУ на 2021-2025 рр. [122].

Тобто, за відсутності будь-яких об'єктивних даних та логічно зумовлених припущень про наявність інших причин відсутності Стратегії розвитку НААУ до 2016 р., доходимо до висновку що у цей період часу НААУ перебувала в процесі активного розвитку, який хоч і характеризувався значної результативністю, однак мав безсистемний з точки зору стратегічного бачення характер. Лише у 2016 р.

НААУ досягла того рівня інституційного, функціонального та організаційного розвитку, коли потреба у нормативному визначенні стратегічних цілей і напрямів розвитку втілилась у відповідне позитивне рішення. З моменту прийняття першої Стратегії, на наш погляд, НААУ через вищий постійнодіючий орган адвокатського самоврядування самостійно визначає часові межі етапів свого розвитку, закріплюючи це відповідними стратегічними періодами.

З такої точки зору сучасний період розвитку НААУ можна поділити на три етапи: з 2012 р. до 2016 р. – етап активного емпіричного та ситуативного розвитку; з 2016 р. до 2020 р. – перший етап нормативно визначеного стратегічного розвитку; з 2021 р. до 2025 р. – другий етап нормативно визначеного стратегічного розвитку. Звісно, така періодизація є умовною та містить лише орієнтовні межі періодів розвитку НААУ з точки зору стратегічного планування її діяльності.

В цілому ж означені періоди стратегічного визначення діяльності НААУ доцільно віднести до самостійних етапів її розвитку. З такої точки зору доцільно запропонувати періодизацію становлення та розвитку НААУ, що хронологічно охоплює період з 05 липня 2012 р. по даний час і включає наступні етапи: етап створення та реєстрації НААУ; етап первинного емпіричного розвитку; етап розвитку, визначений Стратегією розвитку НААУ до 2020 р.; етап розвитку, визначений Стратегією розвитку НААУ на 2021-2025 рр.

Зауважимо, що залежно від критеріїв для визначення періодів становлення і розвитку НААУ мають право на існування й інші типи періодизації: за історичним критерієм – період розвитку передумов створення НААУ, період створення НААУ і період розвитку НААУ; за критерієм публічно-звітних періодів – 2012-2017, 2018, 2019, 2020 і т.д. роки тощо.

Кожний період, визначений за будь-яким критерієм, може бути розглянутий через призму відповідних підперіодів (етапів). Наприклад, в межах періоду первинного розвитку НААУ – підперіод створення НААУ, підперіод реєстрації НААУ, підперіод формування органів адвокатського самоврядування тощо.

Отже, означена періодизація існування НААУ запропонована в широкому сенсі і специфіка правовідносин у цій сфері залишає місце для виділення інших періодів функціонування асоціації адвокатів.

Підбиваючи підсумки дослідження передумов та етапів становлення НААУ, не можна не згадати про результати комплексного аналізу адвокатського самоврядування з періоду виникнення адвокатського самоврядування на українських землях й до сьогодні, що сформовані Н.М. Бакаяною. Вона визначає такі закономірності та характеристики розвитку адвокатського самоврядування: розвиток адвокатського самоврядування в історії адвокатури України за своєю сутністю є рухом, який полягає у переході від одного стану реалізації права адвокатської спільноти самостійно вирішувати питання її організації та діяльності до іншого, нового; на кожному етапі свого розвитку інститут адвокатського самоврядування характеризується новими якісними та кількісними показниками; генезис адвокатського самоврядування в Україні свідчить про спрямованість руху від простих форм до більш складних; генезис адвокатського самоврядування при своїй загальній прогресивній спрямованості на певних етапах включає в себе стагнацію, відступи, повернення назад, коли порушуються або взагалі нівелюються певні принципи, які визначають адвокатське самоврядування як таке; розвиток адвокатського самоврядування обумовлюється як «саморухом», тобто внутрішніми процесами, так і зовнішніми факторами впливу [123].

Застосовуючи результати таких досліджень до нашої теми, вважаємо за можливе прогнозувати, що НААУ перебуватиме в стані активної розбудови та самовдосконалення, допоки її діяльність за предметним та організаційним змістом не буде повністю відповідати потребам, які зумовлені виконанням статутних завдань. У цьому напрямку НААУ ймовірно буде продовжувати рух до більш складних форм, а його інтенсивність перебуватиме у прямому причинно-наслідковому зв'язку із внутрішніми процесами, які значною мірою пов'язані з суб'єктним складом органів адвокатського самоврядування та утворень НААУ, а також зовнішніми факторами впливу. Під останніми слід розуміти розвиток

відносин між адвокатурою та державою, зміну законодавчого визначення НААУ та/або адвокатського самоврядування й т.і. Ці фактори можуть привести до різних наслідків, проте, слід зазначити, що навіть загрозливі для адвокатури явища, крім негативного, мають і позитивний вплив. Зокрема, вони нерідко виступають приводом для посилення корпоративності, активізації адвокатської спільноти та її об'єднання [124; 125], що, в свою чергу, стає рушійною силою для подальшого розвитку НААУ.

1.4. Поняття та зміст правового статусу Національної асоціації адвокатів України

Однією з центральних категорій при дослідженні НААУ є її правовий статус, через призму якого розкривається юридичний зміст та сутність цієї організації. Значення правового статусу для розуміння особливостей діяльності будь-якого суб'єкта важко переоцінити [18, с. 94]. Саме правовий статус відображає головні особливості суб'єкта, його місце в системі державних органів влади, мету, завдання, функції, повноваження, компетенцію, відповідальність [126, с. 118].

При цьому одні автори твердять про однаковість юридичної спільноти у своїх поглядах на сутність та природу правового статусу особи [127], інші ж – категорично заперечують наявність сталого, класичного визначення цього поняття [128, с. 18].

Вважаючи, що це поняття не здобуло широкої наукової розробки, погоджуємося з думкою Н.В. Ортинської, яка стверджує, що сьогодні однією з найістотніших прогалин у правознавстві, і не тільки у вітчизняному, є відсутність чіткого розуміння категорії «правовий статус». Пояснюється це тим, що в певний проміжок розвитку правової думки доцільність законодавчого закріплення стандартів правового статусу окремої особи, тим паче тих чи інших груп населення, заперечувалася. Тільки в середині XX ст. з'являються перші комплексні теоретичні дослідження правових статусів [128, с. 18].

В цьому контексті слід наголосити увагу на тому, що категорія «правовий статус» не є чимось постійним, статичним. Навпаки, його зміст динамічно змінюється разом з розвитком реальних суспільних відносин, зі зміною ситуації в суспільстві [129].

Так, В.П. Басик стверджує, що, по-перше, категорія «правовий статус» нерозривно пов'язана з доктриною природного права; по-друге, постійно розвиваються уявлення наукової спільноти про зміст основних прав і свобод особи; по-третє, права і свободи особи вийшли за межі внутрішньої компетенції держави, стали предметом міжнародного захисту [129, с. 57-58].

Отже, в розрізі нашого дослідження, зупинимось на розкритті поняття «правовий статус», яке підлягає застосуванню до НААУ.

Етимологічно поняття «статус» походить від латинського слова «status», що означає стан, становище, положення кого-небудь або чого-небудь [130, с. 306; 84].

Як зазначає Ю.О. Косткіна, посилаючись на думки інших вчених, це поняття описує кількісні та якісні характеристики даного явища або предмета в певний момент [131, с. 32]. Поняття «статус» означає правове становище осіб або організацій, установ тощо; становище індивіда або групи осіб щодо інших індивідів або груп у соціальній системі; встановлене нормами права положення його суб'єктів, сукупність їх прав і обов'язків [132, с. 565].

Що ж до категорії «правовий статус», то, як слушно відмічає Т.В. Білобров, в цілому вона є складною і збірною, яку використовують для розкриття всього комплексу зв'язків суб'єкта права [129, с. 28] та нормативного закріплення основних принципів взаємодії особи та держави. Правовий статус є системою еталонів, зразків поведінки суб'єктів, які, з одного боку, захищаються державою, а, з іншого – схвалюються суспільством [133, с. 218; 134, с. 78].

У свою чергу, Ю.М. Шемшученко та В.Д. Бабкін розглядають поняття правового статусу через сукупність прав та обов'язків, що визначають юридичний стан особи, державного органу або міжнародної організації [135, с. 400]. Подібної думки притримується й Н.М. Оніщенко, визначаючи правовий статус як систему

законодавчо встановлених та гарантованих державою прав, свобод, законних інтересів і обов'язків суб'єкта суспільних відносин [136, с. 203].

Нацковці наголошують на тому, що саме права і свободи утворюють ядро правового статусу. Слід з ними погодитись у тому, що правовий статус – це складний комплексний інститут, який охоплює низку інших інститутів [137]. Відповідно, визначають правовий статус як систему юридичних прав, свобод, обов'язків і законних інтересів у їх єдності, основу чи ядро правового становища [138, с. 194].

Заслуговує на увагу й точка зору Н.В. Ортинської, яка зауважує, що правовий статус не може ґрунтуватися лише на законодавчих нормах, що регулюють права й обов'язки, це ширша система, яка в демократичному суспільстві має вміщувати весь комплекс правових явищ щодо гарантування високого рівня захищеності та значущості особи [128].

В свою чергу, інші науковці характеризують правовий статус як комплексну інтеграційну категорію, що відображає взаємовідносини суб'єктів суспільних відносин, особи і суспільства, громадянина і держави, індивіда та колективу, а також інші соціальні зв'язки [139, с. 21].

З огляду на вищевикладене, можна визначити правовий статус НААУ як її нормативно закріплене правове становище, що визначає обсяг компетенції, мету, завдання і функції її діяльності, а також особливості взаємодії з державою, органами державної влади і адвокатського самоврядування, адвокатами, адвокатськими бюро, адвокатськими об'єднаннями та іншими суб'єктами права.

Не дивлячись на те, що в нормативних актах, теоретичній та галузевій літературі, юридичних словниках широке застосування і визнання набув саме термін «правовий статус» [140, с. 20], зазначене поняття варто відмежувати від суміжних категорій, зокрема, таких як «правова природа» та «правове положення» [131, с. 32], а також правосуб'єктність.

Так, відповідно до Тлумачного словника української мови поняття «правова природа» є сукупністю основних якостей, властивостей чого-небудь; суть, сутність. В свою чергу, поняття «правове положення» означає певне становище,

зумовлене відповідними обставинами; місце, роль у суспільстві, в соціальному чи професійному середовищі [84]. З огляду на зазначені загальноприйняті визначення понять «правова природа», «правове положення» та «правовий статус», Ю.О. Косткіна робить вірний висновок, що останнє є найбільш повним, яке комплексно охоплює в собі не лише властивості певного об'єкта, його місце і роль у суспільстві, але й розкриває його завдання, повноваження, функціональне навантаження, взаємозв'язки тощо [131].

Правосуб'єктність – це властивість, якість суб'єкта, його здатність мати і самотійно здійснювати права й обов'язки. Правовий же статус – це не властивість, не якість, а становище, стан особи [128, с. 19]. І, хоча існують і протилежні думки, ми вважаємо [141], що правосуб'єктність є складовою правового статусу, що розкриває означені його властивості.

Крім того, слід розмежувати поняття «правовий статус НААУ», «правовий статус органів адвокатського самоврядування» і «правовий статус адвокатури», які нерідко сприймають та використовують в однаковому значенні.

Розмежування цих понять перебуває у площині розуміння НААУ як професійної організації; органів адвокатського самоврядування як інструменту самоврядування; адвокатури як суспільного інституту;

Відповідно до Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність», НААУ є недержавною некомерційною професійною організацією, яка об'єднує всіх адвокатів України та утворюється з метою забезпечення реалізації завдань адвокатського самоврядування [101].

Тобто, НААУ є формою об'єднання адвокатів задля досягнення цілей адвокатського самоврядування та, як зазначає С.О. Іваніцький, «правовою оболонкою» органів адвокатського самоврядування [142, с. 34].

У загальному тлумаченні поняття «орган» розуміється як знаряддя, засіб; установа, що виконує певні функції в галузі державного управління, контролю, нагляду і т. ін. [143]. Законом України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» передбачено, що адвокатське самоврядування – гарантоване

державою право адвокатів самостійно вирішувати питання організації та діяльності адвокатури в порядку, встановленому цим Законом [101].

Орган адвокатського самоврядування за своєю правовою природою являє собою квазі-державний орган, який виконує за дорученням держави низку функцій, пов'язаних із упорядкуванням адвокатської діяльності шляхом забезпечення незалежності адвокатів, їх захисту від втручання у здійснення адвокатської діяльності, підтримання високого професійного рівня адвокатів та створення спеціальних інструментів для виконання вказаних завдань [18, с. 84].

Тобто, орган адвокатського самоврядування є механізмом (засобом та інструментом) самостійного вирішення адвокатами питань організації та діяльності адвокатури.

Що ж до адвокатури, то, визнаючи полісемантичність цього поняття [142, с. 15] та погоджуючись з думкою про особливу правову природу адвокатури, яка не піддається чіткій класифікації [144, с. 237], все таки наполягаємо на тому, що вона є центральним елементом правозахисної системи держави та публічно-правовим інститутом громадянського суспільства, що надає їй та адвокатам особливого статусу в публічній і приватній сферах [145, с. 184]. Саме вона покликана забезпечувати права людини і громадянина шляхом надання їм кваліфікованої юридичної допомоги в суспільстві [65, с. 17].

Отже, адвокатура є інститутом суспільства, який охоплює всі форми, засоби, а також механізми функціонування, організації та взаємодії адвокатів як спільноти осіб, що виконує надважливу роль – правозахисну.

Наведене свідчить про те, що адвокатура є поняттям, яке включає в себе і органи адвокатського самоврядування, і організаційні форми адвокатської діяльності (адвокатів, які здійснюють адвокатську діяльність індивідуально, адвокатські бюро, адвокатські об'єднання), і громадські об'єднання адвокатів, і НААУ.

Відповідно категорії «правовий статус НААУ», «правовий статус органів адвокатського самоврядування» та «правовий статус адвокатури», хоч і тісно пов'язані між собою, однак відрізняються за обсягом основного поняття та

визначають правове становище різних суб'єктів в межах інституту адвокатури (самого інституту адвокатури).

Свого часткового підтвердження такий умовивід знаходить в доробках Н.М. Бакаянної, яка за результатами співставлення суміжних з адвокатурою понять, вважає, що адвокатура є інститутом правозахисної системи, який функціонує у вигляді НААУ [146, с. 201].

Для об'єктивності слід зазначити, що такі висновки стосуються лише порівняльного аналізу досліджуваних явищ за формальними ознаками, адже у інших ракурсах орган адвокатського самоврядування може розглядатись як одна з форм організаційного забезпечення функціонування інституту адвокатури у розрізі самоврядності адвокатів, а НААУ може бути оцінена як засіб (інструмент) досягнення цілей такої самоврядності (адвокатського самоврядування). При цьому, з точки зору форми та кількісних показників, НААУ може бути оцінена як ширше поняття, а з точки зору змісту (можливості безпосереднього виконання функцій) – ширшим поняттям видається адвокатське самоврядування та його органи.

Неодмінним, на наш погляд, є лише те, що і НААУ, і органи адвокатського самоврядування є складовими інституту адвокатури і їх поняття співвідносяться як частини і ціле.

Отже, наше дослідження в цій частині присвячено правовому статусу НААУ як професійної організації, яка об'єднує всіх адвокатів України задля забезпечення реалізації завдань адвокатського самоврядування та є частиною інституту адвокатури України.

Законом України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» визначено, що НААУ є професійною організацією, яка об'єднує всіх адвокатів України, утворюється з метою забезпечення реалізації завдань адвокатського самоврядування та діє через організаційні форми адвокатського самоврядування. Організаційними формами адвокатського самоврядування є конференція адвокатів регіону, рада адвокатів регіону, РАУ, з'їзд адвокатів України. Адвокатське самоврядування також здійснюється через діяльність конференцій

адвокатів регіону, рад адвокатів регіону, кваліфікаційно-дисциплінарних комісій адвокатури, Вищої кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури, ревізійних комісій адвокатів регіонів, Вищої ревізійної комісії адвокатури, Ради адвокатів України, з'їзду адвокатів України. Кожний з органів адвокатського самоврядування складається виключно із адвокатів, які обрані відповідно до процедури, встановленої цим законом [101].

Отже, НААУ об'єднує всіх адвокатів України та діє через органи, які діють для адвокатів, сформовані адвокатами, у яких представлені всі адвокати і працюють ними обрані представники.

Статутом НААУ, затвердженим рішенням Установчого з'їзду адвокатів України від 17 листопада 2012 р., визначено, що основними принципами діяльності НААУ є верховенство права, пріоритет суспільних інтересів, аполітичність, законність, самоврядність, незалежність, демократичність, прозорість і відкритість, самостійність, професіоналізм, рівноправність, виборність і підзвітність органів адвокатського самоврядування, гласність та публічність, обов'язковість для виконання рішень органів адвокатського самоврядування та заборона втручання органів адвокатського самоврядування у професійну діяльність адвоката (п. 1.6.) [147].

Таким чином, НААУ діє у спосіб, що відповідає нормативно закріпленим принципам, що визначають основні засади її функціонування.

Не дивлячись на те, що широко вживаним та найбільш точним є термін «правовий статус» [140, с. 20], для безпосереднього позначення правового становища НААУ в її основному установчому документі використаний термін «юридичний статус» [147].

Так, надаючи цій категорії необхідного правового регулювання, найвищий орган адвокатського самоврядування включив до його предмету лише загальну характеристику НААУ, як юридичної особи (п. 3.1.); порядок її створення, реорганізації та ліквідації (п. 3.2.); правові основи діяльності (п. 3.3.); перелік деяких елементів статусної правосуб'єктності (щодо майна, рахунків, печатки, символіки тощо – п.п. 3.4.-3.5.); майнову складову відносин між НААУ та її

членами (п. 3.6.); права НААУ (п. 3.7.); обмеження щодо заняття господарською діяльністю (п. 3.8.) [147].

За межами цього структурного елементу статуту НААУ, однак одними із важливих складових її правового статусу, що потребують окремої наукової уваги, є мета та завдання, через які і розкривається зміст правового становища будь-якого суб'єкта.

У правовій науці відсутній єдиний підхід до визначення понять «мета» і «завдання». Одні вчені їх повністю ототожнюють, інші – повністю розмежовують [148, с. 62; 149, с. 111]. Так, О.С. Проневич визначає завдання через проміжну мету [150, с. 55], тобто ототожнює ці поняття. У свою чергу, Н.І. Кліменко ж навпаки – розмежовує. На його думку мета – це поняття стратегічне, яке визначає напрям та результат діяльності, а завдання – поняття тактичне, складова частина мети [151, с. 59]. Н.М. Бакаянова, досліджуючи функціональні основи адвокатури, вважає, що мета, завдання та функції є характеристикою її діяльності від більш загального до більш конкретного. При цьому вищий ступінь абстрактності притаманний поняттю мети діяльності адвокатури, в межах якої реалізуються завдання як проміжні цілі, на виконання яких, більш ймовірно, спрямовані ті чи інші напрямки діяльності суб'єкта, тобто функції [33, с. 107].

Погоджуючись з такою думкою, при дослідженні мети та завдань НААУ, ми виходимо із того, що метою є кінцевий результат, на який спрямована вся діяльність суб'єкта, а завдання – є проміжними цілями, які визначають досягнення цього результату.

Мета адвокатури та мета її підсистем не співпадає [142, с. 141] і законом окремо визначено мету НААУ, що текстуально викладена в ч. 1 ст. 45, – забезпечення реалізації завдань адвокатського самоврядування.

У ч. 5 цієї ж статті визначено, що статут НААУ затверджується з'їздом адвокатів України і є його установчим документом. Повноваження з'їзду адвокатів України затверджувати статут НААУ передбачено і п. 2 ч. 7 ст. 54 профільного закону [101].

При цьому статут НААУ слід вважати не тільки законодавчо визначеним установчим документом за формою, а й за змістом сукупністю правил, які регулюють діяльність НААУ, та значно ширші за норми Закону.

Таким чином, суб'єкту адвокатського самоврядування, яким є з'їзд адвокатів України, делеговано право визначати інші норми, які регулюють діяльність НААУ, у спосіб затвердження самостійно розробленого статуту.

Реалізуючи таке повноваження, 17 листопада 2012 р. Установчий з'їзд адвокатів України затвердив статут НААУ, яким дещо ширше було визначено мету її діяльності, ніж це зазначено у ст. 45 профільного закону.

Відповідно до п. 2.1. вказаного статуту, основною метою НААУ є об'єднання українських адвокатів для сприяння розвитку та зміцненню інституту адвокатури в Україні, підвищення рівня правової допомоги, що надається адвокатами, підвищення ролі та авторитету адвокатури в суспільстві, забезпечення реалізації завдань адвокатського самоврядування, захисту прав та законних інтересів адвокатів [147].

Таким чином, установчим документом НААУ розширено законодавче визначення мети діяльності цієї організації, внаслідок чого стратегічна ціль її діяльності обумовлена не тільки забезпеченням реалізації завдань адвокатського самоврядування, а й об'єднанням адвокатів, підвищенням рівня правової допомоги, підвищенням ролі адвокатури та захистом адвокатів.

Похідними від мети НААУ є її завдання.

Загальна семантика слова «завдання» включає наперед визначений, запланований до виконання обсяг роботи, справа і т.і.; те, що хочуть здійснити [152].

С.О. Іваніцький слушно зазначає, що маючи більш широкий характер, ціль виступає основною формування завдань. Завдання адвокатури є конкретизацією мети, деталізованими напрямками її реалізації, характеризується більш розширеною, точною й імперативною формою викладу та безпосередньою наближеністю до виконавця [142, с. 147]. Вважаючи вказані висновки науковця такими, що можуть бути застосовані до предмету нашого дослідження,

визначаємо завдання НААУ як деталізовані напрями реалізації її мети та досліджуємо їх саме у такому ракурсі.

Закон не містить визначення завдань НААУ, водночас містить перелік завдань адвокатського самоврядування, для забезпечення реалізації яких діє НААУ.

Відповідно до ч. 1 ст. 44 Закону, завданнями адвокатського самоврядування є: забезпечення незалежності адвокатів, захист від втручання у здійснення адвокатської діяльності; підтримання високого професійного рівня адвокатів; утворення та забезпечення діяльності кваліфікаційно-дисциплінарних комісій адвокатури; створення сприятливих умов для здійснення адвокатської діяльності; забезпечення відкритості інформації про адвокатуру та адвокатську діяльність; забезпечення ведення Єдиного реєстру адвокатів України; участь у формуванні Вищої ради правосуддя у порядку, визначеному законом [101].

Не дивлячись на те, що з точки зору нормотворчої техніки вказаний перелік є вичерпним, статут НААУ містить значно ширше коло завдань професійної організації адвокатів.

Згідно із п. 2.2. статуту НААУ, для досягнення своєї мети НААУ ставить перед собою наступні завдання: сприяння процесу формування правової держави в Україні; сприяння гармонізації українського законодавства із законодавством Європейського Союзу та його реформуванню з використанням досвіду розвинених демократичних країн; забезпечення захисту законних прав та інтересів та сприяння зміцненню існуючих правових норм щодо захисту прав та забезпечення гарантій адвокатів; сприяння підвищенню ролі інституту адвокатури в українському суспільстві; сприяння підвищенню статусу професії адвоката в Україні; сприяння розвитку правових форм самоорганізації адвокатської спільноти; сприяння розвитку надання правової допомоги в Україні; сприяння професійному розвитку адвокатів та поширенню етичних стандартів професії; сприяння вдосконаленню системи підготовки та підвищенню кваліфікації адвокатів; реалізація завдань адвокатського самоврядування; забезпечення незалежності адвокатів, захист від втручання у здійснення адвокатської

діяльності; підтримання високого професійного рівня адвокатів; створення сприятливих умов для здійснення адвокатської діяльності; сприяння розвитку адвокатського самоврядування в Україні, забезпечення гарантій його здійснення; забезпечення належної діяльності органів адвокатського самоврядування; сприяння розвитку та вдосконалення правової допомоги в Україні; забезпечення відкритості інформації про адвокатуру України та адвокатську діяльність; забезпечення ведення Єдиного реєстру адвокатів України; участь у формуванні Вищої ради юстиції; представництво адвокатури в Україні та за її межами; інші завдання, що випливають зі змісту чинного законодавства України, цього Статуту, а також рішень з'їзду адвокатів України, НААУ, Ради адвокатів України [147].

Таким чином, законодавець визначив фактично сім завдань адвокатського самоврядування, для забезпечення реалізації яких діє НААУ: щодо незалежності адвокатури, професійності адвокатів, роботи кваліфікаційно-дисциплінарних комісій адвокатури, сприятливих умов для адвокатської діяльності, участі у формуванні Вищої ради правосуддя, забезпечення ведення ЄРАУ й відкритості інформації про них та адвокатуру.

Водночас адвокатська спільнота, реалізуючи свою самоврядну функцію, визначила завдання НААУ, не тільки поглибивши зміст законодавчо визначених завдань, а й розширивши їх перелік. Наприклад, якщо деякі завдання просто дублюються (забезпечення незалежності адвокатів, захист від втручання у здійснення адвокатської діяльності, забезпечення відкритості інформації про адвокатуру України та адвокатську діяльність, забезпечення ведення ЄРАУ тощо), деякі розширюють зміст визначених законодавцем завдань (забезпечення захисту законних прав та інтересів та сприяння зміцненню існуючих правових норм щодо захисту прав та забезпечення гарантій адвокатів, сприяння вдосконаленню системи підготовки та підвищенню кваліфікації адвокатів, забезпечення належної діяльності органів адвокатського самоврядування тощо), то окремі відверто виходять за вичерпний перелік завдань, передбачених профільним законом (сприяння процесу формування правової держави в Україні, сприяння

гармонізації українського законодавства із законодавством Європейського Союзу та його реформуванню з використанням досвіду розвинених демократичних країн тощо). При цьому такий широкий перелік згідно вказаного установчого документу не є вичерпним, адже п. 2.2.20 статуту НААУ відсилає до інших актів законодавства та актів самої ж НААУ, з'їзду адвокатів, РАУ.

Слід також зазначити, що вказаний перелік завдань НААУ не є досконалим, ні з точки зору технічної вивірності (наявні граматичні помилки, пункти 2.2.6. і 2.2.15 дублюються тощо), ні з точки зору відповідності чинному законодавству (з'їзд адвокатів формує Вищу раду правосуддя, а не Вищу раду юстиції).

Такі та інші помилки могли бути виправлені, адже після Установчого з'їзду адвокатів України було проведено ще декілька з'їздів адвокатів і на одному із них рішенням Позачергового з'їзду адвокатів України від 26-27 квітня 2014 р. до статуту НААУ були внесені зміни, однак статей, що визначають мету та завдання вони не стосувалися [153]. З пропозиціями щодо змін до Статуту НААУ можна ознайомитись в п. 2 Додатку Д.

Неповним, на наш погляд, є і перелік завдань адвокатського самоврядування, реалізацію яких відповідно до законодавства забезпечує НААУ. З цих підстав, вважаємо за доцільне ініціювати зміни до профільного закону (у спосіб щонайменше розширення переліку завдань НААУ), після прийняття та на підставі яких внести відповідні зміни до статуту НААУ.

Вбачається, що недосконалість частини 1 статті 44 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» полягає у тому, що окреслений законодавцем перелік невиправдано розмежовує завдання щодо забезпечення відкритості інформації про адвокатуру та адвокатську діяльність і забезпечення ведення ЄРАУ, водночас звужує діяльність НААУ до формування лише Вищої ради правосуддя.

Забезпечення відкритості інформації про адвокатуру та адвокатську діяльність здійснюється переважно за допомогою адміністрування веб-сайту НААУ, функціональною частиною якого є ЄРАУ. НААУ забезпечує доступ до інформації про адвокатуру і у інші способи: адміністрування Youtube-каналу,

випуску «Вісника НААУ», публіцистичної та іншої публічної діяльності її посадових осіб тощо [103]. Однак, по-перше, такі способи з точки зору доступу до інформації є несуттєвими, а, по-друге, не потребують окремого визначення в Законі.

Достатнім було б передбачити, що завданням адвокатського самоврядування є адміністрування ЄРАУ та інших ресурсів (сервісів) для забезпечення відкритості інформації про адвокатуру та адвокатську діяльність.

Крім того, незрозумілою є позиція законодавця, який у ст. 44 профільного закону обмежив завдання адвокатського самоврядування формуванням Вищої ради правосуддя, адже відповідно до ч. 1 ст. 74 закону України «Про прокуратуру», з'їзд адвокатів призначає одну особу до складу відповідного органу, що здійснює дисциплінарне провадження[154], і до недавнього часу перелік органів, який формується адвокатурою, цим не вичерпувався.

Крім цього, доцільно позбутись вичерпного характеру переліку завдань адвокатського самоврядування, доповнивши норму закону посиланням на інші завдання, які визначені законом або актами НААУ. З запропонованою редакцією ст. 44 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» можна ознайомитись в п. 1 Додатку Д.

Таким чином, доходимо до висновку, що метою діяльності НААУ є розвиток та зміцнення інституту адвокатури в Україні, підвищення рівня правової допомоги, що надається адвокатами, підвищення ролі та авторитету адвокатури в суспільстві, забезпечення реалізації завдань адвокатського самоврядування, захист прав та законних інтересів адвокатів.

Завданнями НААУ є забезпечення незалежності адвокатів, захист від втручання у здійснення адвокатської діяльності; підтримання високого професійного рівня адвокатів; утворення та забезпечення діяльності кваліфікаційно-дисциплінарних комісій адвокатури; створення сприятливих умов для здійснення адвокатської діяльності; забезпечення відкритості інформації про адвокатуру та адвокатську діяльність; забезпечення ведення ЄРАУ; прийняття

участі у формуванні органів та інституцій, визначених Конституцією та законами України; інші завдання відповідно до цього закону та рішень НААУ.

В контексті розмежування означених вище суміжних понять також зауважимо, що аналіз завдань органів адвокатського самоврядування та НААУ дозволяє стверджувати, що перші виконують основні функції самоврядування, а друга – забезпечує таке виконання, а також представляє адвокатуру у різного виду правовідносинах. При цьому органи адвокатського самоврядування є виконавцями конкретно визначених функцій самостійного вирішення адвокатами своїх корпоративних питань, а НААУ є формою об'єднання всіх адвокатів; її функціонування – способом забезпечення діяльності органів адвокатського самоврядування.

Зазначимо, що адвокати, органи адвокатського самоврядування, НААУ у взаємовідносинах між ними та у їхній сукупності щодо будь-яких інших суб'єктів не перебувають у відносинах підпорядкування. Відносно адвокатів органи адвокатського самоврядування є виконавцями їх волі та представниками, переважно, але не виключно, у внутрішніх корпоративних відносинах, а НААУ є організатором виконання їх волі та представником, переважно, але не виключно, у зовнішніх відносинах.

В будь-якому випадку, джерелом та метою такої системи організації адвокатури, як професійної корпорації, є самі адвокати, хоча, як слушно зазначила Н.М. Бакаянова, кінцевим вигодонабувачем є суспільство [33, с. 6].

Важлива роль адвокатів при розкритті правового статусу НААУ пов'язана також з тим, що всі адвокати є її членами і таке членство є обов'язковим.

Зокрема, ч.1 ст. 45 закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» передбачено, що НААУ об'єднує всіх адвокатів, а ч. 6 цієї ж статті передбачено, що її членами автоматично стали всі адвокати з моменту державної реєстрації НААУ; інші особи стають членами НААУ з моменту складення присяги адвоката України [101].

Питанню членства присвячено ст. 4 Статуту НААУ, в якій повторені означені норми профільного закону, а також визначено випадки припинення членства в

НААУ: подання адвокатом заяви про припинення права на заняття адвокатською діяльністю; визнання адвоката безвісті відсутнім або оголошення його померлим; смерті адвоката; накладення на адвоката дисциплінарного стягнення у вигляді позбавлення права на заняття адвокатською діяльністю; прийняття рішення органом адвокатського самоврядування про припинення права на заняття адвокатською діяльністю внаслідок встановлення факту надання особою недостовірних відомостей для отримання свідоцтва про право на заняття адвокатською діяльністю та складення присяги адвоката України; неповідомлення даних, які унеможливили б отримання свідоцтва про право на заняття адвокатською діяльністю; набрання законної сили вироком судом стосовно адвоката за вчинення злочину, за який призначено покарання у вигляді позбавлення волі.

Цією ж статтею визначено випадки зупинення членства в НААУ: подання адвокатом заяви про зупинення адвокатської діяльності; набрання законної сили вироком стосовно адвоката за вчинення злочину, крім випадків, що складають підставу для припинення членства в НААУ; накладення на адвоката дисциплінарного стягнення у вигляді зупинення права на заняття адвокатською діяльністю; визнання адвоката за рішенням суду недієздатним або обмежено дієздатним [147].

На наш погляд, така формалізація підстав припинення і зупинення членства в НААУ є некоректною за формою та недосконалою за змістом.

Так, визначене статутом припинення та зупинення членства в НААУ очевидно прив'язане до підстав припинення та зупинення права на заняття адвокатською діяльністю, визначені законом. Водночас, специфічно та з деяким виходом за межі законодавчої моделі (наприклад, як у випадку із розширенням підстав припинення членства неповідомленням відомостей, які могли б завадити отриманню свідоцтва про право на заняття адвокатською діяльністю) відобразивши два різних механізми трансформації статусу члена НААУ: його припинення та зупинення, жодного подальшого їх втілення ні в статуті, не в іншому акті НААУ немає.

Вбачається, що без відповіді залишаються питання щодо суб'єктів та процедури прийняття рішень щодо припинення та зупинення членства в НААУ, а також щодо його відновлення, у випадку відновлення права на заняття адвокатською діяльністю.

Вважаємо, членство в НААУ нерозривно пов'язано з набуттям та припиненням статусу адвоката і застосування будь-яких інших або паралельних процедур для його набуття та припинення недоцільне та було б проявом надмірного формалізму. Як і невірним є визначення наявності підстав для трансформації членства (його припинення, зупинення тощо) у статуті НААУ без створення нормативного підґрунтя для його реалізації, що є проявом недостатньої правової визначеності.

В цій частині було б доцільно передбачити в статуті НААУ лише загальну норму щодо похідного характеру статусу члена НААУ від статусу адвоката та припинення його у випадку припинення права на заняття адвокатською діяльністю з підстав, визначених законом.

Що ж до зупинення членства в НААУ, то з цих же мотивів його виділення в окремий різновид трансформації статусу особи недоцільне, оскільки адвокат, право на заняття адвокатською діяльністю якого зупинено, зберігає свій статус адвоката, а, отже, і члена НААУ і в цій частині норми статуту НААУ суперечать нормам чинного законодавства та актам НААУ.

Так, виходячи з норм профільного закону, за особою, відносно якої зупинено право на здійснення адвокатської діяльності, залишається статус адвоката [36, с. 172].

Рішенням РАУ «Про затвердження роз'яснень щодо гарантій адвокатської діяльності та окремих умов дисциплінарної відповідальності» від 26 лютого 2016 р. № 74 визначено, що відповідно до положень ст. 6, 17, 32 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність», Порядку ведення ЄРАУ фізична особа має статус адвоката з часу отримання свідоцтва про право на заняття адвокатською діяльністю і внесення відомостей про неї до ЄРАУ та до моменту припинення

права на заняття адвокатською діяльністю і внесення про це відповідних відомостей до ЄРАУ [155].

Погоджуючись з обґрунтованістю таких висновків, зазначимо, що нормотворча практика РАУ своїм формуванням укріпилась в такому розумінні статусу адвоката [156], однак її основний установчий документ відповідного удосконалення так і не здобув, що обумовлює необхідність внесення до статуту НААУ відповідних змін.

Таким чином, доходимо до висновку про те, що статус члена НААУ є обов'язковою в силу вимог закону складовою статусу адвоката, набувається та припиняється одночасно зі статусом адвоката та не вимагає вчинення для цього певних дій або прийняття додаткових рішень.

Наше дослідження членства в НААУ було б неповним, якби ми не згадали про те, що сама ідея обов'язкового членства є однією з найбільш дискусійних як серед науковців, так і серед практиків. І, якщо підставам та умовам членства в НААУ наукова увага майже не приділялась, то обов'язковості такого членства присвячено значну кількість наукових доробок.

Не заглиблюючись в цю тему, зазначимо, що спочатку обов'язковість об'єднання адвокатів в НААУ викликало занепокоєння [157; 158] і попри те, що запровадження НААУ підтвердило правильність такого рішення, до цього часу тривають дискусії щодо обов'язковості існування єдиної національної структури до якої повинні належати усі адвокати України [18, с. 158; 33, с. 53].

Не дивлячись на те, що й досі є критики НААУ як організації з обов'язковим членством [54, с. 130-132; 159; 160; 161], більшість вчених все таки позитивно оцінюють наявність єдиної професійної організації адвокатів з обов'язковим членством [162; 163; 33; 18; 164; 165].

На думку В.А. Гвоздія, такий підхід (утворення НААУ з обов'язковим членством) є найбільш виваженим і дозволяє якнайбільш ефективно реалізовувати покладені на органи адвокатського самоврядування функції, у тому числі щодо захисту прав адвокатів, забезпечення гарантій їх діяльності та високого професійного рівня [18, с. 169].

У свою чергу, Н.М. Бакаянова підкреслює, що сам факт належності адвокатів в Україні до єдиної професійної організації є, безумовно, позитивним і не може розглядатися як примус та порушення прав адвокатів, якщо органи адвокатського самоврядування виконують свої повноваження в інтересах української адвокатури та у передбачений законом спосіб [33, с. 183].

Як зазначає С.М. Мостовенко, якщо виходити з того, що адвокатура діє за принципом самоврядування, то така норма закону про обов'язкове членство адвокатів у НААУ обґрунтована і справедлива. Кожен представник адвокатури повинен мати можливість передусім брати участь в адвокатському самоврядуванні і, звісно ж, зобов'язаний вносити певні платежі на утримання органів адвокатського самоврядування [164].

Позитивно до створення НААУ ставиться й Т.В. Вільчик, яка вказує на те, що існування НААУ сьогодні необхідно розглядати як таке, що організаційно зміцнить адвокатуру, зробить її ваговою силою, яка буде в змозі, з одного боку, успішно виконувати покладені на неї законодавством функції, в тому числі з надання безоплатної юридичної допомоги, а, з іншого – лобювати свої професійні інтереси перед державою [166, с. 79-93]

Погоджуючись з цими та іншими думками на користь існуючої моделі функціонування НААУ, зазначимо, що, на наш погляд, питання обов'язковості чи необов'язковості членства в НААУ на теоретичному рівні може бути предметом дискусій та досліджень, але в практичній площині ці дискусії не відмінюють обов'язку виконання рішень НААУ, прийнятих у встановленому законом порядку, її членами.

Як нами вже зазначалось, у юридичній літературі будь-що позитивне та негативне в системі адвокатського самоврядування в Україні та таке, що існує не в площині її моделі, а в площині реалізації цієї моделі, є проявом волевиявлення самого адвокатського співтовариства. Незгода із діяльністю членів органів адвокатського самоврядування, в тому числі і особливо в частині прийнятих ними рішень, визначає потребу реалізації права незгодних обирати і бути обраними до органів адвокатського самоврядування, а не потребу зміни законодавства в

частині моделі органів адвокатського самоврядування чи, тим більше, щодо всього інституту адвокатури.

Означена підміна понять при критиці обов'язковості членства в НААУ призводить до того, що негативні судження окремих адвокатів (інших осіб) про діяльність конкретних адвокатів – членів органів адвокатського самоврядування, обраних більшістю адвокатів держави або регіону (і, як правило, на другий строк каденції поспіль), трансформуються у лозунги про недоцільність об'єднання адвокатів у єдину професійну організацію, про можливість радикального реформування всього інституту адвокатури тощо [167].

В межах цього питання не можна оминати той факт, що обов'язкове членство адвокатів у національних професійних об'єднаннях передбачено в таких країнах як: Німеччина, Франція, Італія, Греція, Іспанія, Нідерланди, Бельгія, Англія та ін. До прикладу, в Англії баристерів представляє Генеральна Рада адвокатів. Членство в ній для практикуючих баристерів є обов'язковим. У Литві функціонує Литовська асоціація адвокатів, членство в якій також є обов'язковим для адвокатів [32].

Не поглиблюючись детально в досвід зарубіжних країн, що не є предметом нашого дослідження, звернемо увагу, що спори щодо порушення права на добровільність об'єднання знайшло своє відображення в рішеннях ЄСПЛ. До прикладу, в справі «A. and others v. Spain» суд розглянув скарги адвокатів, які не погоджувались з законодавчою вимогою щодо обов'язкового вступу в Асоціацію адвокатів. При розгляді скарги суд встановив, що Асоціація адвокатів є створеною згідно із законом об'єднанням, що виконує публічні функції. З урахуванням статусу Асоціації адвокатів і враховуючи те, що заявників не було обмежено в створенні або приєднанні до інших об'єднань, ЄСПЛ відмовив у задоволенні скарги заявників-адвокатів про порушення їх права на добровільне об'єднання, гарантованого ст. 11 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, та поставив в цьому питанні крапку [168].

Повертаючись до інших складових правового статусу адвоката НААУ, зазначимо, що обов'язковими його елементами також є її права та повноваження, досліджуючи які, ми термінологічно виходимо із наступного.

Як зазначає І. В. Жилінкова, суб'єктивне право є гарантованою мірою можливої або дозволеної поведінки особи, змістовий складник якого становить низка відповідних правомочностей [169, с. 90].

Повноваження – це комплекс прав та обов'язків, що становлять собою складник компетенції. При цьому компетенція – це категорія, що поєднує в собі декілька окремих складників, зокрема прав та обов'язків, за певною ознакою їх галузевої приналежності [170, с. 6-7] і може застосовуватись в контексті характеристики корпоративного управління в межах юридичної особи.

Зупинимось на правах НААУ як одній з важливих категорій її правового статусу, що знайшли свого відображення в статуті.

Отже, до прав НААУ її статутом віднесено: від власного імені виступати учасником цивільно-правових відносин, набувати майнових і немайнових прав та нести обов'язки, укладати угоди, необхідні для досягнення мети діяльності організації (п. 3.7.1); бути позивачем та відповідачем у суді (п. 3.7.2.); наймати на роботу працівників на основі трудових чи цивільно-правових угод (п. 3.7.3.); представляти і захищати свої законні інтереси та законні інтереси адвокатів у державних та недержавних органах та організаціях (п. 3.7.4.); одержувати від органів державної влади і управління та органів місцевого самоврядування інформацію, необхідну для реалізації своєї мети і завдань (п. 3.7.5.); вносити пропозиції до органів державної влади та управління, брати участь у розробці рішень органів державної влади та місцевого самоврядування в порядку, передбаченому чинним законодавством України (п. 3.7.6.); набувати та розпоряджатись майном та іншою власністю для здійснення своїх статутних завдань у порядку, визначеному чинним законодавством України (п. 3.7.7.); використовувати власне майно та майно, тимчасове передане їй у володіння або користування, якщо таке використання необхідне для досягнення мети діяльності організації (п. 3.7.8.); отримувати фінансування за рахунок джерел, не

заборонених законом (п. 3.7.9); засновувати або вступати в міжнародні, всеукраїнські громадські (неурядові) організації, підтримувати міжнародні контакти та зв'язки, укладати угоди, а також брати участь у здійсненні заходів, що не суперечать міжнародним зобов'язанням України та статуту НААУ (п. 3.7.10.); мати інші права, передбачені законами України (п. 3.7.11.) [147].

Як вбачається з такого переліку прав НААУ, при визначенні обсягу їх статутного визначення основним критерієм було відображення її цивільної дієздатності. Невиправдане звуження статусу НААУ до суб'єкта здебільшого цивільно-правових відносин знайшло свого втілення, крім іншого, у п. 3.7.1. статуту НААУ, хоча в дійсності НААУ є активним учасником і інших правовідносин (конституційних, адміністративних, міжнародних тощо).

Неточним є й текстуальне відображення прав НААУ у взаємовідносинах з іншими суб'єктами та в судових процесах, що визначає необхідність удосконалення Статуту НААУ. Така потреба обумовлюється також тим, що статутні права НААУ не узгоджуються з ч. 2 ст. 45 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність». Окрім того, їм не відповідає жодний статутний обов'язок професійної організації адвокатів перед державою та своїми членами.

Що ж до повноважень НААУ, то ні профільний закон, ні статут НААУ окремо відомостей про компетенцію асоціації адвокатів не містить. Закон визначає лише мету та функції НААУ, а статут – її мету, завдання, функції та права.

При дослідженні повноважень органів адвокатського самоврядування науковцями застосовується підхід, за якого повноваження розглядаються як похідне від функцій та по суті є змістовною формою їх виконання [18, с. 123].

Однак, на наш погляд, висновок про повноваження НААУ можна зробити лише у спосіб розширювального системного тлумачення норм, які визначають правовий статус НААУ та містять інформацію про правомочності НААУ в контексті здійснення її мети, завдань, функцій та прав й інших елементів

правосуб'єктності. Тобто, меті, завданням, функціям тощо відповідають повноваження, які включають можливість їх реалізації.

За браком нормативної визначеності обов'язків НААУ, можна зробити висновок про те, що їх обсяг обумовлений необхідністю здійснення визначених законом та статутом заходів для досягнення поставленої мети та завдань, а також виконанням зазначених функції у спосіб, який охоплюється межами передбачених прав та інших можливостей, що відповідають чинному законодавству.

Закінчуючи розкриття поняття правового статусу НААУ, слід зазначити, що НААУ відповідає як загальним, так і специфічним (властивими тільки їй) ознакам юридичної особи.

У літературі прийнято виділяти головні й індивідуалізуючі ознаки юридичної особи [171, с. 42]. Так, головними (визначальними) ознаками будь-якої юридичної особи більшість учених називає такі: організаційна єдність, майнова відокремленість, участь у цивільному обороті від власного імені, здатність нести майнову відповідальність, здатність бути позивачем або відповідачем у суді [172, с. 104].

Кожна з таких ознак знайшла своє відображення в профільному законі та/або в статуті НААУ: організаційна єдність полягає у визначеній профільним законом та статутом організаційній структурі та системі управління (ст.ст. 45, 56 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність», п.п. 1.1., 6.2. тощо Статуту НААУ); майнова відокремленість полягає у здатності мати власне (відокремлене) майно (п.п. 3.4., 3.7.7., 3.7.8., ст. 15 тощо Статуту НААУ; участь у цивільному обороті від власного імені полягає у наявності власної назви та можливості діяти саме з її використанням (п.п. 1.3., 3.7.1. тощо Статуту НААУ); здатність нести майнову відповідальність полягає у самотійному виконання зобов'язань і несенні майнової відповідальності за ними (п. 3.6. тощо Статуту НААУ); здатність бути позивачем або відповідачем у суді полягає у процесуальній здатності бути учасником відповідного судового процесу та самотійно реалізовувати процесуальні права (п. 3.7.2. тощо Статуту НААУ).

Одночасно з означеними загальними ознаками, НААУ як юридична особа наділена й індивідуалізуючими (специфічними або такими, що притаманні лише їй), ознаками, серед яких: мета створення – забезпечення реалізації завдань адвокатського самоврядування (ч. 1 ст. 45 Закону); мета діяльності – об'єднання українських адвокатів для виконання покладених на неї завдань (п. 2.1. Статуту НААУ); функції – напрямки діяльності з забезпечення реалізації завдань адвокатського самоврядування (п. 2.3. Статуту НААУ); членство – є обов'язковим для всіх адвокатів (ст. 45 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність», ст. 4 Статуту НААУ); ексклюзивний статус – є єдиною професійною асоціацією адвокатів в Україні, яка утворена відповідно до закону і не може бути ні реорганізована, ні ліквідована інакше, як на підставі Закону (ст. 45 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність», п.п. 1.1., 18.1. Статуту НААУ).

Такі ознаки відрізняють НААУ від будь-яких інших юридичних осіб та визначають її організаційно-функціональні відмінності.

Інші сутнісні ознаки можна виділити за результатами буквального тлумачення змісту частини першої ст. 45 профільного закону: відокремленість від держави, некомерційний характер діяльності, професійні суб'єктивний склад та спрямованість діяльності, здійснення загальнооб'єднаної для адвокатів місії, спрямованість діяльності на досягнення конкретно визначеної законом мети – забезпечення реалізації завдань адвокатського самоврядування.

З цього робимо висновок, що закріплене у вказаній нормі закону визначення НААУ містить ознаки, які законодавець визначив як основні (головні). Водночас ознаки, що відрізняють НААУ від будь-яких інших юридичних осіб, впливають з системного аналізу профільного закону та Статуту НААУ та містять ті її характеристики, що визначають унікальний правовий статус асоціації адвокатів, що не має аналогів в Україні.

1.5. Функції Національної асоціації адвокатів України

При дослідженні функцій НААУ ми виходимо з того, що у правовій науці функції найчастіше визначаються як напрямки (основні чи головні) впливу явища, що досліджується, на суспільні відносини, зумовлені його призначенням; роль того чи іншого органу [173, с. 155; 174, с. 193; 175, с. 20].

Академічний тлумачний словник української мови поняття «функція» (від латинського *functio* – виконання, здійснення) визначає як діяльність, обов'язок, робота; зовнішній прояв властивостей якого-небудь об'єкта у даній системі правовідносин; призначення, роль чого-небудь [84].

В рамках філософської науки функція являє собою зовнішній прояв властивостей будь-якого об'єкта в даній системі відносин [176, с. 33], діяльність, роль об'єкта в межах певної системи, до якої він належить; вид зв'язку між об'єктами, коли зміни в одному з них зумовлюють зміни і в іншому, причому другий об'єкт також називається функцією першого [177, с. 783]. Крім того, у філософській літературі під функцією розуміють спосіб поведінки, що притаманний предметам і явищам реального світу і сприяє збереженню системи, до якої належить цей предмет чи явище [178, с. 247].

Як зазначають вчені, з думками яких ми погоджуємось, функція, окрім того, що визначає зміст діяльності суб'єкта, характеризує також їх сутність [179, с. 47; 131, с. 63].

Заслуговує на підтримку точка зору Н.М. Бакаянної про те, що під загальнотеоретичним поняттям функцій суб'єкта (зокрема, адвокатури) слід розуміти традиційно сформоване у праві розуміння їх як основних напрямків діяльності, що зумовлюватимуться метою діяльності [33, с. 100-101].

Конкретизуючи вказане визначення щодо НААУ, як ми же зазначали в попередніх наших роботах [180], вважаємо, що функції НААУ можна визначити як основні напрямки діяльності, що здійснюються з метою об'єднання всіх адвокатів України, забезпечення реалізації завдань адвокатського самоврядування, сприяння розвитку та зміцнення інституту адвокатури в Україні,

підвищення ролі та авторитету у суспільстві, захисту прав та законних інтересів адвокатів.

Якщо дослідженню функцій адвокатури приділялась значна увага науковців, то функції НААУ, як самостійного суб'єкта інституту адвокатури, мало досліджені. При цьому, хоч НААУ і виконує цілу низку функцій, притаманних інституту адвокатури, однак їй властиві і власні специфічні функції, які потребують окремої наукової уваги.

Узагальнення наукових підходів щодо функцій, мети та завдань того чи іншого суб'єкта вказує на те, що усі ці поняття можна розглядати в аспекті руху від загального до більш конкретного. Тому не дивно, що стосовно адвокатури аналіз її функціональних основ здійснюється у різних об'єктах (системах), зокрема, у громадянському суспільстві чи в реалізації окремих функцій громадянського суспільства, у державі (правовій державі), окремих видах судочинства, в реалізації права на отримання правової допомоги, у правозахисному механізмі загалом. Причому з цих досліджень випливає, що функції адвокатури у багатьох з цих об'єктів ототожнюються [33, с. 105].

Аналогічно, досліджуючи функції інституційної адвокатури, вітчизняні вчені вже опосередковано визначали функції НААУ, ототожнюючи її з інститутом адвокатури в цілому.

Так, Т.В. Вільчик виділяє такі функції адвокатури: просвітницьку; функцію кваліфікованого професійно-правового контролю за забезпеченням системою публічної влади конституційних прав і свобод людини; нормотворчу; виховну; законодавчої ініціативи та ін. [181, с. 26-28].

Кожна із таких функцій тією чи іншою мірою здійснюється і НААУ, однак, вважаємо, що її функції доцільно виділяти і досліджувати, виходячи із законодавчо закріпленого статусу асоціації адвокатів.

Зауважимо, що ч. 2 ст. 45 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» визначено, що НААУ: представляє адвокатуру України у відносинах з органами державної влади, органами місцевого самоврядування, їх посадовими і службовими особами, підприємствами, установами, організаціями незалежно від

форми власності, громадськими об'єднаннями та міжнародними організаціями, делегує представників до органів державної влади; захищає професійні права адвокатів та забезпечує гарантії адвокатської діяльності; забезпечує високий професійний рівень адвокатів України; забезпечує доступ та відкритість інформації стосовно адвокатів України; виконує інші функції відповідно до цього Закону [101].

З цього робимо висновок, що законодавчо визначено чотири функції НААУ: представницьку, захисну, кваліфікаційну і адміністративно-інформаційну.

Означений вище прямий (безпосередній) та відсилочний способи визначення функцій НААУ в Законі України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» дозволяють виокремити основні та допоміжні функції НААУ. Основні функції прямо закріплені у ч. 2 другій ст. 45 вказаного закону, а допоміжні (похідні, галузеві тощо) – передбачені іншими нормами закону чи прийнятими на їх підставі нормативними (корпоративними) актами.

Окремою функцією НААУ, яку слід віднести до основних і яка визначає відмінність НААУ від будь-яких суміжних інститутів та потребує прямого закріплення у профільному законі, є функція адміністрування, зміст якої полягає у прийнятті адміністративних актів, управлінських рішень та здійснення юридично-значущих дій щодо ведення ЄРАУ, сервісів щодо процедури доступу до професії адвоката, підвищення кваліфікації адвокатів тощо.

Наразі визначена законом адміністративно-інформаційна функція НААУ практично полягає лише у веденні ЄРАУ, в той час, як НААУ адмініструється набагато більше важливих сервісів [182; 183]. З цих підстав, на наш погляд, доцільно доповнити п. 4 ч. 2 ст. 45 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність», виклавши у ньому норму, яка текстуально охоплюватиме всю сферу правовідносин, в якій НААУ здійснює цю функцію.

Зазначений у ст. 45 профільного закону перелік функцій НААУ не є вичерпним і вказана норма закону прямо відсилає до інших норм цього ж нормативно-правового акту, які також містять визначення напрямів діяльності НААУ. Оскільки відповідно до ч. 3 ст. 45 Закону України «Про адвокатуру та

адвокатську діяльність» НААУ діє через організаційні форми адвокатського самоврядування, то до функцій НААУ слід віднести й функції, які здійснюють конференції адвокатів регіону, ради адвокатів регіону, Рада адвокатів України, з'їзд суддів України.

Натомість В.А. Гвоздій вважає, що функції органів адвокатського самоврядування включають функції формування високопрофесійного та інтолерантного до корупції адвокатського корпусу; встановлення етичних стандартів адвокатської діяльності; захисну та забезпечувальну. У свою чергу, на його думку, можна виокремити дві основні форми реалізації забезпечувальної функції: представницьку (як представництво спільних інтересів адвокатів) і комунікативну (як створення умов та засобів для безперешкодного обміну інформацією між суб'єктами адвокатської діяльності та іншими учасниками суспільних відносин) [18, с. 95].

Не повністю погоджуючись з такою думкою, вважаємо, що самоврядними функціями НААУ, які відмінні від функцій органів адвокатського самоврядування і лише частково з ними співпадають, є: кваліфікаційна; дисциплінарна; нормотворча; роз'яснювальна; методологічна; адміністративна; представницька; фінансово-розпорядча; фінансово-контрольна; інформаційна; виконавча; установча та інші.

На розвиток законодавчих норм, присвячених функціям НААУ, у її статуті також значну увагу приділено напрямам діяльності асоціації адвокатів.

Зокрема, статутом визначено наступні функції НААУ: представництво адвокатури України у відносинах з органами державної влади, органами місцевого самоврядування, їх посадовими і службовими особами, організаціями, установами, підприємствами незалежно від форм власності, об'єднаннями громадян та міжнародними організаціями (п. 2.3.1.); забезпечення належного виконання адвокатурою її конституційних завдань (п. 2.3.2.); забезпечення високого професійного рівня адвокатів України, розробка єдиної методики професійної підготовки та перепідготовки адвокатів, помічників та стажерів адвокатів, поширення етичних стандартів професії (п. 2.3.3.); сприяння

досягненню адвокатурою повної самостійності, незалежності та самоврядування (п. 2.3.4.); сприяння розвитку та зміцненню адвокатури, підвищенню ролі та авторитету адвокатури в суспільстві, підвищенню статусу професії адвоката в Україні (п. 2.3.5.); застосування заходів щодо недопущення та припинення недобросовісної конкуренції в сфері адвокатської діяльності (п. 2.3.6.); сприяння вивченню історії адвокатури, традицій адвокатської діяльності (п. 2.3.7.); сприяння науковій розробці питань, пов'язаних з діяльністю адвокатури, усуненню недоліків у правозастосовній діяльності (п. 2.3.8.); сприяння залученню адвокатури до процесу законотворення та інших процесів, пов'язаних з розбудовою правової держави, впровадження правових реформ (п. 2.3.9.); організація та проведення професійної експертизи проектів законів, програм, рішень та інших нормативно-правових актів та документів (п. 2.3.10.); забезпечення захисту соціальних та професійних прав, законних інтересів адвокатів в органах влади, установах, організаціях, органах місцевого самоврядування, міжнародних організаціях та установах (п. 2.3.11.); сприяння організації та впровадженню заходів щодо вдосконалення юридичної освіти, розвитку юридичної професії та підвищення кваліфікації адвокатів (п. 2.3.12.); взаємодія з національними та іноземними громадськими організаціями та міжнародними неурядовими організаціями (п. 2.3.13.); забезпечення доступу і відкритості інформації про адвокатуру України (п. 2.3.14.); участь у розробці нормативно-правових актів, організаціях та проведенні експертизи проектів законів, програм, рішень та інших документів і нормативних актів з питань адвокатури та адвокатської діяльності (п. 2.3.15.); внесення пропозицій щодо вдосконалення законодавства України та практики його застосування (п. 2.3.16.); поширення правової інформації серед населення, адвокатів, правових громадських організацій в Україні та за кордоном (п. 2.3.17.); роз'яснення чинного законодавства з питань адвокатури та адвокатської діяльності; сприяння зміцненню зв'язків між юридичною науковою, освітою і практикою; заснування видавництва (редакції), в тому числі Інтернет-видання, видання газет, журналів, науково-популярної, довідкової та іншої літератури (п. 2.3.18.); розвиток

міжнародних зв'язків, обмін професійним досвідом, співробітництво з міжнародними організаціями, всебічне сприяння імплементації міжнародних норм і стандартів адвокатської діяльності (п. 2.3.19.); підтримання зв'язків та здійснення обміну делегаціями із зарубіжними країнами, здійснення іншої міжнародної діяльності (п. 2.3.20.); організація та забезпечення проведення самостійно або спільно з державними органами, органами місцевого самоврядування та громадськими організаціями, у тому числі міжнародних, конгресів, конференцій, семінарів, тренінгів, круглих столів, оголошення конкурсів тощо, участь у відповідних заходах за кордоном (п. 2.3.21.); заснування або вступ у міжнародні та всеукраїнські громадські організації, підтримання міжнародних зв'язків, укладення відповідних міжнародних угод, а також участь у здійсненні інших міжнародних заходах (п. 2.3.22.); співпраця та підтримка громадських об'єднань в Україні, діяльність яких пов'язана з юриспруденцією (п. 2.3.23.); розробка та реалізація програм обміну досвідом і стажування адвокатів за кордоном (п. 2.3.24.); забезпечення дотримання етичних стандартів діяльності адвокатів (п. 2.3.25.); сприяння розширенню можливостей впливу адвокатури на забезпечення фахового захисту прав і свобод людини і громадянина в Україні (п. 2.3.26.); організація та координація роботи органів адвокатського самоврядування (п. 2.3.27.); надання інформації та роз'яснень з питань, пов'язаних із діяльністю органів адвокатського самоврядування, а також стосовно прийнятих ними рішень (п. 2.3.28.); встановлення нагород і заохочень адвокатів, внесення пропозицій стосовно представлення адвокатів до державних нагород України та інших відзнак, які присвоюються державними органами та органами місцевого самоврядування (п. 2.3.29.); забезпечення доступу та відкритості інформації стосовно адвокатів України через ЄРАУ (п. 2.3.30.); сприяння забезпечення виконання адвокатами захисту за призначенням та надання безоплатної правової допомоги у випадках, передбачених законодавством України (п. 2.3.31.); виконання інших функцій, що впливають зі змісту чинного законодавства України, цього Статуту та актів НААУ (п. 2.3.32.) [147].

Отже, визначений законом невичерпний перелік функцій НААУ з чотирьох функцій, знайшов свого розширення до тридцяти однієї функції в статуті НААУ і цей перелік також не є вичерпним.

Аналізуючи статутні положення НААУ, Бакаянова Н.М. визначає наступні функції: представницька; захисна; інформаційна; пропагандистська; функція контролю; превентивна; законотворча; виховна; освітянська; дослідницька; видавнича; міжнародного співробітництва; організаційна [33, с. 285-286]. У свою чергу, Д.Є. Забзалюк ці ж функції НААУ називає пріоритетними [184].

Ми ж вважаємо, що всі статутні функції НААУ логічно можна об'єднати у такі: представницька; захисна; інформаційна; пропагандистська; превентивна; законотворча; виховна; освітянська; дослідницька; видавнича; організаційна; функція міжнародного співробітництва; функція контролю. А із законодавчого та статутного визначення НААУ узагальнено впливає, що основними її функціями є: об'єднання всіх адвокатів (консолідаційна); забезпечення діяльності органів адвокатського самоврядування (забезпечувально-самоврядна); сприяння розвитку та зміцненню інституту адвокатури в Україні (організаційно-перспективна); підвищення ролі та авторитету адвокатури у суспільстві (організаційно-іміджева); захист прав та законних інтересів (корпоративно-захисна); прийняття адміністративних актів, управлінських рішень та здійснення юридично-значущих дій щодо ведення ЄРАУ та інших сервісів (адміністративна).

Ні за критеріями класифікації, ні за змістом перелік означених функцій не є вичерпним та однозначним, однак дозволяє визначити певну систему у нормативно розгалуженій системі функцій НААУ.

Крім того, зауважимо, що проблема дослідження функцій обумовлена окресленою в попередніх частинах нашої роботи потребою розмежування функцій професійної організації адвокатів та функцій адвокатури, як суспільного інституту.

Розглядаючи НААУ як законодавчо визначений професійний корпоративний суб'єкт, який здійснює свою діяльність щодо інституту адвокатури, ми вже зазначали, що адвокатура за сутністю та змістом не співпадає із поняттям НААУ

та є значно ширшим поняттям. НААУ виступає одночасно законодавчо визначеною формою об'єднання всіх адвокатів України та суб'єктом консолідації своїх членів. При цьому саме функції НААУ і відрізняють її від адвокатури в цілому.

На наш погляд, основним напрямком діяльності адвокатури є правозахист зовнішніх суб'єктів (осіб, яким надається правнича допомога), в той час, як більшість основних функцій НААУ спрямовані на результат для внутрішніх суб'єктів (членів НААУ – адвокатів). Зазначене, звісно, не виключає ролі НААУ в процесі державотворення, забезпечення реалізації конституційного права на правничу допомогу і виконання інших, очевидно зовнішньо спрямованих функцій. Однак, за своєю суттю НААУ є корпоративною організацією і основною метою її діяльності є досягнення результатів саме в інтересах своїх членів, що і визначає, на наш погляд, похідний характер функцій, спрямованих на зовнішніх суб'єктів.

За цим критерієм самоврядні та інші корпоративні функції НААУ можуть бути оцінені як основні, а функції, які спрямовані на зовнішніх суб'єктів – як похідні.

РОЗДІЛ 2. ОРГАНИ НАЦІОНАЛЬНОЇ АСОЦІАЦІЇ АДВОКАТІВ УКРАЇНИ ТА ЇХ ПОВНОВАЖЕННЯ

2.1. Система органів та утворень Національної асоціації адвокатів України

Як вже зазначалось, НААУ діє через органи адвокатського самоврядування, водночас при асоціації адвокатів та для забезпечення виконання її функцій створено чисельні власні структурні одиниці: секретаріат, комітети, ради тощо [185].

Безсумнівно, органи адвокатського самоврядування та органи, що утворені в структурі НААУ, хоч і пов'язані реалізацією функцій адвокатського самоврядування, однак складають дві самостійні підсистеми, які мають різні призначення, порядок формування, принципи організації й діяльності.

Якщо органи адвокатського самоврядування безпосередньо реалізують завдання адвокатського самоврядування, то органи, створені в структурі НААУ, виконують допоміжну роль у досягненні мети НААУ – забезпеченні реалізації завдань адвокатського самоврядування.

В силу вимог ст. 46 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» органи адвокатського самоврядування мають певну систему: організаційними формами адвокатського самоврядування є конференція адвокатів регіону (Автономної Республіки Крим, області, міста Києва, міста Севастополя), рада адвокатів регіону (Автономної Республіки Крим, області, міста Києва, міста Севастополя), Рада адвокатів України, з'їзд адвокатів України. В цілому ж адвокатське самоврядування здійснюється через діяльність конференцій адвокатів регіону (Автономної Республіки Крим, області, міста Києва, міста Севастополя), рад адвокатів регіону (Автономної Республіки Крим, області, міста Києва, міста Севастополя), кваліфікаційно-дисциплінарних комісій адвокатури (Автономної Республіки Крим, області, міста Києва, міста Севастополя), Вищої кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури, ревізійних комісій адвокатів

регіонів (Автономної Республіки Крим, області, міста Києва, міста Севастополя), Вищої ревізійної комісії адвокатури, Ради адвокатів України, з'їзду адвокатів України [101].

Питання про зарахування органів кваліфікаційно-дисциплінарної чи контрольно-ревізійної компетенції до системи органів адвокатського самоврядування залишається дискусійним. Одні правники заперечують можливість їх включення до переліку органів адвокатського самоврядування. Інші допускають можливість доповнення переліку органів адвокатського самоврядування ревізійними комісіями. Треті наполягають, що кваліфікаційно-дисциплінарні й ревізійні комісії є органами адвокатського самоврядування [186, с. 490].

Крім цього, не дивлячись на те, що адвокати та науковці неодноразово звертали увагу на складність та певний бюрократизм системи органів адвокатського самоврядування, побудованої відповідно до Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» [187], така розвинута система органів не відображає належним чином всі існуючі в Україні форми адвокатського самоврядування. Положення діючого Закону не регламентують первинну форму здійснення самоврядування адвокатами – збори адвокатів, які висувають делегатів на конференції адвокатів регіонів [188, с. 103].

Одні науковці вважають, що система органів адвокатського самоврядування побудована «знизу вгору» [189, с. 13], інші ж навпаки – «зверху вниз» та критикують це [188, с. 103].

Чітко відмежовуючи НААУ від органів адвокатського самоврядування, а тому залишаючи розкриття їх суті за межами предмету нашого дослідження, все ж зазначимо наступне. Ми виходимо з того, система органів адвокатського самоврядування включає всі перелічені в ст. 46 профільного закону органи та форми, а також збори адвокатів як первинну ланку цієї системи. Таку систему, за умови законодавчого визначення статусу зборів адвокатів, вважаємо в цілому функціонально спроможною забезпечити ефективне функціонування адвокатського самоврядування в Україні.

Повертаючись до аналізу системи таких органів, зазначимо, що зі змісту ст. 6 Статуту НААУ випливає, що систему адвокатського самоврядування складають загальнодержавні та регіональні організаційні форми адвокатського самоврядування. До загальнодержавних органів адвокатського самоврядування належать: З'їзд адвокатів України, Рада адвокатів України, Вища кваліфікаційно-дисциплінарна комісія адвокатури, Вища ревізійна комісія адвокатури. До регіональних органів адвокатського самоврядування належать: конференції адвокатів, ради адвокатів, кваліфікаційно-дисциплінарні комісії адвокатури, ревізійні комісії адвокатів [147].

Враховуючи фактичне функціонування в системі таких органів ще одного суб'єкта, перелік регіональних органів адвокатського самоврядування доцільно доповнити зборами адвокатів регіону, доповнивши відповідно і ст. 46 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність», і ст. 6 Статуту НААУ.

Взаємозв'язок НААУ та означеної системи органів адвокатського самоврядування знаходить свого відображення у наступних нормативних положеннях:

НААУ забезпечує реалізацію завдань адвокатського самоврядування (ч.1 ст. 45 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність»);

НААУ діє через організаційні форми адвокатського самоврядування (ч.5 ст. 45 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність»);

НААУ організовує, координує та забезпечує діяльність органів адвокатського самоврядування (п. 6.1. Статуту НААУ);

система органів адвокатського самоврядування виконує функції органів НААУ (п. 6.2. Статуту НААУ);

органи адвокатського самоврядування взаємодіють між собою для реалізації мети, завдань та виконання функцій, визначених, в тому числі, актами НААУ (п. 6.5. Статуту НААУ);

органи адвокатського самоврядування створюються та здійснюють свою діяльність, в тому числі, на підставі актів НААУ (п. 6.6. Статуту НААУ).

Окремо слід відмітити, що з інформації, розміщеній на веб-сайті НААУ, можна зробити інший висновок: основною характеристикою взаємозв'язку НААУ і системи органів адвокатського самоврядування є об'єднання цих органів асоціацією адвокатів [190].

Не можна не згадати й думку С.О. Іваніцького, який вважає НААУ «правовою оболонкою» органів адвокатського самоврядування, що визначає своєрідність статусу останніх [191, с. 120] та, відповідно, характеризує специфіку їх взаємозв'язку.

З наведеного випливає, що органи адвокатського самоврядування перебувають у системному взаємозв'язку з НААУ, який характеризується взаємовпливом, який полягає, щонайменше, у забезпеченні асоціацією адвокатів роботи органів адвокатського самоврядування та реалізації ними своїх завдань і роботі таких органів в порядку, який визначений не тільки законами, а й актами НААУ.

Що ж стосується системи структурних органів НААУ, створених нею для забезпечення власної діяльності, то такий взаємозв'язок має інший зміст: всі одиниці НААУ створені як допоміжні органи, основним призначенням яких є забезпечення виконання функцій НААУ, які відрізняються від функцій адвокатського самоврядування.

Це досить унікальна та така, що не має повних аналогів у світі, система різних за формою та змістом утворень, які не тільки сприяють у виконанні функцій НААУ, а й частково виконують, у порядку та обсязі, визначених НААУ, її функції.

Оскільки означена система утворень НААУ до цього предметом належної наукової уваги не була, а саме її функціонування визначає специфіку змісту діяльності НААУ, вона є важливою частиною предмету нашого дослідження.

Так, аналіз історії розвитку НААУ, створення та функціонування її органів та підрозділів дозволяє стверджувати, що структурно і організаційно НААУ скоріше розвивається емпіричним шляхом, ніж шляхом стратегічного формування. Тобто,

створення та видозмінення тих чи інших її утворень має місце значною мірою у відповідь на конкретну потребу чи ініціативу.

В цьому контексті на увагу заслуговує Стратегія розвитку НААУ до 2020 р., яка передбачала два напрями розвитку НААУ в досліджуваній сфері: зміцнення секретаріату НААУ та удосконалення його роботи; створення чіткої системи комітетів та секцій за галузями права й збільшення їх кількості відповідно до напрямів діяльності НААУ [192, с. 8]. Знайшли свого розвитку такі напрями і у Стратегії розвитку НААУ 2021-2025 рр.: також передбачено зміцнення секретаріату НААУ, покращення ефектності його роботи (п. 16.1.) та його взаємодії з вищими та регіональними органами адвокатського самоврядування (п. 16.2.). Розбудові ж комітетів НААУ присвячено шість пунктів Стратегії, які передбачають механізми ефективного функціонування їх системи (п.17.1. -17.6.) [122].

Зазначені акти НААУ хоч і є інформативними для встановлення зв'язку системи утворень НААУ з напрямками її діяльності, однак не спростовують розвитку такої системи згідно потреб, які визначаються практичним шляхом.

Певним виключенням є функціональне забезпечення НААУ через роботу її комітетів, оскільки цей напрямок забезпечення її діяльності дещо формалізувався за останні роки та сформувався у певну налагоджену систему [103, с. 120-176].

Одночасно вважаємо, що емпірично визначена система утворень НААУ є функціонально спроможною виконати своє головне призначення: забезпечити реалізацію функцій адвокатського самоврядування, а щодо власних функцій НААУ (тих, що не пов'язані з безпосереднім здійсненням адвокатського самоврядування) – виконати безпосередньо їх у дорученому їм обсязі.

При цьому термін «утворення» ми вважаємо найбільш коректним для узагальненого позначення різних за організаційною формою, функціональним призначенням, способом створення тощо структурних та позаструктурних одиниць НААУ, оскільки він позначає те, що з'явилося як наслідок творчої діяльності [84], усвідомленого та цілеспрямованого процесу.

На продовження дослідження, зазначимо, що за майже десять років діяльності НААУ набула всіх ознак розгалуженої професійної організації, система якої сформована за функціональним критерієм. Нині в її складі діють секретаріат, комітети, Центр дослідження адвокатури і права, Науково-консультативна рада, Експертна рада, Рада старійшин адвокатів, Опікунська рада [193], представництва (представники) за кордоном [194] тощо. НААУ також створено Вищу школу адвокатури, Благодійний фонд, чисельні робочі групи і т.і. [185].

Такий перелік не є вичерпним, адже, по-перше, вичерпної узагальненої інформації про утворення НААУ у жодному звіті чи іншому її оприлюдненому документі немає, а по-друге, веб-сайт НААУ містить згадку про Центр кар'єри, а також про форму функціонального забезпечення НААУ – партнерство з іншими суб'єктами. Таким чином, НААУ перебуває у процесі як усвідомлення, так і розвитку власної системи утворень і перелік останніх прогнозовано перебуватиме в динаміці змін.

Названі утворення НААУ за організаційною формою можна поділити на секретаріат, комітети, ради, центри, представництва (представників), фонди та ін.

За способом нормативного визначення вони поділяються на ті, які визначені законом (наприклад, секретаріат НААУ) і ті, які визначені актами НААУ (наприклад, комітети, представництва тощо).

За функціональним призначенням утворення НААУ можна поділити на ті, які покликані забезпечити виконання функцій НААУ (наприклад, секретаріат НААУ, Науково-консультативна рада та ін.) і ті, яким доручено виконувати функції НААУ (наприклад, Комітет захисту прав адвокатів та гарантій адвокатської діяльності НААУ).

За належністю до структури НААУ їх можна поділити на ті, які є частинами структури НААУ (наприклад, Центр дослідження адвокатури і права, Науково-консультативна рада, Експертна рада, Опікунська рада тощо) і ті, які мають самостійний юридичний статус (наприклад, Вища школа адвокатури та Благодійний фонд допомоги адвокатам).

За видом функцій утворення НААУ можна поділити на інституційні (наприклад, Комітет з питань стратегічного розвитку та визначення пріоритетних напрямків діяльності НААУ), галузеві (наприклад, Комітет з адміністративного права та процесу НААУ), іміджеві-корпоративні (наприклад, Рада старійшин адвокатів), дорадчо-консультативні (наприклад, Науково-консультативна рада) та інші.

Звісно, така класифікація носить умовний характер і не є єдиною можливою. Проте, враховуючи емпіричний характер визначення механізмів функціонального забезпечення діяльності НААУ, вважаємо за доцільне при викладенні результатів нашого дослідження керуватись згрупуванням утворень самою НААУ, яка є їх творцем і суб'єктом найбільшого усвідомлення їх сутності.

Так, у звіті НААУ за 2012-2017 рр. структурно у діяльності НААУ відокремлено лише секретаріат та комітети [195]; у звіті НААУ за 2019 р. – секретаріат, комітети і Раду Старійшин адвокатів [196]; у звіті за 2020 р. – секретаріат, комітети, Вищу школу адвокатури та Центр дослідження адвокатури та права [103].

Зазначене дозволяє зробити висновок про те, що НААУ виділяє секретаріат та комітети як основні органи, що здійснюють її функціональне та організаційне забезпечення. Серед інших утворень найбільш значущими є Вища школа адвокатури, Центр дослідження адвокатури та права і Рада Старійшин адвокатів. Інші ж утворення, хоч і представлені в звітах та інформаційній діяльності НААУ, однак виконують умовно менш значущі функції.

Дотримуючись такого умовного поділу, в подальшому ми розглянемо кожне з таких утворень детально.

Що ж до характеристики обох підсистем: органів адвокатського самоврядування та утворень НААУ, то необхідно зазначити, що в цілому вони утворюють систему органів та утворень НААУ, яка є сукупністю інтегрованих та взаємодіючих елементів, які об'єднані єдиною метою: реалізувати завдання адвокатського самоврядування та забезпечити цей процес. При цьому утворення НААУ сприяють досягненню таких завдань, органи адвокатського

самоврядування безпосередньо здійснюють спрямовані на це самоврядні функції, а НААУ організовує та забезпечує ці процеси, об'єднуючи всіх їх виконавців організаційно та функціонально.

2.2. Секретаріат Національної асоціації адвокатів України

Досвід роботи органів державної влади, установ та організацій в Україні свідчить про те, що секретаріати є успішною формою організації їх функціонування, про що нами вже зазначалось в науковій літературі [197]. Зокрема, секретаріати є у Конституційному Суді України [198], Кабінеті Міністрів України [199], Вищій раді правосуддя [200], Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини [201], кваліфікаційно-дисциплінарної комісії прокурорів (відповідного органу, що здійснює дисциплінарне провадження) [202] тощо.

Розглядаючи НААУ як єдину професійну організацію, яка об'єднує всіх адвокатів України та представляє адвокатуру у всіх зовнішніх відносинах, важко переоцінити роль її секретаріату, який покликаний забезпечити належне функціонування вказаної організації.

Щодо поняття «секретаріат», то ні наукові джерела, ні законодавство України не дають нам чіткого його визначення [131, с. 186].

Термін «секретаріат» (з лат. *secretariatum* – контора секретаря) визначають як виборний орган або адміністративний відділ в установі, організації, на конференції, з'їзді, який здійснює керівництво поточною роботою або виконує організаційно-технічні функції, або як сукупність співробітників такого органу, відділу [203, с. 32-33].

Відповідно до Словника української мови, слово «секретаріат» означає відділ якої-небудь установи, організації, що веде поточну роботу організаційно-виконавчого характеру [84].

Секретаріат НААУ має законодавче визначення лише в ч. 3 ст. 56 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність», в якій згадується про нього

в контексті функцій голови НААУ, який (яка) організовує і забезпечує його функціонування [101].

Цей же закон делегує З'їзду адвокатів України повноваження визначати засади та правила роботи Ради адвокатів України у спосіб прийняття відповідного положення (п. 4 ч. 7 ст. 55, абз.2 ч. 1 ст. 56).

Таке Положення було прийнято Установчим з'їздом адвокатів України 17 грудня 2012 р. і зазнавало змін лише на підставі рішення Позачергового з'їзду адвокатів України 26-27 квітня 2014 р. П. 4 розділу III цього Положення визначено, що РАУ для забезпечення покладених на неї функцій і діловодства створює секретаріат Ради (який є одночасно секретаріатом Національної асоціації адвокатів України).

В подальшому, п. 1.17. розділу III цього ж Положення визначено, що голова НААУ, РАУ видає накази, розпорядження, роз'яснення, листи, рекомендації з будь-яких інших питань адвокатури, що не віднесені до виключної компетенції Ради адвокатів України, і є обов'язковими до виконання усіма адвокатами України та адвокатами іноземної держави, які мають намір здійснювати, або здійснюють адвокатську діяльність в Україні [204].

На виконання означеного законодавчого припису про обов'язок організації та забезпечення роботи секретаріату НААУ, на підставі рішення РАУ № 32 від 17 грудня 2012 р. та у спосіб реалізації нормативного права видавати розпорядження з таких питань, головою НААУ 23 грудня 2013 р. було видано розпорядження № 31 «Про організацію та забезпечення роботи секретаріату Національної асоціації адвокатів України (секретаріату Ради адвокатів України)», яке і містить норми єдиного спеціального в Україні регуляторного акта, що визначає засади та правила роботи секретаріату НААУ [205].

Вказаним розпорядженням визначено, що Секретаріат НААУ (секретаріат РАУ) (далі – Секретаріат) є постійно діючим органом, що забезпечує статутну діяльність НААУ та функції, покладені на РАУ.

Тобто, окремого органу – секретаріату саме НААУ в Україні не існує; створений головою НААУ, РАУ секретаріат одночасно забезпечує роботу і

НААУ, і РАУ – вищого постійно діючого органу адвокатського самоврядування в Україні.

Таке визначення змісту цього виконавчого органу знаходить своє подальше втілення й в завданнях Секретаріату, до основних з яких належать організаційне, експертно-аналітичне, правове, інформаційне та матеріально-технічне забезпечення діяльності НААУ, РАУ, Голови НААУ, Голови РАУ, заступників Голови, а також підготовки та проведення з'їздів адвокатів України [205].

Буквальний аналіз змісту наведених завдань дозволяє зробити висновок про те, що організаційно-виконавче призначення Секретаріату не тільки розширене до забезпечення діяльності ще й РАУ, а й до такої ж діяльності відносно голови та заступників голови РАУ й з'їздів адвокатів України [197].

І хоча з організаційної та матеріально-технічної точок зору таке фактичне об'єднання секретаріатів різних суб'єктів виправдане та ефективне, науково-доктринально та нормативно така модель, на наш погляд, потребує удосконалення.

З огляду на вищевикладене, правовий статус Секретаріату варто розглядати як нормативно визначений обсяг повноважень, функцій, компетенцію, мету, завдання тощо, що дозволяє визначити його юридичний стан як організаційно-виконавчого органу НААУ.

Беручи за основу напрацювання Косткіної Ю.О. щодо виділення ознак секретаріату державного органу [131, с. 187], вважаємо, що Секретаріату НААУ притаманні такі ознаки: 1) наявність штату працівників; 2) структурованість; 3) допоміжний, виконавчий та організаційно-технічний характер діяльності; 4) специфічність завдань діяльності – створення організаційних умов для належного здійснення повноважень НААУ, супроводження її статутної діяльності на всіх етапах; 5) постійний та систематичний характер діяльності; 6) наявність особливих, конкретно-визначених повноважень керівника Секретаріату.

На наш погляд, під Секретаріатом НААУ доцільно розуміти постійно діючий виконавчий орган організаційно-забезпечувального характеру, який за допомогою штату визначених працівників та виділеної йому матеріально-технічної бази

забезпечує створення організаційних та інших умов для належного здійснення повноважень НААУ, супроводження її статутної діяльності, ефективного виконання статутних завдань та цілей [197].

З урахуванням юридичного та фактичного об'єднання на даний час в одному органі функцій секретаріату НААУ, РАУ (окремих осіб з їх складу) та з'їздів адвокатів України, удосконалення потребує нормативна модель організації та забезпечення його роботи, яке повинно охоплювати визначення критеріїв виділення суб'єктів в системі адвокатського самоврядування, діяльність яких забезпечується секретаріатом, а також пріоритетність та черговість забезпечення діяльності таких суб'єктів.

Відповідно до покладених на нього завдань Секретаріат: 1) забезпечує наступність у діяльності РАУ; 2) забезпечує в установленому порядку підготовку і проведення з'їздів адвокатів України та засідань РАУ, організацію виконання їх рішень; 3) забезпечує взаємодію РАУ, Голови, заступників Голови з органами адвокатського самоврядування, місцевими, всеукраїнськими і міжнародними об'єднаннями адвокатів, адвокатськими об'єднаннями, адвокатськими бюро та адвокатами, державними органами, органами місцевого самоврядування та їх посадовими особами, об'єднаннями громадян, підприємствами, установами та організаціями, фізичними особами; 4) забезпечує ведення Єдиного реєстру адвокатів України; 5) забезпечує підготовку, випуск, реєстрацію та зберігання оригіналів рішень з'їздів адвокатів, актів НААУ і РАУ, актів та доручень Голови, здійснює контроль за їх виконанням; 6) розробляє проекти рішень з'їздів адвокатів України і РАУ та здійснює їх експертизу; 7) розробляє проекти нормативно-правових актів та здійснює їх експертизу; 8) забезпечує розгляд звернень фізичних та юридичних осіб, що надходять на адресу НААУ; 9) забезпечує представництво НААУ в судах, інших державних органах, 10) забезпечує в межах своїх повноважень захист професійних прав адвокатів та гарантій здійснення адвокатської діяльності; 11) забезпечує взаємодію із ЗМІ, збирання, підготовку, публікацію і розповсюдження інформації з питань адвокатури та адвокатської діяльності, доступ до публічної інформації про

НААУ; 12) готує аналітичні, інформаційні, довідкові та інші матеріали з питань, що розглядаються РАУ та Головою; 13) забезпечує діяльність друкованих органів та офіційного веб-сайту НААУ; 14) організовує заходи з підвищення кваліфікації адвокатів, науково-методичного забезпечення адвокатської діяльності, стажування та кваліфікаційних іспитів; 15) забезпечує ведення діловодства НААУ, захист персональних даних та іншої інформації з обмеженим доступом, володільцем якої є НААУ; 16) розробляє проекти щорічних планів заходів щодо діяльності НААУ та їх кошторису, подає їх Голові для внесення на розгляд РАУ, організовує виконання таких планів заходів у межах затвердженого кошторису; 17) забезпечує діяльність Вищої ревізійної комісії адвокатури; 18) забезпечує діяльність створених комітетів, рад, центрів та інших органів і структур НААУ (РАУ); 19) забезпечує ведення бухгалтерського обліку та звітності НААУ; 20) взаємодіє з іноземними та міжнародними організаціями, а також їх представництвами в Україні з питань їх взаємодії з НААУ та з інших питань, що належать до його компетенції; 21) здійснює інші повноваження відповідно до законодавства, рішень з'їздів адвокатів України, РАУ і Голови [205].

На наш погляд, вказані функції та повноваження Секретаріату за критерієм предмету діяльності можна згрупувати у наступні види: 1) забезпечувальні (забезпечення безперервності та наступності у діяльності органів адвокатського самоврядування; організаційна; проектна; аналітична; забезпечувально-комунікаційна); 2) виконання делегованих повноважень та доручень (ведення ЄРАУ; організації підвищення кваліфікації, захисту прав адвокатів тощо); 3) представницькі; 4) інформаційні; 5) ведення діловодства, бухгалтерського обліку та звітності.

Всі наведені у розпорядженні про створення Секретаріату функції фактично охоплюються запропонованими п'ятьма групами функцій та аналізувались нами саме у такому розрізі.

Оскільки будь-який секретаріат створюється для того, щоб забезпечити діяльність органу (організації), в структурі якого він є, то здійснення

забезпечувально-організаційної діяльності Секретаріатом є основою його діяльності і визначає її основний зміст.

На нашу думку, слід виокремити функцію забезпечення наступності у діяльності РАУ, яка полягає у здійсненні низки заходів, спрямованих на безперервність роботи вищого постійно діючого органу адвокатського самоврядування при зміні його складу на новий при закінченні (припиненні) каденції попереднього. Така діяльність реалізується, в тому числі, через здійснення повноважень щодо ведення діловодства, збереження документів тощо.

Забезпечення роботи вищих органів адвокатського самоврядування, забезпечення всіх видів взаємодії між ними, між ними та зовнішніми суб'єктами, а також забезпечення інших сфер діяльності НААУ, РАУ (виконання забезпечувально-організаційної функції) полягає у створенні максимально сприятливих умов для функціонування таких органів та всебічного розвитку їх внутрішньо корпоративних й зовнішніх комунікацій, що досягається у спосіб використання кадрових, матеріально-технічних та інших ресурсів Секретаріату.

Виконуючи забезпечувальну-проектну функцію, Секретаріат готує проекти рішень вищих органів адвокатського самоврядування, проекти звітних та планувального змісту, а також проекти нормативно-правових актів, які ініціюються НААУ у доступних їй процедурах.

Забезпечуючи діяльність НААУ, Секретаріат виконує аналітичну функцію, яка полягає у систематичній обробці інформації про НААУ та органи адвокатського самоврядування, а також інформації, яка є необхідною для досягнення цілей її існування. Результати реалізації такої функції є важливою складовою як інформаційної, так і звітної діяльності Національної асоціації адвокатів України.

Важливим видом забезпечувально-організаційної діяльності Секретаріату є діяльність у комунікативній сфері. Саме на Секретаріат покладається обов'язок матеріально-технічно, організаційно, кадрово, інформаційно тощо забезпечувати взаємодію органів адвокатського самоврядування та їх членів (посадових осіб), а також комітетів, представництв та інших структурних утворень між собою та з

іншими суб'єктами. Забезпечення внутрішньої та зовнішньої комунікації НААУ є важливим елементом організації її функціонування в цілому. Окремим підвидом діяльності у сфері комунікації є робота із зверненнями, які надходять до НААУ, РАУ від будь-яких суб'єктів, адже саме Секретаріат опрацьовує такі звернення та вживає заходів для їх розгляду по суті.

Зауважимо, що забезпечувальний функціонал Секретаріату не обмежується наведеним змістом, оскільки вся його робота в цілому має саме таке призначення.

Водночас, на наш погляд, п. 3 розпорядження «Про організацію та забезпечення роботи секретаріату Національної асоціації адвокатів України (секретаріату Ради адвокатів України)» від 23 грудня 2013 р. № 31 містить щонайменше три функції, які мають специфічний характер: ведення ЄРАУ, підвищення кваліфікації адвокатів та захист прав адвокатів.

На відміну від двох останніх напрямів діяльності, забезпечення ведення ЄРАУ – одна з основних і надважливих функцій Секретаріату, яка виконується на вимогу ч. 1 ст. 17 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» і якій ми приділимо особливу увагу.

Вказана норма профільного закону покладає обов'язок забезпечення ведення ЄРАУ на РАУ, однак у ч. 6 цієї ж статті останній делеговано право самостійно визначати правила і процедури ведення такого реєстру у спосіб затвердження Порядку ведення Єдиного реєстру адвокатів України [101].

Реалізуючи таке повноваження, РАУ рішенням № 26 від 17 грудня 2012 р. (з подальшими чисельними змінами) затвердила такий Порядок, відповідно до пунктів 1.2, 1.4 саме на РАУ покладається забезпечення ведення ЄРАУ, технічне і технологічне створення та супроводження програмного забезпечення ЄРАУ, надання реєстраторам доступу до нього, збереження і захист даних, що містить ЄРАУ, надання роз'яснення, проведення навчання щодо наповнення та користування ЄРАУ, а також виконує інші функції, передбачені Законом України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність», цим Порядком [206].

Зі змісту ст. 2 та підпункту 4.6.9 ст. 4 вказаного Порядку вбачається, що забезпечення ведення ЄРАУ вищим постійнодіючим органом адвокатського

самоврядування здійснюється через Секретаріат, працівники якого і є суб'єктами виконання досліджуваної функції та виконують цілу низку важливих для забезпечення ЄРАУ дій.

Наприклад, адміністратори бази даних ЄРАУ Секретаріату: вносять відомості до ЄРАУ (п. 2.6.); на Другому рівні щоденно обробляють відомості (інформацію) Першого рівня, внесені до ЄРАУ адміністратором бази даних ЄРАУ ради адвокатів регіону (адміністратори Першого рівня) (пункт 2.11.); зберігають в таємниці отриману інформацію та дотримуються принципу конфіденційності; отримують та користуються паролями доступу до ЄРАУ (п. 2.12.); перевіряють правильність, повноту та точність інформації (відомостей) внесеної на Першому рівні, а також скан-копії документів, які є підставою для внесення таких відомостей у відповідності до цього Порядку, слідуючи вказівкам системи бази даних, корегують її у випадку необхідності та затверджують її (п. 2.13.); при внесенні відомостей до ЄРАУ направляють адміністратору Другого рівня за допомогою електронної пошти чи слідуючи командам програмного продукту (системи) бази даних ЄРАУ електронну версію (скан-копії) документів, на підставі яких такі відомості внесено (п. 2.13.); у випадку сумнівів щодо достовірності чи неточності відомостей (інформації), внесених до бази даних ЄРАУ Першим рівнем, а також виявлення адміністратором Другого рівня її неповноти, можуть витребувати додаткове підтвердження таких відомостей у раді адвокатів регіону, які остання зобов'язана надати адміністратору Другого рівня невідкладно (п. 2.14.).

Начальник відділу ведення бази даних ЄРАУ або Керівник Секретаріату надають повноваженій особі ради адвокатів регіону під розписку паролі доступу до адміністративної частини бази ЄРАУ відповідного регіону та відповідні налаштування з правами доступу (п. 2.4.).

Начальник відділу ведення бази даних ЄРАУ: несе відповідальність за достовірність, повноту та точність інформації (відомостей) внесеної/их на Другому рівні (п. 2.10.); видає під розписку паролі Першого та Другого рівнів доступу до ЄРАУ (п. 2.12.); змінює паролі, у разі задоволення заяви голови ради

адвокатів регіону про це (п. 2.5.); проводить інструктаж щодо роботи з базою даних ЄРАУ з адміністраторами бази даних ЄРАУ рад адвокатів регіону (п. 2.6.); має право подати клопотання до Голови або заступників Голови НААУ щодо зміни паролів доступу адміністраторам бази даних ЄРАУ Першого та Другого рівнів у випадку, якщо вважатиме за необхідне (п. 2.12.); при виявленні адміністратором Другого рівня фактів дублювання записів, що були помилково допущені, видаляє такі дублюючі записи (п. 4.6.9.).

Керівник Секретаріату підписує службову записку про розблокування входу до адміністративної панелі ЄРАУ (п. 2.5.) [206].

Отже, робимо висновок, що Секретаріат через адміністраторів, начальника відділу ведення бази даних ЄРАУ та Керівника виконує функції РАУ щодо ведення реєстру адвокатів. До переліку цих осіб може бути віднесено і інших осіб, визначених наказом Голови НААУ (п. 2.10.) [206].

Слід відмітити, що у Порядку ведення ЄРАУ Секретаріат згадується з назвою, відмінною від тієї, яка визначена розпорядженням голови НААУ, РАУ про його організацію. Зокрема, посади керівника, начальника відділу ведення баз ЄРАУ та адміністратора цього органу вказуються здебільшого як посади «секретаріату Ради адвокатів України» (пункти 2.4., 2.5., 2.6., 2.10., 2.11., 2.12., 2.13.). Водночас, є і згадки про ту саму посаду начальника відділу ведення баз ЄРАУ, однак вже «Секретаріату Національної асоціації адвокатів України» (підпункт 4.6.9.). При цьому на веб-сайті НААУ інформація про Секретаріат і його посадових осіб містить чисельні вказівки на те, що цей орган має назву «Секретаріат Ради адвокатів України (Секретаріат Національної асоціації адвокатів України)» [207], Положення про РАУ визначає цей орган як «Секретаріат Ради адвокатів України» [204], а профільний закон – як «Секретаріат Національної асоціації адвокатів України» [101].

На наш погляд, така термінологічна невизначеність, яка постає очевидною на прикладі текстуального втілення нормативного регулювання функції Секретаріату щодо ведення ЄРАУ, може бути усунена шляхом уніфікації назви цього органу до «Секретаріату НААУ», яка за змістом охоплює всі необхідні для позначення

поняття. Тим більше, що саме така назва є найбільш вживаною у засобах масової інформації та впевнено увійшла у лексикон дотичних до діяльності НААУ суб'єктів [208; 209; 210; 211; 212; 213], а також зустрічається в офіційних документах НААУ, підписаних самим керівником Секретаріату [214].

Зауважимо, що при цьому визначальним критерієм вибору саме такої назви є її законодавча визначеність, а способом уніфікації є внесення змін до Положення про РАУ та всіх інших, прийнятих на розвиток його пункту 4 розділу III, актів НААУ в частині назви Секретаріату. Водночас, доцільно зберегти нормативне визначення зв'язку забезпечувального характеру Секретаріату відносно і НААУ, і РАУ, змінивши лише послідовність його викладу на зворотню: замість «секретаріат Ради (який одночасно є секретаріатом Національної асоціації адвокатів України)», – «секретаріат Національної асоціації адвокатів України (який одночасно є секретаріатом Ради адвокатів України)».

Досліджуючи питання забезпечення ведення ЄРАУ, не можна оминати зміст положень Закону України «Про публічні електронні реєстри», дія якого поширюється на адміністрування реєстру адвокатів з урахуванням особливостей, визначених законодавством про адвокатуру та адвокатську діяльність.

Відповідно до вищевказаного закону Кабінет Міністрів України отримав визначальні повноваження щодо визначення порядку ведення всіх реєстрів, включно з ЄРАУ (ст.ст. 10, 18, 26, 36, 43). Центральний орган виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізовує державну політику у сфері розвитку національних електронних інформаційних ресурсів та інтероперабельності отримав можливість здійснювати нормативно-правове регулювання в сфері функціонування ЄРАУ, приймати обов'язкові для НААУ рішення з питань електронної інформаційної взаємодії, а також здійснювати контроль за НААУ, як за держателем ЄРАУ, у визначеній сфері (ст. 11). Аналогічні широкі повноваження отримав й центральний орган виконавчої влади, що забезпечує державну політику у сферах кіберзахисту і захисту інформації: здійснювати контроль за дотриманням законодавства при веденні ЄРАУ, приймати обов'язкові для виконання рішення, організовувати роботу з підготовки та підвищення

кваліфікації представників НААУ, які здійснюють дії з ЄРАУ, тощо (ст. 12). Особливого занепокоєння викликає те, що значна частина повноважень НААУ (РАУ) як держателя ЄРАУ передані Міністерству юстиції України. До таких повноважень міністерства віднесено, наприклад, нормативно-правове регулювання ведення ЄРАУ, роз'яснення законодавства в цій частині, контроль за порядком ведення ЄРАУ та ін. (ст. 13) [215].

Вважаємо, що прийнятий закон створює модель надмірного державного регулювання правовідносин, пов'язаних з веденням ЄРАУ, за якої органи державної влади отримують нормативно визначені інструменти впливу на порядок ведення реєстру адвокатів з невизначеним обсягом доступу до його відомостей та можливістю користування ними. Отже, категорично не погоджуємося з подібними нововведеннями, адже така ідея протирічить проголошеній у Конституції України незалежності адвокатури, створює для держави спосіб впливу на адвокатуру, закладає механізм контролю за здійсненням адвокатської діяльності.

Повертаючись до повноважень Секретаріату, зазначимо, що якщо ведення ЄРАУ належить до делегованих повноважень, що виконуються на підставі спеціального доручення (розпорядження), то підвищення кваліфікації адвокатів для Секретаріату взагалі не властива функція, адже Законом України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» закладена модель, за якої підвищення кваліфікації є обов'язком адвокатів (п. 4 ч. 1 ст. 21), а органами, які їм у цьому сприяють, визначено ради адвокатів регіону (п. 4 ч. 4 ст. 48). При цьому НААУ відведена роль забезпечення високого професійного рівня адвокатів України (п. 3 ч. 2 ст. 45), а РАУ – сприяння діяльності рад адвокатів, в тому числі й в сфері підвищення кваліфікації адвокатів (п. 8 ч. 4 ст. 55) [101].

Двома основними формами реалізації РАУ її повноважень у сфері підвищення кваліфікації адвокатів стало затвердження Порядку підвищення кваліфікації адвокатів України [216] та створення Вищої школи адвокатури [217].

Відповідно до п. 4 вказаного Порядку, НААУ забезпечує високий професійний рівень адвокатів України. Організація та реалізація процесу

підвищення кваліфікації адвокатів в Україні здійснюється Вищою школою адвокатури НААУ за сприяння рад адвокатів регіонів та сторонніми операторами підвищення кваліфікації адвокатів, що акредитовані згідно цього Порядку. Органи адвокатського самоврядування співпрацюють з Вищою школою адвокатури Національної асоціації адвокатів України з питань підвищення кваліфікації адвокатів України, надають їй необхідну інформацію та пропозиції.

Тобто, наразі створена і функціонує така система організації підвищення кваліфікації адвокатами України, за якої НААУ виконує функцію забезпечення підвищення кваліфікації адвокатами України, організовує та реалізовує цей процес Вища школа адвокатури НААУ та сторонні оператори підвищення кваліфікації, а органам адвокатського самоврядування відведена роль сприяння (крім рад адвокатів регіону, яким надано право виступати операторами підвищення кваліфікації для адвокатів свого регіону) [216]. Секретаріату при цьому нормативно особливої ролі не відводиться. Водночас, згідно звітних матеріалів НААУ Секретаріат щорічно здійснює організаційно-технічне забезпечення всіх заходів, які проводяться НААУ самостійно та НААУ спільно з іншими суб'єктами (органами адвокатського самоврядування, іншими національними та міжнародними організаціями) [196, с. 136].

Аналогічно не є специфічною функцією Секретаріату й захист прав адвокатів, адже це є завданням адвокатського самоврядування, яке виконується РАУ у спосіб сприяння (п. 9 ч. 4 ст. 55 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність»), а НААУ – у спосіб безпосереднього виконання (п. 2 ч. 2 ст. 45 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність») [101]. Для цього, крім іншого, створено Комітет захисту прав адвокатів та гарантій адвокатської діяльності НААУ [218], а також чисельні подібні комітети при радах адвокатів регіону, які й здійснюють основну частину діяльності у цій сфері.

Як вбачається зі звітів НААУ, Секретаріат здійснює цю функцію здебільшого у спосіб скерування звернень щодо порушення прав адвокатів до правоохоронних органів та комітетів НААУ [196, с. 136].

Таким чином, важливий внесок у захист прав адвокатів та гарантій їх діяльності Секретаріат здійснює через механізми документального, технічного та організаційного забезпечення цього процесу, наприклад, при координації реалізації індивідуальних або загальних механізмів спеціального професійного правозахисту. Втім, Секретаріат безпосередньо ні функції підвищення кваліфікації адвокатів, ні функції захисту прав адвокатів не виконує, хоча і може їх здійснювати у випадку потреби. Втім, Секретаріат активно сприяє у підвищенні кваліфікації адвокатів та захисті їх прав, виконуючи інші свої функції.

Натомість, активно виконуваною є представницька функція, адже саме працівники Секретаріату представляють НААУ і РАУ в судах та інших органах.

Слід відзначити, що НААУ була та є учасником багатьох судових справ, кількість яких у рік обраховується сотнями [196, с. 136].

Представництво позиції професійної організації адвокатів у таких справах мало і має велике значення [219; 220]. Значущість висновків судів та, зокрема, Верховного Суду для ефективного здійснення правотворчої та правозастосовчої діяльності НААУ й органів адвокатського самоврядування, їх визначальний вплив, подекуди, на формування чи видозмінення цілої групи правовідносин щодо адвокатури [221] дозволяє виділити цей напрямок діяльності Секретаріату у, хоч і не основну, однак важливу його функцію.

Не можна переоцінити й інформаційну функцію, яку виконує Секретаріат, і яка полягає у забезпеченні такого руху інформації про НААУ, її органи, посадових осіб та членів, а також інформації, необхідної для НААУ, її органів, посадових осіб та членів. Власне інформаційна функція НААУ, за виключенням діяльності її окремих членів (наприклад, голови НААУ, РАУ та її заступників, членів РАУ, інших адвокатів тощо) повністю реалізується Секретаріатом, працівники якого адмініструють веб-сайт, ведуть ютуб-канал, телеграм канал, сторінки Фейсбук та Твіттер, а також здійснюють іншу, описану в попередніх розділах цього дослідження, інформаційну діяльність.

Незначно збігається з інформаційною та деякими іншими, однак є самостійною функцією діяльність із забезпечення діловодства, звітності та бухгалтерського обліку.

До одного виду діяльності означені напрямки були об'єднані за критерієм допоміжного та, так би мовити, похідного або інструментного характеру. Адже і ведення діловодства, і ведення обліку, і формування звітності можуть розглядатись, на наш погляд, як спосіб, форма, повноваження та завдання діяльності Секретаріату, однак не основний зміст його діяльності.

Для досягнення цілей НААУ Секретаріат забезпечує документообіг та зберігання документів, формує всі види звітності для подальшого затвердження належними суб'єктами, а також на виконання вимог Податкового кодексу України, п. 4 ст. 58 Закону України «Про адвокатуру і адвокатське самоврядування», Розділу IV Закону України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні», інших актів законодавства України, а також відповідно до Розділу 2 Порядку оприлюднення фінансової звітності органів адвокатського самоврядування, затвердженого рішенням Ради адвокатів України від 17 грудня 2013 р. № 253, оприлюднює консолідовану фінансову звітність органів адвокатського самоврядування [222].

Окремо слід зауважити, що Положенням про РАУ функція діловодства віднесена до основної власної функції Секретаріату, що текстуально відображено у спосіб визначення мети його створення: для забезпечення покладених на РАУ функцій і діловодства. Зазначене породжує формування нами висновку про те, що на момент прийняття вказаного нормативного акту передбачалось виконання Секретаріатом двох функцій: забезпечення функцій РАУ і однієї власної функції – діловодства. Однак зазначене на наші висновки щодо другорядності цієї функції у групі з іншими функціями не впливає. На характер виконання функції діловодства на підставі розпорядчого акту про нього впливає розлогість та значущість інших функцій Секретаріату, питома вага та зміст яких і визначають ведення діловодства лише другорядною функцією.

Таким чином, всі виконувані Секретаріатом функції перебувають у тісному зв'язку між собою, однак відповідають забезпечувальній меті його діяльності. Цей зв'язок слід охарактеризувати як такий, що позначає єдність функцій у їх спрямованості та одночасну предметну розподіленість за напрямками.

Потребує уваги той факт, що нормативне визначення функцій Секретаріату та його повноважень структурно відрізняється від напрямів його діяльності на практиці.

З цих підстав при наведеному нижче визначенні основних напрямів діяльності Секретаріату ми виходили із його структури, яка свідчить про те, що вся його робота зосереджена у чотирьох основних напрямках: забезпечення адвокатського самоврядування, забезпечення адвокатської професії, забезпечення комунікації та забезпечення діяльності власне Секретаріату [196].

В межах напрямку забезпечення адвокатського самоврядування виконуються завдання забезпечення діяльності РАУ, підготовки з'їздів адвокатів України, координації роботи органів адвокатського самоврядування, розв'язання питань доступу до професії, дисциплінарних процедур (в межах компетенції) тощо.

Напрямок комунікативної роботи охоплює зв'язки з громадськістю, роботу з креативними сервісами (дизайн, веб-дизайн, макетування тощо) та веб-ресурсами, видавничу діяльність, реалізацію партнерських програм тощо.

Забезпечення професії адвоката, як напрямок роботи Секретаріату, включає в себе три самостійних види його діяльності: забезпечення адвокатської діяльності, супровід секцій НААУ і організацію заходів НААУ.

Забезпечення діяльності Секретаріату складається з фінансового, юридичного, представницького, адміністративного, кадрового, інформаційно-технічного та документообігного забезпечення.

Означене функціональне визначення Секретаріату структурно та змістовно істотно відрізняється від наведеного вище нормативного визначення його функціоналу. Оскільки на момент створення Секретаріату його функції визначались з використанням логічно-прогностичного, а не емпіричного інструментарію, то сьогодні логічним видається приведення розпорядження про

його створення у відповідність до емпірично визначеної системи його функцій та повноважень.

Аналізуючи звіти НААУ за 2019 [196], 2020 [103] рр., доходимо до висновку, що саме Секретаріат є основним робочим органом, який координує, організовує та забезпечує функціонування НААУ.

Розгалужений функціонал, широкі повноваження, значна чисельність штату [200, с. 137], як невід’ємні складові робочого органу, який є основним для НААУ, створює хибне враження про ототожнення НААУ або органів адвокатського самоврядування і його Секретаріату. Підміна органів адвокатського самоврядування Секретаріатом та виконання останнім таких широких повноважень нерідко стає предметом критики з боку адвокатів [223]. Ми ж вважаємо, що Секретаріат виконує забезпечувальне призначення та є фактично лише механізмом виконання функцій НААУ та адвокатського самоврядування. Без виконання означених вище функцій та завдань відповідним апаратом, яким на сьогодні нам видається Секретаріат, досягнення цілей адвокатського самоврядування та забезпечення ефективної діяльності НААУ, як однієї з найчисельніших професійних організацій в Україні, на наш погляд, і організаційно, і технічно, і змістовно неможливо.

2.3. Комітети Національної асоціації адвокатів України

Терміно логічно під комітетами розуміють колегіальні органи, що керують будь-якою галуззю державної або громадської діяльності [84].

В Україні комітети мають успішний досвід реалізації допоміжних або сегментарно основних функцій органів, при яких вони створені. Наприклад, комітети Верховної Ради України здійснюють законопроектну, підготовчу та контрольну роботу за окремими напрямками [224]. Урядові комітети створюються задля формування та реалізації державної політики у відповідній сфері [225].

Як зазначає Н.М. Бакаянова, діяльність комітетів НААУ спрямована на реалізацію завдань адвокатського самоврядування [33, с. 308]. Крім цього,

комітети відіграють провідну підготовчо-допоміжну роль у забезпеченні належного виконання функцій НААУ. Комітети НААУ, як дорадчі органи, забезпечують аналітичну, експертну роботу, взаємодію з професійними громадськими організаціями та органами влади, співпрацю з молодим поколінням адвокатів [185].

У своєму функціональному розвитку НААУ рухається шляхом розширення системи власних комітетів [192, с. 8]: за перші 5 років свого функціонування НААУ створила 14 комітетів [195, с. 18], станом на кінець 2019 р. в НААУ функціонувало 35 комітетів [196, с.140], на початку 2021 р. – 44 комітети [103, с. 122], станом на 01 червня 2022 р. – 49 комітетів. Питання стратегічного розвитку комітетів та секцій є одним із пріоритетних завдань НААУ [196, с. 139], а розбудова комітетів НААУ є складовою стратегії розвитку НААУ й у період 2021-2025 рр. [122].

Кожен комітет об'єднує адвокатів із різних куточків України з метою виконання НААУ своїх інституційних завдань або за галузевими сферами спеціалізації адвокатської діяльності. Окремі комітети мають власну розгалужену систему регіональних представництв [226] та чисельні власні секції [218].

У зв'язку із таким розвитком системи комітетів, з 2019 р. у НААУ запроваджена посада координатора комітетів з метою налагодження систематичної діяльності, підвищення ефективності роботи комітетів НААУ [192, с. 120].

На думку координатора комітетів НААУ А.О. Гаро, основним завданням комітетів НААУ є бути авангардом в своїх напрямках, забезпечувати моноліт і впевненість у професійному розвитку адвокатури України [196, с. 139]. У свою чергу, Т.Б. Вільчик, висловлюючи пропозицію взаємодії адвокатури та держави, обґрунтовує її можливість повноваженнями створених НААУ комітетів [32, с. 366].

Проаналізувавши положення про існуючі комітети НААУ та думки науковців з цього приводу, вважаємо, що завданнями комітетів НААУ є

виконання частини доручених їм функцій НААУ в обсягах та сферах, визначених положенням про них та/або рішенням про їх створення.

Враховуючи наведене, можна стверджувати, що комітети НААУ за кількістю та змістом своєї діяльності складають базис функціонального забезпечення діяльності НААУ, а тому потребують ретельного наукового дослідження.

Нормативного закріплення модель існування комітетів, як і інших консультативних, дорадчих та подібних допоміжних органів, що утворюються в НААУ та РАУ, першочергово здобула у пунктах 1.17, 1.19, 8 розділу III Положення про Раду адвокатів України, затвердженому Установчим з'їздом адвокатів України від 17 листопада 2012 р. [204].

Так, РАУ може створити органи та структури НААУ, що забезпечують її статутну діяльність, які можуть мати статус юридичної особи або відокремленого підрозділу НААУ тощо (п. 8). Голова РАУ координує діяльність консультативних, дорадчих та інших допоміжних органів, що утворюються в НААУ та Радою адвокатів України (п. 1.19); видає накази, розпорядження, роз'яснення, листи, рекомендації з будь-яких інших питань адвокатури, що не віднесені до виключної компетенції Ради адвокатів України, і є обов'язковими до виконання усіма адвокатами України та адвокатами іноземної держави, які мають намір здійснювати або здійснюють адвокатську діяльність в Україні (п. 1.17).

Практичне ж втілення такого нормативного підґрунтя для створення комітетів НААУ має деякі особливості.

Враховуючи відсутність узагальненої інформації про комітети НААУ, що є необхідною для нашого дослідження, виходячи з значного об'єму такої інформації, а також її специфіки, для зручності нами було означену інформацію згруповано у таблицю. Така таблиця містить актуальну станом на 01 липня 2022 р. інформацію про назви комітетів, суб'єктів, які його створювали, та вихідні дані рішень, яким їх створено (Див. Додаток Г).

Слід зазначити, що до вказаного у Додатку Г переліку нами включено утворення НААУ, яке відзначається особливістю свого складу та призначення – Моніторинговий комітет з питань контролю за дотриманням законодавства та

виконання рішень Ради адвокатів України органами адвокатського самоврядування, який був створений рішенням РАУ № 72 від 4-5 липня 2014 р. [227]. До складу цього комітету входять всі члени РАУ, а його головою є голова НААУ, РАУ. Однак, до переліку комітетів НААУ, наявного на веб-сайті та у звітах НААУ, вказаний комітет не увійшов. Проте він був створений, були визначені його керівник, склад та повноваження, а тому підстав для не включення його нами до системи утворень немає. Водночас такий стан речей дозволяє стверджувати, що належного впорядкування система комітетів НААУ наразі не здобула, а наші напрацювання у цій сфері за критерієм достовірності вихідних даних мають лише умовний характер.

Отже, з наведеної інформації вбачається, що з 50 комітетів 23 комітети створені рішенням РАУ, а 27 – розпорядженням голови НААУ, РАУ.

До 2019 р. розпорядженням голови НААУ, РАУ було створено лише 2 комітети: з питань фізичної культури і спорту та захисту прав людини. Натомість рішенням РАУ після 2018 р. було створено лише 4 комітети: з питань електронного судочинства та кібербезпеки адвокатської діяльності, з інтелектуальної власності, з питань взаємодії з громадським суспільством, з питань митного та податкового права.

Таким чином, за суб'єктом створення можна класифікувати комітети на такі, що створені за рішенням РАУ (у період з 2012 р. до 2019 р.), та такі, що створені одноосібно Головою НААУ, РАУ (здебільшого – з 2019 р.).

Означена вище модель функціонування комітетів НААУ нормативно відносить їх створення до компетенції РАУ, яка не позбавлена можливості делегувати свої повноваження в цій частині голові НААУ, РАУ або доручити їй створення конкретних дій у цій сфері. Наприклад, рішенням РАУ про створення Комітету з питань безоплатної правової допомоги від 4 липня 2015 р. голові РАУ делегувались повноваження щодо затвердження персонального складу комітету та положення про нього [228]; рішенням РАУ про створення Комітету з взаємодії з громадянським суспільством від 27 червня 2019 р. також доручалось голові НААУ, РАУ сформувати його кількісний і персональний склад та призначити

голову [229]. В цей же час, наприклад, 07 березня 2019 р. Комітет з питань гендерної політики, що діє у складі НААУ, було створено одноосібно головою НААУ, РАУ, як і затверджено положення про нього та визначено його склад [230]. Аналогічна ситуація і з створенням на підставі розпорядження голови НААУ, РАУ інших комітетів.

Кожне з розпоряджень про створення комітетів НААУ містить посилання на нормативно-правові акти, на підставі яких воно прийнято [231]. З аналізу таких розпоряджень вбачається, що вони прийняті на підставі ст. 56 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність», п. 1.17. ч. 1 розділу III Положення про Раду адвокатів України, затвердженого Установчим з'їздом адвокатів України 17 листопада 2012 р. та п. 3.7.10. ст. 3 Статуту НААУ, затвердженого Установчим з'їздом адвокатів України 17 листопада 2012 р. Однак, жодна із наведених норм прямо до повноважень голови НААУ, РАУ створення комітетів не відносить.

З огляду на це, науковцями обґрунтовується думка, що формування комітетів потребує таких самих підходів і дотримання тих самих принципів, що застосовуються до формування органів адвокатського самоврядування, зокрема, й засади виборності [33, с. 308].

В цьому контексті варто зазначити, що формування складу комітетів на засадах виборності хоч і логічний та демократичний спосіб, однак потребує реалізації відповідних процедур, які вимагають організаційних та матеріальних витрат. У зв'язку з цим, доцільніше формалізувати цей процес у спосіб прийняття РАУ або з'їздом адвокатів України рішення про делегування цих повноважень голові НААУ, РАУ. При цьому досягненню необхідного рівня правової визначеності сприяло б визначенню механізму створення комітетів: за поданням зацікавленого суб'єкта (органу адвокатського самоврядування, утворення НААУ, групи адвокатів, окремого адвоката тощо); а також механізму визначення їх складу: голови комітету – на конкурсній основі, членів комітету – за поданням голови комітету.

Певного впорядкування потребують й назви комітетів. Так, у назвах 20 комітетів використовується текстуальний спосіб позначення належності «що діє у

складі Національної асоціації адвокатів України», в 26 – «Національної асоціації адвокатів», в 1 – взагалі таке позначення відсутнє. При цьому в самих рішеннях та розпорядженнях про їх створення, як правило, використовується форма зв'язку «при Національній асоціації адвокатів України». 4 комітети взагалі жодного позначення зв'язку із НААУ у їх назві не здобули (3 останніх комітети, створені розпорядженням Голови НААУ, РАУ, та Моніторинговий комітет) [232].

Виявити логіку паралельного використання декількох технік позначення зв'язку частини і цілого у назвах комітетів НААУ не вдалось, а тому логічним вбачається уніфікації їх назв до загальної назви «комітет Національної асоціації адвокатів України».

Заслуговує на наукову увагу та практичне впорядкування й правове визначення комітетів НААУ.

Так, аналіз опублікованої інформації про комітети НААУ свідчить про те, що частина із них діє на підставі положення, однак інша їх частина діє лише на підставі розпорядження голови НААУ, РАУ і відповідні положення так і не затверджені (наприклад, Комітет з питань фізичної культури і спорту, що діє в складі НААУ; Комітет з адміністративного права та процесу НААУ; Комітет з господарського права та процесу; Комітет з трудового права НААУ; Комітет з медіа та рекламного права НААУ; Комітет транспортного права НААУ; Комітет з питань взаємодії з громадянським суспільством, що діє в складі НААУ; Комітет з будівельного права; Комітет з питань інвестиційної діяльності та приватизації, що діє в складі НААУ; Комітет з енергетичного права НААУ; Комітет з аграрного, земельного та довкілевого права; Комітет з питань юридичної освіти та науки, що діє в складі НААУ; Комітет з виборчого права НААУ; Комітет захисту прав осіб з інвалідністю, Комітет з сімейного права НААУ; Комітет з міжнародного права НААУ; Комітет з питань стратегічного розвитку та визначення пріоритетних напрямків діяльності НААУ) [232].

Одні комітети НААУ визначені як постійно діючі колегіальні дорадчі органи (наприклад, Комітет з питань альтернативного врегулювання спорів, що діє в складі НААУ) [233], другі – як постійно діючі колегіальні органи (наприклад,

Комітет з військового права НААУ) [234], а треті взагалі такого визначення не мають та позначені лише як структурні підрозділи НААУ (наприклад, Комітет захисту прав адвокатів та гарантій адвокатської діяльності) [235].

Одні комітети підзвітні РАУ та підзвітні й підконтрольні голові НААУ, РАУ (наприклад, Комітет з гуманітарних питань і творчих ініціатив при НААУ) [236], другі підзвітні та підконтрольні одночасно і РАУ, і голові НААУ, РАУ (наприклад, Комітет експертного забезпечення адвокатської діяльності, що діє в складі НААУ) [237], треті підзвітні і підконтрольні лише голові НААУ, РАУ (наприклад, Комітет захисту прав людини при НААУ) [238].

Деякі комітети мають секції (наприклад, Комітет з цивільного права та процесу НААУ) [239] та складну внутрішню структуру: раду комітету, регіональних представників тощо (наприклад, Молодіжний комітет НААУ – «UNBA NextGen») [240], а деякі складаються лише з одного голови (наприклад, Комітет з виборчого права) [232].

Деякі комітети виконують функції адвокатського самоврядування (наприклад, Комітет з підвищення професійної кваліфікації та Комітет захисту прав адвокатів та гарантій адвокатської діяльності НААУ) [241; 235], а деякі лише сприяють у розвитку окремих сфер діяльності членів НААУ, які з такими функціями не пов'язані (наприклад, Комітет з гуманітарних питань і творчих ініціатив при НААУ та Комітет з питань фізичної культури та спорту, що діє в складі НААУ) [236; 242].

За результатами аналізу положень про створені НААУ комітети останні можна умовно поділити на чотири групи: інституційні, галузеві, тематичні та такі, які мають комплексний (змішаний) предмет діяльності.

До інституційних комітетів можна віднести: Комітет захисту прав адвокатів та гарантій адвокатської діяльності НААУ; Комітет з міжнародних зв'язків НААУ; Комітет з питань адвокатської етики НААУ; Комітет з питань стратегічного розвитку та визначення пріоритетних напрямків діяльності НААУ; Комітет регуляторної політики, що діє у складі НААУ; Комітет законотворчих ініціатив з питань адвокатської діяльності, що діє у складі НААУ; Комітет по

наближенню системи адвокатури України до європейських правових стандартів НААУ; Комітет з підвищення професійної кваліфікації, що діє в складі НААУ; Комітет з сімейного права НААУ.

До галузевих комітетів умовно належать: Комітет медичного та фармацевтичного права та біоетики НААУ; Комітет з ІТ-права НААУ; Комітет з інтелектуальної власності, що діє у складі НААУ; Комітет з військового права НААУ; Комітет з питань митного та податкового права НААУ; Комітет з міжнародного права НААУ; Комітет з кримінального права та процесу НААУ; Комітет з цивільного права та процесу НААУ; Комітет з питань банкрутства, що діє у складі НААУ; Комітет з питань альтернативного врегулювання спорів, що діє в складі НААУ; Комітет з аграрного, земельного та довкілевого права НААУ; Комітет з енергетичного права НААУ; Комітет з будівельного права НААУ; Комітет з транспортного права НААУ; Комітет з медіа та рекламного права НААУ; Комітет з трудового права НААУ; Комітет з господарського права та процесу НААУ; Комітет з адміністративного права та процесу НААУ; Комітет з виборчого права НААУ.

Тематичними (створеними за критерієм конкретного предмету або визначеного кола осіб) комітетами є: Комітет з питань електронного судочинства та кібербезпеки адвокатської діяльності, що діє у складі НААУ, Комітет з питань безоплатної правової допомоги, що діє у складі НААУ, Комітет експертного забезпечення адвокатської діяльності, що діє у складі НААУ, Молодіжний комітет НААУ –«UNBA NextGen», Комітет з питань захисту прав осіб з інвалідністю, що діє у складі НААУ, Комітет з питань гендерної політики, що діє у складі НААУ, Комітет з питань захисту бізнесу та інвесторів, що діє у складі НААУ, Комітет з питань юридичної освіти та науки, що діє в складі НААУ, Комітет з питань інвестиційної діяльності та приватизації, що діє у складі НААУ, Комітет з гуманітарних питань і творчих ініціатив, що діє в складі НААУ, Комітет з питань фізичної культури та спорту, що діє в складі НААУ, Комітет з питань примусового виконання рішень, що діє у складі НААУ.

Комітети, які мають комплексний (змішаний) предмет діяльності: Комітет з питань верховенства права НААУ; Комітет з питань антикорупційної політики та комплаєнсу, що діє у складі НААУ; Комітет адвокатської практики НААУ; Комітет з питань інформаційної політики та інформаційної безпеки, що діє у складі НААУ; Комітет з питань взаємодії з громадським суспільством, що діє в складі НААУ; Комітет захисту прав людини НААУ [232].

Не дивлячись на достатню умовність такої класифікації комітетів НААУ та її відмінність від офіційно запропонованої НААУ, вона дозволяє стверджувати про можливість визначення системи упорядкування існуючих комітетів та створення нових за певними правилами щодо предметності їх діяльності.

Наведені та інші норми й правила щодо визначення предметності і назви комітетів НААУ, їх складу, порядку функціонування та звітності можуть бути зведені у двох консолідованих актах НААУ: Типовому положенні про комітет НААУ і Положенні про порядок проведення конкурсу на зайняття посади голови комітету НААУ та формування його складу. Такі акти, затверджені рішенням РАУ, сприяли б впорядкуванню діяльності НААУ щодо створення та забезпечення функціонування своїх комітетів, які виконують частину функцій адвокатського самоврядування та інші допоміжні функції.

Рухаючись у такому напрямку розвитку НААУ, Положення про Комітети НААУ було затверджено 13 липня 2021 р. [243], однак, такий документ викликає питання щодо його юридичної сили та спроможності врегулювати окреслені вище питання.

По-перше, вказане положення не є типовим документом, а є актом загально-корпоративної дії, який визначає деякі загальні правила реалізації НААУ діяльності щодо власних комітетів. По-друге, воно не відмінює і не замінює положень про конкретні комітети, якими і повинні визначатись предмет, завдання, цілі та форми діяльності конкретного утворення НААУ. По-третє, воно містить норми, які суперечать вже прийнятим актам НААУ (зокрема, що формування комітетів, їх підзвітності та підконтрольності тощо). По-четверте,

таке положення затверджено розпорядженням голови НААУ, РАУ, а не РАУ чи з'їздом адвокатів.

Так, Положенням про Комітети НААУ передбачено, що вони можуть бути створені рішенням РАУ, або розпорядженням голови РАУ, НААУ (п. 1.1.), в той час як Положенням, наприклад, про Комітет захисту прав адвокатів і адвокатської діяльності, визначено, що він утворюється тільки рішенням РАУ (п.1.1.) [235].

Положенням про Комітети НААУ також визначено, що комітети підзвітні і підконтрольні голові НААУ, РАУ (п. 1.4.), а положенням, наприклад, про Комітет з питань адвокатської етики при НААУ, передбачено, що він підзвітний РАУ (п. 1.1.) [244].

Визначення кількісного складу, спеціальних завдань, прав та обов'язків конкретного комітету вказаним положенням також віднесено до повноважень голови НААУ, РАУ, хоча, з підстав, наведених вище, такі повноваження мали б реалізовуватись РАУ.

Слід зазначити, що юридична сила Положення про Комітети НААУ визначається правовою природою розпорядження голови НААУ, РАУ, яке має нижчу юридичну силу відносно рішень РАУ, як вищого постійнодіючого органу адвокатського самоврядування, який свої повноваження щодо нормотворчості в цій сфері голові НААУ, РАУ не передавав.

Вважаємо, що Положення про Комітети НААУ доцільно прийняти рішенням РАУ, як типові, і в ньому має бути закріплена модель, за якої концептуально важливі рішення щодо комітетів має ухвалювати РАУ (створювати та ліквідовувати, затверджувати положення про конкретний комітет тощо), а інші питання – будуть віднесені до компетенції голови НААУ, РАУ.

Окремо слід відмітити спробу класифікації комітетів у Положенні про Комітети НААУ (п.1.2.) у спосіб їх поділу на інституційні (метою яких є сприяння у забезпеченні реалізації завдань адвокатського самоврядування, захист прав та професійних гарантій адвокатів, укріплення та розбудова інституту адвокатури як в Україні, так і за її межами) та галузеві (за галузями права, напрямками практики тощо) [244]. Розмежування комітетів за предметом діяльності є корисним як в

контексті нормотворчої діяльності НААУ, так і у правозастосовчому аспекті. Водночас, очевидно, що вже створені комітети НААУ не можуть бути розподілені на ці дві групи. Наприклад, Комітет з питань захисту прав осіб з інвалідністю та Комітет з питань гендерної політики, що діє у складі НААУ складно віднести до якоїсь з цих груп, вони очевидно мають свій комплексний та/або спеціальний предмет діяльності.

Компромісом між запропонованою нами та визначеною головою НААУ, РАУ класифікацією комітетів міг би бути їх поділ на три групи: інституційні, галузеві і ті, які мають спеціальний предмет діяльності.

Підсумовуючи наведене, для вказаних нормотворчих цілей НААУ, а також для цілей наукового термінологічного впорядкування діяльності НААУ в досліджуваній сфері пропонуємо під комітетом НААУ вважати постійно діючий колегіальний дорадчий допоміжний орган НААУ, який створюється в порядку, визначеному РАУ, та діє на засадах законності, верховенства права, добровільності, рівності, гласності, безоплатності роботи його членів з метою сприяння НААУ у виконанні її функцій та досягненні завдань її діяльності.

Комітети НААУ пропонуємо нормативно поділити на: інституційні, галузеві і ті, які мають спеціальний предмет діяльності. У свою чергу, питання їх створення та нормативного визначення вважаємо за доцільне залишити в межах компетенції РАУ з правом делегування голові НААУ, РАУ.

2.4. Інші утворення Національної асоціації адвокатів України

Крім секретаріату та комітетів, НААУ створила й інші утворення, серед яких Вища школа адвокатури, Науково-консультативна рада НААУ, Науково-методичний центр дослідження адвокатури і права, Експертна рада з питань акредитації та сертифікації щодо підвищення кваліфікації адвокатів утворена при НААУ, Всеукраїнська благодійна організація «Благодійний фонд допомоги адвокатам», Рада старійшин адвокатів, Опікунська рада.

Серед наведених утворень важливий функціонал виконує Вища школа адвокатури НААУ, яка є адміністратором процесу підвищення кваліфікації адвокатів України. Її було створено на засіданні Ради адвокатів України 17 грудня 2015 р., на цьому ж засіданні було затверджено і статут цього закладу.

Основними завданнями Вищої школи адвокатури НААУ є: проведення досліджень з історії, організації та діяльності адвокатури; підготовка практичних рекомендацій щодо вдосконалення діяльності адвокатури; впровадження провідних європейських стандартів якості надання правової допомоги, захисту прав адвокатів та гарантій адвокатської діяльності; співпраця з міжнародними правовими інституціями; вивчення та узагальнення механізмів реалізації актів законодавства; наукове забезпечення проведення правової реформи; підготовка наукових кадрів і підвищення їх кваліфікації та інше [217].

У 2018 р. відбувся запуск оновленої Вищої школи адвокатури НААУ, а в 2019 р. РАУ було прийнято рішення від 14 лютого 2019 р. № 20 «Про затвердження нової редакції «Порядку з підвищення кваліфікації адвокатів України». Зазначеним документом було визначено, що загальна організація процесу підвищення кваліфікації адвокатів в Україні здійснюється РАУ та реалізується НААУ, радами адвокатів регіонів, Вищою школою адвокатури НААУ, ВКДКА, КДКА регіонів та сторонніми операторами підвищення кваліфікації адвокатів, що акредитовані адміністратором підвищення кваліфікації адвокатів [103, с. 176].

Вища школа адвокатури НААУ на цьому етапі є адміністратором процесу підвищення кваліфікації адвокатів в Україні; адмініструє процес підвищення кваліфікації адвокатів через відповідну централізовану онлайн-платформу, до якої підключаються оператори з підвищення кваліфікації адвокатів; є оператором процесу підвищення кваліфікації адвокатів в Україні, що не потребує акредитації; організовує та проводить заходи з підвищення кваліфікації адвокатів на всеукраїнському та регіональному рівнях, а також в інших формах (онлайн конференції, онлайн курси, дистанційні курси, вебінари тощо); веде облік і щорічно узагальнює інформацію про підвищення кваліфікації адвокатів в

Автономній Республіці Крим, областях, містах Києві та Севастополі; в порядку передбаченому Експертною радою НААУ організовує процес акредитації сторонніх операторів підвищення кваліфікації адвокатів, на підставі рішень Експертної ради НААУ оформлює та видає сертифікати акредитації, повідомляє заявникам про відмову в акредитації (сертифікації); моніторить якість організації процесу підвищення кваліфікації адвокатів, що здійснюються всіма операторами підвищення кваліфікації адвокатів, та надає відповідну інформацію Експертній раді з питань акредитації та сертифікації для реагування; на виконання Порядку акредитації та сертифікації, затвердженого головою Експертної ради НААУ, організовує процес акредитації заходів з підвищення кваліфікації адвокатів та сертифікації лекторів усіх операторів підвищення кваліфікації адвокатів та оформлює сертифікати акредитації (сертифікації) на підставі рішень Експертної ради НААУ; готує та передає НААУ інформацію для розміщення її в ЄРАУ про щорічне проходження підвищення кваліфікації адвокатами; розробляє та подає на затвердження Експертній раді НААУ проекти документів, що встановлюють вимоги до лекторів, експертів та сторонніх операторів підвищення кваліфікації адвокатів; в рамках своїх повноважень здійснює іншу діяльність та приймає необхідні рішення, пов'язані з адмініструванням процесу підвищення кваліфікації адвокатів через відповідну централізовану онлайн-платформу, до якої підключаються оператори з підвищення кваліфікації адвокатів [196; 216].

Зараз Вища школа адвокатури НААУ – потужна сучасна освітня інституція, завдяки якій українські адвокати отримують професійну освіту за найвищими європейськими стандартами. На цій освітній платформі кожен адвокат може отримати як сучасні навички професії, знання законодавства, адвокатської етики, так і практичні поради, запозичити досвід кращих колег і старійшин адвокатури. За ці роки проведені тисячі заходів, залучені сотні лекторів, десятки тисяч адвокатів отримали необхідні знання та навички. Це реальний результат професійної роботи, яка приносить задоволення і надихає наших іноземних партнерів. Побудована система підвищення кваліфікації адвокатів неодноразово

була презентована на іноземних професійних майданчиках і викликає постійний інтерес з боку передових адвокатур світу [245].

Водночас, створення та функціонування Вищої школи адвокатури НААУ має і певні дискусійні аспекти, які потребують наукової уваги.

Слід відзначити, що з моменту створення Вищої школи адвокатури НААУ функціонування останньої неодноразово було предметом критики як науковців, так і практиків. Наприклад, критикувалось створення Вищої школи адвокатури НААУ в той час, коли з 2007 р. така школа існувала при Академії адвокатури України [246]. У засобах масової інформації лунали й звинувачення у не публічній процедурі створення Вищої школи адвокатури – без обговорення адвокатською спільнотою [247].

Деякі адвокати також висловлювали обурення щодо використання Вищою школою адвокатури НААУ онлайн-платформи, зареєстрованої в Російській Федерації, а передача персональних даних українських адвокатів іноземним суб'єктам навіть була об'єктом спеціальних перевірок. Так, у 2019 р. працівники Секретаріату Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини здійснили позапланову виїзну перевірку дотримання прав і свобод людини і громадянина у сфері захисту персональних даних Вищою школою адвокатури НААУ. За результатами перевірки встановлено, що Вища школа адвокатури НААУ здійснює обробку персональних даних користувачів онлайн курсів за допомогою онлайн-платформи «antitreningi.ru», фізичний хостинг якої відбувається на території Російської Федерації, а безпосередня реєстрація користувачів та оплата послуг здійснюється через онлайн форму, фізичний хостинг якої відбувається на території Німеччини. Разом із тим, користувачів відповідних послуг не було повідомлено про передачу їхніх персональних даних іноземним суб'єктам відносин, що є порушенням прав суб'єктів персональних даних. Транскордонна передача персональних даних користувачів онлайн курсів Вищої школи адвокатури НААУ та подальша їх обробка могла здійснюватися лише у випадку належної поінформованості, за умови надання користувачами відповідних онлайн курсів однозначної та добровільної згоди. За результатами перевірки, відповідно

до вимог законодавства, було складено акт перевірки та припис про усунення порушень, виявлених під час перевірки. Однак, такий припис НААУ оскаржила в судовому порядку [248; 249].

Крім цього, висловлювались думки, що Вища школа адвокатури НААУ стане передумовою потрапляння до адвокатури, а також механізмом для невідконтрольного списання коштів [247].

Частково такі побоювання реалізувались, оскільки Порядком підвищення кваліфікації адвокатів України, затвердженим рішенням РАУ від 21 вересня 2019 р. № 111, було визначено, що саме Вища школа адвокатури НААУ є єдиним адміністратором процесу підвищення кваліфікації адвокатів в Україні (п. 6); адвокати, які набули статус адвоката, в перший рік зобов'язані пройти Модульну програму «Молодий адвокат», яку розробляє та реалізовує Вища школа адвокатури НААУ (п. 19); адвокати, які поновлюють адвокатську діяльність, зупинену на рік і більше, зобов'язані пройти спеціальні курси підвищення кваліфікації за програмою та у порядку, розробленими Вищою школою адвокатури НААУ (п. 1); адвокати, яких у зв'язку із притягненням до дисциплінарної відповідальності зобов'язано пройти спеціалізоване додаткове підвищення кваліфікації з питань адвокатської етики, також зобов'язані це зробити у Вищій школі адвокатури НААУ (п. 26) [216].

Не змінилась ситуація і з прийняттям РАУ Порядку підвищення кваліфікації адвокатів в новій редакції, навпаки, у спосіб звуження можливостей рад адвокатів регіону проводити заходи підвищення кваліфікації виключно для адвокатів свого регіону (п.12) [216], позиції Вищої школи адвокатури НААУ посилені ще більше.

Положенням про організацію та порядок проходження стажування для отримання особою свідоцтва про право на заняття адвокатською діяльністю, затвердженим рішенням РАУ від 01 червня 2018 р. № 80, також визначено, що у період проходження стажування стажист зобов'язаний прослухати адаптаційний курс в професію адвоката саме у Вищій школі адвокатури НААУ (п. 5.16) [250].

Відповідно до п. 2.1.4. Положення про помічника адвоката, затвердженого рішенням РАУ від 25 вересня 2015 р. № 113, помічником адвоката може бути

фізична особа, яка прослухала спеціальний курс-інструктаж введення в професію помічника адвоката у Вищій школі адвокатури НААУ [251].

Фактично, саме Вища школа адвокатури НААУ є єдиним суб'єктом, який реалізовує функцію підвищення кваліфікації адвокатів на правах адміністратора цього процесу, а доступ до професії адвоката, як і його збереження в означених випадках, без отримання її послуг за описаної моделі неможливий.

Вважаємо, що це протирічить нормам і духу Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» і акти НААУ в цій частині потребують удосконалення.

Зокрема, пунктом другим частини першої статті 44 профільного закону підтримання високого професійного рівня адвокатів віднесено до завдань адвокатського самоврядування. Означена норма перебуває у логічному взаємозв'язку із п. 3 ч. 2 ст. 45 цього ж закону, яким забезпечення високого професійного рівня адвокатів України віднесено до функції НААУ, яка діє через організаційні форми адвокатського самоврядування.

Оскільки організаційними формами адвокатського самоврядування є лише конференції адвокатів регіону, ради адвокатів регіону, Рада адвокатів України, з'їзд адвокатів України, то саме вказані органи мали б виконувати завдання з забезпечення високого рівня адвокатів.

В цьому контексті необхідно й тлумачити п. 4 ч. 4 ст. 48 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність», як такий, що містить єдину пряму норму щодо підвищення кваліфікації та закріплює функцію сприяння цьому за радами адвокатів регіону.

Таким чином, законодавець відніс підвищення кваліфікації адвокатів, як складову завдання із забезпечення високого професійного рівня адвокатів, до внутрішніх самоврядних функцій адвокатури.

Як слушно зазначає Н.М. Бакаянова, означені повноваження органів адвокатського самоврядування не порушують принцип незалежності адвокатури, не передбачають втручання в діяльність адвокатів, але сприяють реалізації завдань адвокатури та виконання адвокатами професійних обов'язків на

належному рівні. Підвищення кваліфікації адвокатів є формою контролю з боку органів адвокатського самоврядування за адвокатами, що відповідає законодавству про адвокатуру та принципам організації та діяльності адвокатури [252, с. 332].

Розвиваючи думку вказаного науковця про те, що сам принцип самоврядування не передбачає його реалізацію шляхами та заходами, що не вдало відображується на організації адвокатури в Україні, зазначимо, що обраний шлях реалізації одного з завдань адвокатського самоврядування через Вищу школу адвокатури НААУ, на наш погляд, негативно відображається на організації адвокатури в Україні.

Зокрема, не відповідає засадам незалежності і демократичності адвокатури наділення зовнішнього приватного суб'єкта, яким є Вища школа адвокатури НААУ, функціями, притаманними адвокатському самоврядуванню. Тим більше таким засадам не відповідає штучне наділення Вищої школи адвокатури НААУ монопольним ексклюзивним становищем, яке зумовлене як обов'язком органів адвокатського самоврядування комунікувати з питань підвищення кваліфікації саме з нею, так і обов'язком адвокатів (стажистів, помічників адвоката, адвокатів іншого регіону відносно ради адвокатів регіону, де зареєстровано робоче місце адвоката тощо) приймати та реалізовувати окреслену модель підвищення кваліфікації. Окремо слід звернути увагу на те, що Вищій школі адвокатури НААУ фактично передано не тільки властиву лише адвокатському самоврядуванню функцію управління процесом підвищення кваліфікації адвокатів, а й функцію контролю за виконанням адвокатами своїх обов'язків в цій частині. Так, відповідно до п. 23 Порядку підвищення кваліфікації адвокатів України, затвердженим рішенням РАУ від 3 червня 2021 р. № 63, саме Вища школа адвокатури НААУ веде особисті картки обліку балів адвокатів [216], тобто здійснює поточний контроль за підвищенням ними кваліфікації. Підтвердженням того, що така діяльність є саме складовою функції контролю, є визначений цим же пунктом обов'язок Вищої школи адвокатури НААУ, у разі відсутності необхідної кількості балів в заліковій картці обліку балів з підвищення кваліфікації адвоката,

проінформувати раду адвокатів регіону та відповідну кваліфікаційно-дисциплінарну комісію адвокатури регіону про порушення даного Порядку.

Беззаперечним підтвердженням наділення Вищої школи адвокатури НААУ функцією контролю є й передбачене п. 35 Порядку підвищення кваліфікації адвокатів України її повноваження щодо ревізій заходів підвищення кваліфікації. Зокрема, вказаною нормою передбачено, що для цілей контролю за якістю організації процесу підвищення кваліфікації сторонніми операторами Вища школа адвокатури НААУ організовує роботу ревізорів. Ревізорам надається допуск до усіх акредитованих заходів з підвищення кваліфікації без будь-яких обмежень. Ревізори надають звіти про якість заходів з підвищення кваліфікації та дотримання операторами актів НААУ Вищій школі адвокатури НААУ для узагальнення інформації та реагування у разі неякісної роботи організаторів заходів з підвищення кваліфікації адвокатів. Вища школа адвокатури інформує Експертну раду НААУ про результати ревізій [216].

Тобто, здійснюючи прямо передбачену актом НААУ функцію контролю за підвищенням кваліфікації, Вища школа адвокатури НААУ за результатами такого контролю вживає самостійні заходи реагування, а єдиною формою її комунікації НААУ з цього приводу є інформування Експертної ради з питань акредитації та сертифікації щодо підвищення кваліфікації адвокатів України при НААУ.

Особливої уваги заслуговує й здійснення Вищою школи адвокатури НААУ офіційного оцінювання результату проходження адвокатами підвищення кваліфікації.

Згідно з пунктом «а» Додатку I до Рекомендації Європейського Парламенту і Ради 2008/С 111/01 «Про встановлення Європейської кваліфікаційної структури для можливості отримати освіту протягом усього життя» від 23 квітня 2008 р., «кваліфікація» – це офіційний результат оцінювання та підтвердження знань, який здобуває особа в результаті рішення компетентного органу про те, що результати навчання відповідають існуючим стандартам [253].

Посилаючись на думку інших науковців, Д.В. Кухнюк вірно зазначає, що питанням підвищення кваліфікації адвокатів присвячені п. 4 ч. 1 ст. 21, п. 2 ч. 1 ст.

44, п. 3 ч. 2 ст. 45, п. 4 ч. 4 ст. 48 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність». Однак у наведених статтях не згадується про нормативно-правовий акт органів адвокатського самоврядування, на засадах якого повинна будуватися система підвищення кваліфікації адвокатів [254]. Цим питанням присвячений Порядок підвищення кваліфікації адвокатів України [255, с. 412].

Відповідно до п. 30 такого Порядку, адвокатам, які виконали вимоги щодо підвищення кваліфікації Вищою школою адвокатури НААУ видається електронний сертифікат про підвищення кваліфікації (направляється на електронну адресу адвоката) з відповідним внесенням НААУ такої інформації до ЄРАУ [216].

Отже, Вища школа адвокатури НААУ є спеціально уповноваженим органом, який, не перебуваючи в системі органів адвокатського самоврядування, виконує не тільки контрольну функцію НААУ, а й фактично видає документ, який підтверджує виконання адвокатом професійного обов'язку з підвищення кваліфікації.

Крім цього, Вища школа адвокатури НААУ через свій структурний підрозділ – Центр акредитації ВША НААУ на виконання Порядку акредитації та сертифікації, затвердженого головою Експертної ради НААУ, організовує процес акредитації заходів з підвищення кваліфікації адвокатів та сертифікації лекторів всіх операторів підвищення кваліфікації адвокатів та оформлює сертифікати акредитації (сертифікації) за рішенням Експертної ради НААУ; оформлює та видає сертифікати акредитації (сертифікації) [220].

Таким чином, не будучи органом адвокатського самоврядування, Вища школа адвокатури НААУ ще й видає документи, що визначають можливість проведення конкретного заходу підвищення кваліфікації.

Наведене, на нашу думку, є наслідком хибного застосування означених вище положень Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» та невиправданого прирівняння Вищої школи адвокатури НААУ до органів адвокатського самоврядування.

Підтвердженням саме такої помилки у праворозумінні й правозастосуванні був зміст п. 7 Порядку підвищення кваліфікації адвокатів України, затвердженого рішенням РАУ від 21 вересня 2019 р. № 111, відповідно до якого операторами процесу підвищення кваліфікації адвокатів в Україні є всі органи адвокатського самоврядування згідно Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність», у тому числі Національна асоціація адвокатів України, а також Вища школа адвокатури Національної асоціації адвокатів України [216].

В новій редакції цього Порядку від 03 червня 2021 р. така норма взагалі відсутня, однак, на наш погляд, це не тільки не виправило ситуації, а й погіршило її. Аналіз змін цього акту НААУ свідчить про те, що повноваження органів адвокатського самоврядування щодо підвищення кваліфікації адвокатів звужено: НААУ і ради адвокатів регіону взагалі втратили загальний статус операторів підвищення кваліфікації (п.п. 10, 12), а РАУ – функцію координації діяльності Вищої школи адвокатури та органів адвокатського самоврядування (п. 9) [216].

Внаслідок наведеного, наразі одне із надважливих завдань адвокатського самоврядування виконується приватною структурою, яка юридично, фінансово та організаційно є повністю відокремленою та незалежною. При цьому, надаючи послуги адвокатам та іншим особам на платній основі, Вища школа адвокатури НААУ, самостійно розпоряджається своїм майном та здобутими коштами. Таке безповоротне вибуття фінансів з самофінансованої адвокатської спільноти визначає додаткову підставу для твердження про необхідність нормативного виправлення існуючої ситуації.

Досліджуючи окремі аспекти підвищення кваліфікації адвокатами в Україні, Н.М. Бакаянова дійшла до слушної думки про те, що вимоги проходження підвищення кваліфікації у певних формах уявляються штучним обмеженням прав адвокатів [33, с. 38]. На розвиток такої думки зазначимо, що імперативні вимоги підвищення кваліфікації адвокатами саме у Вищій школі адвокатури НААУ на платній основі є невиправданим створенням фінансових перешкод у реалізації обов'язку адвокатів підвищувати кваліфікацію та права очікувати на адекватне

сприяння виконання цього обов'язку з боку органів адвокатського самоврядування.

На підставі викладеного, вважаємо, що у всі пункти чинного Порядку підвищення кваліфікації адвокатами України, які містять імперативні вимоги підвищення кваліфікації в Вищій школі адвокатури НААУ, мають бути внесені застереження щодо безоплатного отримання адвокатами послуг з підвищення кваліфікації. Виключення можуть становити обов'язкові платні заходи для осіб, які отримують доступ до професії та до адвокатів, вимога про обов'язкове підвищення кваліфікації яких ставиться у зв'язку із притягненням їх до дисциплінарної відповідальності. Для таких осіб платність обов'язкових заходів може виступати фінансовим інструментом впливу.

Оскільки рішення про створення Вищої школи адвокатури НААУ, як і її статут, протягом більш ніж п'яти років існування цієї юридичної особи, так оприлюднено і не було, сформулювати пропозиції щодо нормативного удосконалення його статусу неможливо. Водночас можемо стверджувати, що Вища школа адвокатури НААУ на всіх рівнях свого нормативного та статутного визначення не повинна мати статусу органу адвокатського самоврядування або прирівняного до нього статусу, а питання отриманих нею грошових коштів від адвокатів повинно бути вирішено у спосіб визначення механізмів повернення таких коштів (в частині прибутку) до НААУ для подальшого їх використання для цілей адвокатського самоврядування.

Вбачається, що мінімальним стандартам приведення у відповідність до моделі адвокатського самоврядування, закладеної профільним законом, відповідало б внесення змін до чинного Порядку підвищення кваліфікації адвокатів України, якими б Вищій школі адвокатури НААУ було надано статус організатора процесу підвищення кваліфікації адвокатів з наділенням деяких функцій адміністрування цього процесу.

Зокрема, п. 7 цього Порядку доцільно викласти у такій редакції: «Операторами процесу підвищення кваліфікації адвокатів в Україні є всі органи адвокатського самоврядування згідно Закону України «Про адвокатуру та

адвокатську діяльність». Національна асоціація адвокатів України, а також Вища школа адвокатури Національної асоціації адвокатів України є спеціальними суб'єктами, які можуть здійснювати функції оператора процесу підвищення кваліфікації адвокатів в Україні, у випадках, передбачених цим Порядком та іншими актами Національної асоціації адвокатів України». Пункт 35 цього ж Порядку слід виключити.

Крім того, вважаємо доцільним у всіх нормах вказаного Порядку підвищення кваліфікації адвокатів України, які стосуються видачі означених вище документів, що підтверджують підвищення кваліфікації, а також право на проведення заходів підвищення кваліфікації Вищу школу адвокатури НААУ замінити на Секретаріат НААУ, на який покласти всю організаційну та технічну роботу по оформленню документів, а прийняття рішень, на підставі яких вони видаються, віднести до компетенції голови НААУ, РАУ та/або РАУ чи органу, якому нею будуть делеговані такі повноважень.

Наступним органом НААУ, діяльність якого необхідно розглянути є Науково-консультативна рада НААУ.

Науково-консультативна рада НААУ є постійно діючим консультативно-дорадчим органом, утвореним при Національній асоціації адвокатів України рішенням РАУ від 6 квітня 2013 р. № 119 [256, с. 48].

Завданнями Науково-консультативної ради при НААУ є розробка науково-обґрунтованих рекомендацій з питань, пов'язаних з: набуттям права на заняття адвокатською діяльністю; організаційними формами адвокатської діяльності; видами адвокатської діяльності; правами і обов'язками адвокатів; гарантіями адвокатської діяльності; зупиненням та припиненням права на заняття адвокатською діяльністю; дисциплінарною відповідальністю адвоката; адвокатським самоврядуванням та здійсненням в Україні адвокатської діяльності адвокатом іноземної держави.

Науково-консультативна рада при НААУ покликана сприяти зміцненню та розвитку інституту адвокатури в Україні. До завдань Науково-консультативної ради також належать визначення пріоритетних напрямів наукових досліджень у

галузі адвокатури і адвокатської діяльності та сприяння підвищенню кваліфікації адвокатів України [257, с. 48].

Таке текстуальне визначення завдань Науково-консультативної ради при НААУ дозволяє виділити основні та другорядні функції цього органу. До основних слід віднести функції, які пов'язані із розробкою наукових рекомендацій та висновків, а до другорядних – сприяння зміцненню та розвитку інституту адвокатури та сприяння підвищенню кваліфікації адвокатів.

До повноважень Науково-консультативної ради при НААУ віднесено: надання наукових висновків, рекомендацій та пропозицій щодо рішень, які ухвалюються у відповідності до Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» з питань адвокатської діяльності; розгляд проектів рішень, висновків, роз'яснень тощо НААУ, Ради адвокатів України щодо питань, які виникають під час здійснення адвокатської діяльності, виходячи з завдань, викладених у Положенні про Науково-консультативну раду при НААУ; попередній розгляд інших питань діяльності НААУ та інших органів адвокатського самоврядування, підготовка яких потребує наукового забезпечення; аналіз і опрацювання судової практики, з метою підвищення ефективності адвокатської діяльності; аналіз міжнародного й вітчизняного досвіду з питань адвокатської діяльності; вивчення та надання рекомендацій з питань правового характеру, що виникають у адвокатській практиці; та інші повноваження [258].

Як це спостерігається й щодо інших органів НААУ, назва цього органу в різних документах НААУ вказується по-різному: «Науково-консультативна рада при Національній асоціації адвокатів України» [259] та «Науково-консультативна рада Національної асоціації адвокатів України» [260].

У зв'язку із цим та з метою уніфікації позначення належності до НААУ всіх її органів доцільно назву даного органу позначати як «Науково-консультативна рада Національної асоціації адвокатів України», зробивши відповідні зміни до положення про неї.

Правовою основою діяльності даного органу НААУ є Положення про Науково-консультативну раду при НААУ, яке затверджено рішенням РАУ від 06

квітня 2013 р. № 119. Цим же рішенням було затверджено і її склад. Саме положення на сайті НААУ відсутнє, однак воно було опубліковано у Збірці рішень РАУ за 2012-2017 рр.[256].

Вказаним положенням передбачено, що Науково-консультативна рада при НААУ утворюється рішенням РАУ із числа висококваліфікованих фахівців у галузі права в кількості, яка забезпечуватиме виконання нею покладених цим Положенням завдань, а саме — 15 осіб. Членом Науково-консультативної ради може бути особа, яка має науковий ступінь доктора або кандидата юридичних наук. Персональний склад Науково-консультативної ради затверджується РАУ, за поданням Голови НААУ, РАУ. У разі необхідності, включення до складу Ради нових членів можливе також за рішенням Голови НААУ, РАУ. Пропозиції щодо персонального складу Науково-консультативної ради можуть надаватися Голові НААУ, РАУ заступниками Голови НААУ, РАУ, членами Ради адвокатів України, керівниками рад адвокатів регіонів, керівниками юридичних вищих навчальних закладів та наукових установ за погодженням із кандидатом у члени Ради (п.2). Голова, два заступника Голови і вчений секретар обираються Радою адвокатів України з числа членів Науково-консультативної ради (п. 4) [257, с. 49].

З опублікованих чотирьох нормативних актів, якими визначався або змінювався склад Науково-консультативної ради НААУ, можна зробити висновок, що фактично процедура призначення голови цього органу складається з внесення подання голови НААУ, РАУ про призначення на посаду голови Науково-консультативної ради при НААУ конкретного кандидата з подальшим призначенням його на посаду рішенням РАУ [261]. При цьому склад Науково-консультативної ради при НААУ також затверджується РАУ за поданням/зверненням голови Науково-консультативної ради при НААУ та/або голови НААУ, РАУ [262].

Звертає на себе увагу те, що фактична процедура формування складу цього органу дещо відрізняється від нормативно визначеної. Однак, на наш погляд, в даному випадку не процедуру треба привести у відповідність до вимог положення, а в положенні закріпити емпіричні напрацювання у спосіб внесення

змін до п. 2 вказаного нормативного акту, віднісши голову Науково-консультативної ради при НААУ до суб'єктів внесення подання щодо її складу.

Водночас цю ж процедуру в частині назви ініціативного документу щодо складу органу доцільно реалізовувати в порядку, визначеному нормативно: визначенню складу Нормативно-консультативної ради при НААУ повинно передувати подання, як спеціально визначений для цього та відповідно формалізований документ. Вживаний же в практиці НААУ в цій процедурі термін «звернення» [260] не відповідає ні її нормативному регулюванню, ні логіці процесу.

Що ж стосується функціональної складової діяльності досліджуваного органу НААУ, то науковці та практики критикували недостатню ефективність діяльності Науково-консультативної ради при НААУ та вказували на не проведення засідань нею [263].

Абзацем 3 п. 3 Положення про Науково-консультативну раду при НААУ визначено, що засідання Науково-консультативної ради скликаються в разі потреби, але не рідше одного разу на три місяці. А згідно п. 3 цього ж положення результати діяльності Науково-консультативної ради публікуються в друкованому виданні НААУ, оприлюднюються на офіційному веб-сайті НААУ — <http://www.unba.org.ua/> та в інших засобах масової інформації [257].

Оскільки в жодному звіті НААУ немає інформації про те, чи виконує цей орган свої завдання, зокрема у спосіб проведення засідань щонайменше один раз на три місяці, як це передбачено п. 3 відповідного положення, то можна припустити обґрунтованість такої критики.

Слід також зазначити, що функціональне призначення цього органу з інституційним розвитком НААУ істотно змінилось, а роль — зменшилась. Наприклад, на момент створення цього органу передбачалось, що одним з його важливих завдань буде сприяння підвищенню кваліфікації адвокатів та здійснення відповідних наукових розробок. Однак, у зв'язку із створенням Вищої школи адвокатури НААУ та активною діяльністю Науково-методичного центру наукових досліджень адвокатури і права, завдання та повноваження Науково-

консультативної ради НААУ очевидно слід переглянути у спосіб досягнення рівня достатньої правової визначеності у питаннях розмежування її повноважень і повноважень Вищої школи адвокатури НААУ, Науково-методичного центру дослідження адвокатури і права, а також комітетів НААУ з тотожними або суміжними предметами діяльності.

Одним із найактивніших органів, створених НААУ, є Науково-методичний центр дослідження адвокатури і права.

Науково-методичний центр дослідження адвокатури і права створений рішенням РАУ від 6 квітня 2013 р. № 120 та є постійно діючим допоміжним органом, утвореним при НААУ, основним завданням якого є забезпечення реалізації повноважень НААУ, РАУ, пов'язаних зі здійсненням наукової, науково-технічної, науково-педагогічної, науково-організаційної, культурно-мистецької та видавничої діяльності.

Значний вплив на створення та функціонування цього органу НААУ мав досвід адвокатури Польщі, який широко вивчався та досліджувався, а також оцінювався як позитивний [264; 265; 266].

На той час вивчення історії та проблем польської адвокатури відбувалось у Науковому осередку досліджень адвокатури імені адвоката Вітольда Байєра під керівництвом професора Петра Кручинського. Осередок мав свої філії при адвокатських радах по цілій країні. Науковий осередок займався підготовкою і видавництвом наукової (монографій, словників, спогадів і т. п.) та навчально-методичної літератури для адвокатів (методичних рекомендацій, програм для складання кваліфікаційних іспитів, розробкою дисциплін з історії адвокатури та різних видів права – історії канонічного, цивільного, кримінального права тощо, спецкурсів, факультативів для студентів різних курсів, спеціальностей і форм навчання) [265, с. 151].

Використавши такий досвід, НААУ створила орган, який першочергово мав виконати функції наукового осередку досліджень адвокатури.

Зокрема, Положенням про Науково-методичний центр дослідження адвокатури і права, затвердженим вже згадуваним рішенням РАУ від 6 квітня

2013 р. № 120 (як і Положення про Науково-консультативну раду при НААУ, воно відсутнє на веб-сайті НААУ), визначено, що на виконання своїх основних завдань Центр: ініціює проведення та забезпечує впровадження у навчальний процес комплексних наукових досліджень у галузі права; досліджує і популяризує діяльність української адвокатури та її історію, сучасні знання про адвокатуру і право; забезпечує видання фахового журналу; в установленому порядку вносить пропозиції щодо заснування та надання наукових стипендій, грантів для здійснення наукових розробок, бере участь у конкурсах з метою отримання таких грантів; надає наукові консультації для осіб, які підвищують кваліфікацію самостійно; сприяє розробці програм, дисциплін та спецкурсів, навчально-методичних комплексів та методичних рекомендацій для студентів різних спеціальностей, курсів і форм навчання; надає методичну допомогу навчальним закладам у розробці робочих навчальних планів і програм; сприяє адвокатам у їх науковій, культурно-мистецькій, навчально-методичній діяльності; здійснює іншу діяльність в межах повноважень, визначених цим Положенням [267, с. 54-55].

Аналіз визначених завдань та напрямів діяльності Науково-методичного центру дослідження адвокатури і права, а також звітів вказаного органу за 2013, 2016, 2017, 2018, 2019 [268], 2020 [269] рр. свідчать про те, що до його функцій можна віднести наукову (науково-дослідницьку), просвітницьку, навчальну, видавничу, культурно-мистецьку, комунікативну, інформаційну тощо. Серед цих функцій основними є наукова, методична та просвітницька.

Вказаний орган НААУ щорічно проводить значну кількість заходів та видає по декілька наукових праць (монографій, книг, альбомів, збірок тощо), відкриває іменні та музейні кабінети, проводить виставки, веде власні сторінки в соціальних мережах тощо.

Можна констатувати, що Науково-методичний центр дослідження адвокатури і права в процесі активного здійснення своєї діяльності трансформувався у потужний культурно-просвітницький інститут НААУ, роль якого визначається не тільки рівнем наукової розробки профільної тематики, а й

формуванням відповідної іміджевої складової авторитету НААУ та адвокатури України в цілому.

В цьому контексті, на наш погляд, не відповідає змісту діяльності означеного утворення НААУ його назва, оскільки використання у ній складного прикметника звужує позначення та, відповідно, розуміння органу його змістом. Тобто, прикметник «науково-методичний» за своїм змістом позначає характеристику органу, що не охоплює інших напрямів його діяльності, які емпірично сформувались в основні.

З такої точки зору логічним було б відмовитись від будь-яких прикметників у назві та позначати цей орган як Центр дослідження адвокатури і права. Тим більше, фактично наразі саме така назва використовується при поширенні інформації про нього НААУ [268], Вищою школою адвокатури [270] та іншими суб'єктами [271].

Слід зазначити, що, як і з іншими органами НААУ, ситуація із відображенням у назві органу його зв'язку із НААУ, вимагає виправлення.

Відповідно до рішення РАУ про створення Науково-методичного центру дослідження адвокатури і права, у його назві вказівки на його зв'язок з НААУ немає [272]. Водночас у звітах такий зв'язок позначається додаванням до назви слів «при НААУ» [269; 103, с. 179], а в презентаційних публікаціях НААУ – додаванням слів «Національної асоціації адвокатів України» [268].

На відміну від інших утворень НААУ, варіант викласти його назву відповідно до моделі «назва органу плюс Національної асоціації адвокатів України» не є єдиним. Заслуговує на увагу і варіант використання практики позначення самостійності, важливості та значущості органу шляхом відсутності у назві вказівок на належність до іншого суб'єкта. Тобто, прийнятним, на наш погляд, саме для цього органу з наведених мотивів є залишення назви «Центр досліджень адвокатури і права».

Слід також звернути увагу й на те, що Положенням про Науково-методичний центр дослідження адвокатури і права передбачена специфічна інституційна модель функціонування цього органу: його керівник призначається і звільняється

рішенням РАУ (п.6.1.), однак підпорядковується лише голові НААУ, РАУ (п.6.2.), який визначає структуру центру (п.6) [267].

Більш оптимальною нам видається модель, за якої структура центру визначається положенням про нього; керівник – призначається та звільняється РАУ, підконтрольний РАУ і голові НААУ, РАУ; склад визначається головою НААУ, РАУ за поданням керівника.

У зв'язку із частковим накладанням предмету діяльності Науково-методичного центру дослідження адвокатури і права та Науково-консультативної ради при НААУ, а також особливостей їх розвитку в контексті тенденції подальшого відмежування Вищої школи адвокатури НААУ від самої НААУ, виправданим видається об'єднання вказаних органів в один науково-дослідний інститут НААУ із віднесення до його функцій функції наукового забезпечення ретроспективних, поточних та перспективних потреб адвокатури, а також просвітницької та культурно-мистецької.

Важливим питанням, яке потребує висвітлення через його малодослідженість, є діяльність представництв (представників) НААУ за кордоном.

Діяльність НААУ за кордоном сформувалась в окремий формалізований напрямок в 2015 році у спосіб прийняття Положення про іноземне представництво НААУ за кордоном, затвердженого рішенням Ради адвокатів України (далі – РАУ) від 04 липня 2015 р. № 17 [273]. Таке положення передбачало, що задля вдосконалення роботи НААУ на міжнародній арені у системі НААУ можуть створюватися додаткові органи, у тому числі відокремлені іноземні підрозділи (відділення, філії, представництва). Іноземне представництво НААУ створюється рішенням РАУ, не є юридичною особою та представляє інтересів НААУ за кордоном у конкретній державі в межах законодавства країни (перебування)

Діяльність представництв НААУ неодноразово здобувала критики з боку адвокатів [274]. Зокрема, з найбільш значних побоювань – щодо збільшення видатків НААУ за рахунок фінансування діяльності представництв за кордоном.

У відповідь на це рішенням РАУ від 17 грудня 2015 р. № 159 до вказаного Положення було внесено зміни та прямо передбачено, що НААУ, РАУ не здійснює фінансування та не покриває витрат іноземних представництв [273].

Як зазначив голова Комітету з міжнародних зв'язків НААУ І.П. Гречківський, слід розуміти, що представництва — це робота на громадських засадах. У кожному представництві працює одна-дві людини, які самостійно організовують роботу цих офісів. Важливо, що НААУ не покриває витрати на цю діяльність. Наші представництва функціонують як почесні консульства. Головне завдання — підтримувати діалог з місцевими адвокатурами. Якщо нам потрібно швидко організувати певний захід або почути експертну думку колег, ми маємо підтримку представництв [275].

Вже у наступному році від дати прийняття першого положення, рішенням РАУ від 26 лютого 2016 р. № 69 було затверджено інший акт НААУ з цього приводу — Положення про представництво НААУ за кордоном. Основною відмінністю змісту вказаного Положення від попереднього було зміна назви досліджуваного утворення НААУ з «іноземного представництва НААУ за кордоном» на «представництво НААУ за кордоном»; передання повноважень по призначенню та звільненню директорів представництв НААУ за кордоном від РАУ до голови НААУ, РАУ; наділення Комітету НААУ по міжнародним зв'язкам повноваженнями щодо звернення до РАУ з поданням про створення й ліквідацію представництва НААУ за кордоном, а також до голови НААУ, РАУ з поданням про призначення та звільнення директора представництва НААУ за кордоном, який за посадою є членом цього комітету [276].

В подальшому таке Положення було удосконалено: рішенням РАУ від 23 квітня 2016 р. № 106 до нього були внесені зміни, основний зміст яких полягає в термінологічному узгодженні актів НААУ, зокрема, з Положенням про Комітет НААУ з міжнародних зв'язків, а також у встановленні одноосібного порядку створення та ліквідації представництва НААУ за кордоном РАУ [276].

Вже 17 листопада 2016 р. рішенням РАУ № 263 було затверджено нове Положення про представництво НААУ за кордоном.

Не дивлячись на те, що це знову був новий акт НААУ, фактично до попереднього Положення було додано лише те, що в кожній державі можуть створюватись одне або більше представництв, які функціонують в межах відповідної адміністративно-територіальної одиниці держави перебування і координуються через Комітет з міжнародних зв'язків НААУ; повернуто механізм створення представництва НААУ за кордоном за поданням Комітету з міжнародних зв'язків; розширено повноваження Комітету з міжнародних зв'язків (наприклад, додано повноваження затверджувати річний графік та план діяльності представництва) [277]. Дане положення існувало у незмінній редакції до 2022 р.

Крім цього, Положенням про Комітет міжнародних зв'язків НААУ, затвердженого рішенням РАУ від 01 червня 2018 р. № 83, передбачено, що міжнародну діяльність НААУ забезпечують: НААУ в особі Голови та заступників НААУ, РАУ; Комітет з міжнародних зв'язків в особі голови комітету; представництва НААУ за кордоном в особі директорів цих представництв; інші особи, у випадках передбачених Законом України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність», актами НААУ, РАУ. Цим же положенням представництва НААУ за кордоном віднесено до інституційної структури вказаного комітету та визначено, що вони створені задля вдосконалення роботи НААУ на міжнародній арені, згідно діючого законодавства України, статуту НААУ та Положення про Раду адвокатів України.

Зазначеним актом НААУ також визначено, що саме Комітет з міжнародних зв'язків (його окремий член – за дорученням Комітету) координує представництво НААУ за кордоном, а Рада Комітету – затверджує річні графіки та плани діяльності представництв. Директори самостійно вирішують питання організації і діяльності представництв НААУ за кордоном, підзвітні РАУ, підзвітні і підконтрольні Раді Комітету з міжнародних зв'язків [278].

Продовжуючи тенденцію інтеграції представництв НААУ за кордоном до структури Комітету НААУ з міжнародних зв'язків, 18 квітня 2022 р. було видано розпорядження голови НААУ, РАУ № 57 «Про встановлення спеціальних (додаткових) завдань та прав Комітету з міжнародних зв'язків, затвердження

інституційної структури комітету». Додаток 2 до цього розпорядження було повністю присвячено координації Комітетом представництв НААУ за кордоном, а його норми повністю повторюють описані вище норми Положення про представництва НААУ за кордоном та Положення про Комітет НААУ з міжнародних зв'язків [279].

На виконання вказаних актів НААУ в період з 2015 р. до 2022 р. згідно відомостей веб-сайту НААУ було створено 43 представництва НААУ за кордоном [185].

В процесі правового та організаційного розвитку НААУ нормотворча та управлінська техніка створення представництв істотно змінювалась: перші представництва за кордоном створювались та формувались виключно рішенням РАУ (здебільшого до 2016 р.), основана частина представництв створювалась рішенням РАУ, а кадрово формувались розпорядженням голови НААУ, РАУ (до 2022 р.), останні – створювались лише розпорядженням голови НААУ (у 2022 р.) [185].

Відомо, що представництва НААУ за кордоном активно працювали, включно й у період воєнного стану в Україні: проводили зустрічі з керівниками найвищих органів державної влади [103, с. 52], комунікували з дипломатичними установами [280], надавали допомогу значній кількості громадян, які опинились в країні розміщення представництва [281], брали участь у міждержавних та інших заходах [196, с. 18], надавали допомогу українцям, які шукають притулку в інших державах [282], допомагали у залученні коштів адвокатам, які постраждали від війни [185] тощо.

Аналіз оприлюдненої інформації щодо представництв НААУ за кордоном дозволяє стверджувати, що представництва виконували покладені на них функції у сфері міжнародної діяльності НААУ достатньо ефективно. Водночас відсутність належного обсягу інформації про представництва НААУ (наприклад щодо складу та адрес частини представництв, підстав їх створення розпорядженням голови НААУ, РАУ, звітів за результатами діяльності тощо), на наш погляд, значно

зменшувало рівень можливої суспільної та корпоративної користі, яку вони могли принести.

Аналогічно відсутні відомості про причини ліквідації всіх представництв НААУ, адже ще 05 липня 2022 р. було створено п'ять нових представництв в Європі, тобто їй доцільність презюмувалась, а вже 02 серпня 2022 р. рішенням РАУ № 59 всі представництва було ліквідовано [283].

Цим же рішенням РАУ було затверджено новий акт НААУ у цій сфері – Положення про представництво НААУ за кордоном, яким концептуально представництва НААУ, як утворення (підрозділи) асоціації адвокатів, замінено на представників НААУ, як фізичних осіб.

Більшість правил, які діяли до 02 серпня 2022 р. та могли бути застосовані до представників, залишені без змін: їх може бути більше одного в країні перебування; вони є членами Комітету НААУ з міжнародних зв'язків без права голосу; діють на засадах самофінансування; координуються Комітетом НААУ з міжнародних зв'язків; виконують представницькі функції тощо.

Водночас, вказане положення містить і нові норми: голова НААУ, РАУ самостійно призначає таких представників своїм розпорядженням та вони підзвітні йому; представники НААУ за кордоном зобов'язані погоджувати свої дії з Комітетом НААУ з міжнародних зв'язків та щомісяця звітувати перед ним; розпорядження голови НААУ, РАУ та рішення Комітету НААУ з міжнародних зв'язків є обов'язковими для виконання ними; їх повноваження підтверджуються окремим документом, що видається представникам головою НААУ, РАУ тощо.

Така трансформація представництва НААУ за кордоном свідчить про те, що статус представників НААУ в інших державах став більш схожим на статус дипломатичних працівників, а повний контроль за ними здійснюватиме голова НААУ, РАУ та підконтрольній йому Комітет з міжнародних зв'язків.

Отже, на даний час представництво НААУ за кордоном здійснюється за допомогою представників, до яких відсутні будь-які вимоги. Представники призначаються, увільняються та контролюються головою НААУ, РАУ, а також координуються та контролюються Комітетом НААУ з міжнародних зв'язків. Для

їх діяльності, таким чином, характерна підзвітність, підконтрольність, плановість та скоординованість. Водночас, діючи в управлінській вертикалі: представник – Комітет НААУ з міжнародних зв'язків – голова НААУ, РАУ, жодному органу адвокатського самоврядування представники не підконтрольні.

Можна стверджувати, що представництво НААУ за кордоном розвивалось у спосіб руху від відокремлених підрозділів НААУ, що створюються та контролюються вищим постійно діючим органом адвокатського самоврядування – РАУ, до окремих осіб, правосуб'єктність яких одноосібно визначається головою НААУ, РААУ.

Слід також зазначити, що з огляду на значущість діяльності представників НААУ за кордоном, невиправданим є їх інституційне віднесення до Комітету НААУ з міжнародних зв'язків та одноосібне управління ними головою НААУ, РАУ. Доцільним є віднесення повноважень щодо їх призначення, увільнення та прийняття звітності до компетенції РАУ, яка є представницьким колегіальним органом адвокатського самоврядування і статус якої відповідає змісту означених правовідносин. Вказане не позбавляє РАУ можливості доручити голові НААУ, РАУ та/або Комітету НААУ з міжнародних зв'язків здійснювати функції щодо призначення, увільнення та поточного контролю за діяльністю представників НААУ у певні періоди, у певних обсягах та за певних обставин.

Що ж до інших утворень, то динамічний розвиток корпоративних правовідносин у сфері підвищення кваліфікації адвокатів зумовив необхідність створення окремого органу, який би виконував функції акредитації та сертифікації у цій сфері.

Експертна рада з питань акредитації та сертифікації щодо підвищення кваліфікації адвокатів утворена при Національній асоціації адвокатів України рішенням РАУ від 27 липня 2013 р. № 195 [284, с. 85] як постійно діючий колегіальний робочий орган НААУ, що діє з метою організаційно-методичного забезпечення акредитації заходів з підвищення кваліфікації адвокатів та організаторів таких заходів, сертифікації осіб, які допускаються до проведення

заходів з підвищення кваліфікації адвокатів в якості доповідачів, лекторів, тренерів або експертів, та проведення таких акредитацій та сертифікацій [285].

Правові засади діяльності Експертної ради з питань акредитації та сертифікації щодо підвищення кваліфікації адвокатів при НААУ (далі – Експертна рада при НААУ) визначені Порядком підвищення кваліфікації адвокатів України, затвердженим рішенням РАУ від 03 червня 2021 р. № 63 [216], Положенням про Експертну раду з питань акредитації та сертифікації щодо підвищення кваліфікації адвокатів при НААУ, затвердженим рішенням РАУ від 14 лютого 2019 р. № 20 [286], та Порядком акредитації та сертифікації, затвердженим головою Експертної ради з питань акредитації та сертифікації щодо підвищення кваліфікації адвокатів при НААУ 01 квітня 2019 р. [287].

Модель підвищення кваліфікації адвокатів України, яка наразі реалізовується НААУ, відводить Експертній раді при НААУ роль органа, який, відповідаючи за якість контенту системи підвищення кваліфікації, здійснює контроль такої якості у спосіб акредитації заходів та програм підвищення кваліфікації й сертифікації осіб, які їх реалізують.

Так, Порядком підвищення кваліфікації адвокатів України визначено, що саме Експертна рада при НААУ затверджує програми спеціальних курсів для адвокатів (п. 1), акредитує організації, які бажають стати операторами підвищення кваліфікації (п. 7), затверджує порядок такої акредитації (п.11), приймає рішення про видачу сертифікатів акредитації (п. 11), приймає інформацію про якість підвищення кваліфікації (п. 11), затверджує документи, що встановлюють вимоги до лекторів, експертів, заходів з підвищення кваліфікації адвокатів та операторів підвищення кваліфікації адвокатів (п. 11), приймає інформацію про результати проведених Вищою школою адвокатури ревізій (п. 35) [216].

Положенням про Експертну раду при НААУ визначено, що Експертна рада: надає рекомендації та акредитаційні стандарти щодо розробки вищими навчальними закладами III та VI рівня державної акредитації професійних програм підвищення кваліфікації адвокатів, та проводить акредитацію таких програм; розробляє критерії (умови) та стандарти акредитації операторів

підвищення кваліфікації, заходів з підвищення кваліфікації; розробляє критерії (умови) та стандарти сертифікації осіб, які допускаються до участі в заходах з підвищення кваліфікації адвокатів в якості доповідачів, лекторів, тренерів або експертів; вивчає підготовлені Центром акредитації ВША НААУ акредитаційні справи, що містять матеріали необхідні для акредитації та сертифікації; за результатами вивчення акредитаційних справ проводить акредитацію операторів підвищення кваліфікації адвокатів, заходів з підвищення кваліфікації адвокатів, затверджує (акредитує) програми, за якими здійснюються заходи з підвищення кваліфікації адвокатів; за результатами вивчення акредитаційних справ проводить сертифікацію осіб, які допускаються до участі в заходах з підвищення кваліфікації адвокатів в якості доповідачів, лекторів, тренерів або експертів; за результатами проведення акредитації або сертифікації приймає протокольне рішення про акредитацію (сертифікацію) чи про їх відмову, яке направляє до Центру акредитації ВША НААУ для оформлення та видачі сертифікату акредитації (сертифікації); здійснює інші дії, необхідні для забезпечення якості процесу підвищення кваліфікації адвокатів [286].

Порядком акредитації та сертифікації визначено процедури, у яких Експертна рада здійснює наведені вище повноваження [287].

Таким чином, основними функціями Експертної ради при НААУ є акредитаційна, сертифікаційна та методологічна. До другорядних функцій можна віднести аналітичну, адміністративну, контрольну, комунікативну та інші.

Експертна рада при НААУ складається з голови та осіб, які включені ним до складу цього органу. За посадою головою Експертної ради при НААУ є голова НААУ, РАУ. До повноважень керівника цього органу також належить призначення заступників голови та секретаря ради.

Членами Експертної ради при НААУ можуть бути адвокати, які мають стаж адвокатської діяльності щонайменше 5 (п'ять) років. Принаймні 25 % відсотків членів Експертної ради повинні складати особи, які мають науковий ступінь кандидата або доктора юридичних наук [286]. Наразі склад Експертної ради

НААУ визначений розпорядженням її голови від 9 квітня 2020 р. № 47 та кількісно становить 15 осіб [288].

Вважаємо, що враховуючи роль Експертної ради при НААУ в процесі підвищення кваліфікації адвокатів, доцільно віднести повноваження щодо кількісного та якісного визначення її складу до дискреції РАУ та внести відповідні зміни до Положення про неї.

Аналогічно до інших органів НААУ, назва Експертної ради при НААУ у різних документах НААУ має різні втілення: в Порядку підвищення кваліфікації адвокатів України цей орган має назву «Експертна рада з питань акредитації та сертифікації» (вживане скорочення – «Експертна рада НААУ») [216], в рішенні про її створення та в Положенні про неї – «Експертна рада питань акредитації та сертифікації щодо підвищення кваліфікації адвокатів при Національній асоціації адвокатів України» (вживане скорочення – «Експертна рада з питань акредитації та сертифікації») [286], в Порядку акредитації та сертифікації «Експертна рада питань акредитації та сертифікації щодо підвищення кваліфікації адвокатів при Національній асоціації адвокатів України» (вживане скорочення – «Експертна рада НААУ») [287]. При позначенні посади голови цього органу у розпорядженні про затвердження його складу використовується назва «Експертна рада з питань акредитації та сертифікації НААУ» [288], а в публікаціях НААУ такий орган позначається як «Експертна рада при НААУ» або просто «Експертна рада» [285].

В даному випадку, на наш погляд, зазначене створює проблему дещо глибшу, ніж існування дефектів нормотворчої техніки при прийнятті актів НААУ.

Підвищення кваліфікації є законодавчо визначеним обов'язком адвоката, а визначення порядку його виконання – дискрецією адвокатського самоврядування. Порядком підвищення кваліфікації адвокатів нормативно визначено, що частиною такого порядку є процедурні сегменти, які виконується конкретним органом – Експертною радою акредитації та сертифікації. При цьому, органу з такою назвою в НААУ не існує, а орган, який фактично виконує відповідні функції – був створений до прийняття такого Порядку та має іншу назву. Тобто, на момент прийняття Порядку підвищення кваліфікації вже існував орган, назву якого

можна було вказати, якщо б саме він мався на увазі. Натомість, було визначено, як частину механізму підвищення кваліфікації адвокатів України, інший орган, який створено (приведено у відповідність) так і не було, чим поставлено під сумнів легітимність виконання обов'язку адвокатів через дефекти легітимності органів, які реалізують процедуру його виконання.

Вважаємо, що доцільно рішенням РАУ змінити назву Експертної ради з питань акредитації та сертифікації щодо підвищення кваліфікації адвокатів при Національній асоціації адвокатів України на «Експертна рада з питань акредитації та сертифікації Національної асоціації адвокатів України» (в тому числі, у спосіб внесення змін в цій частині до Положення про неї та до Порядку акредитації та сертифікації) й, відповідно, внести зміни до Порядку підвищення кваліфікації адвокатів, затвердженого рішенням РАУ від 03 червня 2021 року № 111, синхронізувавши назву цього органу з первинними документами про нього, застосувавши у всіх таких документах скорочену назву «Експертна рада НААУ».

Особливу роль у системі органів НААУ відіграє Благодійний фонд допомоги адвокатам. Продовжуючи традиції українського правничого благодійництва [289, с. 8], шляхом відкритого голосування на засіданні Ради адвокатів України рішенням РАУ № 6 від 28 лютого 2014 р. була створена Всеукраїнська благодійна організація «Благодійний фонд допомоги адвокатам» [290].

Саме з метою надання матеріальної підтримки адвокатам та членам їх сімей, які опиняються у скрутних життєвих обставинах — хвороба, смерть близьких та рідних, поховання адвокатів, які не мають родин або родини яких належать до незахищених верств населення, пошкодження або знищення житла внаслідок обставин непереборної сили створений Благодійний фонд допомоги адвокатам. Ідея має перед собою серйозне підґрунтя, адже через особливості нашого податкового законодавства НААУ, як неприбуткова організація, не має права розподіляти (виділяти) наявні в неї кошти серед своїх членів, у тому числі надавати фінансову допомогу адвокатам [291].

Відповідно до Статуту Всеукраїнської благодійної організації «Благодійний фонд допомоги адвокатам», затвердженому рішенням засновника від 25 червня 2014 р. № 1, його державну реєстрацію проведено 26 червня 2014 р. [292].

Всеукраїнська благодійна організації «Благодійний фонд допомоги адвокатам» (далі – Фонд) є благодійною недержавною, неприбутковою організацією, яка заснована НААУ, діє на підставі статуту, актів законодавства та НААУ, є самостійною юридичною особою та здійснює свою діяльність на засадах законності, гуманності, спільності інтересів та рівності прав учасників, гласності, самостійності та самоврядування.

Основною ціллю діяльності Фонду є здійснення благодійної діяльності, спрямованої на допомогу членам НААУ, сприяння розвитку адвокатської діяльності та підвищення престижу професії адвоката.

Фонд здійснює діяльність у сферах освіти, соціального захисту, соціального забезпечення, соціальних послуг та подолання бідності, культури, науки і наукових досліджень, прав людини і громадянина, та основоположних свобод.

Основними завданнями Фонду є: надання допомоги членам НААУ у разі стихійних лих, нещасних випадків, тяжких захворювань, інших негараздів з ними та членами їх родин; благодійна методична, організаційна та інша матеріальна та нематеріальна допомога членам НААУ при здійсненні ними професійної діяльності; популяризація благодійництва у сфері адвокатури, заохочення для співпраці з Фондом благодійників, меценатів та спонсорів; благодійна діяльність згідно з Законом України «Про благодійну діяльність та благодійні організації».

Вищим органом управління Фонду є Загальні збори. Управління Фондом здійснюється також через Наглядову раду та її виконавчий орган – Дирекцію Фонду.

Джерела надходження грошових коштів і майна Фонду є: кошти та майно, які надходять безоплатно, у вигляді безповоротної фінансової допомоги, добровільної пожертви; пасивні доходи; кошти та майно, які надходять від основної діяльності Фонду без мети одержання прибутку; дотації або субсидії [292].

Фінансування Благодійного фонду здійснюється на постійній основі за рахунок окремих благодійних внесків адвокатів, виручки від додаткового продажу літератури та матеріалів по проектах НААУ з підвищення кваліфікації адвокатів, видань НААУ по історії адвокатури, рекламних площ на офіційному сайті НААУ та багато іншого [293].

Як стверджує голова Фонду О. Кухар, отримати благодійну допомогу може будь-який адвокат, зареєстрований в ЄРАУ. Рішення про надання цієї допомоги приймається Наглядовою радою фонду. Вона ж визначає форму надання благодійної допомоги (благодійна пожертва, благодійний грант), базові критерії, за якими надається благодійна допомога, а також розміри цієї допомоги. В окремих випадках, як правило, коли йдеться про термінову потребу, рішення про надання благодійної допомоги, а також про її форму і розмір може ухвалювати голова Наглядової ради одноосібно за попереднім погодженням у телефонному режимі з більшістю членів Наглядовою ради [294].

За три останніх роки Наглядова рада фонду ухвалила близько півсотні рішень: у 2018 р. було 20 таких рішень, у 2019 р. – 14, у 2020 р. – 9.

Серед постійних благодійних ініціатив, які підтримує фонд, — футбол за участі команд адвокатів. Ще одним неоднозначним благодійним проектом НААУ зовсім іншого спрямування стало внесення застави за адвоката О. Чібірдіна – 768 400 гривень. Важливим масштабним проектом, який було реалізовано НААУ за кошти Фонду, став благодійний проєкт допомоги адвокатам, які в умовах карантину через пандемію коронавірусу опинилися в складних життєвих обставинах. Загалом допомогу Фонду отримали понад 250 адвокатів [294]. Фонд надає і адресну допомогу адвокатам, які опинились у складних життєвих обставинах [295].

Комплексний аналіз органів НААУ був би неповним без висвітлювання діяльності Ради старійшин адвокатів.

З розвитком НААУ виникла ідея створення органу, до складу якої увійдуть поважні адвокати, які присвятили життя служінню адвокатури та зробили значний вклад у її розвиток і становлення, з метою передачі молодому поколінню

адвокатів кращих традицій та усталених принципів діяльності організації та роботи адвокатського самоврядування, а також порад і настанов з надання правової допомоги на високому професійному рівні.

На реалізацію цієї ідеї рішенням РАУ від 5 серпня 2017 р. було створено при НААУ Раду старійшин адвокатів [296]. Основним документом, який визначає діяльність Ради старійшин адвокатів, є Положення про Раду старійшин адвокатів НААУ, затверджене рішенням РАУ від 25 липня 2018 р. № 112 [297].

Вказаним положенням визначено, що Рада старійшин адвокатів Національної асоціації адвокатів України (далі – Рада старійшин) – постійно діючий колегіальний дорадчий орган, створений при НААУ, який має статус Комітету НААУ та підзвітний РАУ й підзвітний і підконтрольний Голові НААУ, РАУ (п. 1).

Положенням про Комітети НААУ, затвердженим розпорядженням голови НААУ, РАУ від 13 липня 2021 р. № 110 [243], визначено, що всі комітети підзвітні і підконтрольні голові НААУ, РАУ (п. 1.4.).

В цій частині має місце колізія між Положенням про Раду старійшин і Положенням про Комітети НААУ і, оскільки перше затверджене рішенням РАУ, а останнє – розпорядженням голови НААУ, РАУ, то застосуванню підлягає норма, яка визначає підзвітність цього органу і РАУ, і голові НААУ, РАУ.

Основною метою діяльності Ради старійшин є надання консультативної допомоги та підтримки Молодіжному комітету НААУ – «UNBA NextGen» і взаємодія з Комітетом для забезпечення наставництва та забезпечення тягlosti поколінь у професії адвоката в Україні, а також поширення традицій адвокатської діяльності і професії серед молодих адвокатів (п. 2).

Положенням про молодіжний комітет НААУ – «UNBA NextGen», затвердженим розпорядженням голови НААУ, РАУ від 23 січня 2020 р. № 21 [244], також визначено, що Рада старійшин адвокатів НААУ надає консультативну допомогу та підтримку Комітету і взаємодіє з Комітетом для забезпечення наставництва та забезпечення тягlosti поколінь в професії адвоката в Україні (п. 3.1.).

Видається конструктивним доповнити обидва положення нормою про механізми такої взаємодії двох комітетів, наприклад, у спосіб проведення спільних засідань не рідше одного разу на рік, залучення до засідань молодіжного комітету НААУ – «UNBA NextGen» голови Ради старійшин, а також проведення заходів, що забезпечують тяглість поколінь в професії адвоката не рідше, ніж один раз на рік для кожного регіону України.

В цьому контексті відповідало б цілям цієї взаємодії розвиток інституту наставництва в адвокатурі, зміст якого і полягає у забезпеченні утворення відносин між більш та менш досвідченими адвокатами, у яких досвідчений адвокат передає знання, як професійні, так і знання особистого характеру, які стосуються особистісного розвитку та набуття професійних компетенцій [298, с. 142]; забезпеченні допомоги молодим адвокатам порадами та навчанням.

На жаль, серед сорока семи комітетів НААУ, відомості про які доступні широкому загалу, інформації щодо Комітету для забезпечення наставництва та забезпечення тяглості поколінь в професії адвоката в Україні немає.

Вважаємо, що створення цього комітету та визначення у його положенні поняття, змісту, видів наставництва в адвокатурі, а також механізмів реалізації, сприяло б цілям зміцнення адвокатури через спадкоємність професійних знань, а також традицій адвокатури.

Кількісний та персональний склад Ради старійшин затверджується РАУ та/або Головою НААУ, РАУ. До складу Ради старійшин входять голова, заступник (заступники) голови, адвокати (стаж адвокатської діяльності яких складає понад 40 років), народні депутати України – адвокати (за погодженням) (п.3) [297].

Ці норми положення також дисонують з нормами Положення про Комітети НААУ, в якому передбачено, що кількісний склад комітету встановлюється головою НААУ, РАУ (п. 1.11.), ним же призначаються голова (п. 4.2.), заступники (п.4.4.), члени ради комітету (п. 4.10.3.), керівники секцій (п.4.5.2.) [247].

Наразі існує потреба або в синхронізації цих двох положень, або у вирішенні колізії між їх нормами у інший спосіб.

На наш погляд, Рада старійшин є специфічним утворенням НААУ, яке поєднує найдосвідченіших та найавторитетніших адвокатів України з метою, по-перше, відзначення вказаних адвокатів у такий спосіб; по-друге, отримання механізмів формування колективної думки таких адвокатів для подальшого її врахування при розвитку НААУ; по-третє, створення можливості збереження та передачі традицій адвокатури через найстарших їх носіїв; по-четверте, забезпечення спадкоємності найкращого, що є в адвокатурі, через тяглість поколінь.

Таким чином, за своїм призначенням цей орган істотно відрізняється від комітетів НААУ. У зв'язку із цим пропонуємо, з Положення про Раду старійшин виключити норму, яка прирівнює її до комітетів НААУ, чим визначити її правовий статус, як органу НААУ з особливим призначенням.

Окремої уваги заслуговує ще одне нове утворення НААУ – Опікунська рада для розподілу благодійної допомоги для адвокатів, яка була створена розпорядженням Голови НААУ № 43 від 03 березня 2022 р. [185].

З оприлюднених джерел відомо, що склад Опікунської ради сформовано виключно з адвокатів, які є членами органів та утворень НААУ. В межах окремих напрямів координацію підтримки внутрішньо переміщених осіб, передачі гуманітарних вантажів тощо здійснюють органи адвокатського самоврядування та представництва НААУ за кордоном, а координацію взаємодії Опікунської ради з міжнародними партнерами, благодійниками, організаціями здійснює один з заступників Голови НААУ.

Метою діяльності Опікунської ради є розподіл благодійної допомоги адвокатам та їхнім сім'ям, постраждалим внаслідок воєнних дій в Україні.

Джерелами такої діяльності є кошти, що надходять на рахунки НААУ в якості благодійної (гуманітарної) допомоги. Такі кошти в повному обсязі переводяться на рахунок Всеукраїнської благодійної організації «Благодійний фонд допомоги адвокатам», а потім розподіляються між адвокатами, які відповідають встановленим критеріям.

Зокрема, за такими критеріями адвокати поділені на три категорії. До першої категорії відносяться: адвокати, житло яких повністю зруйновано; тяжко поранені адвокати; адвокати похилого віку; сім'ї загиблих адвокатів. До другої категорії адвокатів відносяться: адвокати, житло яких частково зруйноване; адвокати, які отримали поранення середньої тяжкості; адвокати, які є батьками-одинаками. До третьої категорії відносяться адвокати, які потребують постійного прийому життєво необхідних лікарських препаратів та не мають засобів для придбання таких препаратів.

Грошові кошти надаються вказаним категоріям адвокатів в порядку черговості: кожна категорія відповідає черзі надання благодійної допомоги.

Способом звернення до Опікунської ради є надсилання електронного листа з додатками на спеціально створену електронну адресу.

Формою роботи Опікунської ради є засідання, на яких і приймаються рішення про розподіл коштів адвокатам.

Таким чином, Опікунська рада для розподілу благодійної допомоги для адвокатів – є спеціально створеним в умовах воєнного стану органом (утворенням) НААУ, основним призначення якого є забезпечення своєчасного, справедливого та прозорого виділення матеріальної допомоги адвокатам, які постраждали внаслідок війни.

Вказане утворення НААУ хоч і розподіляє грошові кошти, які асоціація адвокатів переадресовує на рахунок Всеукраїнської благодійної організації «Благодійний фонд допомоги адвокатам», однак у жодному правовому зв'язку з такою благодійною організацією не перебуває. Як і відсутній формально визначений зв'язок між суб'єктним складом Опікунської ради та органами управління й контролю створеного НААУ благодійного фонду.

Для удосконалення правового статусу Опікунської ради доцільно визначити та закріпити у відповідних актах НААУ назву цього органу як «Опікунська рада НААУ»; рішенням Ради адвокатів України затвердити положення «Про Опікунську раду НААУ», яким врегулювати особливий статус цього утворення, а також чітко визначити предмет його діяльності та модель взаємозв'язку з

органами Всеукраїнської благодійної організації «Благодійний фонд допомоги адвокатам».

Аналіз якісних та кількісних показників діяльності Опікунської ради дозволяє спрогнозувати, що функціонування даного органу НААУ здобуде подальшого емпіричного та правового розвитку, що не охоплюватиметься періодом воєнного стану. При цьому, фандрайзингова діяльність НААУ, яка здійснюється для забезпечення матеріальною допомогою адвокатів, вже стала першим світовим досвідом транснаціонального фінансового корпоративного єднання адвокатів в умовах війни, а на національному рівні – сформувалась в окремий вид діяльності НААУ, який потребуватиме додаткового нормативного врегулювання [193].

Завершуючи дослідження утворень НААУ, слід зазначити, що їх перелік не обмежується викладеними вище. До них можна віднести також робочі групи, партнерські проекти, анонсований Центр кар'єри тощо.

Впевнено можна стверджувати, що розвиток НААУ в нових умовах її функціонування зумовить кількісні та якісні зміни її органів. Слід погодитись з Н.М. Бакаяною, що забезпечення діяльності адвокатури та здійснення адвокатської діяльності в умовах воєнного стану є комплексом взаємопов'язаних заходів, які спрямовані на створення належних умов здійснення адвокатської діяльності та розв'язання найважливіших проблем виконання адвокатурою конституційної функції з надання професійної правничої допомоги під час дії правового режиму воєнного стану [299, с. 183].

В цьому контексті дослідження запроваджених змін в системі органів НААУ та комплексу вжитих заходів зможуть набути наукової сталості лише після закінчення особливого правового періоду в Україні.

РОЗДІЛ 3. ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ НАЦІОНАЛЬНОЇ АСОЦІАЦІЇ АДВОКАТІВ УКРАЇНИ

3.1. Засади організаційно-правового забезпечення діяльності НААУ

Правовий інститут у державі не може існувати без певної системи організаційно-правового забезпечення, яка і визначає його можливість функціонування на певних засадах та за певними правилами.

Для цілей термінологічної визначеності зазначимо, що під «забезпеченням» розуміють сукупність заходів різного спрямування; створення умов для здійснення тієї чи іншої діяльності [300, с. 45].

Термін «забезпечувати» позначає також: а) щось постачати у достатній кількості, задовольняти кого-, що-небудь у певних потребах; надавати кому-небудь необхідні матеріальні засоби до існування; постачати; б) створювати надійні умови для здійснення чого-небудь, гарантувати щось; в) захищати, охороняти кого-, що-небудь від небезпеки [152, с. 375].

Так, Т.Г. Корж-Ікаєва вважає, що забезпечення варто сприймати як діяльність, наповнену змістом і спрямовану на досягнення певного результату, а не лише як діяльність щодо створення сприятливих умов [301, с. 42]. У свою чергу, О.Є. Костюченко під забезпеченням розуміє діяльність щодо досягнення певного результату, при цьому не діяльність загалом, а цільову діяльність із заздалегідь визначеними цілями [302, с. 94]. Саме таке визначення, на наш погляд, найбільш відображає зміст цього поняття.

Слово «організаційне» є похідним від слова «організація», яке походить від грецького слова «органом» (*ὄργανον*), що означає знаряддя або інструмент. За змістом це поняття позначає внутрішню упорядкованість, узгодженість взаємозалежних елементів цілого [303, с. 58].

Поняття «організаційне забезпечення» використовується на ряду з інформаційним, фінансовим та іншими видами забезпечення, а також у поєднанні з методичним або економічним забезпеченням деякої діяльності. Метою

організаційно-правового забезпечення є підтримка стабільного функціонування системи, реалізація запланованих програм за рахунок забезпечення необхідними ресурсами, організація взаємозв'язків між окремими елементами та ліквідація відхилень, що можуть виникати у системі [304].

На думку науковців, поняття «організаційне забезпечення» включає в себе різні заходи адміністративного, фінансового, інформаційного, матеріально-технічного характеру, спрямовані на створення повноцінних умов для діяльності органу [305, с. 60]. Хоча така діяльність носить характер допоміжної, забезпечувальної, вона є необхідною умовою нормального функціонування будь-якого органу [131, с. 153].

На прикладі прокуратури П.І. Шаганенко під організаційним забезпеченням діяльності пропонує розуміти комплекс нормативно-правових, матеріально-технічних, фінансових, кадрових, інформаційних та оперативних заходів задля досягнення високої ефективності виконання прокуратурою своїх повноважень, що містить регулярну щоденну процесуальну та іншу діяльність органів прокуратури, а також контроль та оцінку виконаної роботи [306, с. 144–147].

Єдиний підхід до поняття «правового забезпечення» в науці відсутній [307, с. 224].

Наукові підходи до поняття «правове забезпечення» умовно можна поділити на дві групи: перший підхід звужує назване поняття до реалізації прав і свобод і їх захисту й охорони; другий підхід зводиться до правового закріплення прав і свобод із розмиванням поняття «правове забезпечення» та другорядних ознак, таких як розвиток; форми й методи організації здійснення суб'єктивних прав і юридичних обов'язків; правові статуси суб'єктів тощо [301, с. 96].

Загалом поняття «правове забезпечення» охоплює сукупність правових норм, що регламентують правові взаємини та юридичний статус [152, с. 375].

Можна погодитись з думкою О.П. Сидоренко, яка стверджує, що у широкому розумінні правове забезпечення становить зміст однієї з функцій правової держави – підтримання правопорядку, а також є системою юридичних, організаційних, ідеологічних, економічних заходів щодо впливу на суспільні

відносини з метою їх упорядкування. У вузькому сенсі під правовим забезпеченням найчастіше розуміється власне правова процедура [308, с. 41].

Безпосередньо організаційно-правовому забезпеченню діяльності НААУ наукова увага до цього часу не приділялась, однак, досліджуючи правовий статус Касаційного господарського суду в складі Верховного Суду, Вищої ради правосуддя України тощо, науковці висвітлювали питання забезпечення діяльності того чи іншого органу і їх напрацювання можуть бути екстрапольовані на НААУ.

Так, В.В. Калініченко під організаційно-правовим забезпеченням діяльності судового органу пропонує розуміти регламентовану правовими нормами цілеспрямовану, організуючу та регулюючу діяльність суб'єктів владних повноважень, що здійснюють організаційно-правове забезпечення діяльності Вищого господарського суду України, спрямовану на створення необхідних умов для належного функціонування Вищого господарського суду України як суду касаційної інстанції господарської юрисдикції [309, с. 138].

Вивчаючи питання правового статусу Вищої ради правосуддя, Ю.О. Косткіна дійшла до висновку про те, що організаційно-правове забезпечення діяльності ВРП – це зовнішньо спрямована сукупність заходів, метою яких є забезпечення та гарантування належних умов функціонування ВРП, які застосовуються уповноваженими на те суб'єктами відповідно до чинного законодавства України [131, с. 153].

У свою чергу, О.О. Пономарьова, досліджуючи статус Касаційного господарського суду в складі Верховного Суду, дійшла до думки про те, що організаційно-правове забезпечення – це сукупність заходів, які вживають інші суб'єкти права в межах, передбачених чинним законодавством України, з метою організації діяльності та забезпечення умов для належного функціонування того чи іншого органу [310, с. 135].

Узагальнивши наведені думки науковців та застосувавши їх до специфіки діяльності НААУ, пропонуємо під організаційно-правовим забезпеченням НААУ вважати сукупність заходів нормативного та іншого характеру, які вживають

суб'єкти права для забезпечення реалізації функцій НААУ задля досягнення мети та завдань її діяльності, а також визначених Законом України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» завдань адвокатського самоврядування.

Як і будь-яке правовідношення, організаційно-правове забезпечення має суб'єкт, об'єкт та зміст [131, с. 153].

Об'єктом є те, на що спрямована забезпечувальна діяльність, тобто це власне сама НААУ та правовідносини, що виникають за її участі. Частиною об'єкту є предмет, який становить діяльність НААУ; саме на нього і спрямовані всі заходи організаційно-правового забезпечення.

Суб'єктами організаційно-правового забезпечення діяльності НААУ виступають уповноважені державні органи та інші особи, діяльність яких відповідно до законодавства України спрямована на створення належних умов її організації та функціонування. Специфіка організаційно-правового забезпечення НААУ зумовлена її самоврядним характером функціонування. Відповідно, НААУ є одночасно і об'єктом, на який здійснюється правовий вплив, і суб'єктом, який такий вплив здійснює.

Розкриття організаційно-правового забезпечення НААУ за суб'єктами, на наш погляд, доцільно здійснювати через призму видів такої діяльності, визначення яких тісно пов'язане із організаційною побудовою адвокатури та НААУ.

Взявши за основу позицію, що організаційна побудова НААУ – це її форма [311], спробуємо визначити її елементи, які і визначатимуть види досліджуваної діяльності з організаційно-правового забезпечення НААУ.

Під організацією адвокатської діяльності Т.Б. Вільчик розуміє правову і організаційну структуру адвокатури, створену для ефективного виконання покладених на неї завдань. Організаційну структуру (систему) розглядають як сукупність органів самоврядування, адвокатських утворень, громадських об'єднань адвокатів і різнопланових зв'язків між ними, що забезпечує цілісність адвокатури як правозахисного інституту, збереження її основних властивостей при різних внутрішніх і зовнішніх змінах [32, с. 233].

Звернемо увагу на точку зору Н.М. Бакаянної, яка вважає, що організаційні основи адвокатури полягають у формуванні двох блоків питань: 1) організації адвокатури як цілісного правового інституту (передовсім, питань адвокатського самоврядування, взаємовідносин адвокатури та держави, діяльності об'єднань адвокатів тощо); 2) організації адвокатської діяльності як певної сукупності адвокатів, об'єднаних спільною метою (зокрема, питання набуття особами статусу адвоката, форм організації адвокатської діяльності, професійної відповідальності адвоката не тільки перед клієнтом, а й перед адвокатською спільнотою) [33, с. 129].

У свою чергу, В.О. Святоцька серед організаційних стандартів адвокатури виділяє: автономність адвокатури від держави; єдність професії адвоката; монопольне становище адвокатури на ринку юридичних послуг; рівність адвоката перед законом, судом та іншими адвокатами; особливий статус адвокатури і адвоката у публічних і приватних сферах; доступність послуг адвокатів; діджиталізація адвокатури [37, с. 81].

Фокусуючись на функціонуванні НААУ, яке є предметом відповідного правового забезпечення, та враховуючи думки науковців щодо організаційних основ адвокатури в цілому, вважаємо, що видами організаційно-правового забезпечення діяльності НААУ є:

- 1) нормативне забезпечення діяльності НААУ;
- 2) кадрове забезпечення НААУ;
- 3) фінансове забезпечення НААУ.

Слід наголосити на тому, що організаційно-правове забезпечення НААУ концептуально відрізняється від такого забезпечення адвокатури та адвокатської діяльності, адже прямо охоплює лише суспільні відносини щодо професійної організації адвокатів, а не професійної діяльності останніх та функціонування інституту адвокатури в цілому.

З огляду на наведене, істотно відрізняється й від наведених вище думок науковців щодо організаційного змісту адвокатури сформульоване нами твердження про види організаційно-правового забезпечення діяльності НААУ, дослідження

якого логічно розпочинати з нормативного забезпечення діяльності асоціації адвокатів.

3.2. Нормативне забезпечення діяльності НААУ

Щодо нормативного забезпечення діяльності НААУ, то воно полягає у створенні нормативного підґрунтя, правової основи для врегулювання її діяльності. На думку Н.М. Бакаянної, правова регламентація основ адвокатури здійснюється національним та міжнародним законодавством [33, с. 24].

Регулюванню організації та професійної діяльності інституту адвокатури присвячено ряд актів, прийнятих на глобальному, регіональному та національному рівнях, на рівні міжнародних професійних об'єднань юристів (адвокатів), а також судової практики. Такі акти є джерелами стандартів адвокатури в організаційному та функціональному аспектах. До них належать: 1) міжнародно-правові угоди, як європейські, так і універсальні, що регламентують організацію та професійну діяльність адвокатури; 2) рекомендаційні акти міжнародних неурядових організацій й міжнародних асоціацій адвокатів, які стосуються адвокатури; 3) рішення судів, у тому числі Європейського суду з прав людини та Суду Європейського Союзу, у яких викладені правові позиції щодо окремих питань адвокатури; 4) національні акти, що врегульовують організацію та професійну діяльність адвокатури; 5) рішення національних судів (у тому числі, Конституційного Суду України); 6) національні звичаї та традиції (особливості культури) [312, с. 168].

Заслужують на увагу висновки В.О. Святоцької, яка досліджуючи стандарти організації та професійної діяльності адвокатури, визначила, що такі стандарти за суб'єктом здійснення поділяються на міжнародні, регіональні та національні. Залежно від суб'єкта встановлення стандартів адвокатури на національному рівні доцільно розрізняти: стандарти, встановлені Верховною Радою України; стандарти, встановлені Кабінетом Міністрів України; стандарти, встановлені Міністерством юстиції України; стандарти, встановлені органами

адвокатського самоврядування. За формами адвокатського самоврядування стандарти організації та професійної діяльності адвокатури можна поділити на: ті, що встановлені з'їздом адвокатів України; ті, що встановлені Радою адвокатів України; ті, що встановлені радою адвокатів регіону [255, с. 423].

І.М. Переверза вважає, що національні, регіональні та міжнародні стандарти утворюють національні та наднаціональні моделі адвокатської діяльності [56, с. 64-65], тобто існують національний та наднаціональний рівень нормативного визначення адвокатури.

Ми ж виходимо з системного аналізу норм чинного в Україні законодавства, зокрема ст. 3 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність», якою визначено, що правовою основою діяльності адвокатури України є Конституція, цей законі, інші законодавчі акти України [101].

Так, ст. 9 Конституції України визначено, що чинні міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, є частиною національного законодавства України [313].

Системний аналіз п. 3 ч. 1 ст. 1, ч. 1 ст. 2, ч. 1 ст. 43, ч. 7 ст. 54, ч. 4 ст. 55 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» [101] дозволяє стверджувати, що держава законодавчо наділила адвокатуру та НААУ зокрема повноваженнями самостійно регулювати свою діяльність, в тому числі у спосіб прийняття нормативних актів.

Таким чином, доходимо до думки, що модель нормативного забезпечення діяльності НААУ включає міжнародний, національний та саморегулятивний (корпоративний) рівні. Означений висновок підтверджується і результатами дослідження О.К. Петровської, яка вважає, що нормотворчість реалізується на трьох рівнях: міжнародному, національному і корпоративному [314, с. 103-104].

Значення міжнародних актів для правового забезпечення адвокатури та НААУ важко переоцінити. Трансформація правовідносин за участі адвокатури відповідно саме до міжнародних стандартів підтверджена й Роз'ясненнями Міністерства юстиції України «Реформування інституту адвокатури як одна з умов виконання зобов'язань перед Радою Європи» від 17.07.2013 р. [315].

Щодо міжнародних стандартів, то А.М. Бірюкова за сутнісними характеристиками виділяє такі ознаки міжнародних стандартів правового статусу адвокатури і адвоката: 1) з урахуванням рівня їх формування (різного роду міжнародні організації) вони є своєрідним зразком, ідеалом, якого повинні прагнути країни, що мають на меті побудову демократичної держави на своїй території, адже власний історичний розвиток права у сфері правового статусу адвокатури і адвоката може навпаки привести до протилежних напрямів; 2) такого роду міжнародні стандарти за своєю природою являють собою конструкцію, яка є правилом поведінки (скоріше приписом, аніж дозволом чи заборобою) основоположного, загального характеру, що має тривалий, стійкий характер і забезпечується державною підтримкою з причин формування його на рівні нормативно-правового акта; 3) існування міжнародних стандартів правового статусу адвокатури і адвоката не є випадковим і має важливе значення, адже сьогоденний стан розвитку досліджуваного інституту, у тому числі в Україні, не дозволяє зробити висновки про такий рівень ефективності його функціонування, який дозволив би нам знехтувати такого роду міжнародними порадами, адже, як вже зазначалося вище, існує ціла низка проблем у цій сфері, які необхідно вирішувати; 4) досліджувані стандарти, на відміну від інших нормативно-правових актів, як свого адресата мають суб'єктів міжнародного публічного права (у першу чергу держави), які у своїй нормотворчій діяльності у процесі організації адвокатури і адвокатської діяльності повинні орієнтуватися на міжнародні зразки. Це також означає, що хоча адвокатура, як правило, є самостійним, недержавним і самоврядним інститутом, саме держава визначає межі та особливості такої незалежності і саме вона повинна швидко реагувати на будь-які недоліки, що виникають у процесі функціонування такого утворення, які викликані недосконалістю національної системи права, використовуючи як зразки міжнародні стандарти у цій сфері; 5) не зважаючи на попередньо висловлену думку про обов'язковий, імперативний характер таких приписів (стандартів), необхідно відзначити, що вона (думка) має дещо ідеалістичну природу, адже сучасний стан імплементації міжнародних стандартів правового статусу

адвокатури і адвоката у вітчизняне законодавство залишає бажати кращого, хоча Україна і поклала на себе обов'язок їх фіксації у національній системі права. Такий стан речей знижує міжнародний авторитет України і потребує термінового виправлення [316, с. 93-94].

Досліджуючи міжнародно-правові акти, які регламентують організацію і діяльність адвокатури, В.О. Святоцька виділяє три групи таких актів: міжнародно-правові акти, зокрема європейські, що регламентують організацію та професійну діяльність адвокатури; акти міжнародних юридичних організацій, які стосуються адвокатури; рішення судів, у тому числі Європейського суду з прав людини та Суду Європейського Союзу, у яких викладені правові позиції щодо окремих питань адвокатури [255, с. 36].

В межах першої групи нормативно-правових актів міжнародного рівня науковець виділяє універсальні та регіональні акти. До універсальних міжнародно-правових актів відносяться: Загальна декларація прав людини, Міжнародний пакт про громадянські і політичні права, Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права, Статут Організації Об'єднаних Націй, Декларація основних принципів правосуддя для жертв злочинів та зловживання владою, Резолюція Генеральної Асамблеї ООН «Звід принципів захисту всіх осіб, які піддаються затриманню чи ув'язненню будь-яким чином» від 09 грудня 1988 р. № 47/173, Мінімальні стандартні правила поводження з в'язнями, що стосуються стандартів поводження з ув'язненими, Конвенція проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження і покарання 1984 р. Конвенція Співдружності Незалежних Держав про права та основні свободи людини 1995 р., Сальвадорська декларація «Про комплексні стратегії для відповіді на глобальні виклики: системи попередження злочинності та кримінального правосуддя і їх розвиток у світі» 2010 р., Бангкокська декларація «Взаємодія та відповідні заходи: стратегічні союзи у сфері попередження злочинності і кримінального правосуддя» 2005 р., Йоганнесбурзька декларація з імплементації Принципів та керівних положень ООН, що стосуються доступу до юридичної допомоги в системах кримінального правосуддя 2014 р., Основні

положення про роль адвокатів, прийняті VIII Конгресом ООН по запобіганню злочинам у серпні 1990 р., Основні принципи, що стосуються ролі юристів, прийняті VIII Конгресом ООН з попередження злочинності та поводження з правопорушниками у Гавані 27 серпня – 07 вересня 1990 р. [255, с. 38-48].

До регіональних міжнародних актів віднесено:

1. на договірному рівні – Договір про функціонування Європейського Союзу, Договір про Європейський Союз, або Маастрихтський договір, Лісабонський договір, Хартію засадничих прав Європейського Союзу;

2. регламенти, директиви, рішення, рекомендації та висновки – Директива Ради ЄЕС 77/249/ЄЕС від 22 березня 1977 р., Директиви Ради ЄЕС 89/48/ЄЕС від 21 грудня 1988 р., Директива Європейського Парламенту та Ради Європейського Союзу 98/5/ЄС від 16 лютого 1998 р, Директива 2000/31/ Європейського Парламенту та Ради Європейського Союзу «Про деякі правові аспекти інформаційних послуг, зокрема, електронної комерції, на внутрішньому ринку» («Директива про електронну комерцію») від 08 червня 2000 р., Директива Європейського Парламенту та Ради Європейського Союзу 2005/36/ЄС від 7 вересня 2005 р., Директива 2002/21/ЄС Європейського Парламенту та Ради Європейського Союзу від 7 березня 2002 р. про спільні правові рамки для електронних комунікацій та послуг (Рамкова директива), Директива 2006/123/ЄС від 12 грудня 2006 р., Директиві 2013/48/ЄС від 22 жовтня 2013 р., Регламент Ради Європейського Союзу 44/2001 «Про юрисдикцію, визнання та виконання рішень у цивільних і комерційних спорах»; Рамкове рішення «Про статус потерпілого в кримінальному процесі» від 15 березня 2001 р., Рамкове рішення № 2002/584/ПВД Ради Європейського Союзу;

3. акти Ради Європи - Статут Ради Європи від 05 січня 1949 р., Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод 1950 р., Європейська соціальна хартія, Рекомендація № R (2000) 21 державам-членам щодо свободи здійснення адвокатської діяльності, Директива Ради ЄЕС 77/249/ЄЕС від 22 березня 1977 р., Директива 98/5/ЄС Європейського Парламенту та Ради Європейського Союзу від 16 лютого 1998 р., Рекомендація № R (84) 5 Комітету Міністрів від 28 лютого

1984 р., Рекомендація № R (85) 11 Комітету Міністрів від 28 червня 1985 р.; Рекомендація № R (93) 1 Комітету Міністрів Ради Європи від 08 січня 1993 р., Резолюція (76) 5 Комітету Міністрів Ради Європи про безоплатну правову допомогу в цивільних, господарських і адміністративних справах, Рекомендація № R (81) 7 Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам щодо заходів, що полегшують доступ до правосуддя та Додаток до неї; Рекомендація № R (98) 1 Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам щодо медіації в сімейних справах, Рекомендація № R (99) 19 Комітету Міністрів Ради Європи державами-членам щодо медіації в кримінальних справах; Рекомендація Rec (2005) 12 Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам, що містить форму заяви на отримання правової допомоги закордоном для використання відповідно до Європейської угоди про передачу заяв про надання правової допомоги (CETS № 092) та Додатковий протокол до неї (CETS № 179), Додаток I до Рекомендації Rec (2005) 12, Рекомендація Rec (2001) 3 Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам щодо надання громадянам судових та інших юридичних послуг з використанням новітніх технологій; Рекомендація Rec (2004) 4 Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам про роль Європейської конвенції з прав людини в університетській освіті та професійній підготовці, Рекомендація Rec (2004) 6 Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам щодо вдосконалення національних засобів правового захисту, Рекомендація Rec (2002) 10 Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам щодо медіації в цивільних справах, Рекомендація № R (97) 13 Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам щодо залякування свідків і прав сторони захисту, Рекомендація № R (99) 19 Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам щодо медіації в кримінальних справах, Резолюція (76) 5 Комітету Міністрів Ради Європи про безоплатну правову допомогу в цивільних, господарських і адміністративних справах, ухвалена Комітетом Міністрів Ради Європи на 254-му засіданні заступників міністрів 18 лютого 1976 року, Резолюція (78) 8 Комітету Міністрів Ради Європи про юридичну допомогу та консультації, ухвалена Комітетом Міністрів Ради Європи 2 березня 1978 р., Висновки Консультативної Ради Європейських Суддів,

зокрема Висновок № (2013) 16 «Про відносини між суддями та адвокатами», 13–15 листопада 2013 р., процесуальні акти Європейського Суду, регіональні акти-документи (Африканська хартія прав людини і народів 1981 р., Американська конвенція про права людини 1969 р., Арабська хартія прав людини 1994 р.).

До другої групи віднесено акти, прийняті міжнародними професійними юридичними організаціями, які закріплюють стандарти організації та професійної діяльності адвокатури у формі загальних або спеціальних принципів, правил поведінки або норм. До таких актів належить: Хартія основоположних принципів європейської адвокатської професії, прийнята Радою адвокатських асоціацій та правничих товариств Європи 25 листопада 2006 р., Загальний кодекс правил для адвокатів країн Європейського Співтовариства від 28 жовтня 1988 р., Загальні принципи для спільноти юристів, прийняті Міжнародною колегією адвокатів (ІВА) 20 вересня 2006 р., а також Стандарти незалежності юридичної професії, ухвалені Міжнародною асоціацією юристів 07 вересня 1990 р..

До третьої групи віднесено рішення Європейського суду з прав людини, Суду Європейського Союзу та інших судів, серед яких:

1. рішення ЄСПЛ у справах: «Лекачієнте проти Литви» («*Lekavičienė v. Lithuania*») від 27 червня 2017 р., «Касадо Кока проти Іспанії» (24 лютого 1994 р., § 46, Серія А № 285-А); «Штойр проти Нідерландів» (№ 39657/98, § 38, ЄСПЛ 2003–XI); «Фераарт проти Нідерландів» (№ 10807/04, § 51, 30 листопада 2006 р.), «Шопфер проти Швейцарії» (20 травня 1998 р., § 29–30, Звіти 1998 III); «Нікула проти Фінляндії» (№ 31611/96, § 45, ЄСПЛ 2002 II); «Аміхалакьоайє проти Молдови» (№ 60115/00, § 27, ЄСПЛ 2004 III); «Кіпріану проти Кіпру» ([ВП], № 73797/01, § 173, ЄСПЛ 2005–XIII) і «Андре та інші проти Франції» (№ 18603/03, § 42, 24 липня 2008 р.), *Salduz v. Turkey*» від 26 квітня 2008 р., «*Morice v. France*» від 23 квітня 2015 р., «Майзіт проти Росії» («*Mayzit v. Russia*») від 20 січня 2005 р., Імброція проти Швейцарії» від 24 листопада 1993 р.; «Джон Мюррей проти Об'єднаного Королівства» від 25 січня 1996 р.; «Бреннан проти Об'єднаного Королівства» від 16 жовтня 2001 р.; «Мегі проти Об'єднаного Королівства» від 6 червня 2000 р., «Салдуз проти Туреччини» від 27 листопада

2008 р., «Даянан проти Туреччини» від 13 жовтня 2009 р., «Брюско проти Франції» від 14 жовтня 2010 р.; «Єзікая проти Туреччини» від 08 грудня 2009 р., «Боз проти Туреччини» від 09 лютого 2010 р., «Йолдаш проти Туреччини» від 23 лютого 2010 р., «Душка проти України» від 03 лютого 2011 р., «Боротюк проти України» від 16 грудня 2010 р., «Балицький проти України» від 3 листопада 2011 року, «А. В. проти України» від 29 січня 2015 р. «Latimer, v. United Kingdom» (грудень 2005 р.), «Magee v. United Kingdom» 2000 р., «Граціані- Вейсс проти Австрії» від 18 жовтня 2011 р.;

2. рішення Суду Європейського Союзу: Case 2/74 Jean Reyners v. State of Belgium (21/06/1974); Case 33/74 Johannes Henricus Maria van Binsbergen v. Bestuur van de Bedrijfsvereniging voor de Metaalnijverheid (3/12/1974); Case 71/76 Jean Thieffry v. Conseil de l'ordre des avocats de Paris (28/04/1977); Case 107/83 Ordre des avocats au Barreau de Paris v. Onno Klopp (12/07/1984); Case 292/86 Claude Gullung v. Conseil de l'Ordre des avocats du Barreau de Colmar et de Saverne (19 /01/1988); Case 427/85 Commission of the European Communities v. Federal Republic of Germany (25/02/1988); Case C-340/89 Irène Vlassopoulou v. Ministerium für Justiz, Bundes – und Europaangelegenheiten Baden – Württemberg (7/05/1991); Case 294/89 Commission of the European Communities v. French Republic (10/07/1991); Case C-19/92 Dieter Kraus v. Land Baden-Württemberg (31/03/1993); Case 55/94 Reinhard Gebhard v. Consiglio dell'Ordine degli Avvocati e Procuratori di Milano (30/11/1995); Case 168/98 Grand Duchy of Luxembourg v. European Parliament and Council of the European Union (7 /11/2000); Case 309/99 J.C.J Wouters v. Algemende Raad van de Nederlandse Orde van Advocaten (19/02/2002); Case C-35/99 Manuele Arduino (19/02/2002); Case 145/99 Commission of the European Communities v. Italian Republic (7/03/2002); Case 289/02 AMOK Verlags v. A and R Gastronomie (11/12/2003); Case 506/04 Graham J. Wilson v. Ordre des avocats du barreau de Luxembourg (19/09/2006); Joint cases C-94/04 and C-202/04 Cipolla v. Meloni (5/12/2006); Case 305/05 Ordre des barreaux francophones et germanophone, Ordre français des avocats du barreau de Bruxelles, Ordre des barreaux flamands, Ordre néerlandais des...; Joint Cases T-125/03 and T-253/03 Akzo Nobel Chemicals

Ltd. v. Commission of European Communities (14/09/2010); Case 118/09 Robert Koller v. Rechtsanwalt- prüfungskommission of the Oberlandesgericht Graz (22/12/2010); Case 359/09 Donat Cornelius Ebert v. Budapesti Ügyvédi Kamara (3/02/2011); Case 565/08 Commission v Italy (29/03/2011); Case 424/09 Toki (5/04/2011); Case T-226/10, Prezes Urzędu Komunikacji Elektronicznej v. European Commission (23/05/2011); Case C-101/10 Gentcho Pavlov, Gregor Famira v. Ausschuss der Rechtsanwaltskammer Wien, (7/07/2011); Case T-110/14, ADR Center Srl v. European Commission (24/03/2014); Joined Cases C-58/13 and C-59/13 Angelo Alberto Torresi (C-58/13), Pierfrancesco Torresi (C-59/13) v. Consiglio dell'Ordine degli Avvocati di Macerata (17/07/20...; Case T-221/14, Association/Vereniging Justice & Environment v. European Commission (18/11/2014); Case C-537/13 Birutė Šiba v. Arūnas Devėnas (15/01/2015); Judgment of the Court of Justice from 13/11/2003 Morgenbesser; Case 313/01 Christine Morgenbesser v. Consiglio dell'Ordine degli avvocati di Genova (13/11/2003); Case C-250/03 Giorgio Emanuele Mauri v. Ministero della Giustizia and Commissione per gli esami di avvocato presso la Corte d'appello di Milano (17/02/2005); Case C-345/08 Krzysztof Peśla v. Justizministerium Mecklenburg – Vorpommern (10/12/2009) [259, с. 37-68].

Слід зазначити, що наразі триває робота над Європейською конвенцією «Про професію адвоката», яка повинна стати обов'язковим для держав-членів РЄ міжнародним документом, який врахує вже існуючі міжнародні стандарти прав і гарантій діяльності адвокатів, в тому числі закріплених Рекомендацією № R(2000)21 «Про свободу здійснення професії адвоката» від 25 жовтня 2000 р. Прийняття Конвенції та імплементація Рекомендації 2121 (2018) у національне законодавство держав-членів Ради Європи має посилити правовий статус Рекомендації № R(2000)21 та встановити додаткові механізми контролю щодо забезпечення дотримання гарантій адвокатської діяльності саме з боку держав. Конвенція носитиме обов'язковий характер та буде нормою «твердого міжнародного права» [317]. До роботи над цим напрямом активно долучена НААУ, яка оцінює його як надважливий для себе [283].

Певним орієнтиром для визначення основних міжнародних документів у

сфері адвокатської діяльності є Хартія основоположних принципів європейської адвокатської професії, прийнята Радою адвокатських асоціацій та правничих товариств Європи 25 листопада 2006 р., при прийнятті якої були враховані такі міжнародні акти: національні професійні правила з держав по всій Європі, зокрема внутрішні правила держав, які не входять до ССВЕ, які також поділяють ці загальні принципи європейської адвокатської практики; Кодекс поведінки європейських адвокатів ССВЕ; загальноприйняті принципи Міжнародного кодексу етики Міжнародної асоціації юристів (ІВА); Рекомендацію Rec(2000)21 від 25 жовтня 2000 р. Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам про свободу здійснення професії адвоката; Основні положення про роль адвокатів, прийняті восьмим Конгресом Організації Об'єднаних Націй із запобігання злочинам, Гавана (Куба) 27 серпня по 07 вересня 1990 р.; судову практику Європейського суду з прав людини і Суду Європейського Союзу і, зокрема, рішення Європейського суду від 19 лютого 2002 р. у справі Woutersпроти Algemene Raad van de Nederlandse Orde van Advocaten (C-309/99)⁵; Загальну декларацію прав людини, Європейську конвенцію з прав людини та Хартію основоположних прав Європейського Союзу; Резолюцію Європейського парламенту щодо адвокатської професії та загального інтересу у функціонуванні правових систем [318].

Безумовно, що для НААУ, яка забезпечує реалізацію завдань адвокатського самоврядування та є спільнотою адвокатів, які здійснюють діяльність із професійного захисту прав осіб, всі нормативні-правові акти, які встановлюють засади та правила такої діяльності, мають регулятивне значення. Зокрема, такі акти містять вихідні дані та мають значення при корпоративному визначенні стандартів адвокатської діяльності, захисті професійних прав адвокатів, представництві адвокатури у відносинах з органами, які здійснюють правоохоронну, правозахисну та суміжну діяльність тощо.

В цьому контексті погоджуємось з думкою О.В. Київцев, яка вважає, що правильним, з точки зору однакового регулювання суспільних відносин у всьому міжнародному просторі, є кореспондування внутрішньодержавних стандартів з

регіональними, які зі свого боку повинні відповідати універсальним стандартам. Внаслідок такої взаємодії може скластися доволі чітка та єдина система норм-стандартів, на які слід орієнтуватися і які необхідно враховувати при регулюванні певної сфери суспільних відносин. Однією зі сфер, у якій уже склалась така система норм-стандартів, є сфера прав людини та їх захисту [319]. Підтримуємо думку Бірюкової А.М., яка пояснює детермінуючий зв'язок між правами людини і професійними правами адвокатів простою закономірністю: обсяг прав адвоката та гарантій їх реалізації повинен відповідати тим завданням, які на нього покладаються [36, с. 220].

Таким чином, для НААУ, особливо у сфері захисту прав людини, джерелами правового регулювання та орієнтирами нормативного визначення можуть та повинні бути наведені вищі акти міжнародного рівня.

Зокрема, виникнення НААУ, крім іншого, пов'язано із взятими Україною перед вступом до Ради Європи зобов'язаннями, які передбачали заснування професійної асоціації адвокатів та захист її законом [320]. Тому, Висновок N 190 (1995) Парламентської Асамблеї Ради Європи щодо заявки України на вступ до Ради Європи від 26 вересня 1995 р. є тим актом міжнародної дії, який визначає зобов'язання України в частині захисту функціонування НААУ.

Надважливим міжнародним актом є Основні положення про роль адвокатів, прийняті VIII Конгресом ООН по запобіганню злочинам у серпні 1990 р., у преамбулі якого визначено, що професійні асоціації адвокатів відіграють важливу роль у підтриманні професійних стандартів та етичних норм, захищають своїх членів від переслідувань та необґрунтованих обмежень і посягань, забезпечують юридичну допомогу для усіх, хто має у ній потребу, та кооперуються з урядом та іншими інститутами для досягнення цілей правосуддя і суспільного інтересу.

Цей документ, як слушно зазначає Т.Б. Вільчик, є першим міжнародним правовим актом, що закріплює публічне значення адвокатури [321, с.87].

Цим актом встановлено також низку обов'язків професійних асоціацій адвокатів, якою є НААУ: розробити програму, що має на меті інформування

членів суспільства про їх права і обов'язки, про роль адвокатів у захисті основних свобод (п. 4); забезпечити адвокатам одержання відповідної освіти, підготовку і знання як їх ідеалів та етичних обов'язків, так і прав людини та основних свобод, визнаних національним і міжнародним правом (п. 9); забезпечення відсутності дискримінації при допущенні осіб до адвокатської практики або до продовження практики за ознаками раси, кольору шкіри, статі, етнічного походження, релігії, політичних та інших поглядів, наявності власності, місця народження, економічного або іншого становища (п. 10); вжити спеціальних заходів до створення сприятливих умов для осіб, які бажають займатися юридичною практикою, однак належать до груп, общин або регіонів, потреби яких у юридичній допомозі не забезпечені, і забезпечити їм підготовку, необхідну для задоволення потреб цих груп (п. 11). Пунктами 24, 25 також визначено, що адвокатам має бути надано право формувати самоврядні асоціації для представництва їх інтересів, постійного навчання, перепідготовки й підтримування їх професійного рівня. Виконавчі органи професійних асоціацій обираються їх членами і здійснюють свої функції без зовнішнього втручання. Професійні асоціації мають кооперуватися з урядами для забезпечення права кожного на рівний та ефективний доступ до юридичної допомоги, з тим, щоб адвокати були здатні за відсутності недоречного стороннього втручання давати поради і допомагати своїм клієнтам згідно із законом та визнаними професійними стандартами й етичними правилами [322].

Положення документу, що аналізується, присвячені також і формату взаємодії органів адвокатського самоврядування з державою з метою забезпечення реального та рівного доступу усіх осіб до юридичних послуг за відсутності протиправного втручання у цю діяльність, та особливій процедурі дисциплінарної відповідальності юристів як гарантії їх незалежності – розгляд дисциплінарних справ безстороннім комітетом, що створюється ними у незалежному органі, передбаченому законом, або у суді (п.п.16, 18, 25, 28) [61, с. 77].

Наступним документом, який містить норми, які важливі для НААУ, є Рекомендації № R Кабінету Міністрів Ради Європи(2000) 21 державам-членам щодо свободи здійснення від 25 жовтня 2000 р., які містять низку важливих для правового визначення НААУ норм. Відповідно до цього акту професійні об'єднання адвокатів відіграють разом з адвокатами засадничу роль у забезпеченні захисту прав і основоположних свобод та мають бути побудовані на засадах самоврядування, незалежними від влади і від широкого загалу. Крім того, викладені рекомендації професійним об'єднанням адвокатів вдаватись до всіх необхідних дій, включаючи захист інтересів адвокатів у відповідному органі, у випадках: а) арешту або затримання адвоката; б) будь-якого рішення розпочати провадження, яке ставить під сумнів доброчесність адвоката; с) будь-якого розшуку адвокатів або їхнього майна; d) будь-якого вилучення документів або матеріалів, які перебували в розпорядженні адвоката; е) публікацій у пресі, які вимагають дій від імені адвокатів [323].

Цікаву тезу містить Хартія основоположних принципів європейської адвокатської професії, прийнята Радою адвокатських асоціацій та правничих товариств Європи 25 листопада 2006 р.: адвокати та асоціації адвокатів, як і раніше, будуть перебувати в авангарді захисту цих прав, будь-то в європейських державах з молодого демократією чи в більш розвинених демократичних країнах, скрізь, де такі права можуть опинитися під загрозою [318].

Інформативними в контексті цього дослідження є й норми Загальної декларація про незалежність правосуддя («Декларація Сінгві»), яка хоча й залишилась на рівні проекту, проте має суттєве значення для адвокатури. Так, як справедливо зазначає С.О. Іваницький, у вказаному Проекті викладений один з найбільш цікавих і розгорнутих поглядів на зміст принципу незалежності адвокатури [334, с.73]. Незалежність адвокатури, крім іншого, розкривається через самоврядність, адже у документі звертається увага на необхідність створення незалежних самоврядних асоціацій адвокатів, у виконавчі органи та раду яких особи повинні обиратись вільно, за волевиявленням усіх членів, за відсутності стороннього тиску чи втручання; які мають бути негайно

проінформовані і мати право представляти інтереси адвокатів та захистити їх професійну таємницю і незалежність у разі їх затримання, арешту, взяття під варту, іншого обмеження їх прав [325].

Розкриваючи питання міжнародних актів в системі нормативного забезпечення діяльності НААУ, слід згадати й про Рекомендацію № 2121 (2018) по розробці Європейської конвенції про професію адвоката, затверджену Парламентською Асамблеєю Ради Європи 04 січня 2018 р. [326]. В цьому документі наголошується на праві професійних об'єднань юристів направляти свої міркування про дотримання державою зобов'язань щодо захисту професійних прав адвокатів.

З огляду на наведене, суб'єктами нормативного забезпечення діяльності НААУ на міжнародному рівні можна визначити: ООН, міжнародні регіональні об'єднання (ЄС, Рада Європи та ін.), Раду адвокатів та юридичних товариств Європи (The Council of Bars and Law Societies of Europe –CCBE), Європейський суд з прав людини, Суд Європейського союзу [327] тощо.

Досліджуючи національні акти, що регулюють організацію і професійну діяльність адвокатури, В.О. Святоцька виділяє стратегічні документи програмного значення, які встановлюють цілі й завдання розвитку інституту адвокатури: Концепція судово-правової реформи в Україні (1992 р.), Концепція удосконалення судівництва для утвердження справедливого суду в Україні відповідно до європейських стандартів (2006 р.), Національна стратегія у сфері прав людини (2015 р.), Стратегія реформування судоустрою, судочинства та суміжних правових інститутів на 2015-2020 рр. (2015 р.), План дій щодо реалізації положень Стратегії реформування судоустрою, судочинства та суміжних правових інститутів на 2015–2020 р. (2015 р.). Приміром, в останньому документі [328] серед завдань у сфері посилення гарантій здійснення адвокатської діяльності, забезпечення доступності безоплатної правової допомоги були визначені наступні: встановлення видів правової допомоги, яка надаватиметься виключно адвокатами; зміцнення професійної адвокатської інституції – НААУ, з метою забезпечення належного рівня професійної адвокатської діяльності та

представництва прав і інтересів усіх адвокатів; збалансування повноважень національних професійних самоврядних органів адвокатів, зокрема кваліфікаційно-дисциплінарних комісій, покращення системи підзвітності цих органів та відповідальності їх членів; підвищення професійних вимог до осіб, які бажають стати адвокатами; удосконалення системи дисциплінарної відповідальності адвокатів, системи кваліфікаційного оцінювання майбутніх адвокатів; удосконалення інституту стажування та інституту помічника адвоката; удосконалення системи підвищення кваліфікації адвокатів; зміцнення гарантій здійснення адвокатської діяльності; удосконалення нормативної регламентації професійних прав та обов'язків адвокатів, посилення гарантій захисту незалежності адвоката та професійної адвокатської таємниці; запровадження системи страхування професійної цивільної відповідальності адвокатів; врегулювання питань оподаткування адвокатів; сприяння діджиталізації адвокатської діяльності; сприяння доступу громадян до безоплатної правової допомоги; врегулювання питань встановлення належного фінансування системи надання безоплатної правової допомоги. Однак далеко не всі з указаних завдань були реалізовані станом на 01 січня 2020 р. [37, с. 131-132].

Зазначений вище перелік стратегічних документів програмного значення необхідно доповнити Стратегією розвитку системи правосуддя та конституційного судочинства на 2021-2023 роки, затвердженою Указом Президента України від 11 червня 2021 р. № 231/2021.

У вказаній Стратегії одними з основних проблем розвитку системи правосуддя визначено функціональну недосконалість системи адвокатури, складність порядку доступу до адвокатської діяльності та недостатню ефективність механізмів захисту прав адвокатів. Пункт 4.5. цієї ж Стратегії присвячено удосконаленню інституту адвокатури та з метою запровадження системного підходу до цього процесу визначено необхідність забезпечити: посилення гарантій адвокатської діяльності, її видів і професійних прав адвокатів, удосконалення самоврядності адвокатури; розширення можливостей доступу до державних реєстрів та баз даних при здійсненні адвокатської діяльності;

конкретизацію підстав, процедур притягнення адвоката до дисциплінарної відповідальності та порядку оскарження рішення про притягнення до такої відповідальності; запровадження інституту спрощеного дисциплінарного провадження; удосконалення порядку розгляду скарг на дії адвоката; перегляд вимог щодо набуття права на зайняття адвокатською діяльністю, запровадження прозорої процедури проведення єдиного кваліфікаційного іспиту, стажування кандидатів, порядку ведення Єдиного реєстру адвокатів України. Крім цього, передбачено необхідність удосконалення: організаційно-правових форм здійснення адвокатської діяльності та засад діяльності органів адвокатського самоврядування, удосконалення професійних стандартів діяльності адвоката; порядку та умов залучення адвокатів до надання безоплатної правової допомоги; статусу помічника адвоката; порядку захисту прав адвоката під час здійснення професійної діяльності [329].

На національному законодавчому рівні основне нормативно-правове забезпечення НААУ здійснюється через норми Конституції України та Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність».

Так, ч. 1 та 3 ст. 131-2 Конституції України встановлено, що для надання професійної правничої допомоги в Україні діє адвокатура. Незалежність адвокатури гарантується. Засади організації і діяльності адвокатури та здійснення адвокатської діяльності в Україні визначаються законом. П. 14 частини першої ст. 92 Основного Закону встановлює, що виключно законами України визначаються засади організації та діяльності адвокатури [313].

Закон України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність», як основний правовий акт, яким нормативно забезпечується діяльність НААУ, складається з норм, які регулюють і організаційні, і функціональні сфери діяльності адвокатури. Зокрема, він містить двадцять п'ять прямих використань назви «Національна асоціація адвокатів України», яка відображена у двадцяти нормах (семи статтях, перехідних та Прикінцевих положеннях) [101].

Крім ст. 45, яка повністю присвячена НААУ, профільний закон містить і інші норми, які прямо визначають діяльність НААУ: ч. 4 ст. 17 – щодо

інформації, внесеної до ЄРАУ і розміщеної на веб-сайті НААУ; ч. 1 ст. 53 – щодо здійснення контролю за фінансово-господарською діяльністю НААУ; ч. 7 ст. 54 – щодо повноважень з'їзду адвокатів України затверджувати статут НААУ (п. 2); ч. 4 ст. 55 – щодо повноваження РАУ приймати рішення про розпорядження коштами і майном НААУ (п. 10), визначати друкований орган НААУ (п. 12), забезпечення ведення веб-сайту НААУ (п. 13); ч.ч. 1-3 ст. 56 щодо повноважень голови НААУ; ч. 3 ст. 56 – щодо забезпечення роботи Секретаріату НААУ; ч. 1 ст. 61 – щодо взаємовідносин іноземних адвокатів з НААУ тощо.

Системний аналіз Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» дозволяє стверджувати, що НААУ функціонує через діяльність, крім власних органів, конференцій адвокатів регіону (Автономної Республіки Крим, області, міста Києва, міста Севастополя), рад адвокатів регіону (Автономної Республіки Крим, області, міста Києва, міста Севастополя), кваліфікаційно-дисциплінарних комісій адвокатури (Автономної Республіки Крим, області, міста Києва, міста Севастополя), Вищої кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури, ревізійних комісій адвокатів регіонів (Автономної Республіки Крим, області, міста Києва, міста Севастополя), Вищої ревізійної комісії адвокатури, Ради адвокатів України, з'їзду адвокатів України, а також, як було зазначено в попередніх частинах нашого дослідження, через збори адвокатів регіонів.

Тому профільний закон опосередковано через норми, які регулюють правовідносини щодо функціонування означених органів адвокатського самоврядування, нормативно забезпечує і діяльність НААУ. Зокрема, такими нормами, на наш погляд, є: п. 3 ч. 1 ст. 1, ч. 3 ст. 2, п. 5 ч. 1 ст. 21, п. 6 ч. 2 ст. 34, п. 1 Перехідних положень тощо, а також всі норми розділу VII, який присвячений адвокатському самоврядуванню.

Всі інші норми Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» також визначають нормативний зміст діяльності НААУ, однак їх регуляторний вплив здійснюється опосередковано через визначення порядку набуття права на заняття адвокатською діяльністю, видів адвокатської діяльності, положень щодо договору про надання правової допомоги, механізмів зупинення та припинення

права на заняття адвокатською діяльністю, процедур дисциплінарної відповідальності адвокатів, порядку здійснення адвокатської діяльності адвокатом іноземної держави і т.і.

Серед нормативно-правових актів, які прямо не регулюють діяльність НААУ, однак опосередковано через встановлення правил для її органів та членів, визначають зміст її діяльності також можна відмітити такі: Закон України «Про безоплатну правову допомогу» [330], Закон України «Про публічні електронні реєстри» [215], Постанову Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку інформування центрів з надання безоплатної вторинної правової допомоги про випадки затримання, адміністративного арешту або застосування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою» від 29 грудня 2012 р. № 1363 [331]; Постанову Кабінету Міністрів України «Питання оплати послуг та відшкодування витрат адвокатів, які надають безоплатну вторинну правову допомогу» від 17 вересня 2014 р. № 465 [332]; Порядок і умови укладення контрактів з адвокатами, які надають безоплатну вторинну правову допомогу на постійній основі, та договорів з адвокатами, які надають безоплатну вторинну правову допомогу на тимчасовій основі, затверджені Постановою Кабінету Міністрів України від 11 січня 2012 р. № 8 [333], Порядок і умови проведення конкурсу з відбору адвокатів, які залучаються до надання безоплатної вторинної правової допомоги, затверджений Постановою Кабінету Міністрів України від 28 грудня 2011 р. № 1362 [334], Наказ Державної податкової служби України «Про затвердження Узагальнюючої податкової консультації щодо деяких питань оподаткування фізичних осіб, які провадять незалежну професійну діяльність (приватних нотаріусів, адвокатів)» від 24 грудня 2012 р. № 1185 [335] та ін.

Тобто, доходимо до висновку, що на національному рівні нормативне забезпечення діяльності НААУ здійснюється за допомогою нормативно-правових актів, які містять норми загальної прямої і опосередкованої дії. Основними серед нормативно-правових актів, які безпосередньо регулюються діяльність НААУ є Конституція України та Закон України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність».

Слід зазначити, що окремим суб'єктом нормативного забезпечення діяльності НААУ є суди України і, відповідно, їх рішення є окремим різновидом актів, що регулюються правовідносинами за участі НААУ.

Відповідно до ст. 152-1 Конституції України рішення та висновки, ухвалені Конституційним Судом України, є обов'язковими, остаточними і не можуть бути оскаржені [313].

В рішенні Конституційного Суду України від 14 грудня 2000 р. № 15-рп/2000 конкретизовано: рішення Конституційного Суду України носять обов'язковий характер на всій території України, незважаючи на те чи встановлений порядок і строки їх виконання в самому рішенні; рішення Конституційного Суду України мають пряму дію і для набрання чинності не потребують підтверджень з боку будь-яких органів державної влади [336].

Конституційний Суд України у своїх рішеннях неодноразово надавав оцінку питанням, які мають значення для діяльності адвокатури та НААУ: у справі за конституційним зверненням громадянина Солдатова Геннадія Івановича щодо офіційного тлумачення положень ст. 59 Конституції України, статті 44 КПК України, ст. 268, 271 Кодексу України про адміністративні правопорушення (справа про право вільного вибору захисника) від 16 листопада 2000 р. № 13-рп/2000 [337]; у справі за конституційним зверненням громадянина Голованя Ігоря Володимировича щодо офіційного тлумачення положень ст. 59 Конституції України (справа про право на правову допомогу) від 30 вересня 2009 р. № 23-рп/2009 [338]; у справі за конституційним зверненням Приватного малого підприємства-фірми «Максима» щодо офіційного тлумачення положень ч. 1 ст. 59 Конституції України, ч. 1 ст. 44 Господарського процесуального кодексу України (справа про відшкодування витрат на юридичні послуги у господарському судочинстві) від 11 липня 2013 р. № 6-рп/2013 [339].

Важливого значення має й висновок Конституційного Суду України у справі за конституційним зверненням Верховної Ради України про надання висновку щодо відповідності законопроекту про внесення змін до Конституції України

(щодо скасування адвокатської монополії) (реєстр. № 1013) вимогам ст.ст. 157 і 158 Конституції України від 31 жовтня 2019 р. № 4-в/2019 [340].

Оцінюючи роль вказаних та інших рішень Конституційного Суду України для інституту адвокатури, В.О. Святоцька виділяє такі їх властивості: а) заповнюють правові прогалини, які виникають внаслідок браку правової визначеності в окремих приписах законів; б) спонукають законодавця до удосконалення правового регулювання інституту адвокатури; в) визначають стратегічні напрямки розвитку цього інституту на роки вперед [37, с. 142].

Дискусійним питанням у національній правовій доктрині є визначення ролі судової практики у правотворчому процесі. Зокрема, все більший оберт набувають підходи, за якими судова практика визнається джерелом права [341; 342; 343; 344]. На наш погляд, судова практика є субсидіарним джерелом права, водночас вона формується судами вищих інстанцій як еталон та взірєць для застосування судами нижчих інстанцій, які, в свою чергу, побоюючись скасування судового рішення, фактично наділяють їх ознаками обов'язкової для застосування.

Виходячи з наведеного та враховуючи вимоги ст. 129-1 Конституції України та ст. 13 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» щодо обов'язковості судових рішень, на наш погляд, судова практика судів загальної юрисдикції має велике нормотворче значення.

Відповідно до ч.ч. 5, 6 ст. 13 Закону України «Про судоустрій і статус суддів», висновки щодо застосування норм права, викладені у постановках Верховного Суду, є обов'язковими для всіх суб'єктів владних повноважень, які застосовують у своїй діяльності нормативно-правовий акт, що містить відповідну норму права. Висновки щодо застосування норм права, викладені у постановках Верховного Суду, враховуються іншими судами при застосуванні таких норм права [345].

Важливими рішеннями Верховного Суду для НААУ є рішення щодо:

1) окремих питань визначення та оплати гонорару адвоката – у справах № 522/17845/15-ц від 18 грудня 2019 р. [346], № 755/9215/15-ц від 19 лютого 2020 р.

[347], № 904/4507/18 від 12 травня 2020 р. [348], № 280/2635/20 від 21 січня 2021 р. [349], № 873/79/20 від 12 травня 2021 р. [350] та ін.;

2) порядку заповнення ордеру адвоката – у справах № 9901/847/18 від 05 червня 2019 р. [351], № 9901/939/18 від 3 липня 2019 р. [352], № 910/1669/19 від 11 листопада 2019 р. [353] та ін.;

3) підтверджень адвокатом повноважень – у справах № 908/1101/17 від 12 жовтня 2018 р. [354], № П/9901/736/18 від 05 грудня 2018 р. [355], № 320/5420/18 від 1 липня 2020 р. [356], № 991/6605/20 від 25 листопада 2020 р. [357] та ін.;

4) щодо оподаткування адвокатської діяльності – у справах № 820/1538/17 від 05 листопада 2018 р. [358], № 820/6324/17 від 28 березня 2019 р. [359], № 520/3939/19 від 2 вересня 2019 р. [360], № 160/3114/19 від 27 листопада 2019 р. [361] та ін.;

5) підстав надання правової допомоги адвокатом – у справі № 817/66/16 від 06 листопада 2019 р. [362] та ін.;

6) доступу до професії адвоката – у справах № 320/5653/18 від 17 вересня 2019 р. [363], № 640/8582/19 від 16 квітня 2020 р. [364], № 813/2876/18 від 02 липня 2020 р. [365], № 822/1309/17 від 10 лютого 2021 р. [366] та ін.;

7) притягнення адвокатів до дисциплінарної відповідальності – у справах № 2540/3034/18 від 13 квітня 2020 р. [367], № 807/615/17 від 29 квітня 2020 р. [368], № 819/501/16 від 8 травня 2020 р. [369], № 821/890/18 від 24 червня 2020 р. [370] та ін.;

8) дотримання гарантій адвокатської діяльності суб'єктами владних повноважень – у справах № 803/1690/17 від 20 лютого 2020 р. [371], № 826/7244/18 від 08 квітня 2020 р. [372], № 826/2106/17 від 29 квітня 2020 р. [373] та ін.;

9) юрисдикційної належності спорів з органами адвокатського самоврядування – у справах № 607/3128/16-ц від 07 листопада 2018 р. [374], № 160/109/19 від 16 жовтня 2019 р. [375], № 140/2195/18 від 05 лютого 2020 р. [376] ін.;

10) щодо відображення в ЄРАУ відомостей про адвоката – № 757/213848/19-ц від 21 жовтня 2019 р. [377], № 826/10717/18 від 02 червня 2020 р. [378], № 826/16008/18 від 25 лютого 2021 р. [379] та ін.;

11) надання адвокатами безоплатної правової допомоги – у справах № 473/4762/19 від 11 лютого 2020 р. [380], № 813/1770/17 від 19 лютого 2020 р. [381], № 813/4038/17 від 05 березня 2020 р. [382] та ін.

Така систематизація рішень Верховного Суду носить умовний характер, а самі рішення зазначені лише ілюстративно, однак наведене є інформативним для формування висновку про те, що Верховний Суд сформував свої правові позиції з більшості значущих питань, що стосуються діяльності НААУ.

Аналізуючи наведені вище норми законодавства та судові рішення, спираючись на думки вчених і практиків, вважаємо, що практика Верховного Суду виступає засобом подолання недоліків нормативно-правових актів [383, с. 20], а його рішення – актами нормотворчості щодо певної правової позиції, в тому числі й щодо НААУ [384].

Як вбачається із наведеного вище, на національному рівні регуляторні завдання покладаються насамперед на державу, яка ухвалює й забезпечує виконання норм законодавства, натомість, лєвова частка регламентації регулювання адвокатської діяльності делегована самому інституту адвокатури, який є незалежним, саморегульованим професійним інститутом [37, с. 78].

У зв'язку з цим особливий інтерес викликає найменш досліджена складова правового забезпечення діяльності НААУ – та, яка здійснюється на саморегулятивному рівні.

Не дивлячись на те, що НААУ є національним суб'єктом, який нормативно забезпечує власну діяльність, однак з урахуванням специфіки і самостійності цього виду нормотворчості, нами остання віднесена до окремого рівня нормативного забезпечення НААУ.

Як ми вже зазначали, особливістю нормативного забезпечення діяльності НААУ є певною мірою співпадання суб'єкта і об'єкта правового регулювання, що

і втілюється саме на цьому самоврядному рівні та реалізується здійсненням нормотворчої функції.

Так, С.О. Іваніцький з цього приводу зазначає, що джерелом корпоративної влади в адвокатурі виступає уся адвокатська громада, суб'єкт і об'єкт владного впливу співпадають [142, с. 367].

Держава санкціонує такий стан речей та наділяє органи адвокатського самоврядування необхідними для корпоративної нормотворчості повноваженнями.

Відповідно до ст. 54 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність», вищим органом адвокатського самоврядування України є з'їзд адвокатів України, який затверджує правила адвокатської етики, положення про Раду адвокатів України, положення про ВКДКА, положення про Вищу ревізійну комісію адвокатури. З'їзд адвокатів України має право офіційного тлумачення Правил адвокатської етики. Рада адвокатів України як найвищий виконавчий орган адвокатського самоврядування в період між з'їздами затверджує регламент конференції адвокатів регіону, положення про раду адвокатів регіону, кваліфікаційно-дисциплінарну комісію адвокатури, ревізійну комісію адвокатів регіону та комісію з оцінювання якості, повноти та своєчасності надання адвокатами безоплатної правової допомоги, забезпечує виконання рішень з'їзду адвокатів України, сприяє та координує діяльність рад адвокатів регіонів, сприяє забезпеченню гарантій адвокатської діяльності та захисту професійних і соціальних прав адвокатів (ст. 55 профільного закону). Легітимність актів органів адвокатського самоврядування встановлюється їх обов'язковістю для всіх адвокатів України (ст. 57 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність») та можливістю накладення дисциплінарних стягнень за їх недотримання або порушення адвокатом (ст. ст 21, 34 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність») [37, 78-79].

Як видно із положень профільного закону, корпоративна нормотворчість НААУ опосередкована такою діяльністю органів адвокатського самоврядування, через які вона діє. Зазначене впливає на розуміння змісту такої її діяльності.

Так, в науці під корпоративною нормотворчістю розуміють діяльність компетентних осіб і органів управління організації, що перебувають з нею в стосунках формалізованої або неформалізованої участі з формування, створення, зміни та припинення норм права, що регулюють корпоративні правовідносини та діють щодо її учасників та / або третіх осіб [314, с. 107].

Однак, враховуючи означену вище специфіку діяльності НААУ, пропонуємо її нормотворчість визначити як передбачену законом самоврядну діяльність органів адвокатського самоврядування з створення, зміни та припинення норм права, що регулюють правовідносини у сфері адвокатського самоврядування та здійснення адвокатської діяльності і є обов'язковими для всіх адвокатів в Україні.

Основними «законотворцями» адвокатури є РАУ і з'їзд адвокатів України [37, с. 135], а тому зупинимось саме на актах цих двох органів адвокатського самоврядування.

Звернемось до кількісних показників нормотворчості НААУ: за період з 2012 р. до 2020 р. включно РАУ прийнято 1739 рішень, з'їздами адвокатів України – 190 рішень [103, с.191].

Водночас, жодної загальнодоступної бази даних, яка б містила об'єктивні вичерпні відомості про такі рішення, немає. Як і немає інформації про успішні спроби систематизації цих та інших рішень НААУ.

Наявний на веб-сайті НААУ функціонал щодо актів НААУ дозволяє стверджувати, що відповідний програмний продукт містить опції систематизації за категоріями і за часом прийняття актів.

Однак, по-перше, через те, що опубліковано (поміщено до такої електронної бази) лише частину актів НААУ, такі критерії систематизації не спроможні дати об'єктивних результатів. По-друге, технічне угруповання актів НААУ за двома вказаними критеріями, за умови опрацювання всіх таких актів, спроможне полегшити роботу з ними, однак не розв'язує змістовних проблем, які породжені відсутністю роботи з систематизації, як процесу усвідомленої їх уніфікації, упорядкування та удосконалення. Цим питанням ми приділяли увагу в

попередніх частинах дослідженнях, а в межах питання щодо нормативного забезпечення діяльності НААУ зосередимось на переліку актів НААУ.

В цьому аспекті, варто звернути увагу на дослідження В.О. Святоцької, яка у своїй дисертаційній роботі щодо стандартів організації адвокатури навела перелік корпоративних нормативних актів НААУ [37, с. 135-138]. Зазначений перелік слід доповнити наступними актами: Положенням про порядок прийняття і розгляду скарг щодо неналежної поведінки адвоката, яка може мати наслідком його дисциплінарну відповідальність, затвердженим рішенням РАУ від 30 серпня 2014 р. № 120 [385]; Положенням про зразки бланків та технічних описів посвідчення адвоката України, службового посвідчення адвоката України – члена органу адвокатського самоврядування України, члена Комітету, утвореного при Національній асоціації адвокатів України, посвідчення адвоката іноземної держави, помічника адвоката України, затвердженим рішенням РАУ від 23 квітня 2016 р. № 119 [386]; Програмою складення кваліфікаційного іспиту, затвердженою рішенням РАУ 21 вересня 2019 р. № 113 [387]; рішенням РАУ «Про застосування правил заокруглення грошових сум під час здійснення платежів на рахунки органів адвокатського самоврядування» від 13 грудня 2019 р. № 168 [388]; рішенням РАУ «Про встановлення плати за організаційне забезпечення розгляду заяв (скарг) до кваліфікаційно-дисциплінарних комісій адвокатури та до Вищої кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури» від 18 червня 2020 р. № 37 [389]; Програмою проходження стажування для отримання свідоцтва про право на заняття адвокатською діяльністю, затвердженою рішенням РАУ від 21 вересня 2020 р. № 72 [390]; Положенням про заохочувальні відзнаки Національної асоціації адвокатів України (нова редакція), затвердженим рішенням РАУ від 11 листопада 2020 р. № 120 [391], Порядком підвищення кваліфікації адвокатів України, затвердженим рішенням РАУ від 3 липня 2021 р. № 63 [216], рішенням РАУ «Про затвердження Стратегії розвитку Національної асоціації адвокатів України на 2021-2025 роки» від 3 липня 2021 р. № 38 [122], Положенням про Комітети Національної асоціації адвокатів України, затвердженим розпорядженням голови НААУ, РАУ від 13 липня 2021 р. № 110

[243]; а також всіма рішеннями РАУ щодо сплати адвокатами щорічних внесків, включно із останніми на момент завершення цього дослідження: рішенням РАУ «Про деякі питання сплати адвокатами щорічних внесків на забезпечення адвокатського самоврядування станом на 18 червня 2020 року» від 18 червня 2020 р. № 34 [392], рішенням РАУ «Про сплату щорічних внесків на забезпечення реалізації адвокатського самоврядування у 2021 році» від 18 грудня 2020 р. № 123 [393] та рішенням РАУ «Про сплату щорічних внесків на забезпечення реалізації адвокатського самоврядування адвокатами окремих категорій» від 19 березня 2021 р. № 4 [394].

Окремим саморегуляторним рівнем нормотворчості НААУ є нормотворча діяльність регіональних органів адвокатського самоврядування.

Так, відповідно до ч. 1 ст. 57 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність», рішення конференцій та рад адвокатів регіонів є обов'язковими до виконання адвокатами, адреса робочого місця яких знаходиться у відповідному регіоні та відомості про яких включено до ЄРАУ.

Отже, рішення конференцій адвокатів регіонів та рад адвокатів регіону мають таку ж юридичну силу для адвокатів відповідного регіону, як і рішення з'їзду адвокатів України та РАУ для адвокатів України.

Прикладами таких рішень, що ілюструють нормотворчість НААУ на регіональному рівні, є: рішення рад адвокатів регіону про скликання конференції адвокатів регіону [395], про створення комісій з оцінювання якості, повноти та своєчасності надання безоплатної правової допомоги [396], про соціальний захист адвокатів [397], про затвердження плану підвищення кваліфікації адвокатами регіону [398] та інші.

Наведені нормативні акти не складають їх вичерпного переліку, однак дозволяють стверджувати, що діяльність НААУ на саморегулятивному рівні забезпечується в основному через вищий постійно діючий орган адвокатського самоврядування – РАУ, рішеннями якого врегульовано найбільш значущі сфери діяльності професійної організації адвокатів. Водночас і на регіональному рівні у спосіб прийняття рішень загально-регіонального характеру здійснюється

нормотворча діяльність НААУ за допомогою якої вирішуються важливі питання адвокатів відповідного регіону.

3.3. Кадрове забезпечення НААУ

Наступним видом організаційно-правового забезпечення діяльності НААУ є її кадрове забезпечення.

У широкому та організаційному розумінні, кадровою (суб'єктною) основою НААУ є її члени – всі адвокати України. У вузькому та функціональному розумінні НААУ, як організація, яка забезпечує реалізацію завдань адвокатського самоврядування, забезпечується також кадрами, до яких вимоги щодо наявності статусу адвоката відсутні.

Оскільки питанням членства у НААУ присвячені попередні частини нашого дослідження, розкриємо питання кадрового забезпечення НААУ, саме як функціонального суб'єкта.

У такому розумінні питанням кадрового забезпечення НААУ наукова увага раніше не приділялась, а трактування загального поняття кадрового забезпечення є неоднозначним.

Кадрове забезпечення – багатогранне, збірне та багаторівневе явище з власною структурою, цілісною системою пов'язаних між собою процесів, обумовлених напрямками кадрової політики [399, с. 215].

Незважаючи на ґрунтовний аналіз в науковій літературі окремих положень розвитку кадрового забезпечення, виявлена широка диференціація в визначенні поняття «кадрове забезпечення», кожне з яких відрізняється підходом щодо його розуміння та має певні переваги та недоліки. Серед підходів до визначення цього поняття вирізняють: програмно-цільовий, процесний, системний, ресурсний підходи [400, с. 50].

У науковій літературі наведено такі визначення: 1) це комплекс дій, що спрямовані на пошук, оцінку і встановлення заздалегідь передбачених стосунків з робочою силою, як в самому підприємстві, так і поза його межами; 2) це

необхідний кількісний і якісний склад працівників кадрової служби організації; 3) це функція адміністративної діяльності, яка спрямована на реалізацію завдань щодо управління персоналом [401; 402; 403]. Резюмуючи наведене, А.К. Мосумова пропонує розуміти під кадровим забезпеченням, перш за все, сукупність дій, яка спрямована на формування чисельності та якісного складу працівників, їх адаптації, мотивування, навчання, оцінювання і розвиток, що забезпечить ефективне виконання цілей та завдань установи (організації) [400, с. 44].

З огляду на наведене, під кадровим забезпеченням НААУ пропонуємо вважати діяльність, яка спрямована на формування складу органів адвокатського самоврядування та утворень НААУ, а також працівників таких органів, які забезпечують виконання визначених та покладених на неї Законом України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» та статутом НААУ завдань та функцій.

Кадрове забезпечення НААУ здійснюється на двох рівнях: на рівні формування органів адвокатського самоврядування та на рівні кадрового наповнення апаратів (секретаріатів) цих органів.

Розкриваючи питання формування органів адвокатського самоврядування, слід зауважити, що діяльність з кадрового забезпечення їх складу досить чітко регламентована Законом України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність»:

- збори адвокатів регіону – формуються з усіх адвокатів відповідного регіону;
- конференція адвокатів регіону – формується адвокатами на зборах адвокатів у спосіб обрання з-поміж себе делегатів, квота представництва, порядок висування та обрання яких затверджується РАУ;
- рада адвокатів регіону – формується конференцією адвокатів регіону у спосіб визначення кількості її членів та обрання голови та членів з числа адвокатів, стаж адвокатської діяльності яких становить не менше п'яти років та адреса робочого місця яких знаходиться у відповідному регіоні;
- кваліфікаційно-дисциплінарна комісія адвокатури регіону – формується конференцією адвокатів регіону у спосіб визначення кількості членів її кваліфікаційної та дисциплінарної палати (але не більше дев'яти і одинадцяти

членів відповідно) та обрання голови та членів з числа адвокатів, стаж адвокатської діяльності яких становить не менше п'яти років та адреса робочого місця яких знаходиться у відповідному регіоні;

- ревізійна комісія регіону - формується конференцією адвокатів регіону у спосіб визначення кількості її членів та обрання голови та членів з числа адвокатів, стаж адвокатської діяльності яких становить не менше п'яти років та адреса робочого місця яких знаходиться у відповідному регіоні;

- Вища кваліфікаційно-дисциплінарна комісія адвокатури – формується з'їздом адвокатів України у спосіб обрання тридцяти членів з числа адвокатів, стаж адвокатської діяльності яких становить не менше п'яти років: по одному представнику від кожного регіону, які обираються конференцією адвокатів регіону, голова і два заступники голови, які обираються шляхом голосування з'їздом адвокатів України;

- Вища ревізійна комісія адвокатури формується з'їздом адвокатів України у спосіб визначення кількості її членів та обрання голови та членів з числа адвокатів, стаж адвокатської діяльності яких становить не менше п'яти років;

- З'їзд адвокатів України – формується конференціями адвокатів регіону у спосіб обрання делегатів квота представництва, порядок висування та обрання яких затверджується РАУ;

- Рада адвокатів України – формується конференціями адвокатів регіону та з'їздом адвокатів України у спосіб обрання з числа адвокатів, стаж адвокатської діяльності яких становить не менше п'яти років (двадцять сім членів – конференціями адвокатів регіону (по одному представнику від кожного регіону), голова та два заступника – з'їздом адвокатів України).

Профільним законом та актами НААУ визначено й процедуру кадрового забезпечення керівних посад та робочих органів означених суб'єктів (крім керівних посад, кадрове забезпечення яких здійснюється у тому ж порядку, що й формування складу органу адвокатського самоврядування):

- конференція адвокатів регіону – головуючий, секретар, лічильна та мандатні комісії обираються конференцією адвокатів регіону [404; 405; 406; 407];

- рада адвокатів регіону – заступник голови та секретар обираються членами ради адвокатів регіону з свого складу [408; 409; 410];

- кваліфікаційно-дисциплінарна комісія адвокатури: голова, заступник голови та секретар кваліфікаційної та дисциплінарної палат обираються членами відповідної палати з свого складу [411];

- ревізійна комісія адвокатів регіону – секретар обирається членами ревізійної комісії адвокатів регіону з свого складу [412];

- Вища кваліфікаційно-дисциплінарна комісія адвокатури – секретар обирається членами Вищої кваліфікаційної комісії з свого складу [413];

- Вища ревізійна комісія адвокатури – заступник голови та секретар обираються членами Вищої ревізійної комісії з свого складу [414];

- з'їзд адвокатів України – головуєчий, секретар або секретаріат, президія, лічильні та мандатні комісії, інші робочі органи обираються з'їздом адвокатів України [415];

- Рада адвокатів України – секретар обирається РАУ з свого складу [204].

Окремо варто зазначити про Секретаріат НААУ, як її робочий орган, кадрове забезпечення якого віднесено до компетенції голови НААУ [101].

Слід відзначити, що кадрове забезпечення всіх органів адвокатського самоврядування здійснюється виключно за принципом самоврядності закритого корпоративного типу: обраними можуть бути виключно адвокати. При цьому склад і керівник органу, як правило, обираються суб'єктом формування, а інші керівні та інші посади забезпечуються кадрами самих органів адвокатського самоврядування.

Для організаційно-технічного забезпечення діяльності органів адвокатського самоврядування при більшості із них діють секретаріати, кадрове забезпечення яких покладається на керівників відповідного органу адвокатського самоврядування.

Наприклад, Регламентом ради адвокатів регіону [416], Регламентом кваліфікаційно-дисциплінарної комісії регіону [411], Регламентом Вищої кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури [417], положеннями про ради

адвокатів регіонів тощо питання структури, штату, кадрових призначень та деякі інші належать до компетенції саме голів відповідних органів.

Певним виключенням є секретаріат НААУ (РАУ) структура та штатний розпис якої затверджується рішенням РАУ [204]. Керівник секретаріату НААУ (РАУ) призначається на посаду та звільняється з неї наказом голови НААУ. Всі ж інші працівники секретаріату призначаються та звільняються керівником секретаріату [205].

Жодних спеціальних вимог до працівників секретаріатів чи інших найманих працівників органів адвокатського самоврядування та безпосередньо НААУ не встановлено. Тобто, якщо кадрове забезпечення складу органів адвокатського самоврядування здійснюється виключно з числа адвокатів, то кадрове забезпечення штату працівників, які здійснюють їх організаційно-технічне обслуговування, здійснюється за рахунок осіб, які відповідають загальним вимогам, що ставлять до відповідних посад.

Водночас, практика показує, що керівниками секретаріатів та особами, які відповідальні за забезпечення напрямків роботи безпосередньо пов'язаних із реалізацією завдань адвокатського самоврядування, стають саме адвокати [418; 419; 207].

Слід відмітити, що не дивлячись на те, що законодавство не передбачає обов'язкового забезпечення діяльності органів адвокатського самоврядування штатними працівниками, однак, як вбачається зі звіту НААУ за 2020 р., наприклад, всі без виключення ради адвокатів регіонів забезпечені діяльністю саме таких працівників [103].

З точки зору ефективності організації роботи органів адвокатського самоврядування це виправдано, а з точки зору ведення ЄРАУ та виконання інших подібних функцій – просто необхідно. Оцінюючи тенденції розвитку НААУ згідно правил, характерних для міністерств та інших центральних органів державної влади, можна стверджувати, що штати органів адвокатського самоврядування в подальшому будуть збільшуватись і їх кадрове забезпечення буде потребувати все більшої корпоративної формалізації та удосконалення.

Варто уточнити, що альтернативою розширення апаратів органів адвокатського самоврядування може і повинна бути адекватна діджиталізація адвокатури, про що зазначено в подальших частинах роботи. Однак, в такому випадку кадрове забезпечення функціонування онлайн-сервісів НААУ потребуватиме окремої уваги.

Серед науковців панує думка, що кадрове забезпечення за своїм ключовим сутнісним наповненням включає такі функціональні процеси, як кадрове планування, відбір персоналу, забезпечення його професійного розвитку, оцінка кадрів, їх мотивація, соціальний контроль [400, с. 74].

Жодних публічних відомостей про те, чи мають місце такі функціональні процеси в органах адвокатського самоврядування та в НААУ ми не віднайшли, що свідчить про недостатньо прозорі механізми реалізації кадрової політики.

Корисним було б запровадження механізмів конкурсного відбору хоча б керівника секретаріату РАУ, зокрема у спосіб внесення відповідних доповнень до Положення про РАУ та до розпорядження голови НААУ, РАУ «Про організацію та забезпечення роботи секретаріату Національної асоціації адвокатів України (секретаріату Ради адвокатів України)». В цьому контексті конструктивною видається думка про наділення РАУ повноваженнями висловлення недовіри керівнику Секретаріату, що має наслідком його звільнення.

Важливим для розвитку адвокатури на засадах транспарентної корпоративності також було б висвітлення засад та основних механізмів реалізації кадрової політики щодо секретаріатів вищими органами адвокатського самоврядування.

3.4. Фінансове забезпечення НААУ

Необхідним видом організаційно-правового забезпечення діяльності НААУ є її фінансове забезпечення.

Так, О.Д. Василик під фінансовим забезпеченням розуміє визначену законодавством сукупність заходів, спрямованих на створення фінансової бази для досягнення певних цілей [420]. У свою чергу, І.Г. Сокирська вважає, що фінансове забезпечення це реалізація безперервного характеру відтворювальних процесів за рахунок власних і залучених фінансових ресурсів з виокремленням механізму фінансового забезпечення, формування структури капіталу, планування і бюджетування та балансування грошових потоків [421]. По-іншому визначає це поняття О.І. Москаль, яка пропонує під фінансовим забезпеченням розуміти сукупність економічних відносин, що виникають з приводу пошуку, залучення і ефективного використання фінансових ресурсів та організаційно-управлінських принципів, методів і форм їх впливу на соціально-економічну життєдіяльність [422].

На наш погляд, під фінансовим забезпеченням НААУ слід вважати визначену законодавством та актами НААУ сукупність заходів фінансового спрямування, які здійснюються з метою забезпечення реалізації завдань НААУ.

Визначенню правовідносин у сфері фінансового забезпечення НААУ присвячено ст. 15 Статуту НААУ, відповідно до якої майно НААУ складають рухоме і нерухоме майно, основні засоби, нематеріальні активи, грошові кошти та інше, відображене в установленому законом порядку в її бухгалтерському балансі (п. 15.1). НААУ здійснює володіння, користування та розпорядження коштами та іншим майном, що знаходиться у її власності відповідно до Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» та її Статуту (п. 15.2). Розпорядження майном НААУ здійснюють у межах визначеної Статутом компетенції відповідні органи НААУ (п. 15.4) [147].

В означеній частині НААУ має притаманну всім юридичним особам цивільну правоздатність.

Водночас незалежність, як основоположний принцип організації та діяльності адвокатури, допускає фінансування адвокатури винятково з джерел, які не впливають на самостійність, саморегулювання адвокатської спільноти, гарантують здійснення адвокатської діяльності без зовнішнього тиску, впливу або

втручання [423, с. 66]. Сьогодні адвокатура України структурно відокремлена від держави, організована як незалежна професійна корпорація, яка не входить до жодної з гілок державної влади, є самоврядною системою з незалежними від держави джерелами фінансування [33, с. 131].

На розвиток таких тверджень зазначимо, що специфіка джерел фінансового забезпечення НААУ зумовлена, з одного боку, притаманною не бюджетним організаціям диспозитивністю у їх визначенні, а з іншого, на наш погляд, обмеженою можливістю недержавного походження таких джерел. Саме тому ми критично оцінюємо будь-які вектори розвитку НААУ, за яких вона отримає бюджетне фінансування, як, наприклад, у випадку адміністрування системи надання безоплатної правової допомоги, адже розділяємо думки про те, що це суперечить статусу адвокатури як незалежного «недержавного самоврядного інституту» [33, с. 389].

Статутом НААУ визначено, що вона може утримуватись за рахунок: щорічних внесків членів НААУ на забезпечення реалізації адвокатського самоврядування; добровільних внесків членів НААУ, адвокатських бюро, адвокатських об'єднань; добровільних внесків фізичних і юридичних осіб; інших не заборонених законом джерел (п. 15.3) [147].

В профільному законі питанням фінансового забезпечення НААУ безпосередньо присвячено лише ст. 58, яка регулює правовідносини у сфері фінансового забезпечення органів місцевого самоврядування. На відміну від статуту НААУ, Законом України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність», визначено ширший перелік фінансових джерел для утримання органів адвокатського самоврядування: плата за складання кваліфікаційного іспиту; щорічні внески адвокатів на забезпечення реалізації адвокатського самоврядування; відрахування кваліфікаційно-дисциплінарних комісій адвокатури на забезпечення діяльності Вищої кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури; добровільні внески адвокатів, адвокатських бюро, адвокатських об'єднань; добровільні внески фізичних і юридичних осіб; інші не заборонені законом джерела [101].

Як видно з кошторису НААУ на 2019-2021 рр., надходження плануються саме відповідно до джерел, визначених статутом НААУ [424].

Проаналізувавши всі оприлюднені документи фінансової звітності НААУ за 2013-2020 рр., робимо висновок про те, що фактично надходження НААУ поступали з таких джерел: щорічних внесків адвокатів на реалізацію статутних завдань органів адвокатського самоврядування; перерахувань рад адвокатів регіону 30% щорічних внесків адвокатів на забезпечення реалізації адвокатського самоврядування в Україні; пасивних доходів; стажування; банківських відсотків; перерозподілу на потреби НААУ, РАУ; добровільних внесків; інших не заборонених законом джерел [222].

Зазначимо, що під пасивними доходами НААУ мається на увазі доходи, отримані у вигляді процентів, дивідендів, страхових виплат і відшкодувань, а також роялті [425].

Джерелами інших доходів НААУ за період її існування були ордерні книжки, фінансова допомога, благодійна допомога (в тому числі іноземних суб'єктів), організаційно-технічне забезпечення роботи Експертної ради, надання копій документів, суборенда приміщень, участь у заходах, розгляд скарг, внесок помічника адвоката тощо [193; 222].

Як зазначає Н.М. Бакаянова, в цілому такий порядок фінансування відповідає міжнародним принципам організації адвокатури. Проте аналіз практики фінансового забезпечення діяльності органів адвокатського самоврядування свідчить про окремі проблеми з певними джерелами фінансування. Такими проблемами є, наприклад, порушення адвокатами порядку та строків сплати щорічних внесків [33, с. 309].

Про це переконливо свідчить і оприлюднена статистика: станом на 5 березня 2021 р. за 2021 р. на рахунок НААУ щорічний внесок було сплачено 24791 адвокатом з 44491 [426]. Якщо навіть кількість адвокатів, які не сплатили щорічні внески (19700) зменшити на кількість адвокатів, які звільнені від сплати щорічного внеску на 2021 р. (655) та на повну кількість адвокатів, які не сплатили щорічний внесок і робоче місце яких зареєстровано в АР Крим (842), Донецькій

області (1980), Луганській області (427), м. Севастополь (227), то вийде, що свій професійний обов'язок в 2021 р. не виконали щонайменше 15569 адвокатів. І хоча такі розрахунки дуже умовні і арифметично неточні, вони дозволяють стверджувати, що одна третина адвокатів не сплачують щорічні внески.

Як вбачається з документів фінансової звітності, наприклад, у 2018 р. розмір надходжень НААУ складав 34064898,50 грн. (з яких 19061208,74 грн. – від щорічних внесків) [427], у 2019 р. – 39800056,60 грн. (з яких 28315303,44 – від щорічних внесків) [428], у 2020 р. – 31961207,48 грн. (з яких 26169810,58 грн. – від щорічних внесків) [429].

Отже, більша половина надходжень НААУ це щорічні внески [423, с. 69], які вносяться адвокатами на забезпечення реалізації адвокатського самоврядування, та з цим видом надходжень наявні певні труднощі. Зупинимось на них детальніше.

Міжнародний досвід свідчить про дотримання принципу незалежності у фінансуванні органів адвокатського самоврядування та адвокатських організацій. Так, грошові кошти Федеральної палати адвокатів Німеччини утворюються шляхом відрахувань територіальних колегій. Розмір цих відрахувань вирішується адвокатською спільнотою, зокрема, конференцією адвокатів [430].

Доповідь «Професія адвоката», яку було підготовлено в межах програми «Сприяння правовій реформі у державах Східного партнерства», дозволяє також зробити висновок, що основним джерелом фінансування органів адвокатського самоврядування в Азербайджані, Грузії, Вірменії, Молдові, Україні та Білорусі є членські внески адвокатів [431].

Адвокати країн ЄС також мають платити внески до органів адвокатського самоврядування, і цей обов'язок є непорушним. Більше того, адвокати країн ЄС, які отримали свідоцтво про право на зайняття адвокатською діяльністю в одній країні ЄС, а здійснюють практичну діяльність в іншій країні, зобов'язані сплачувати відповідні організаційні внески до органів адвокатського самоврядування обох країн, що передбачено законодавством ЄС [37].

Оскільки самоврядність передбачає самофінансування, вважаємо, що обов'язок сплачувати щорічні внески на забезпечення адвокатського самоврядування є логічно та справедливо визначеним джерелом фінансування НААУ.

Відповідно до абз. 2 ч. 7 ст. 55 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність», з'їзд адвокатів України може прийняти рішення про сплату щорічних внесків адвокатів на забезпечення реалізації адвокатського самоврядування, визначити напрями їх використання та відповідальність за несплату внесків. РАУ, зокрема, забезпечує виконання рішень з'їзду адвокатів України, встановлює розмір та порядок сплати щорічних внесків адвокатів на забезпечення реалізації адвокатського самоврядування, забезпечує їх розподіл і використання (п.п. 3, 6 ч. 4 ст. 55) [101].

Наразі ця норма закону реалізована у Положенні про внески на забезпечення реалізації адвокатського самоврядування, затвердженому рішенням РАУ від 03 лютого 2017 р. № 4. Вказаним положенням визначено, що внески на забезпечення реалізації адвокатського самоврядування – грошові кошти, що надходять організаційним формам адвокатського самоврядування, які мають статус юридичної особи, відповідно до Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність», з метою забезпечення гарантій незалежності адвокатури України від органів державної влади, органів місцевого самоврядування, їх посадових та службових осіб, будь-яких інших органів, установ, організацій, фізичних і юридичних осіб для реалізації органами адвокатського своїх самоврядування повноважень надходять:

від адвокатів України щорічно в порядку та розмірі, визначеними відповідно до цього Положення та актами НААУ, Ради адвокатів України на забезпечення реалізації адвокатського самоврядування;

від фізичних і юридичних осіб, відповідно до положень Закону «Про адвокатуру та адвокатську діяльність»;

від регіональних органів адвокатського самоврядування з джерел, визначених Законом України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» для забезпечення

реалізації адвокатського самоврядування на загальнонаціональному рівні РАУ, ВКДКА, ВРК (п. 1.1).

Зауважимо, що сплата щорічного внеску на реалізацію повноважень органів адвокатського самоврядування, відповідно до рішень з'їзду адвокатів України, Ради адвокатів України, актів НААУ є професійним обов'язком кожного адвоката (п. 2.1.) [432]. Розмір таких щорічних внесків визначається з урахуванням потреби покриття витрат на забезпечення діяльності рад адвокатів регіонів, РАУ, ВРКА та ведення ЄРАУ та не може перевищувати прожиткового мінімуму для працездатних осіб, встановленого станом на 01 січня відповідного календарного року. Розмір щорічних внесків адвокатів на забезпечення реалізації адвокатського самоврядування є однаковим для всіх адвокатів. Адвокати, право на заняття адвокатською діяльністю яких зупинено, звільняються від сплати щорічних внесків адвокатів на забезпечення реалізації адвокатського самоврядування на період зупинення такого права [101]. Звернемо увагу, що більшість адвокатів вважають розмір цього внеску прийнятним (68 % опитаних), про що свідчить соціологічне опитування (див. Додаток Б).

Означені правила визначення розміру щорічних внесків та сплати останніх адвокатами визначені абз. 1 ч. 2 ст. 58 профільного закону в редакції зі змінами, внесеними Законом України «Про внесення змін до Податкового кодексу України та деяких законодавчих актів України щодо забезпечення збалансованості бюджетних надходжень у 2017 році» від 20 грудня 2016 р. [433].

До наведених змін вказана норма профільного закону мала редакцію, яка не містила граничного розміру щорічного внеску. Визначення верхньої межі останнього, на наш погляд, не містить ні економічного, ні процедурного обґрунтування. Неприйнятним вважаємо і спосіб внесення описаних змін – через закон, який по суті на врегулювання правовідносин у сфері функціонування інституту адвокатури не був направлений. Зазначений законотворчий спосіб регулювання адвокатури та адвокатської діяльності містить ознаки ухилення від обов'язку держави забезпечити обговорення такого закону на стадії проекту з професійною асоціацією адвокатів [322].

Оскільки несплата щорічних внесків адвокатами значною мірою дисбалансиє фінансову систему адвокатури, НААУ, РАУ неодноразово вживала заходів нормативного та іншого характеру для забезпечення дисципліни при виконанні адвокатами обов'язку по сплаті щорічних внесків.

Аналіз Положення про внески на забезпечення реалізації адвокатського самоврядування в редакції від 18 жовтня 2018 р. [434] та в редакції від 3 липня 2021 р. [432] свідчить про те, що застосована ціла система заходів щодо забезпечення належного надходження щорічних внесків від адвокатів, до якої можна віднести: покладення контролю за своєчасною сплатою внесків адвокатів на ради адвокатів регіону; імперативне віднесення сплати щорічних внесків до професійних обов'язків адвоката; детальне врегулювання процедури сплати щорічних внесків; максимальне розширення підстав для сплати щорічного внеску (для осіб, які зупиняли адвокатську діяльність, отримали статус адвоката в кінці календарного року тощо); спрощення сплати щорічного внеску за допомогою онлайн-сервісів; визначення несплати щорічного внеску дисциплінарним проступком та регламентація дисциплінарної відповідальності адвоката за його вчинення; створення механізму настання позапроцедурних недисциплінарних негативних наслідків для осіб, які не сплатили щорічний внесок у вигляді переходу відомостей про них в ЄРАУ в стан неактивних та невидимих та ін.

Слід зауважити, що деякі з наведених заходів забезпечення сплати щорічних внесків певною мірою суперечать чинному законодавству, на чому неодноразово наголошували і науковці, і практики [431; 436].

Наприклад, профільним законом визначено, що адвокати, право на заняття адвокатською діяльністю яких зупинено, звільняються від сплати щорічних внесків адвокатів на забезпечення реалізації адвокатського самоврядування на період зупинення такого права (абз.1 ч. 2 ст. 58) [101]. Однак, відповідно до п. 2.7. вказаного Положення про внески на забезпечення реалізації адвокатського самоврядування адвокати, право на заняття адвокатською діяльністю яких було зупинено, після поновлення такого права сплачують щорічний внесок за рік, в якому таке право поновлено у повному обсязі. Тобто, актом НААУ фактично

спотворено ідею звільнення осіб, право на заняття адвокатською діяльністю яких зупинено, від сплати щорічних внесків та застосовано штучний механізм примушування таких адвокатів до сплати внеску на забезпечення реалізації адвокатського самоврядування за період, за який відповідно до вимог закону вони від сплати такого внеску були звільнені.

Окремим прикладом сумнівної законності забезпечення сплати щорічних внесків є «затемнення» в ЄРАУ адвокатів, які їх не сплатили.

Повністю визнаючи важливість та однозначність обов'язку адвоката сплачувати щорічні внески на реалізацію адвокатського самоврядування, підтримуючи думку про необхідність створення механізмів загальної та спеціальної превенції порушенням при виконанні цього обов'язку, наполягаємо на тому, що жодним актом НААУ не можна підмінювати тих засад функціонування інституту адвокатури, які визначені законом. Використання ж ЄРАУ, як інструменту для таких маніпуляцій, несе в собі інституційні ризики, які ми описували в попередніх частинах роботи.

Ще одним специфічним способом боротьби за щорічні внески є оприлюднення списків адвокатів-боржників по оплаті внесків, рішення про яке було прийняте РАУ 19 березня 2021 р. [437].

Застосований НААУ механізм публічного висвітлення адвокатів, які не сплатили щорічні внески, на наш погляд, не є виваженим і виправданим.

По-перше, інформація про невиконання обов'язку щодо сплати адвокатом за конкретний період встановлена у неоднозначних правових процедурах: жодного рішення відносно конкретного адвоката у дисциплінарній чи іншій визначеній процедурі не ухвалюється. Проведення будь-яких паралелей із, наприклад, Єдиним реєстром боржників [438], чи іншими подібними публічними базами даних, на наш погляд, недоречно, адже підставою для внесення відомостей про осіб до таких реєстрів завжди є відповідні рішенням суду та/або уповноважених на те посадових осіб.

По-друге, такий механізм має властивості, приманні дисциплінарній відповідальності, адже несе для адвокатів негативні щонайменше репутаційні

наслідки, однак при цьому адвокати позбавлені адекватних можливостей приймати участь у процесі, що веде до їх настання. Надана рішенням РАУ можливість уточнення даних відносно себе та, як наслідок, виключення з списку «боржників» [437], скоріше є формою прогнозування НААУ часткової неточності оприлюднюваних відомостей, ніж забезпеченням права адвокатів на участь у значущих для них процесах.

По-третє, включення адвокатів до переліку «боржників» та його оприлюднення наносить шкоду авторитету не тільки конкретного адвоката, а й адвокатури в цілому. Зокрема, в оприлюдненому списку було 17400 адвокатів, що створює у стороннього спостерігача враження про те, що значна частина адвокатів є недобросовісними суб'єктами.

По-четверте, має місце велика кількість помилок при включенні адвокатів до такого списку. Неточності пов'язані як із технічними описками при внесенні відомостей до реквізитів платежів, так і з помилками, які мають місце при систематизації інформації щодо таких платежів [439].

По-п'яте, опублікований у вигляді таблиці із персональними даними значної кількості адвокатів список є абсолютно незахищеною базою даних, яка може бути використана у протиправних цілях.

З огляду на наведене, вважаємо, що гіпотетичні позитивні наслідки, включно із загальною та спеціальною превенцією, не виправдовують реальних негативних наслідків від публікування бази персональних даних адвокатів, що містить відомості про невиконання ними професійного обов'язку, як інформації, що завдає шкоди авторитету як таких адвокатів, так і адвокатури в цілому, а також сформована у спосіб, який не відповідає жодній із встановлених процедур.

Водночас позитивними є інші заходи, які вживає НААУ для забезпечення стабільного фінансування через щорічні внески: складення реєстру адвокатів – неплатників з визначенням заборгованості за минулі роки (для внутрішнього користування); направлення таким адвокатам листів-повідомлень в паперовому/електронному виді про необхідність погашення заборгованості; направлення подання до регіональної КДКА про притягнення адвокатів –

неплатників до дисциплінарної відповідальності; публікація на регіональному сайті інформації про прийняті рішення КДКА регіону відносно адвокатів-неплатників; направлення РАР до КДКА регіону повторного подання про притягнення адвокатів-неплатників, які після закінчення строку накладеного дисциплінарного стягнення не сплатили заборгованість, до дисциплінарної відповідальності у вигляді позбавлення права на заняття адвокатською діяльністю з подальшим внесенням відповідного запису до ЄРАУ; відповідна публікація на регіональному сайті про прийняті рішення КДКА регіону щодо притягнення адвокатів-неплатників до дисциплінарної відповідальності у вигляді позбавлення права на заняття адвокатською діяльністю [437] тощо.

Закінчуючи висвітлення питань фінансового забезпечення НААУ через призму надходжень у вигляді внесків, слід зазначити, що Положення про внески від 3 березня 2017 р. [432] врегульовує питання не тільки щорічних внесків на забезпечення реалізації адвокатського самоврядування. З аналізу цього акту НААУ випливає, що означені щорічні внески є лише одним з трьох видів внесків, нарівні з внесками фізичних і юридичних осіб та внесків від органів адвокатського самоврядування.

По суті система самофінансування через внески передбачає обов'язкові і добровільні платежі органів та членів НААУ, а також інших фізичних та юридичних осіб. При цьому, до добровільних внесків відносяться лише благодійні внески, методика обліку яких до цього часу РАУ не затверджена. У всіх інших випадках внески є обов'язковими до сплати на підставі закону та/або на підставі відповідного акту НААУ.

Вважаємо, що запропонована модель правового визначення внесків на забезпечення реалізації адвокатського самоврядування наділяє РАУ надмірними повноваженнями, особливо в частині права встановлення періодичних чи разових внесків регіональними органами адвокатського самоврядування на забезпечення реалізації адвокатського самоврядування на загальнонаціональному рівні (п. 4.2.) [432]. Доцільно було б таке абсолютне право залишити за з'їздом адвокатів

України, а право РАУ обмежити згодою регіональних органів адвокатського самоврядування.

ВИСНОВКИ

У Висновках сформульовано підсумки дисертаційного дослідження, наведено узагальнені дані про вирішення наукового завдання.

1. Становлення та розвиток НААУ хронологічно охоплює період з 05 липня 2012 р. по сьогоднішній та включає етапи: створення та реєстрації НААУ; первинного емпіричного розвитку; розвитку, визначеного Стратегією розвитку НААУ до 2020 р.; розвитку, визначеного Стратегією розвитку НААУ на 2021-2025 рр.

За історичним критерієм НААУ пройшла періоди: розвитку передумов створення НААУ, створення НААУ, розвитку НААУ; за критерієм публічно-звітних періодів: з 2012-2017 рр.; 2018 р.; 2019 р.; 2020 р. тощо.

2. Статус НААУ – нормативно закріплене правове становище, що визначає обсяг компетенції, мету, завдання і функції її діяльності, а також особливості взаємодії з державою, органами державної влади і адвокатського самоврядування, адвокатами, адвокатськими бюро, адвокатськими об'єднаннями та іншими суб'єктами права.

Статусу НААУ притаманні головні та специфічні ознаки. Головними ознаками є: 1) організаційна єдність; 2) майнова відокремленість; 3) участь у цивільному обороті від власного імені; 4) здатність нести майнову відповідальність; 5) здатність бути позивачем або відповідачем. Специфічними ознаками є: 1) мета створення – забезпечення реалізації завдань адвокатського самоврядування; 2) мета діяльності – об'єднання українських адвокатів для виконання покладених на неї завдань; 3) функції – напрямки діяльності з забезпечення реалізації завдань адвокатського самоврядування; 4) обов'язковість членства в НААУ; 5) ексклюзивний статус – є єдиною професійною асоціацією адвокатів в Україні, яка утворена відповідно до закону і не може бути ні реорганізована, ні ліквідована інакше, як на підставі Закону.

3. Функції НААУ – основні напрямки діяльності, що здійснюються з метою об'єднання всіх адвокатів України, забезпечення реалізації завдань адвокатського

самоврядування, сприяння розвитку та зміцнення інституту адвокатури в Україні, підвищення ролі та авторитету у суспільстві, захисту прав та законних інтересів адвокатів.

Основними функціями НААУ відповідно до закону та Статуту є: об'єднання всіх адвокатів (консолідаційна); забезпечення діяльності органів адвокатського самоврядування (забезпечувально-самоврядна); сприяння розвитку та зміцненню інституту адвокатури в Україні (організаційно-перспективна); підвищення ролі та авторитету адвокатури у суспільстві (організаційно-іміджева); захист прав та законних інтересів (корпоративно-захисна); прийняття адміністративних актів, управлінських рішень та здійснення юридично-значущих дій щодо ведення ЄРАУ та інших сервісів (адміністративна).

4. Доведено, що утворення НААУ за організаційною формою поділяються на: секретаріат, комітети, ради, центри, представництва, фонди та ін.; за способом нормативного визначення: ті, які визначені законом (наприклад, секретаріат НААУ) та ті, які визначені актами НААУ (комітети, представництва тощо); за функціональним призначенням утворення НААУ: ті, що покликані забезпечити виконання функцій НААУ (Секретаріат НААУ, Науково-консультативна рада тощо) та ті, яким доручено виконувати функції НААУ (наприклад, Комітет захисту прав адвокатів та гарантій адвокатської діяльності НААУ); за належністю до структури НААУ: ті, які є частинами структури НААУ (Центр дослідження адвокатури і права, Науково-консультативна рада, Експертна рада тощо) та ті, які мають самостійний юридичний статус (Вища школа адвокатури та Благодійний фонд допомоги адвокатам); за видом функцій утворення НААУ: інституційні (Комітет з питань стратегічного розвитку та визначення пріоритетних напрямків діяльності НААУ), галузеві (наприклад, Комітет з адміністративного права та процесу НААУ), іміджеві-корпоративні (наприклад, Рада старійшин адвокатів), дорадчо-консультативні (наприклад, Науково-консультативна рада) та інші.

5. Секретаріат НААУ – постійно діючий виконавчий орган організаційно-забезпечувального характеру, який за допомогою штату визначених працівників та виділеної йому матеріально-технічної бази забезпечує створення

організаційних та інших умов для належного здійснення повноважень НААУ, супроводження її статутної діяльності, ефективного виконання статутних завдань та цілей.

Функції та повноваження Секретаріату за предметом діяльності запропоновано поділяти на: забезпечувальні (забезпечення безперервності та наступності у діяльності органів адвокатського самоврядування; організаційна; проектна; аналітична; забезпечувально-комунікаційна); виконання делегованих повноважень та доручень (ведення ЄРАУ; організації підвищення кваліфікації, захисту прав адвокатів тощо); представницькі; інформаційні; ведення діловодства, бухгалтерського обліку та звітності.

6. Комітет НААУ – постійно діючий колегіальний дорадчий допоміжний орган НААУ, який створюється в порядку, визначеному РАУ, та діє на засадах законності, верховенства права, добровільності, рівності, гласності, безоплатності роботи його членів з метою сприяння НААУ у виконанні її функцій та досягненні завдань її діяльності.

Комітети НААУ нормативно поділяться на: 1) інституційні, галузеві і ті, які мають спеціальний предмет діяльності; 2) за суб'єктом створення на: такі, що створені за рішенням РАУ (здебільшого у період з 2012 р. до 2019 р.), та такі, що створені одноосібно Головою НААУ, РАУ (здебільшого – з 2019 р.).

7. Іншими утвореннями НААУ є: Вища школа адвокатури НААУ, Науково-консультативна рада НААУ, Науково-методичний центр дослідження адвокатури і права, представництва НААУ за кордоном, Експертна рада з питань акредитації та сертифікації, Всеукраїнська благодійна організації «Благодійний фонд допомоги адвокатам», Рада старійшин адвокатів.

Вищенаведений перелік не є вичерпним: до інших утворень можна відносити робочі групи, партнерські проекти, анонсований Центр кар'єри тощо. Зроблено висновок, що в подальшому, динамічний розвиток НААУ зумовить кількісні та якісні зміни її органів.

8. Організаційно-правове забезпечення НААУ – сукупність заходів нормативного та іншого характеру, які вживають суб'єкти права для забезпечення

реалізації функцій НААУ задля досягнення мети та завдань її діяльності, а також визначених Законом України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» завдань адвокатського самоврядування.

Видами організаційно-правового забезпечення діяльності НААУ є: нормативне забезпечення діяльності НААУ; кадрове забезпечення НААУ; фінансове забезпечення НААУ.

9. Суб'єктами нормативного забезпечення діяльності НААУ на міжнародному рівні є: ООН, міжнародні регіональні об'єднання (ЄС, Рада Європи та ін.), Рада адвокатів та юридичних товариств Європи, Європейський суд з прав людини, Суд Європейського союзу тощо. На національному рівні нормативне забезпечення діяльності НААУ здійснюється за допомогою нормативно-правових актів, які містять норми загальної прямої і опосередкованої дії.

10. Кадрове забезпечення НААУ – діяльність, яка спрямована на формування складу органів адвокатського самоврядування, а також працівників таких органів, які забезпечують діяльність з виконання визначених їй покладених на неї Законом України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» й статутом НААУ завдань та функцій.

У широкому та організаційному розумінні кадровою (суб'єктною) основою НААУ є її члени – всі адвокати України.

11. Специфіка фінансового забезпечення діяльності НААУ визначена потребами самофінансування, а специфіка джерел фінансового забезпечення НААУ – притаманною не бюджетним організаціям диспозитивністю у їх визначенні.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Варфоломеева Т. В. Защита в уголовном судопроизводстве. Киев: Ин-т адвокатуры при Киев. ун-те им. Тараса Шевченко, 1998. 204 с.
2. Гловацький І. Ю. Українські адвокати Східної Галичини як захисники у кримінальних справах по обвинуваченню у вчиненні політичних злочинів у міжвоєнний період (1918–1939 рр.): автореф. дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.01 «Теорія та історія держави і права; історія політичних і правових вчень». Київ, 2006. 20 с.
3. Святоцкий А. Д. Адвокатура и защита прав граждан. Львов: Свит, 1992. 150 с.
4. Адвокатура України: навч. посіб.: у 2 кн. / за ред. д-ра юрид. наук, проф. С. Я. Фурси. Київ: Видавець Фурси С. Я.: КНТ, 2007. Кн. 1. 940 с.
5. Святоцький О. Д., Михеєнко М. М. Адвокатура України. К.: Ін Юре. 1997. 224с.
6. Святоцька В.О. Стандарти організації та професійної діяльності адвокатури: порівняльно-правове дослідження: дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.10. Харків, 2021. 535 с.
7. Гловацький І. Ю. Українські адвокати Східної Галичини як захисники у кримінальних справах по обвинуваченню у вчиненні політичних злочинів у міжвоєнний період (1918–1939 рр.): дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01. Київ, 2006. 237 с.
8. Бойчук А. Ю. Інститут адвокатури на західноукраїнських земляхдругої половини ХІХ – початку ХХ століття (на матеріалах Галичини): автореф. дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.01. Київ, 2011. 20 с.
9. Меланчук А. В. Адвокатура в Російській імперії та сучасній Україні (порівняльно-правовий аналіз): автореф. дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.10. Одеса, 2014. 22 с.

10. Дурнов Є. С. Адвокатура в Україні: історико-правове дослідження (кінець XIX-XX ст.) : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.01. Харків, 2018. 36 с.
11. Фельцан І. Ю. Розвиток адвокатури на Закарпатті: XIX-перша половина XX століття (історико-правове дослідження): автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01. Івано-Франківськ, 2021. 19 с.
12. Арсеньев К. К. Заметки о русской адвокатуре. Обзор деятельности Санкт-Петербургских советов присяжных поверенных за 1866-1874 гг. С.-Петербург: Типография В. Демакова, 1875. 285 с.
13. Васьковский Е. В. Организация адвокатуры. В 2 ч. С.-Петербург: Типография П. П., 1893. Ч. 1. 312 с.
14. Кіндюк, Б. В. Юридико-біографічні дослідження в працях М.М. Гернетаю *Україна в умовах реформування правової системи : сучасні реалії та міжнародний досвід : матеріали III Міжнар. наук.-практ. конф.* [м. Тернопіль, 20-21 квіт. 2018р.]. - Тернопіль : ТНЕУ, 2018. - С. 37-40.
15. Спасович В.Д. Застольные речи (1873–1901). Лейпциг : Изд. Э.Л. Каспоровича, 1903. 104 с.
16. Фойницкий И. Я. Курс уголовного судопроизводства. С.-Петербург: Типогр. т-ва «Общественная Польза», 1912. 579 с.
17. Саморегулювання господарської діяльності: питання теорії та практики: монографія. К.: НДІ приватного права і підприємництва імені академіка Ф. Г. Бурчака НАПрН України, 2019. 418 с.
18. Гвоздій В.А. Адміністративно-правовий статус органів адвокатського самоврядування: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07; Київ, 2020. 301 с.
19. Варфоломеева Т.В. Сучасне і майбутнє української адвокатури. *Закон і бізнес*. 1996. 20 березня. С.1
20. Варфоломеева Т.В. Адвокатура має бути сильною, аби надійно захищати права людини. *Урядовий кур'єр*. 1996. 21 листопада. С.9

21. Жуковська О.Л. Утворення професійної організації адвокатів – європейський досвід та вітчизняний доробок. *Професійна асоціація адвокатів у демократичному суспільстві*: Міжнар. семінар. *Адвокат*. 1996. № 3. С.71-76.
22. Жуковська О.Л. Проблеми адвокатури України в фокусі світової юридичної громадськості. *Адвокат*. 2002. №4-5. С.54-55.
23. Таварткіладзе Н. М. Етичні основи діяльності адвоката-захисника : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.10. Одеса, 2003. 216 с.
24. Бакаянова Н. М. Этические принципы адвокатуры в Украине : монографія / Одес. нац. юрид. акад. Одесса : «Юридична література», 2005. 152 с.
25. Варфоломеева Т. В. Реформа адвокатури – запорука належного захисту прав і свобод людини. *Вісник Академії адвокатури України*. 2010. № 3 (19). С. 12-19.
26. Вільчик Т. Б. Система органів адвокатського самоврядування в країнах Європейського Союзу: Італія, Німеччина, Франція. *Право та інноваційне суспільство*. 2015. № 2 (5). С. 38-45.
27. Димитрова М. В. Поняття та сутність принципів адвокатського самоврядування. *Актуальні проблеми держави і права*: зб. наук. праць. / редкол.: С. Ківалов (голов. ред.) та ін. Одеса: Юридична література, 2011. Вип. 58. С. 125-130.
28. Іваницький С. О. Оптимізація системної побудови адвокатури України. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е. О. Дідоренка*. 2016. № 2. С. 82-102.
29. Іванцова А. В. Деякі сучасні проблеми адвокатури України (статистичний аналіз доступної інформації організаційних форм адвокатської діяльності). *Вісник Академії адвокатури України*. 2008. Вип. 12. С. 99-103.
30. Бочуляк Н.І. Адвокатське самоврядування в контексті сучасних світоглядних орієнтирів: автореф. дис. ... канд. юрид. наук, 12.00.12. Хмельницький, 2020. 23 с.

31. Яновська О.Г. Теоретичні та організаційні засади функціонування і розвитку змагального кримінального судочинства автореф. дис. ... д-ра юрид. наук: спец. 12.00.09. Київ, 2012. 18 с.
32. Вільчик Т. Б. Адвокатура як інститут реалізації права на правову допомогу: порівняльно-правовий аналіз законодавства країн Європейського Союзу та України : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.10. Харків, 2016. 490 с.
33. Бакаянова Н. М. Функціональні та організаційні основи адвокатури України: дис. ... докт. юрид. наук : 12.00.10. Одеса, 2017. 487 с.
34. Іваницький С.О. Теоретичні основи організації адвокатури в Україні: принципи і система: автореф. дис. д-ра юрид. наук : 12.00.10. Київ, 2011. 29 с.
35. Аракелян М.Р. Концептуальні засади правозахисної діяльності адвокатури: автореф. дис. ... докт. юрид. наук: 12.00.01. Одеса, 2019. 44 с.
36. Бірюкова А.М. Правовий статус адвоката і адвокатури: вітчизняна модель у контексті процесів глобалізації: дис.. ...докт. юрид. наук: 12.00.10. Київ, 2019, 496 с.
37. Святоцька В.О. Стандарти організації та професійної діяльності адвокатури: порівняльно-правове дослідження : дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.10. Харків, 2021. 535 с.
38. Медвідчук Г. В. Органи адвокатського самоврядування як учасники адміністративно-правових відносин: підстави, форми та особливості участі: дис... д-ра філософії: 081 Прав. Київ, 2020. 206.
39. Адміністративний орган. Liga360: It-платформа. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/TM034557>.
40. Хотенець П. В. Правовий статус адвоката в Україні: дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.10. Харків, 2001. 206 с.
41. Логінова С. М. Адвокатська таємниця: теорія і практика : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.10. Київ, 2002. 183 с.
42. Бірюкова А. М. Забезпечення адвокатурою конституційного права обвинуваченого на захист у кримінальному процесі України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Одеса, 2006. 20 с.

43. Синеокий О. В. Адвокатура как институт правовой помощи и защиты: учеб. пособие. Харків: Право, 2008. 496 с.
44. Тацій Л. В. Юридична природа адвокатури в системі захисту прав і свобод людини і громадянина : дис... канд. наук: 12.00.01. 2008. 176 с.
45. Козьмініх А. В. Роль інституту адвокатури в реалізації правозахисної функції громадянського суспільства: автореф. дис. ... канд. політ. наук: 23.00.02. Одеса, 2008. 17 с.
46. Коваленко Т. С. Дисциплінарна відповідальність адвокатів : автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.10. Київ, 2010. 20 с.
47. Іванцова А. В. Організаційні форми діяльності адвокатури : автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.10. Харків, 2010. 20 с.
48. Лотоцький М. В. Адвокатура як суб'єкт запобігання злочинам: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Запоріжжя, 2012. 20 с.
49. Ісакова В. М. Право на правову допомогу: поняття, особливості, гарантії: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01. Харків, 2013. 20 с.
50. Косенко М. С. Організаційно-правові засади діяльності кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.10. Київ, 2014. 19 с.
51. Меєрович Н.А. Адміністративно-правове регулювання адвокатської діяльності в Україні: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Харків, 2014. 21 с.
52. Северин М. К. Принципи адвокатської діяльності : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : 12.00.10. Київ, 2015. 18 с.
53. Біцай А. В. Організаційно-правові засади участі адвоката в медіації: дис.... канд. юрид. наук: 12.00.10. Київ, 2015. 246 с.
54. Калинюк С. С. Інститут адвокатури в механізмі реалізації права людини і громадянина на правову допомогу: конституційно-правовий аспект : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.02. Ужгород, 2015. 203 с.

55. Семенюк І. Я. Моральні засади діяльності інституту адвокатури: теоретико-правовий аспект : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01. Львів, 2016. 240 с.
56. Переверза І. М. Загальнотеоретичні підходи до моделювання адвокатської діяльності : дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Одеса, 2016. 240 с.
57. Шкребець Є. Ф. Адвокатура України: адміністративно-правове забезпечення діяльності на сучасному етапі: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Харків, 2016. 18 с.
58. Заборовський В. В. Правовий статус адвоката в умовах становлення громадянського суспільства та правової держави: автореф. дис. ... д-ра юрид.наук: спец. 12.00.10. Київ, 2018. 40 с.
59. Пацкан Н. В. Організаційно-правові засади доступу до адвокатської діяльності : дис. ... канд.. юрид. наук: 12.00.10. Київ, 2019. 208 с.
60. Бігунець І.М. Повноваження захисника на досудовому розслідуванні: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Київ, 2020, с. 236.
61. Демчина Т.Ю. Організаційно-правові засади реалізації принципу незалежності адвокатури. дис. ... д-ра філософії. Харків, 2020. 270 с.
62. Джабурія О.О. Організаційні форми адвокатської діяльності: дис. ... д-ра філософії. Одеса, 2020. 223 с.
63. Чекмарьова Л.Ю. Страхування професійної відповідальності адвоката : дис.. ... канд.. юрид наук : 12.00.10 / Чекмарьова Лариса Юріївна. – Одеса, 2021. – 210 с.
64. Адвокатура України : підручник. У 2 кн. Кн. 1. Організація адвокатури (з практикумом) / за заг. ред. С. Я. Фурси та Н. М. Бакаянної. 2-ге вид., допов. і переробл. Київ : Алерта, 2016. 864 с.
65. Фурса С.Я. Юридична природа адвокатури в національній правовій доктрині. *Право України*. 2019. № 12. С. 16-41. URL: <https://rd.ua/storage/attachments/4381.pdf>
66. Фурса С., Бабенко О. Др питання дієвості правового регулювання статусу органів адвокатського самоврядування. *Юридичний вісник*. 2014. № 3. С. 125–130.

67. Бронз Й.Л. Стан і перспективи реформування адвокатури України. *Адвокатура: минуле, сучасність та майбутнє* : VIII Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 17 листоп. 2018 р.) / редкол.: Н.М. Бакаянова (голова) та ін. Одеса : Видавничий дім «Гельветика». 2018. С. 31–40.
68. Бронз И. Л. Новейшая история адвокатуры Украины (в документах и статьях) Одесса: «Акватория», 2016. 256 с.
69. Бронз И. Л. Новейшая история адвокатуры Украины (в документах и статьях). Изд. второе, дополн. Одесса. 2016. 341 с.
70. Адвокатура Одеси та Одеської області: історичні нариси : монографія / Й. Л. Бронз, Н. М. Бакаянова та ін.; за ред. Н. М. Бакаянкової ; Національний університет "Одеська юридична академія, Національна асоціація адвокатів України, Рада адвокатів Одеської області. Одеса : Фенікс, 2020. 744 с.
71. Святоцький О. Д., Михеєнко М. М. Адвокатура України : навч. посіб. для студ. юрид. вищ. навч. закл. і ф-тів. Київ : ІнЮре, 1997. 211 с.
72. Погорецький М. А., Яновська О. Г. Адвокатура України : підручник. Київ : Юрінком Інтер, 2014. 368 с.
73. Фіолевський Д. П. Адвокатура : підручник. 3-тє вид., випр. і допов. Київ: Алерта, 2014. 624 с.
74. Вільчик Т. Б. Організація роботи адвокатури в Україні : навч. посіб. Харків : ФІНН, 2006. 304 с.
75. Організація роботи адвокатури в Україні : навч. посіб. / Т. Б. Вільчик, О. М. Овчаренко, А. В. Іванцова та ін.; за ред. І. Є. Марочкина. Харків: Право, 2014. 392 с.
76. Синеекий О. В. Адвокатура как институт правовой помощи и защиты: новый курс адвокатского права и адвокатской криминалистики : учеб.пособие. Изд. 2-е, испр. и доп. Харьков : Право, 2012. 520 с.
77. Бакаянова Н. М., Храпенко О. О. Історія адвокатури України у запитаннях та відповідях, ілюстраціях та фотографіях: навч. посіб. Одеса: Юридична література, 2016. 216 с.

78. Общетеоретическая юриспруденция: учебный курс : учебник. / Ю. Н. Оборотов, В. В. Завальнюк, В. В. Дудченко и др. ; под ред. Ю. Н. Оборотова. Одесса : Феникс, 2011. 436 с.
79. Оборотов Ю. М., Крестовська Н. М., Крижанівський А. Ф. Теорія держави і права: Державний іспит. ХАРКІВ : Одісей, 2007. 256 с.
80. Шевчук Р. М. Методологія наукового пізнання: від явища до сутності. *Філософські та методологічні проблеми права*. 2016. № 1. С. 31-45.
81. Юринець В. Є. Методологія наукових досліджень : навч. посібник. Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2011. 78 с.
82. Ивакин А.А. Гносеология (окончание). Примечания к разделу III. В диалектике спасенье. URL: <http://philosophystorm.org/node/9667>
83. Швець Ф. Д. Методологія та організація наукових досліджень. Навчальний посібник. Рівне. НУВГП. 2016. 151 с.
84. Словник української мови. URL: <http://sum.in.ua>
85. Декарт Р. Міркування про метод (щоб правильно спрямувати свій розум і відшукати істину в науках) / Р. Декарт // Психологія і суспільство. 2015. № 2. С. 37-46. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/Psis_2015_2_8.
86. Основи теорії пізнання. *Інфо-центр для студентів УжНУ*. URL: <https://www.uzhnu.edu.ua/en/infocentre/get/23889>
87. Стояцька Г. М. Методологія наукових правових досліджень: конспект лекцій. Дніпро. 2016. 77 с. URL: <https://dduvs.in.ua/wp-content/uploads/files/Structure/library/student/lectures/0930/7.1.pdf>
88. Ивакин А. А. Диалектика как ценность и самооценность. *Актуальні проблеми держави і права*. 2008. Вип. 40. С. 18–25.
89. Філософія : підручник / О.П. Сидоренко, С.С. Корлюк, М.С. Філянін та ін. ; за ред. О.П. Сидоренка. 2-ге вид., переробл. і допов. К.: Знання, 2010. 414 с. URL: https://pidru4niki.com/15660212/filosofiya/dialektika_alternativi.
90. Петрушенко В.Л. Філософія : Підручник. Львів : «Магнопія2006», 2011. 506 с.

91. Шевчук Р. М. Діалектичний метод у правознавстві, окремі аспекти. *Філософські та методологічні проблеми права*. 2012. № 2. С. 25–31.
92. Ільков В. В. Методи дослідження джерел права в адміністративному судочинстві. *Форум права*. 2017. № 1. С. 60–63.
93. Назимко Є. Історичний метод та проблеми періодизації історії розвитку покарання неповнолітніх. *Национальный юридический журнал: теория и практика*. 2014. С. 47-57. URL: <http://www.jurnaluljuridic.in.ua/archive/2014/1/9.pdf>
94. Конспект лекцій з дисципліни «Методи багатомірної статистики в психології» / Розробник: старший викладач кафедри економічної та інформаційної безпеки Тютченко С.М. URL: <https://dduvs.in.ua/files/student/lectures/eib>
95. Штефан С.В. Статистичні методи дослідження: тексти лекцій. URL: <http://journalib.univ.kiev.ua/navch/StatMetodyDoslid.pdf>
96. Управління людськими ресурсами: філософські засади: навчальний посібник для вузів / В.Г. Воронкова, А.Г. Беличенко, О.М. Попов, Наталія Олександрівна Резанова. Київ : Професіонал, 2006. 567 с.
97. Горбатенко В. Поетапний цикл здійснення прогнозів. *Політичний менеджмент*. 2006. № 2. С. 37-44.
98. Данильян О. Г., Дзьобань О. П. Методи правового дослідження. Велика українська юридична енциклопедія: у 20 т. Харків: Право, 2017. Т. 2: Філософія права / Редкол.: С. І. Максимов (голова) та ін. С. 456–459. URL: https://dspace.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/16738/1/Danilyan_Dzeban_456-459.pdf
99. Методи соціологічних досліджень. *Освіта UA*. URL: <https://ru.osvita.ua/vnz/reports/sociology/12400/>
100. Галян І. М. Психодіагностика: Навчальний посібник. К. : «Академвидав», 2009. 464 с.
101. Про адвокатуру та адвокатську діяльність: Закон України від 05.07.2012 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5076-17_
102. Методологія та організація наукових досліджень: навчально-методичні матеріали до вивчення дисципліни для здобувачів освітнього ступеня «магістр»

спеціальності 022 Дизайн усіх форм навчання. [Електронний ресурс] / [упоряд. І.О. Яковець, Чугай Н.М.]; М-во освіти і науки України, Черкас. держ. технол. ун-т. Черкаси : ЧДТУ, 2020. 44 с.

103. Звіт НААУ за 2020 рік. URL: https://unba.org.ua/assets/uploads/news/zvity/UNBA_ANNUAL_REPORT_2020.pdf

104. Бакаянова Н. М. История возникновения адвокатского самоуправления на украинских землях. *Вісник Запорізького національного університету*. 2015. № 3. С. 13-20.

105. Брославський В.Л. Концептуальні підходи до дослідження історії адвокатури. *Адвокатура України: історія та сучасність*: матеріали Всеукраїнського круглого столу. Київ; Тернопіль: ТНПУ ім. В. Гнатюка. 2013. 153 с. С. 25-27.

106. Святоцька В.О. Інститут адвокатури України: становлення та розвиток : автореф. дис ... канд. юрид. наук: 12.00.01. Львів. 2010 . 16 с.

107. Гловацький І. Ю. Заснування та правовий статус адвокатських палат у Галичині в другій половині XIX ст. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*. 2008. № 2. С. 1-13.

108. Про затвердження Положення про адвокатуру Української РСР: Указ Президії Верховної Ради Української РСР від 25.09.1962 р. Відомості Верховної Ради УРСР. 1962. № 39. Ст. 494.

109. Про затвердження Положення про адвокатуру Української РСР: Закон Української РСР від 31.10.1980 р. № 1050-X. Ліга-Закон: веб-сайт. URL: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/T801050.html.

110. Іваницький С. О. Громадські об'єднання адвокатів і суддів та їх місце в структурі громадського суспільства. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е. О. Дідоренка*. 2014. № 3-4. С. 108- 122.

111. Історія СЮУ. *Сайт Союзу юристів України*. URL: <https://lawyersunion.org.ua/istoriya-syuu/>

112. Про АПУ. *Сайт асоціації правників України*. URL: <https://uba.ua/ukr/about/>

113. Кисіль В. Альтернатива потрібна. *Український адвокат*. 2006. № 2. С. 7-9.
114. Спілка адвокатів України: веб-сайт. URL: <http://cau.org.ua/>.
115. Про адвокатуру: Закон України від 19.12.1992 року № 2887-XII. Відомості Верховної Ради України. 1993. № 9. Ст. 62.
116. Безега Т. Особливості реформування адвокатури в незалежній Україні. *Протокол: юридичний інтернет-ресурс*. 29.11.2017. URL: https://protocol.ua/ru/osoblivosti_reformuvannya_advokaturi_v_nezalezhniy_ukraini/
117. Фіолевський Д.П. Закон України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність». Коментар. К. : Алерта, 2013. С. 3-10.
118. Фіолевський Д.П. Сильна і незалежна адвокатура потрібна і людині, і владі. *Адвокат*. 05 липня 2007. № 4 (79).
119. Коваль К. Вірю в силу розуму. Позачерговий з'їзд має дати відповідь на важливе запитання: чи вважає себе адвокатська спільнота інтелектуальною елітою нації? Союз юристів України. URL: <https://lawyersunion.org.ua/kateryna-koval-viryu-v-sylu-rozumu-pozachergovyj-z-yizd-maye-daty-vidpovid-na-vazhlyve-zapytannya-chy-vvazhaye-sebe-advokatska-spilnota-intelektualnoyu-elitoyu-natsiyi/>
120. Стратегія розвитку. *Юридична газета online*. 13.09.2016 року. URL: <https://yur-gazeta.com/golovna/strategiya-rozvitku.html>
121. Про затвердження Стратегії розвитку Національної асоціації адвокатів України до 2020 року: рішення Ради адвокатів України від 17.11.2016 р. № 199. URL: https://unba.org.ua/assets/uploads/legislation/rishennya/2016-11-17-r-shennya-rau-199_5840137d16cf0.pdf
122. Про затвердження Стратегії розвитку Національної асоціації адвокатів України на 2021-2025 роки: рішення Ради адвокатів України від 03.07.2021 року № 38. URL: https://unba.org.ua/assets/uploads/legislation/rishennya/2021-07-02-r-shennya-rau-38_60feb3bc560e1.pdf.
123. Бакаянова Н.М. Генезис та сучасний вимір адвокатського самоврядування в Україні. *Адвокатура України: сучасний стан та перспективи*

розвитку: матеріали II Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Харків, 17 груд. 2020 р.) / [редкол.: Т. Б. Вільчик (голова) та ін.]. Харків : Право, 2020. С. 23-27.

124. Законопроект 9055 консолідував адвокатуру у захисті прав на професію. *Сайт Національної асоціації адвокатів України*. URL: <https://unba.org.ua/news/4107-zakonoproekt-9055-konsoliduvav-advokaturu-u-zahisti-prav-na-profesiyu.html>.

125. Ізовітова Л.П. Запровадження peer review покликане знищити довіру до інституту адвокатури. *Сайт Національної асоціації адвокатів України*. URL: <https://unba.org.ua/news/6637-zaprovadzhennya-peer-review-poklikane-znishiti-doviru-do-institutu-advokaturi-lidiya-izovitova.html>

126. Мандичев Д. Поняття адміністративно-правового статусу органу виконавчої влади. *Право і суспільство*. 2010. № 5. 117-121.

127. Єрмоленко Д. О. Правовий статус людини і громадянина в Україні як соціальній державі : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01. Х., 2002. 175 с.

128. Ортинська Н. В. Правовий статус неповнолітніх: теоретико-правове дослідження: дис. ... д-ра юрид. наук: спец. 12.00.01. Львів, 2017. 524 с.

129. Білобров Т. В. Адміністративно-правовий статус Департаменту кіберполіції Національної поліції України : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Київ, 2020. 209 с.

130. Філіппов А.А. Категорія соціального статусу в зарубіжній і вітчизняній соціології. *Питання сучасної науки і практики*. 2012. № 1 (37). С. 306–313.

131. Косткіна Ю.О. Правовий статус Вищої ради правосуддя: дис ... канд. юрид. наук: 12.00.10. Київ, 2018. 264 с.

132. Мельничук О. С. Словник іншомовних слів: монографія. Київ: Наук. думка, 1974. 572 с.

133. Лемківська Н. Поняття та особливості правового статусу посадової особи органу місцевого самоврядування. *Збірник наукових праць Національної академії державного управління при Президентові України*. 2009. Вип. 1. С. 217-227. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/znpnadu_2009_1_23.

134. Теорія держави і права. Академічний курс : підручник / за ред. О. В. Зайчука, Н. М. Оніщенко. Київ : Юрінком Інтер, 2006. 688 с.
135. Шемшученко Ю.М., Бабкін В.Д. Політичний енциклопедичний словник: Навч. посіб. для студ. вищих навч. закл. Київ, 1997. 628 с.
136. Оніщенко Н. М., Зайчук О. В. Теорія держави і права: академічний курс : Підручник. Київ. Юрінком Інтер, 2008. 366 с.
137. Кофман Б.Я. Актуальні питання нормопроєктування правового статусу людини і громадянина в конституційному праві України: до формування парадигми процесуально-стадійного забезпечення. *Вісник Південного регіонального центру Національної академії правових наук України*. 2020. № 23. С. 5-16.
138. Шабанова С.О. Правовий статус працівників нафтогазової промисловості як суб'єктів трудового права. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія : Право*. - 2015. - Вип. 30(1). - С. 193-196. -
139. Литвин І. І. Сутність поняття правового статусу. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. – 2016. – Вип. 38(1). С. 18-21. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvuzhpr_2016_38%281%29__6.
140. Макачук В. В. Поняття «правовий статус особи» в теоретично-правовій літературі. *Право.ua*. 2015. № 3. С. 18–23.
141. Артикуленко, О. В. Правосуб'єктність юридичної особи : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03. Харків, 2019. 21 с.
142. Теоретичні основи організації адвокатури в Україні: принципи та система: Монографія. Київ : Інтерсервіс, 2017. 800 с.
143. Словник української мови: в 11 т. / ред.кол.: І. К. Білодід (голова) та ін. Київ: Наукова думка, 1970-1980. Т. 7: Поїхати-Приробляти. 723 с.
144. Курганський О. В. Деякі питання організації та діяльності органів адвокатського самоврядування в Україні. *Правове життя сучасної України : матеріали Міжнар. наук. конф. проф.-викл. та аспірант. складу (м. Одеса, 16-17 травня 2013 р.)* / відп. за вип. В. М. Дрьомін ; НУ "ОЮА". Півд. регіон. центр НАПрН України. Одеса : Фенікс, 2013. Т. 2. С. 236-238.

145. Святоцька В. О. Адвокатура як складова правозахисної системи та громадянського суспільства. *Право і держава: проблеми розвитку та взаємодії у XXI ст.*: міжнар. наук.-практ. конф. (м. Запоріжжя, 27-28 січня 2017 р.). Запоріжжя : ЗНУ, 2017. С. 184-186.

146. Бакаянова Н.М. Функціональні основи об'єднання адвокатів в Україні. *Часопис Київського університету права*. 2015. № 3. С.282-287.

147. Статут Національної асоціації адвокатів України: рішення установчого з'їзду адвокатів України від 17.11.2012 р. URL: https://unba.org.ua/assets/uploads/legislations/inshi-dokumenty/statut_naau.pdf.

148. Мандичев Д. В. Проблема визначення мети та завдань діяльності господарських судів в Україні/ *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія : Юриспруденція*. 2016. Вип. 19. С. 62-64.

149. Ніколенко Л. М. Співвідношення мети та завдань касаційного провадження у господарському судочинстві. *Наукові записки Львівського університету бізнесу та права*. 2013. Вип. 10. С. 110–114.

150. Проневич О. С. Організаційно-правові засади діяльності поліції (міліції) Німеччини, Польщі та України: порівняльно-правовий аналіз : монографія. Харків : Ніка Нова, 2011. 509 с.

151. Клименко Н. И. Криминалистика как наука. Киев : НВТ. Правник, 1997. 148 с.

152. Великий тлумачний словник української мови (з дод. і допов.) / Уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел. К.; Ірпінь: ВТФ «Перун», 2005, 1090 с.

153. Зміни до статуту недержавної комерційної організації адвокатів України «Національна асоціація адвокатів України»: рішення позачергового з'їзду адвокатів України від 26-27.04.2014 р. URL: <http://unba.org.ua/assets/uploads/legislations/inshi-dokumenty/statut-naau-zminy.pdf>.

154. Про прокуратуру: закон України від 14.10.2014 року № 1697-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1697-18#n666>.

155. Про затвердження роз'яснень щодо гарантій адвокатської діяльності та окремих умов дисциплінарної відповідальності: рішення Ради адвокатів України від 26.02.2016 р. № 74. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/vr074871-16#Text>.

156. Про затвердження роз'яснення щодо можливості притягнення адвоката до дисциплінарної відповідальності під час зупинення його права на заняття адвокатською діяльністю: Рішення Ради адвокатів України від 10.06.2016 р. № 126. URL: https://unba.org.ua/assets/uploads/legislation/rishennya/2016-06-10-r-shennya-rau-126_577cdd6a1a365.pdf.

157. Гончаренко С. В. Адвокатська професія по-українськи. *Pravoznavec.com.ua*: веб-сайт. URL: <http://pravoznavec.com.ua/period/article/28871/%D1>.

158. Бронз И. Л. Противостояние продолжается или что ждет адвокатуру Украины в будущем. *Адвокат*. 2006. № 8. С. 35–38.

159. Рабовська С. Я. Окремі питання принципів діяльності адвокатури України. *Цивілістична процесуальна думка*. 2015. № 1. С. 98–102.

160. Європейський досвід показує: адвокатську монополію треба вводити не революційним, а еволюційним шляхом. *Закон і бізнес*. В. 50 (1244) 12.-18.12.2015. URL: https://zib.com.ua/ua/120404-evropeyskiy_dosvid_pokazue_advokatsku_monopoliyu_treba_vvodi.html.

161. Климчук А. Залежна незалежність, або чому я не хочу сьогодні бути адвокатом. *Правовий тиждень*. 2013. № 43-46. URL: legalweekly.com.ua/index.php?id=16061&show=news&newsid=123194

162. Папарига Д. Ю. Правове підґрунтя обов'язковості членства в професійних асоціаціях. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2013. № 8. С. 26–31.

163. Маркович Х. До питання функціонування адвокатського самоврядування в Україні. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Серія: «Юридичні науки». 2020. Т. 7. №2. URL: <http://science.lpnu.ua/sites/default/files/journal-paper/2020/sep/22158/33.pdf>.

164. Мостовенко С. Адвокат – не посередник між чиновником і клієнтом! *Дзеркало тижня*. 2012. № 26. С. 6.

165. Заборовський В. В. Правовий статус адвоката в умовах становлення громадянського суспільства та правової держави в Україні : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.10. Київ, 2017. 577 с.

166. Вільчик Т. Б. Проблеми законодавчого регулювання організації і діяльності адвокатури. *Право обвинуваченого на кваліфікований захист та його забезпечення* : матеріали міжнар. наук.- практ. семінару, м. Харків, 1–2 груд. 2005 р. Харків ; Київ : ЦНТ«Гопак», 2006. С. 79–93.

167. Каденко О.О. Національна асоціація адвокатів України: мета та завдання діяльності. Актуальні питання державотворення та захисту прав людини в Україні: зб. наук.пр. / гол. ред. Л. Г. Білий. Хмельницький : Вид-во Хмельниц. ін-ту ПрАТ «ВНЗ «МАУП», 2019. Вип. 8. С. 83-91. URL: http://pravo.khnu.km.ua/wp-content/uploads/sites/40/2021/03/ZbirnykPravalyudyny_V.8_2019_hnu.pdf

168. Чи порушує обов'язкове членство в НААУ права українських адвокатів? *Liga Zakon*. https://jurliga.ligazakon.net/analytics/89389_chi-porushu-obovyazkove-chlenstvo-v-naau-prava-ukranskikh-advokatv

169. Приватноправові механізми здійснення та захисту суб'єктивних прав фізичних та юридич-них осіб : колективна монографія / В. Л. Яроцький, В. І. Борисова, І. В. Спасибо-Фатєєва, І. В. Жилінкова та ін. ; за наук. ред. проф. В. Л. Яроцького. Харків: Юрайт, 2013. 272 с.

170. Тулик І.І. Конституційно-правові засади делегування повноважень як форма взаємодії органів публічної влади: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. 12.00.02. Ужгород, 2016. 18 с.

171. Блащук Т.В. Організаційна єдність як ознака юридичної особи. *Підприємництво, господарство і право*. - № 10. – 2005. – С. 41-45.

172. Бірюков І.А., Заїка Ю.О. Цивільне право. Загальна частина : навч. посіб. Київ : КНТ, 2006. 480 с.

173. Дурнов Є. Поняття та види функцій праворозуміння. *Підприємництво, господарство і право*. Київ:ТОВ "Гарантія", 2020, N 9. С.154-159.
174. Ковтун С. О. Функції органів адвокатського самоврядування. *Наукові записки Львівського університету бізнесу та права. Серія економічна. Серія юридична*. Випуск 30/2021. С. 292-297.
175. Ківалова Т. С. Зобов'язання відшкодування шкоди за цивільним законодавством України: теоретичні проблеми : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.03. Одеса, 2008. 40 с.
176. Кіцул Ю.І. Функції органів публічної адміністрації. *Науковий вісник Ужгородського національного університету, 2015. Серія ПРАВО*. Вип.. 32. Т. 3. С. 33-35.
177. Філософія: словник термінів та персоналій / В. С. Бліхар, М. А. Козловець, Л. В. Горохова, В. В. Федоренко, В. О. Федоренко. Київ: КВІЦ, 2020. 274 с.
178. Скакун О. Ф. Теорія держави і права : підручник / О. Ф. Скакун. Харків : Консум, 2001. 656 с.
179. Кіцул Ю.С., Лиса Р.О. Функції органів публічної адміністрації. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2015. № 20. С. 33-35.
180. Каденко О.О. Функції Національної асоціації адвокатів України. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Юриспруденція*. 2019 № 38. URL: <http://www.vestnik-pravo.mgu.od.ua/archive/juspradenc38/48.pdf>
181. Вільчик Т.Б. Функції інституційної адвокатури. *Форум права*. 2017. № 2. С. 24–29. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/FP_index
182. Про облік на офіційному веб-сайті Національної асоціації адвокатів України інформації про складення/не складення особами кваліфікаційного іспиту: рішення Ради адвокатів України від 13.06.2016 р. № 162. URL: https://unba.org.ua/assets/uploads/legislation/rishennya/2016-06-13-r-shennya-rau-162_577ce8b375cb7.pdf

183. Положення про ордер на надання правничої (правової) допомоги: рішення Ради адвокатів України від 12.04.2019 р. № 41. URL: https://unba.org.ua/assets/uploads/legislation/pologennya/2020-11-17-polozhennya-118_5fe988770c97f.pdf
184. Забзалюк Д. Шляхи удосконалення організаційних форм адвокатського самоврядування в Україні. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Серія: “Юридичні науки”. 2020. Т.7. № 1. URL: http://ena.lp.edu.ua/bitstream/ntb/55834/2/2020v7n1_Zabzaliuk_D-Ways_of_improvement_of_30-36.pdf
185. Веб-сайт Національної асоціації адвокатів України. URL: <https://unba.org.ua/activity>
186. Ковальова Я. О. Адвокатське самоврядування: українські реалії та європейський досвід. *Порівняльно-аналітичне право*: електрон. наук. фах. вид. 2019. № 6. С. 489–493. URL: http://www.pap.in.ua/6_2019/125.pdf
187. Кухнюк Д. Самоуправление vs. юрлицо с обязательным членством. *Юридическая практика*. 2008. № 26 (548). URL: <http://www.pravo.ua>
188. Бакаянова Н.М. Збори адвокатів як організаційна форма адвокатського самоврядування. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія: «Право». 2015. Вип. 34. Т. 3. С. 102–105.
189. Гвоздій В.А. Збалансованість адміністративно-правового забезпечення діяльності органів адвокатського самоврядування в Україні. *Право і суспільство*. 2020. № 1. Ч. 2. URL: http://pravoisuspilstvo.org.ua/archive/2020/1_2020/part_2/4.pdf
190. Система органів адвокатського самоврядування. *Сайт Національної асоціації адвокатів України*. URL: <https://unba.org.ua/naau>
191. Іваніцький С.О. Загальні питання адвокатури. *Проблеми теорії і практики застосування законодавства*. Розділ II. С. 115-125. URL:
192. Стратегія розвитку Національної асоціації адвокатів України до 2020 року. *Сайт Національної асоціації адвокатів України*. URL: <https://unba.org.ua/assets/uploads/files/strategiya-rozvitku-naau-do-2020-roku.pdf>

193. Каденко О.О. До питання діяльності опікунської ради для розподілу благодійної допомоги адвокатам, які постраждали внаслідок воєнних дій. *Європейський вибір України, розвиток науки та національна безпека в реаліях масштабної військової агресії та глобальних викликів XXI століття» (до 25-річчя Національного університету «Одеська юридична академія» та 175-річчя Одеської школи права) : у 2 т. : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 17 червня 2022 р.) / за загальною редакцією С. В. Ківалова. – Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2022. – Т. 2. С. 223-226.*

194. Рада адвокатів України створила інститут представників закордоном (заголовок з екрану). *Borg.expert*, 25 серпня 2022 року. URL: <https://borgexpert.com/news/rada-advokativ-ukrainy-stvoryla-instytut-predstavnykiv-za-kordonom>

195. Звіт Національної асоціації адвокатів України: «НААУ: 5 років успіху». *Сайт Національної асоціації адвокатів України*. URL: https://unba.org.ua/assets/uploads/43f83bd682afc309ca20_file.pdf

196. Звіт Національної асоціації адвокатів України за 2019 рік. *Сайт Національної асоціації адвокатів України*. URL: https://unba.org.ua/assets/uploads/news/zvity/NEW_ANNUAL_REPORT_2019_05.pdf

197. Каденко О. О. До питання правового регулювання діяльності секретаріату. *Правове життя сучасної України : у 3 т. : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 15 трав. 2020 р.) / відп. ред. М. Р. Аракелян. Одеса : Гельветика, 2020. Т. 1. С. 405–408.*

198. Про Конституційний Суд України: Закон України від 13.07.2017 р. № 2136-VIII. *Голос України*. 2017. № 141. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2136-19>

199. Про затвердження Положення про секретаріат Кабінету Міністрів України: постанова Кабінету Міністрів України від 12.08.2009 року № 850. *Офіційний вісник України*. 2009. № 61. С. 92. Ст. 2164. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/235022568>

200. Про затвердження Положення про секретаріат Вищої ради правосуддя: рішення Вищої ради правосуддя від 23.03.2017 р. № 579/0/15-17. URL: http://www.vru.gov.ua/content/act/579_23.03_.2017_.pdf

201. Про затвердження Положення про секретаріат Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини: наказ Уповноваженого з прав людини від 20.06.2012 р. № 4/8-12. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v04_8715-12

202. Положення про порядок роботи кваліфікаційно-дисциплінарної комісії прокурорів: рішення Всеукраїнської конференції прокурорів від 27.04.2017 р. URL: <https://www.kdkp.gov.ua/page/approved-documents>.

203. Серий Д.А. Поняття «апарат» органу державної влади та доцільність його використання у законодавстві України. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2015. № 6. С. 31–34.

204. Положення про раду адвокатів України: рішення установчого з'їзду адвокатів України від 17.11.2012 р. URL: <https://unba.org.ua/assets/uploads/legislations/pologennya/2014.04.26-27-pologennya-pro-rau-pazy.pdf>.14

205. Про організацію та забезпечення роботи секретаріату Національної асоціації адвокатів України (секретаріату Ради адвокатів України): розпорядження голови НААУ, РАУ від 23.12.2013 р. № 31. URL: <https://unba.org.ua/assets/uploads/legislations/pologennya/2014.04.26-27-pologennya-pro-rau-pazy.pdf>

206. Порядок ведення Єдиного реєстру адвокатів України: рішення Ради адвокатів України № 26 від 17.12.2012 р. URL: https://unba.org.ua/assets/uploads/legislation/poryadki/2018-07-25-poryadki-109_5b597b1f8c28b.pdf

207. Секретаріат. *Сайт Національної асоціації адвокатів України*. URL: <https://unba.org.ua/sekretariat> (дата звернення: 12.03.2021).

208. Мережа правового розвитку та Національна асоціація адвокатів України уклали меморандум про співпрацю. *Сайт Мережі правового розвитку*. URL: <https://ldn.org.ua/event/merezha-pravovoho-rozvytku-ta-natsionalna-asotsiatsiya-advokativ-ukrajiny-uklaly-memorandum-pro-spivpratsyu/>

209. Адвокати можуть реєструватись у підсистемі «Електронний суд» у тестовому режимі. *LIGA360*. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/NZ203209>

210. На стратегічному шляху укріплення самоврядності та незалежності адвокатури: вітаємо Вадима Красника з важливим призначенням. *Сайт Ради адвокатів Закарпатської області*. URL: advokat.uz.ua/263-na-strategchnomu-shlyahu-ukrplennya-samovryadnost-ta-nezalezhnost-advokaturi-vtayemo-vadima-krasnika-z-vazhlivim-priznachennyam.html

211. НААУ створила робочу групу з питань впровадження е-правосуддя). *Юридична газета онлайн*. 13.04.2020 р. URL: <https://yur-gazeta.com/golovna/naau-stvorila-robochu-grupu-z-pitan-vprovadzhennya-epravosuddya.html>

212. Чверть діючих адвокатів є боржниками з оплати адвокатських внесків. *Українське право*. 18.11.2020 р. URL: <https://ukrainepravo.com/news/ukraine/chvert-diyuchikh-advokativ-ye-borzhnykamy-z-oplaty-advokatskykh-vneskiv/>.

213. НААУ відзвітувала про роботу у 2019 році на 200 сторінках. *Українське право*. 15.05.2020. URL: <https://ukrainepravo.com/news/ukraine/naau-vidzvituvala-pro-robotu-u-2019-rotsi-na-200-storinkakh/>.

214. Лист керівника Секретаріату НААУ, РАУ головам рад регіонів. URL: <http://advokat.csit.org.ua/wp-content/uploads/lyst-holovam-RAR.pdf>

215. Про публічні електронні реєстри: Закон України від 18.11.2021 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1907-20#Text>

216. Порядок підвищення кваліфікації адвокатів України (нова редакція): рішення Ради адвокатів України від 03.07.2021р. № 63. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/vr063871-21#Text>

217. РАУ: створено Вищу школу адвокатури НААУ. *Сайт Національної асоціації адвокатів України*. URL: <https://unba.org.ua/news/947-rau-stvoreno-vishu-shkolu-advokaturi-naau.html>

218. Комітет захисту прав адвокатів та гарантій адвокатської діяльності НААУ. *Сайт Національної асоціації адвокатів України*. URL: <https://unba.org.ua/komitety>

219. ВС висловив правову позицію щодо внесення до Єдиного реєстру адвокатів України публічної інформації про адвоката. *Сайт Верховного Суду*. URL: <https://supreme.court.gov.ua/supreme/pres-centr/new/965884/>

220. Про визнання протиправним та скасування рішення Ради адвокатів України № 203 від 23 вересня 2017 р.: постанова від 21.12.2020 № 816/2353/17, К/9901/16252/20. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/VS200294>

221. Велика Палата Верховного Суду визнала несумісними отримання статусу адвоката для діючих суддів. *Сайт Національної асоціації адвокатів України*. URL: <https://unba.org.ua/news/6384-velika-palata-verhovnogo-sudu-viznala-nesumisnimi-otrimannya-statusu-advokata-dlya-diyuchih-suddiv.html>

222. Фінансова звітність. *Сайт Національної асоціації адвокатів України*. URL: <https://unba.org.ua/financial-statements>

223. Відкрите голосування за закритими дверима. *Щомісячний фаховий журнал «Адвокат»*. URL: <http://iadvocate.com.ua/vidkryte-golosuvannya-zazakrytymy-dveryma/>

224. Про комітети Верховної ради України: Закон від 04.04.195 року № 116/95-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/116/95-%E2%F0#Text>

225. Загальне положення про урядовий комітет: постанова Кабінету Міністрів України від 14.10.2005 р. № 1020. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/22626887>

226. Презентація діяльності «UNBA NextGen». *Сайт Національної асоціації адвокатів України*. URL: <https://unba.org.ua/>

227. Про створення Моніторингового комітету з питань контролю за дотриманням законодавства та виконанням рішень Ради адвокатів України органами адвокатського самоврядування: рішення Ради адвокатів України від 04-05.07.2014 р. № 72. *Збірка рішень Ради адвокатів України за 2012-2017 роки*. С. 48-52. URL: http://raro.in.ua/attachments/article/496/zbirka_rishen.pdf

228. Про створення при Національній асоціації адвокатів України Комітету з питань безоплатної правової допомоги: рішення Ради адвокатів України від

04.07.2015 р. № 74. URL: <https://unba.org.ua/assets/uploads/legislations/rishennya/2015.07.04-rishennya-74.pdf>

229. Про створення при Національній асоціації адвокатів України Комітету з питань взаємодії з громадянським суспільством: Рішення Ради адвокатів України від 27.06.2019 р. № 83. URL: https://unba.org.ua/assets/uploads/files/Rishennya/Rishennya_83_27062019_2.pdf

230. Про створення Комітету з питань гендерної політики при НААУ: Розпорядження голови НААУ, РАУ від 07.03.2019 р. № 20. URL: https://unba.org.ua/assets/uploads/files/Rishennya/Rozporyadjennya_20_07032019.pdf

231. Про створення при Національній асоціації адвокатів України Комітету з сімейного права: Розпорядження голови НААУ, РАУ від 28.08.2019 р. № 105. URL: https://unba.org.ua/assets/uploads/files/Rishennya/Rozporyadjennya_105_28082019.pdf

232. Комітети. *Сайт Національної асоціації адвокатів України*. URL: <https://unba.org.ua/komitety>

233. Положення про Комітет з питань медіації: розпорядження голови НААУ, РАУ від 21.04.2016 р. № 35. URL: <https://unba.org.ua/assets/uploads/legislations/pologennya/2016.04.26-poligennya-35.pdf>.

234. Положення про Комітет з питань координації надання правової допомоги учасникам антитерористичної операції, членам їх сімей та переселенцям: рішення Ради адвокатів України від 23.04.2016 р. № 110. URL: https://unba.org.ua/assets/uploads/legislation/pologennya/2016-04-23-polozhennya-110_57359d00b9061.pdf.

235. Положення про Комітет захисту прав адвокатів та гарантій адвокатської діяльності: рішення РАУ від 27.07.2013 р. № 182. URL: https://unba.org.ua/assets/uploads/news/anonsi-komitetu/274_Polojennya_pro_komytet_zahistu.pdf.

236. Положення про Комітет з гуманітарних питань і творчих ініціатив при Національній асоціації адвокатів України: розпорядження голови НААУ, РАУ від 7.11.2019 р. № 173. URL: <https://unba.org.ua>

237. Положення про Комітет експертного забезпечення адвокатської діяльності: рішення Ради адвокатів України від 25.09.2015 р. № 102. URL: <https://unba.org.ua/assets/uploads/legislations/rishennya/2015.09.25-rishennya-102.pdf>.

238. Положення про Комітет захисту прав людини при Національній асоціації адвокатів України: розпорядження голови НААУ, РАУ від 03.03.2015 р. № 20. URL: <https://unba.org.ua/assets/uploads/legislations/pologennya/2015.03.03-pologennya-20.pdf>.

239. Про створення при Національній асоціації адвокатів України Комітету з цивільного права та процесу: розпорядження голови НААУ, РАУ від 28.08.2019 р. № 108. URL: https://unba.org.ua/assets/uploads/files/Rishennya/Rozporyadjennya_108_28082019.pdf

240. Положення про молодіжний комітет НААУ – «UNBA NextGen»: розпорядження голови НААУ, РАУ від 23.01.2020 р. № 21. URL: https://unba.org.ua/assets/uploads/files/Komitety/Polojennya_UNBA%20NextGen_21_23012020.pdf

241. Про створення при Національній асоціації адвокатів України Комітету з підвищення професійної кваліфікації: рішення Ради адвокатів України від 1.06.2018 р. № 69. URL: https://unba.org.ua/assets/uploads/legislation/rishennya/2018-06-01-r-shennya-rau-69_5b9780164fa16.pdf

242. Про створення при Національній асоціації адвокатів України Комітету з питань фізичної культури та спорту: розпорядження голови НААУ, РАУ від 13.09.2016 р. № 72. URL: https://unba.org.ua/assets/uploads/files/Rozpor_stvorennya_komitetu_fiz_13092016.pdf

243. Положення про Комітети Національної асоціації адвокатів України: розпорядження голови НААУ, РАУ від 13.07.2021 р. № 110. URL: <https://unba.org.ua/>

244. Положення про Комітет з питань етики при Національній асоціації адвокатів України: рішення Ради адвокатів України від 28.02.2014 р. № 24. URL: <https://unba.org.ua/assets/uploads/legislations/pologennya/2014.02.28-dodatok-do-rishennya-24.pdf>.

245. Вища школа адвокатури відзначає ювілей. *Сайт Національної асоціації адвокатів України*. URL: <https://unba.org.ua/news/6138-visha-shkola-advokaturi-vidznachae-yuvilej.html>

246. Інститут підвищення кваліфікації. *Сайт академії адвокатури України*. URL: <http://aau.edu.ua/ua/trainingcenter/>

247. У двох екземплярах. Вища школа отримала двійника. *Закон і Бізнес*. В. 3 (1249). 16.01—22.01.2016. URL: https://zib.com.ua/ua/121018-vischa_shkola_advokaturi_otrimala_dviynika.html

248. Виявлено грубе порушення прав суб'єктів персональних даних з боку Вищої школи адвокатури Національної асоціації адвокатів України. URL: <https://www.ombudsman.gov.ua/ua/all-news/pr/viyavleno-grube-porushennya-prav/>.

249. Вища школа адвокатури НААУ оскаржила припис Уповноваженого про усунення порушення щодо незаконної транскордонної передачі персональних даних до РФ та Німеччини, а права і свободи людини і громадянина і надалі порушуються. URL: <https://www.ombudsman.gov.ua/>

250. Положення про організацію та порядок проходження стажування для отримання особою свідоцтва про право на заняття адвокатською діяльністю: рішення Ради адвокатів України від 01.06.2018 р. № 80. URL: https://unba.org.ua/assets/uploads/files/Rishennya/Polojennya_stajuvannya_14032019.pdf

251. Положення про помічника адвоката: рішення Ради адвокатів України від 25.09.2015 р. № 113 (з подальшими змінами та доповненнями). URL: https://unba.org.ua/assets/uploads/legislation/pologennya/2018-09-08-polozhennya-140_5bbc6f2dba29f.pdf

252. Бакаянова Н. М. Підвищення кваліфікації адвоката у світлі реалізації принципів організації та діяльності адвокатури. *Право і суспільство*. 2012. № 2. С. 328–331.

253. Про встановлення Європейської кваліфікаційної структури для можливості отримати освіту протягом усього життя : Рекомендація

Європейського Парламенту і Ради 2008/С 111/01 від 23.04.2008 р. URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/994_988

254. Кухнюк Д. В., Петраковський В. В. Підвищення кваліфікації адвокатів України. *Адвокат*. 2012. № 8 (143). С. 14.

255. Святоцька В.О. Стандарти організації та професійної діяльності адвокатури: порівняльно-правове дослідження: монографія. К.: Ін Юре, 2019. 480 с.

256. Про створення Науково-консультативної ради при НААУ: Рішення Ради адвокатів України від 06.04.2013 р. № 119. *Збірка рішень Ради адвокатів України за 2012-2017 роки*. С. 48-52. URL: http://raro.in.ua/attachments/article/496/zbirka_rishen.pdf

257. Положення про Науково-консультативну раду адвокатів України при Національній асоціації адвокатів України: рішення Ради адвокатів України від 06.04.2013 р. № 119. *Збірка рішень Ради адвокатів України за 2012-2017 роки* С. 48-52. URL: http://raro.in.ua/attachments/article/496/zbirka_rishen.pdf.

258. Науково-консультативна рада: рішення Ради адвокатів України від 6.04.2013 року № 119. URL: <https://unba.org.ua/scientific-advisory-board>

259. Додаток 1 до Положення про Науково-консультативну раду при Національній асоціації адвокатів України: рішення Ради адвокатів України від 17.12.2015 р. № 158 та від 26.02.2016 р. № 72. URL: https://unba.org.ua/assets/uploads/legislation/rizne/2016-02-26-r-zne-72_56ebae99e0629.pdf.

260. Про доповнення складу Науково-консультативної ради Національної асоціації адвокатів України: Рішення Ради адвокатів України від 26.02.2016 року № 72. URL: https://unba.org.ua/assets/uploads/legislation/rishennya/2016-02-26-r-shennya-rau-72_56ebae99e0629.pdf

261. Про призначення головою Науково-консультативної ради при Національній асоціації адвокатів України Святоцького О.Д.: рішення Ради адвокатів України від 13.11.2015 р. № 129. URL: https://unba.org.ua/assets/uploads/legislation/rishennya/2015-11-13-r-shennya-rau-129_565c19d844976.pdf.

262. Про затвердження нового складу Науково-консультативної ради Національної асоціації адвокатів України: Рішення Ради адвокатів України від 17.12.2015 р. № 158. URL: https://unba.org.ua/assets/uploads/legislation/rishennya/2015-12-17-r-shennya-rau-158_567d9df212cf4.pdf.

263. Коваль К. Шанс адвокатури. Механізми реалізації реформування адвокатури. URL: <https://lawyersunion.org.ua/kateryna-koval-shans-advokatury-mehanizmy-realizatsiyi-reformuvannya-advokatury/>.

264. Звіт проходження професійного стажування кандидата історичних наук доцента Василик Ірини Богданівни у рамках грантової програми ім. Л. Кірккланда Польсько-Американської Фундації Свободи. URL: https://unba.org.ua/assets/uploads/news/zvityk/vasylyk-stazhuvannya_u_polshi.pdf.

265. Василик І.Б. Організація адвокатського самоврядування: досвід Найвищої ради Польщі. *Адвокатура України: історія та сучасність: матеріали Всеукраїнського круглого столу*. Київ; Тернопіль: ТНПУ ім. В. Гнатюка. 2013. С.146–153.

266. Ośrodek Badawczy Adwokatury. URL: <http://www.nra.pl/osrodek-badawczy-adwokatury/>.

267. Положення про Науково-методичний центр дослідження адвокатури і права: рішення Ради адвокатів України від 06.04.2013 р. № 120. *Збірка рішень Ради адвокатів України за 2012-2017 роки*. С. 54-55

268. Центр дослідження адвокат тури і права. *Сайт Національної асоціації адвокатів України*. URL: <https://unba.org.ua/research-center>

269. Звіт Науково-методичного центру дослідження адвокатури і права при НААУ за 2020 р. *Сайт Національної асоціації адвокатів України*. URL: https://unba.org.ua/assets/uploads/publications/2_5285246940387216876.pdf.

270. Національна асоціація адвокатів України, зокрема Вища школа адвокатури та Центр досліджень адвокатури і права стали партнерами V Відкритого Західноукраїнського інтелектуального турніру “NATUS VINCERE” (заголовок з екрану). *Сайт Вищої школи адвокатури*. URL: <https://www.hsa.org.ua/blog/natsionalna-asotsiatsiya-advokativ-ukrayiny-zokrema->

vyshha-shkola-advokatury-ta-tsentr-doslidzhen-advokatury-i-prava-staly-partneramy-v-vidkrytogo-zahidnoukrayinskogo-intelektualnogo-turniru-natus-vin/.

271. Національна асоціація адвокатів України з ініціативи комітету з гуманітарних питань та творчих ініціатив та співпраці із Центром досліджень адвокатури і права видала антологію поезії сучасних адвокатів. *Закон і Бізнес*. В. 32-33 (1538-1539). 07.08.-13.08.2021 р. URL: https://zib.com.ua/ua/148577-virshi_advokativ_zibrali_v_noviy_antologii.html

272. Про утворення Науково-консультативного центру дослідження адвокатури і права: рішення Ради адвокатів України від 06.04.2013 р. № 120. *Збірка рішень Ради адвокатів України за 2012-2017 роки*. С. 54.

273. Положення про іноземне представництво Національної асоціації адвокатів України: рішення Ради адвокатів України від 17.12.2015 р. № 17. *Веб-сайт Національної асоціації адвокатів України*. URL: https://unba.org.ua/assets/uploads/legislation/pologennya/2015-12-17-polozhennya-159_567d9f7cad57e.pdf.

274. Головань І. І знову про представництва Національної асоціації адвокатів. URL: <https://blog.liga.net/user/igolovan/article/20642>.

275. Голова Комітету з міжнародних зв'язків Іван Гречківський: «За кордоном поважають наших адвокатів, негативні стереотипи на це не впливають». *Закон і Бізнес*. В. 47 (1501). 21.11.-27.11.2020. URL: https://zib.com.ua/ua/145652-golova_komitetu_z_mizhnarodnih_zvyazkiv_naau_ivan_grechktivsk.html

276. Положення про представництво Національної асоціації адвокатів за кордоном: рішення Ради адвокатів України від 26.02.2016 р. № 69. *Веб-сайт Національної асоціації адвокатів України*. URL: https://unba.org.ua/assets/uploads/legislation/pologennya/2016-02-26-polozhennya-69_56ead27be2fd3.pdf.

277. Положення про представництво Національної асоціації адвокатів України за кордоном: рішення Ради адвокатів України від 17.11.2016 р. № 263. *Веб-сайт Національної асоціації адвокатів України*. URL:

278. Положення про Комітет з міжнародних зв'язків НААУ: рішення Ради адвокатів України від 01.08.2018 р. № 83. *Веб-сайт Національної асоціації адвокатів України.* URL:

<https://unba.org.ua/assets/uploads/files/Rishennya/83%20Polojennya.pdf>.

279. Розпорядження голови Національної асоціації адвокатів України, Ради адвокатів України «Про встановлення спеціальних (додаткових) завдань та прав Комітету з міжнародних зв'язків, затвердження інституційної структури комітету» від 18.04.2022 р. № 57 . *Веб-сайт Національної асоціації адвокатів України.* URL:

https://unba.org.ua/assets/uploads/files/Rishennya/R_57_2022.04.18%20.pdf.

280. Посол України у Литовській Республіці В.Яценківський зустрівся з директором представництва Національної асоціації адвокатів України в Литві С. Бедригою. *Веб-сайт Посольства України в Литовській Республіці.* 15.07.2020 р. URL: <https://lithuania.mfa.gov.ua/news/posol-ukrayini-u-litovskij-respublici-vyacenkivskij-zustrivsyaz-direktorom-predstavnictva-nacionalnoyi-asociaciyi-advokativ-ukrayini-v-litvi-sbedrigoyu>.

281. Українська адвокатура бере активну участь в розробці європейських стандартів роботи адвокатів, – Валентин Гвоздій. *Сьогодні.* 08.07.2021 р. URL: <https://www.segodnya.ua/ua/company/ukrainskaya-advokatura-aktivno-uchastvuet-v-razrabotke-evropeyskih-standartov-raboty-advokatov-valentin-gvozdij-1562493.html>.

282. Представництва НААУ за кордоном надають допомогу українцям, які виїжджають у пошуках притулку (заголовок з екрану). *Advokat Post.* 27.02.2022 р. URL: <https://advokatpost.com/predstavnytstva-naau-za-kordonom-nadaiut-dopomohu-ukraintsiam-iaki-vyizhdzhaiut-u-poshukakh-prytulku/>.

283. Положення про представництво Національної асоціації адвокатів України за кордоном: рішення Ради адвокатів України від 02.08.2022 р. № 59. *Веб-сайт Національної асоціації адвокатів України.* URL: https://unba.org.ua/assets/uploads/legislation/rishennya/2022-08-01-r-shennya-rau-59_62fcfad1315e4.pdf.

284. Про створення Експертної ради з питань акредитації та сертифікації щодо підвищення кваліфікації адвокатів при Національній асоціації адвокатів України: рішення Ради адвокатів України від 27.07.2013 р. № 195. *Збірка рішень Ради адвокатів України за 2012-2017 роки*. С. 85. URL: http://raro.in.ua/attachments/article/496/zbirka_rishen.pdf

285. Експертна рада. *Сайт Національної асоціації адвокатів України*. URL: <https://unba.org.ua/expert-board>

286. Положення про Експертну раду з питань акредитації та сертифікації щодо підвищення кваліфікації адвокатів при Національній асоціації адвокатів України: рішення Ради адвокатів України від 14.02.2019 р. № 20. URL: <https://unba.org.ua/assets/uploads/files/Rishennya/Polojennya%20pro%20Ekspertnu%20Radu%20rishennya%2020.pdf>

287. Порядок акредитації та сертифікації: затверджено головою Експертної ради з питань акредитації та сертифікації щодо підвищення кваліфікації адвокатів при Національній асоціації адвокатів України від 01.04.2019 р. URL: https://unba.org.ua/assets/uploads/files/Rishennya/Poryadok_akreditacii%20ta%20sertifikacii%202019.pdf

288. Про затвердження персонального складу Експертної ради з питань акредитації та сертифікації щодо підвищення кваліфікації адвокатів при Національній асоціації адвокатів України: розпорядження Голови Експертної ради питань акредитації та сертифікації щодо підвищення кваліфікації адвокатів при Національній асоціації адвокатів України від 09.04.2020 року № 47. URL: https://unba.org.ua/assets/uploads/files/Rishennya/Rozporyadjennya_47_09042020.pdf

289. Гвоздій В.А. Адвокатура України: історія і сучасність, довід і перспективи. *Адвокатура України: історія та сучасність*: матеріали Всеукраїнського круглого столу. Київ; Тернопіль: ТНПУ ім. В. Гнатюка. 2013. С. 5–9.

290. Про створення Всеукраїнської благодійної організації «Благодійний фонд допомоги адвокатам»: рішення Ради адвокатів України від 28.02.2014 р. №

6. URL: <https://unba.org.ua/assets/uploads/legislations/rishennya/2014.02.28-rishennya-6.pdf>.

291. Благодійний фонд. *Сайт Національної асоціації адвокатів України*. URL: <https://unba.org.ua/foundation>.

292. Статут Всеукраїнської благодійної організації «Благодійний фонд допомоги адвокатам». *Сайт Національної асоціації адвокатів України*. URL: <https://unba.org.ua/assets/uploads/legislations/inshi-dokumenty/2014.06.25-statut-blagodiynogo-fondu.pdf>

293. Благодійний фонд допомоги адвокатам офіційно зареєстровано. *Закон і Бізнес*. URL: https://zib.com.ua/ua/91810-blagodiyniy_fond_dopomogi_advokatom_oficiyno_zareestrovano.html

294. Добро діє. *Український адвокат*. 2020. № 7-8 (167-168). URL: <https://pravo.ua/articles/dobro-diie/>

295. Благодійний фонд допомоги надав підтримку адвокату з Чернігова (заголовок з екрану). *Сайт Національної асоціації адвокатів України*. URL: <https://unba.org.ua/news/3668-blagodijnij-fond-dopomogi-advokatom-nadav-pidtrimku-advokatu-z-chernigova.html>

296. Про створення при Національній асоціації адвокатів України Ради старійшин адвокатів: Рішення Ради адвокатів України від 5.08.2017 р. № 179. URL: https://unba.org.ua/assets/uploads/legislation/rishennya/2017-09-05-r-shennya-rau-179_59d23e18db270.pdf

297. Положення про Раду старійшин адвокатів Національної асоціації адвокатів України: рішення Ради адвокатів України від 25.07.2017 р. № 112. URL: https://unba.org.ua/assets/uploads/legislation/pologennya/2018-07-25-polozhennya-112_5b597eee20b34.pdf

298. Розвадовська Т. В. Наставництво як педагогічний феномен. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова*. Серія 11 : Соціальна робота. Соціальна педагогіка. 2018. Вип. 24(2). С. 140-147. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nchnpu_011_2018_24\(2\)__21](http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nchnpu_011_2018_24(2)__21)

299. Бакаянова Н.М. Заходи забезпечення діяльності адвокатури та здійснення адвокатської діяльності в умовах воєнного стану. *Європейський вибір України, розвиток науки та національна безпека в реаліях масштабної військової агресії та глобальних викликів XXI століття» (до 25-річчя Національного університету «Одеська юридична академія» та 175-річчя Одеської школи права) : у 2 т. : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 17 червня 2022 р.) / за загальною редакцією С. В. Ківалова. – Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2022. – Т. 2. С. 180-184.*

300. Глущенко С. В. Проблемні питання організаційного забезпечення Вищого спеціалізованого суду. *Адміністративне право і процес*. 2014. № 1 (7). С. 43-51.

301. Корж-Ікаєва Т.Г. Адміністративно-правове забезпечення прав і свобод неповнолітніх: дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.07. Київ, 2008. С. 219.

302. Костюченко О. Функціональний підхід до правового забезпечення трудових прав свобод і закордонних інтересів громадян. *Visegrad Journal on Human Rights*. 2018. № 1. Ч. 1. С. 94–99. URL: <http://ir.nusta.edu.ua/handle/123456789/2369>.

303. Борко А.Л. Організаційно-правове забезпечення діяльності адміністративних судів України: дис ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Львів, 2009. 220 с.

304. Островерхова Г.В. Сутність та структура організаційного забезпечення інноваційної діяльності. URL: <http://eprints.kname.edu.ua/29738/1/45.pdf>.

305. Приймаченко Д.В., Ігонін Р.В. Співвідношення понять «організаційне забезпечення судів», «організаційне управління в судах» та «судове управління». *Слово Національної школи суддів України*. 2013. № 1 (2). С. 57–66.

306. Шаганенко П. Поняття організаційного забезпечення діяльності органів прокуратури. *Часопис Київського університету права*. 2015. № 4. С. 144–147.

307. Кисіль Л.Є. Категорія організаційно-правового забезпечення в науці адміністративного права та законодавстві України. *Юридичний електронний журнал*. 2020. № 9. С. 222-225. URL: http://www.lsej.org.ua/9_2020/55.pdf

308. Сидоренко О.П. Правове забезпечення: до питання інтеграції поняття. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2018. № 1. С. 39-46. URL: http://apnl.dnu.in.ua/1_2018/12.pdf
309. Калініченко В.В. Правовий статус Вищого господарського суду України : дис ... канд. юрид. наук: 12.00.10. Київ, 2015. 207 с.
310. Пономарьова О.О. Правовий статус Касаційного господарського суду в складі Верховного Суду: дис ... канд. юрид. наук: 12.00.10. Київ, 2019, 276 с.
311. Т.Л. Мостенська, В.В. Кудіна. Організаційні структури: теоретичні підходи. Проблеми формування. *Наукові праці НУХТ № 18. Економіка*. 2006. с. 99-102.
312. Святоцька В. Стандарти адвокатури: поняття, ознаки, класифікація, джерела. *Право України*. 2017. № 7. С. 163–174.
313. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 року № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>.
314. Петровська О.К. Корпоративна нормотворчість: загальнотеоретичний аспект. дис.. ... докт. філософ. 081 Право, Харків, 2020. 242 с.
315. Реформування інституту адвокатури як одна з умов виконання зобов'язань перед Радою Європи: роз'яснення Міністерства юстиції України від 17.07.2013 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0014323-13#Text>
316. Бірюкова А.М. Міжнародні стандарти правового статусу адвокатури і адвоката як орієнтир для розвитку законодавчої моделі України. *Вісник Академії адвокатури України*. 2017. № 2. Том 14. С. 89–97.
317. Рекомендація 2121 (2018) щодо розробки Європейської Конвенції «Про професію адвоката». URL: <http://assembly.coe.int/nw/xml/XRef/Xref-XML2HTML-EN.asp?fileid=24466&lang=en>
318. Хартія основних принципів європейської адвокатської професії, прийнята Радою адвокатських асоціацій та правничих товариств Європи (The Council of Bars and Law Societies of Europe (CCBE) 25 листопада 2006 р. URL: <http://tomorrowlawyer.org/wp-content/uploads/2017/03/%D0%A5%D0%B0%D1%80%D1%82%D1%96%D1%8F.pdf>

319. Київець О. В. Європейські правові стандарти як міжнародно-правова категорія. *Європейські студії і право*. 2012. № 5. URL: <http://eurolaw.org.ua/11-ukrainian-journal-of-european-studies/1-5-2012/44-2011-12-29-14-40-03>

320. Висновок N 190 (1995) Парламентської Асамблеї Ради Європи щодо заявки України на вступ до Ради Європи: Страсбург, 26.09.1995. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_590#Text

321. Вільчик Т. Б. Конституційне право на правову допомогу адвоката у країнах Європейського Союзу та в Україні: монографія. Харків : Право. 2015. 400 с.

322. Основні положення про роль адвокатів, прийняті VIII Конгресом ООН по запобіганню злочинам у серпні 1990 р. URL: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/995_835.

333. Рекомендація Комітету Міністрів Ради Європи державам – членам Ради Європи № R(2000)21 «Про свободу здійснення професії адвоката» від 25.10.2000 р. URL: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/R_2000_21_2000_10_25.pdf.

334. Іваницький С.О. Незалежність як принцип адвокатури. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е.О.Дідоренка*. 2015. Вип.1. С.68–75.

325. Draft Universal Declaration on the Independence of Justice (“Singhvi Declaration”). URL: <https://www.icj.org/wp-content/uploads/2014/03/SR-Independence-of-Judges-and-Lawyers-Draft-universal-declaration-independence-justice-Singhvi-Declaration-instruments-1989-eng.pdf>

326. The case for drafting a European convention on the profession of lawyer. (Рекомендація 2121 (2018). К вопросу разработки Европейской Конвенции о профессии адвоката. URL: <http://assembly.coe.int/nw/xml/XRef/Xref-XML2HTML-EN.asp?fileid=24466&lang=en/>.

327. Яворська І. Роль і значення суду ЄС в системі органів європейського союзу. *Вісник Львівського університету. Серія міжнародні відносини*. 2015. Випуск 37. Частина 2. С. 82–88.

328. План дій щодо реалізації положень Стратегії реформування судоустрою, судочинства та суміжних правових інститутів на 2015–2020 року: розпорядження Кабінету Міністрів України від 19.08.2015 р. № 864-р. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/248443925>

329. Про Стратегію розвитку системи правосуддя та конституційного судочинства на 2021-2023 роки: Указ Президента України від 11.06.2021 р. № 231/2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/231/2021#Text>

330. Про безоплатну правову допомогу: Закон України від 02.06.2011 р. № 3460–VI. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3460-17>.

331. Про затвердження Порядку інформування центрів з надання безоплатної вторинної правової допомоги про випадки затримання, адміністративного арешту або застосування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою: Постанова Кабінету Міністрів України від 28.12.2011 р. № 1363. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1363-2011-%D0%BF>

332. Питання оплати послуг та відшкодування витрат адвокатів, які надають безоплатну вторинну правову допомогу: постанова Кабінету Міністрів України від 17.09.2014 р. № 465. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/465-2014-%D0%BF/page>

333. Порядок і умови укладення контрактів з адвокатами, які надають безоплатну вторинну правову допомогу на постійній основі, та договорів з адвокатами, які надають безоплатну вторинну правову допомогу на тимчасовій основі: Постанова Кабінету Міністрів України від 11.01.2012 р. № 8. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/8-2012-%D0%BF>.

334. Порядок і умови проведення конкурсу з відбору адвокатів, які залучаються до надання безоплатної вторинної правової допомоги: Постанова Кабінету Міністрів України від 28.12.2011 р. № 1362. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1362-2011-%D0%BF>

335. Про затвердження Узагальнюючої податкової консультації щодо деяких питань оподаткування фізичних осіб, які провадять незалежну професійну діяльність (приватних нотаріусів, адвокатів): наказ Державної податкової служби

України від 24.12.2012 р. № 1185. URL: <http://sfs.gov.ua/zakonodavstvo/podatkov-zakonodavstvo/nakazi/62191.html>

336. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Президента України щодо відповідності Конституції України (конституційності) Постанови Верховної Ради України "Про чинність Закону України "Про Рахункову палату", офіційного тлумачення положень частини другої статті 150 Конституції України, а також частини другої статті 70 Закону України "Про Конституційний Суд України" стосовно порядку виконання рішень Конституційного Суду України (справа про порядок виконання рішень Конституційного Суду України) від 14.12.2000 року № 15-рп/2000. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v015p710-00#Text>

337. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним зверненням громадянина Солдатова Геннадія Івановича щодо офіційного тлумачення положень статті 59 Конституції України, статті 44 Кримінально-процесуального кодексу України, статей 268, 271 Кодексу України про адміністративні правопорушення (справа про право вільного вибору захисника) від 16.11.2000 року № 1-17/2000. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v013p710-00>

338. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним зверненням громадянина Голованя Ігоря Володимировича щодо офіційного тлумачення положень статті 59 Конституції України (справа про право на правову допомогу) від 30.09.2009 року № 23-рп/2009. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v023p710-09>

339. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним зверненням Приватного малого підприємства-фірми «Максима» щодо офіційного тлумачення положень частини першої статті 59 Конституції України, частини першої статті 44 Господарського процесуального кодексу України (справа про відшкодування витрат на юридичні послуги у господарському судочинстві) від 11.07.2013 року № 6-рп/2013. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v006p710-13>.

340. Висновок Конституційного Суду України у справі за конституційним зверненням Верховної Ради України про надання висновку щодо відповідності законопроекту про внесення змін до Конституції України (щодо скасування адвокатської монополії) (реєстр. № 1013) вимогам статей 157 і 158 Конституції України від 31.10.2019 р. № 4-в/2019. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v004v710-19#Text>.

341. Вергел Є.П. Судова практика як джерело права: теоретико-правове дослідження. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2020. № 2. С. 24-27. URL: http://lsey.org.ua/2_2020/5.pdf

342. Гончаров В.О., Завгородня А.С., Точій А.О. Судова практика як джерело права в українській правовій системі. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2020. № 3. С. 23-26. URL: http://www.lsey.org.ua/3_2020/5.pdf.

343. Петришен О. Судова практика як джерело права в Україні: проблеми теорії. *Право України*. 2016. № 10. С. 20-27.

344. Форманюк В. Судова практика як специфічне джерело права. *Юридичний вісник*. 2014. № 6, с. 24-27. URL: http://yurvisnyk.in.ua/v6_2014/6.pdf.

345. Про судоустрій і статус суддів: Закон України від 02.06.2016 р. № 1402-VIII: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/1402-19>.

346. Постанова Верховного Суду у складі Першої судової палати Касаційного цивільного суду від 18.12.2019 р. у справі № 522/17845/15-ц. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/86903542>.

347. Додаткова Постанова Великої Палати Верховного Суду від 19.02.2020 р. у справі № 755/9215/15-ц. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/87951334>

348. Постанова Великої Палати Верховного Суду від 12.05.2020 р. у справі № 904/4507/18. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/91572017>.

349. Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Касаційного адміністративного суду від 21.01.2020 р. у справі №280/2635/20. Єдиний

державний реєстр судових рішень. URL:
<https://reyestr.court.gov.ua/Review/94296537>.

350. Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Касаційного господарського суду від 12.05.2021 р. у справі № 873/79/20. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/96926789?fbclid=IwAR26PEdI12gplAF4DaNr_mq2LO0wNlCT3VexroYFvgdL490ZEXUSUSusYNU.

351. Постанова Великої Палати Верховного Суду від 05.06.2019 р. у справі № 9901/847/18. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/82703509>

352. Постанова Великої Палати Верховного Суду від 03.07.2019 р. у справі № 9901/939/18. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/82998288>

353. Постанова Верховного Суду у складі Касаційного господарського суду від 14.11.2019 р. у справі № 910/1669/19. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/85808302>

354. Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів об'єднаної палати Касаційного господарського суду від 12.10.2018 р. у справі № 908/1101/17. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/77397730>.

355. Постанова Великої Палати Верховного Суду від 05.12.2018 р. у справі № П/9901/736/18. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/78378934>.

356. Постанова Великої Палати Верховного Суду від 01.07.2020 року у справі № 320/5420/18. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/90228541>

357. Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Третньої палати Касаційного кримінального суду від 25.11.2020 р. у справі № 991/6605/20. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/>

Review/93171480?fbclid=IwAR1R0445R2cV4HZLyYe4vO-mQfz_E7O5-yenzuI61DmIb5lVYQqbIvBlbcM

358. Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Касаційного адміністративного суду від 5.11.2018 р. у справі №820/1538/17. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/77661749>

359. Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Касаційного адміністративного суду від 28.03.2019 р. у справі № 820/6324/17. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/80806817>

360. Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Касаційного адміністративного суду від 2.09.2019 р. у справі № 520/3939/19. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/84077152>

361. Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Касаційного адміністративного суду від 27.11.2019 р. у справі № 160/3114/19. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/85964928>

362. Постанова Великої палати Верховного Суду від 06.11.2019 р. у справі № 817/66/16. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/86002019>

363. Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Касаційного адміністративного суду від 17.09.2019 р. у справі № №320/5653/18. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/84462122>

364. Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Касаційного адміністративного суду від 16.04.2020 р. у справі № 640/8582/19. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/88832492>

365. Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Касаційного адміністративного суду від 2.07.2020 р. у справі № 813/2876/18. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/90155115>

366. Постанова Великої Палати Верховного Суду від 10.02.2021 р. у справі № 822/1309/17. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/95439673>

367. Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Касаційного адміністративного суду від 13.04.2020 р. у справі №2540/3034/18. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/88749433>

368. Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Касаційного адміністративного суду від 29.04.2020 року у справі №807/615/17. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/88986532>

369. Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Касаційного адміністративного суду від 08.05.2020 р. у справі №819/501/16. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/89136757>

370. Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Касаційного адміністративного суду від 24.06.2020 р. у справі № 821/890/18. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/90029757>

371. Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Касаційного адміністративного суду від 20.02.2020 р. у справі 803/1690/17. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/87759983>

372. Постанова Великої Палати Верховного Суду від 08.04.2020 р. у справі № 826/7244/18. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/89180564>

373. Постанова Великої Палати Верховного Суду від 29.04.2020 року у справі № 826/2106/17. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/77870763>

374. Постанова Великої Палати Верховного Суду від 07.11.2018 р. у справі № 607/3128/16-ц. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/77870763>

375. Постанова Великої Палати Верховного Суду від 16.10.2019 р. у справі № 160/109/19. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/86365286>

376. Постанова Великої Палати Верховного Суду від 05.02.2020 р. у справі № 140/2195/18. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/87857829>

377. Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Другої судової палати Касаційного цивільного суду від 21.10.2019 р. у справі № 757/213848/19-ц. URL: https://protocol.ua/ua/vs_ktss_vidsutnist_v/

378. Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Касаційного адміністративного суду від 2.06.2020 р. у справі №826/10717/18. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/89732479>.

379. Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Касаційного адміністративного суду від 25.02.2021 р. у справі № 826/16008/18. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/95139163>

380. Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Касаційного адміністративного суду від 11.02.2020 р. у справі № 473/4762/19. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/87527271>

381. Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Касаційного адміністративного суду від 19.02.2020 р. у справі № 813/1770/17. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/87712033>

382. Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Касаційного адміністративного суду від 05.03.2020 р. у справі №813/4038/17. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/88062642>.

383. Косович В. Судова практика як засіб подолання недоліків нормативно-правових актів України. *Вісник Львівського університету*. Серія юридична. 2016. Вип. 62. С. 14–22.

384. Кібенко О. Перспективна дія правового висновку (позиції) Верховного Суду: чи доцільно запровадити в Україні? *Судебно-юридическая газета*. 2020. 3 марта. URL: <https://sud.ua/ru/news/blog/162411-perspektivna-diyapravovogo-visnovku-pozitsiyi-verkhovnogo-sudu-chi-dotsilno-zaprovaditi-v-ukrayini>.

385. Положення про порядок прийняття і розгляду скарг щодо неналежної поведінки адвоката, яка може мати наслідком його дисциплінарну відповідальність: рішення Ради адвокатів України від 30.08.2014 р. № 120. URL: https://unba.org.ua/assets/uploads/legislation/pologennya/2021-03-19-polozhennya-23_606ecb7147239.pdf

386. Положення про зразки бланків та технічних описів посвідчення адвоката України, службового посвідчення адвоката України – члена органу адвокатського самоврядування України, члена Комітету, утвореного при Національній асоціації адвокатів України, посвідчення адвоката іноземної держави, помічника адвоката України: рішення Ради адвокатів України від 23.04.2016 р. № 119. URL: https://unba.org.ua/assets/uploads/legislation/pologennya/2021-03-19-polozhennya-7_606ed638da2db.pdf

387. Програма складення кваліфікаційного іспиту: рішення Ради адвокатів України 21.09.2019 р. № 113. URL: https://unba.org.ua/assets/uploads/legislation/programi/2019-09-21-programi-113_5dad5355b8c5.pdf

388. Про застосування правил заокруглення грошових сум під час здійснення платежів на рахунки органів адвокатського самоврядування: Рішення Ради адвокатів України від 13.12.2019 р. № 168. URL:

https://unba.org.ua/assets/uploads/legislation/rishennya/2019-12-13-r-shennya-rau-168_5e01ed1a9ee2b.pdf

389. Про встановлення плати за організаційне забезпечення розгляду заяв (скарг) до кваліфікаційно-дисциплінарних комісій адвокатури та до Вищої кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури: Рішення Ради адвокатів України від 18.06.2020 р. № 37. URL: https://unba.org.ua/assets/uploads/legislation/rishennya/2020-06-18-r-shennya-rau-37_5ef4903adf787.pdf

390. Програма проходження стажування для отримання свідоцтва про право на заняття адвокатською діяльністю: рішенням Ради адвокатів України від 21.09.2020 р. № 72. URL: https://unba.org.ua/assets/uploads/legislation/programi/2020-09-21-programi-72_5fc64626951c3.pdf

391. Положення про заохочувальні відзнаки Національної асоціації адвокатів України (нова редакція): рішення Ради адвокатів України від 11.11.2020 р. № 120. URL: https://unba.org.ua/assets/uploads/legislation/pologennya/2020-11-17-polozhennya-120_5fc4ea3439425.pdf

392. Про деякі питання сплати адвокатами щорічних внесків на забезпечення адвокатського самоврядування станом на 18.06.2020 року: Рішення Ради адвокатів України від 18.06.2020 р. № 34. URL: https://unba.org.ua/assets/uploads/legislation/rishennya/2020-06-18-r-shennya-rau-34_5ef48fff56d7f.pdf

393. Про сплату щорічних внесків на забезпечення реалізації адвокатського самоврядування у 2021 році: рішення Ради адвокатів України від 18.12.2020 р. № 123. URL: https://unba.org.ua/assets/uploads/legislation/rishennya/2020-12-18-r-shennya-rau_5fe0a8708f63e.pdf

394. Про сплату щорічних внесків на забезпечення реалізації адвокатського самоврядування адвокатами окремих категорій: рішення Ради адвокатів України від 19.03.2021 р. № 4. URL: https://unba.org.ua/assets/uploads/legislation/rishennya/2021-03-19-r-shennya-rau-4_606ec6a12de17.pdf

395. Про скликання позачергової Конференції адвокатів Київської області з обрання делегатів на Звітно-виборний З'їзд адвокатів України: рішення Ради

адвокатів Київської області від 02.03.2017 р. № 46. URL: <https://radako.com.ua/content/rishennya-no46-radi-advokativ-kiyivskoyi-oblasti-vityag-0>

396. Протокол № 2 засідання Ради адвокатів Київської області. URL: <https://radako.com.ua/content/protokol-no-2-zasidannya-radi-advokativ-kiyivskoyi-oblasti>

397. Актуальні питання соціального захисту адвокатів в умовах пандемії COVID-19. URL: <http://unba.odessa.ua/aktualni-pytannya-sotsialnogo-zahystu-advokativ-v-umovah-pandemiyi-sovid-19/>.

398. Про затвердження плану заходів з підвищення кваліфікації адвокатів Хмельницької області на 2021 рік: Рішення Ради адвокатів Хмельницької області. URL: <http://kmrada-unba.org>

399. Кагановська Т.Є. Кадрове забезпечення державного управління в Україні: монографія. Х. : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2010. 330 с.

400. Мосумова А.К. Кадрове забезпечення ефективного функціонування органів місцевого самоврядування. дис.. ... докт. філософ. 074. Харків, 2021. 241 с.

401. Дембіцька С. Кадрове забезпечення органів державної влади в Україні. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Юридичні науки. 2014. № 782. С. 33–38.

402. Золотарьов В.Ф. Сутність кадрового забезпечення органів місцевого самоврядування. *Державне будівництво*. 2014. № 2. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/DeBu_2014_2_21

403. Клочко А. М. Сучасний стан кадрового забезпечення органів внутрішніх справ України. *Форум права*. 2011. № 4. С. 367–371. URL: <http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/FP/2011-4/11kamvck.pdf>.

404. Регламент конференції адвокатів Харківської області: рішення Ради адвокатів України 168 від 17.12.2015 р. URL: <https://unba.org.ua/assets/uploads/legislation/rishennya/2015.12.25-harkiv-rishennya.pdf.pdf>

405. Регламент конференції адвокатів Хмельницької області: рішення Ради адвокатів України № 43 від 16.02.2017 р. URL: https://unba.org.ua/assets/uploads/news/anonsi/Rehlament_Khmelnitska.pdf

406. Регламент конференції адвокатів Одеської області: рішення Ради адвокатів України № 2 від 21.01.2020 р. URL: https://unba.org.ua/assets/uploads/news/anonsi/Reglament_2_Odesa_21%2001%202020.pdf.

407. Регламент конференції адвокатів Київської області: рішення Ради адвокатів України № 4 від 21.01.2020 р. URL: <https://radako.com.ua/news/4-kvitnya-2020-roku-konferenciya-advokativ-kiyivskoyi-oblasti>

408. Положення про раду адвокатів Волинської області: рішення Ради адвокатів України № 112 від 06.04.2013 р. URL: <http://radadvolyn.com.ua/ua/documents/35/>

409. Положення про раду адвокатів Чернігівської області: рішення Ради адвокатів України № 213 від 27.09.2013 р. URL: <https://advokatrada.org.ua/wp-content/uploads/2015/11/%D0%9F%D0%BE%D0%BB%D0%BE%D0%B6%D0%B5%D0%BD%D0%BD%D1%8F-%D0%BF%D1%80%D0%BE-%D0%A0%D0%B0%D0%B4%D1%83.pdf>.

410. Положення про раду адвокатів Полтавської області: рішення Ради адвокатів України № 24 від 26.02.2016 р. URL: <https://www.advokatura.poltava.ua/council/polozhennya-pro-radu-advokativ>

411. Регламент кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури регіону: рішення Ради адвокатів України № 268 від 17.12.2013 р. URL: https://unba.org.ua/assets/uploads/legislation/reglamenti/2021-03-19-reglamenti-23_606ecbe1361c2.pdf.

412. Положення про ревізійну комісію адвокатів регіону: рішення Ради адвокатів України № 266 від 17.12.2013 р. URL: https://unba.org.ua/assets/uploads/legislation/pologennya/2017-11-16-polozhennya-252_5a449bbc53d66.pdf

413. Положення про Вищу кваліфікаційно-дисциплінарну комісію адвокатури: рішення з'їзду адвокатів України від 09.06.2017 р. URL: <https://vkdka.org/wp-content/uploads/2017/11/PolojennyaProVKDKA2017.pdf>

414. Положення про Вищу ревізійну комісію адвокатури: рішення з'їзду адвокатів України від 09.06.2017 р. URL: https://vrka.unba.org.ua/assets/uploads/files/VRK/Polojennya_VRKA_09.06.2017.pdf

415. Регламент Установчого з'їзду адвокатів України: рішення Вищої кваліфікаційної комісії адвокатури при Кабінеті Міністрів України № VI/18-899 від 11.09.2012 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/vr899369-12#Text>

416. Регламент ради адвокатів регіону: рішення Ради адвокатів України № 178 від 25.10.2014 р. URL: https://unba.org.ua/assets/uploads/legislation/reglamenti/2020-06-18-reglamenti-41_5efc2d72be190.pdf

417. Регламент Вищої кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури: рішення Ради адвокатів України № 78 від 4-5.07.2014 р. URL: <https://vkdka.org/wp-content/uploads/2017/09/2021-03-19-reglament-VKDKA.pdf>

418. Красник Вадим Володимирович. *Єдиний реєстр адвокатів України*. URL: <https://erau.unba.org.ua/profile/47728>

419. Вовнюк Віктор Іванович. *Єдиний реєстр адвокатів України*. URL: <https://erau.unba.org.ua/profile/46881>

420. Василик О.Д. Теорія фінансів : підручник. Київ : НІОС, 2003. 570 с.

421. Сокирська І.Г. Діагностика фінансового забезпечення діяльності підприємства. *Фінанси України*. 2003. № 1. С. 89–93.

422. Москаль О.І. Фінансове забезпечення розвитку агропромислового виробництва регіону (на матеріалах Чернівецької області) : автореф. дис. ... канд. екон. наук 08.04.01. Київ, 2001. 16 с.

423. Бакаянова Н. М. Фінансування органів адвокатського самоврядування і світлі українського та міжнародного досвіду. *Альманах міжнародного права*. Вип.8. Одеса, 2015. С. 65–72.

424. Кошторис Національної асоціації адвокатів України, РАУ на 2019-2021 роки. URL: https://unba.org.ua/assets/uploads/legislation/rishennya/2017-05-27-r-shennya-rau-145_59316d2ff34e1.pdf

425. Податковий кодекс України від 2 грудня 2010 року № 2755-VI. *Голос України*. 2010. № 229–230 (від 4 груд.).

426. Стан сплати щорічних внесків за 2021 рік станом на 5.03.2021 року.). URL: https://unba.org.ua/assets/uploads/54032ae5f9748c298924_file.pdf.

427. Додаток 3 форми фінансової звітності для НААУ, РАУ «Фінансові показники статей балансу для оприлюднення НААУ, РАУ за 2018 рік»: затверджено головою НААУ, РАУ 04.02.2019 року. URL: <https://unba.org.ua/assets/uploads/news/financial-statements/2018/2702.pdf>.

428. Додаток 3 форми фінансової звітності для НААУ, РАУ «Фінансові показники статей балансу для оприлюднення НААУ, РАУ за 2019 рік»: затверджено головою НААУ, РАУ 30.01.2020 року. URL: https://unba.org.ua/assets/uploads/news/financial-statements/2019/2702_2019.pdf

429. Додаток 3 форми фінансової звітності для НААУ, РАУ «Фінансові показники статей балансу для оприлюднення НААУ, РАУ за 2021 рік»: затверджено головою НААУ, РАУ 28.02.2021 р. URL: https://unba.org.ua/assets/uploads/news/financial-statements/2020/2702_2020.pdf.

430. Bundesrechtsanwaltsordnung aus 01.08.1959. URL: <http://www.gesetze-im-internet.de/bravo/index.html>

431. Доклад «Профессия адвоката» в рамках совместной программы Европейского союза и Совета Европы «Содействие правовой реформе в странах Восточного партнерства». URL: http://www.coe.int/t/dghl/cooperation/capacitybuilding/source/judic_reform/RU%20Profession%20of%20Lawyers_Russian_Final%20version.pdf.

432. Положення про внески на забезпечення реалізації адвокатського самоврядування (нова редакція): рішення Ради адвокатів України від 3.02.2017 р. № 4. URL: https://unba.org.ua/assets/uploads/legislation/pologennya/2018-10-13-polozhennya-176_5c3709045642e.pdf

433. Про внесення змін до Податкового кодексу України та деяких законодавчих актів України щодо забезпечення збалансованості бюджетних надходжень у 2017 році: Закон України від 2016 року. *Голос України*. 31.12.2016 року. № 251.

434. Положення про внески на забезпечення реалізації адвокатського самоврядування (нова редакція): рішення Ради адвокатів України від 3.02.2017 р. № 4 (в редакції від 18.10.2018 року). URL: https://unba.org.ua/assets/uploads/legislation/pologennya/2018-10-13-polozhennya-176_5c3709045642e.pdf.

435. Кухнюк Д.В. Дисциплінарна відповідальність адвоката в Україні: проблеми нормативно-правового регулювання. *SCIENCIA VINCEMUS! Наукою переможемо*: матеріали 2-ої міжнародної науково-практичної конференції «Нотаріат, адвокатура, суд, виконавче провадження, актуальні проблеми». Київ : ЦУЛ, 2016. С. 196–197.

436. Малярчук Л. Сплата щорічних внесків на фінансування діяльності органів адвокатського самоврядування як професійний обов'язок адвоката: реалії та перспективи. *Підприємництво, господарство і право*. 2019. № 3. URL: <http://pgp-journal.kiev.ua/archive/2019/3/65.pdf>

437. Про деякі питання сплати адвокатами щорічних внесків на забезпечення реалізації адвокатського самоврядування: Рішення Ради адвокатів України від 19.03.2021 р. № 2. URL: https://unba.org.ua/assets/uploads/legislation/rishennya/2021-03-19-r-shennya-rau-2_606ec650d93ca.pdf

438. Про єдиний реєстр боржників. URL: <https://kyivobljust.gov.ua/news/info/pro-ediniy-reestr-borjnikiv>

439. Мертві адвокати – боржники. URL: <https://lexinform.com.ua/v-ukraini/mertvi-advokaty-borzhnyky/>.

ДОДАТКИ

Додаток А

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

***Наукові праці, в яких опубліковані
основні наукові результати дисертації:***

1. Каденко О.О. Функції Національної асоціації адвокатів України. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Юриспруденція*. 2019. № 38. С. 202-206. URL: <http://www.vestnik-pravo.mgu.od.ua/archive/juspradenc38/48.pdf>
2. Каденко О.О. Взаємодія Національної асоціації адвокатів України з іншими суб'єктами. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. № 7. С. 442-446. URL: http://lsej.org.ua/7_2022/107.pdf

Публікація в зарубіжному виданні:

1. Каденко О. О. Поняття та функції інституту адвокатури. EASTERN EUROPEAN STUDIES: ECONOMIC, EDUCATION AND LAW: Proceedings of the International Scientific Conference. Burgas, Bulgaria, June 7-8, 2018. Vol. 1. С. 249-251.

Публікація в базі даних Scopus:

1. Kadenko O. State Management in the Area of Ensuring the Security of the Court and Participants in Legal Procedures / V. Kolomiiets, T. Lukianenko, D. Lazareva, N. Bakaianova, O. Kadenko. *Journal of Security and Sustainability Issues*. EBSCO Industries, 2020. №1. Vol. 10. P. 73-89.

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

1. Каденко О. О. Адвокатура як соціальний інститут. *Творчий шлях вченого: до 80-річчя професора В. В. Долежана* : матер. кругл. столу (до 80-річчя професора В. В. Долежана) / відп. ред. Н. М. Бакаянова ; уклад.: І. О. Кісліцина, М. О. Деменчук, С. І. Єленич ; МОН України, НУ "ОЮА". Одеса : Юридична література, 2018. С. 165–167.
2. Каденко О. О. Особливості реформування адвокатури України на сучасному етапі судово-правової реформи. *Актуальні проблеми судового права: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Харків, 23 квіт. 2018 р.)* / редкол. : Л. М. Москвич (голова) та ін. Харків : Право, 2018. С. 63-65.
3. Каденко О.О. Національна асоціація адвокатів України: мета та завдання діяльності. *Актуальні питання державотворення та захисту прав людини в Україні: зб. наук.пр. / гол. ред. Л. Г. Білий. Хмельницький : Вид-во Хмельниц. ін-ту ПрАТ «ВНЗ «МАУП», 2019. Вип. 8. С. 84-92. URL: http://www.maup.km.ua/files/institut/naukova-robota/83_zbirnyk.pdf.*
4. Каденко О.О. До питання реформування адвокатури в Україні на сучасному етапі. *Адвокатура: минуле, сучасність та майбутнє: матер. IX Міжнарод. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 15 листоп. 2019 р.)* / редкол.: Н.М. Бакаянова (голова) та ін. Одеса: «Фенікс», 2019. С. 375–378.
5. Каденко О.О. Деякі аспекти участі Національної асоціації адвокатів України в конституційній реформі адвокатури. *Актуальні проблеми юридичної науки: Міжнарод. наук. конф. «Вісімнадцяті осінні юридичні читання» (м. Хмельницький, 25 жовт. 2019 р.)*. Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова. 2019. С. 129–131.
6. Каденко О.О., Бакаянова Н.М. Деякі аспекти адвокатської діяльності з захисту права на медичну допомогу в Україні. *Конституційні засади медичної реформи в Україні* : Медико-правов. форум (м. Харків, 6 груд. 2019 р.). Харків : Право, 2019. С. 18.
7. Каденко О. О. До питання правового регулювання діяльності Секретаріату Національної асоціації адвокатів України. *Правове життя сучасної України* : у 3 т. : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 15 трав. 2020 р.) / відп. ред.

М. Р. Аракелян. Одеса : Гельветика, 2020. Т. 1. С. 405–408.

8. Каденко О. О. До питання діяльності Національної асоціації адвокатів України у сфері цифровізації. *Наука та суспільне життя України в епоху глобальних викликів людства у цифрову еру (з нагоди 30-річчя проголошення незалежності України та 25-річчя прийняття Конституції України)* : у 2 т. : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 21 трав. 2021 р.) / за загальною редакцією С. В. Ківалова. Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2021. Т. 2. С. 128-131.

9. Каденко О.О. До питання нормотворчої діяльності Національної асоціації адвокатів України. *Адвокатура: минуле, сучасність та майбутнє* : матер. XI Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 12 листопада, 2021 р.); голова ред.колегії Н.М. Бакаянова. Одеса : Фенікс, 2021 р. С. 343–348.

10. Каденко О. О. До питання кадрового забезпечення діяльності Національної асоціації адвокатів України. *Розвиток адвокатури України в умовах реформування системи правосуддя*: матер. Круглого столу (м. Київ, 15 груд. 2021 р.) / редкол.: О. З. Хотинська-Нор та ін. Київ: «Компанія ВАІТЕ», 2021. С. 37-39.

11. Каденко О.О. Національна асоціація адвокатів України як суб'єкт правовідносин у сфері запобігання та протидії корупції. *Антикорупційні органи: проблеми становлення, розвитку та взаємодії*: матеріали науково-практичної конференції (м. Одеса, 09 квіт. 2021 р.) / редкол.: Н.М. Бакаянова (голова) та ін. Одеса: Фенікс, 2021. С. 31-36. URL: <https://jurkniga.ua/contents/antikoruptsiyni-organi-problemi-stanovlennya-rozvitku-ta-vzaiemodii-mizhnarodna-naukovo-praktichna-konferentsiya.pdf>

12. Каденко О.О. Деякі питання ведення Єдиного реєстру адвокатів України. *Актуальні проблеми судового права*: Міжнар. конф. (м. Харків, 23 квіт. 2021 р.) / Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого, Каф. судоустрою та прокурор. діяльності ; редкол. Л. М. Москвич [та ін.]. Харків : Право, 2021. С. 485-487. URL: http://library.nlu.edu.ua/POLN_TEXT/SBORNIKI_2020/Moskvich-23-04-2021.pdf

13. Каденко О. О. Проблеми нормативного забезпечення діяльності Науково-методичного центру дослідження адвокатури і права. *Адвокатура України: сучасний стан та перспективи розвитку*: III Міжнародна науково-практична конференція (м. Харків, 16 грудня 2021 р.). С. 135-138. URL: https://library.nlu.edu.ua/POLN_TEXT/SBORNIKI/AU_SSPR-3-2021.pdf

14. Каденко О.О. До питання нових стандартів публічного управління у сфері ведення Єдиного реєстру адвокатів України. *Публічне управління в Україні: виклики сьогодення та глобальні імперативи* : Збірник тез Міжнародної науково-практичної конференції (м. Хмельницький, 11 лютого 2022 року). Хмельницький: Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова, 2022. С. 110-111.

15. Каденко О.О. До питання діяльності опікунської ради для розподілу благодійної допомоги адвокатам, які постраждали внаслідок воєнних дій. *Європейський вибір України, розвиток науки та національна безпека в реаліях масштабної військової агресії та глобальних викликів XXI століття»* (до 25-річчя Національного університету «Одеська юридична академія» та 175-річчя Одеської школи права) : у 2 т. : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 17 червня 2022 р.) / за загальною редакцією С. В. Ківалова. – Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2022. Т. 2. С. 223-226.

ВІДОМОСТІ ПРО АПРОБАЦІЮ РЕЗУЛЬТАТІВ ДИСЕРТАЦІЇ

Дисертацію обговорено і схвалено на засіданні кафедри організації судових, правоохоронних органів та адвокатури Національного університету «Одеська юридична академія». Деякі положення оприлюднено на: IX Міжнародній науково-практичній конференції «Адвокатура: минуле, сучасність та майбутнє» (м. Одеса, 15 листопада 2019 р.), Міжнародній науковій конференції «Вісімнадцяті осінні слухання» (м. Хмельницький, 25 жовтня 2019 р.), Інтернет-конференції «Актуальні питання державотворення та захисту прав людини в Україні» (м. Хмельницький, 10 грудня 2019 р.), Медико-правового форуму «Конституційні засади медичної реформи в Україні» (м. Харків, 6 грудня 2019 р.), Міжнародній науково-практичній конференції «Правове життя сучасної України» (м. Одеса, 15 травня 2020 р.), Міжнародній науково-практичній конференції «Наука та суспільне життя України в епоху глобальних викликів людства у цифрову еру (з нагоди 30-річчя проголошення незалежності України та 25-річчя прийняття Конституції України)» (м. Одеса, 21 травня 2021 р.), XI Міжнародній науково-практичній конференції «Адвокатура: минуле, сучасність та майбутнє» (м. Одеса, 12 листопада 2021 р.) та під час круглого столу «Творчий шлях вченого: до 80-річчя професора В. В. Долежана» (м. Одеса, 04 травня 2018 р.).

Додаток Б

АНКЕТА**Шановний респонденте!**

**Просимо Вас взяти участь у соціологічному дослідженні
щодо проблем, пов'язаних з діяльністю
Національної асоціації адвокатів України
(оберіть, будь ласка, один з варіантів або зазначте свій).
Щиро вдячні Вам за співпрацю!**

- 1. Чи вважаєте Ви, що членство в НААУ повинно мати обов'язковий характер?**
 - а) так;
 - б) ні.

- 2. Чи вважаєте Ви систему Комітетів НААУ оптимальною?**
 - а) так;
 - б) ні, вона є занадто розгалуженою та складною;
 - в) ні, вона потребує розширення.

- 3. Яку з функцій НААУ Ви вважаєте найбільш важливою?**
 - а) консолідаційну;
 - б) забезпечувально-самоврядну;
 - в) організаційно-перспективну;
 - г) організаційно-іміджеву;
 - д) корпоративно-захисну;
 - є) адміністративну.

- 4. Чи вважаєте Ви розмір щорічного внеску адвокатів на утримання органів адвокатського самоврядування прийнятним?**
 - а) так;
 - б) переважно так;
 - в) ні;
 - г) переважно ні.

- 5. Який напрямок розвитку НААУ в сучасних умовах Ви вважаєте найбільш актуальним?**
 - а) вдосконалення правового статусу її окремих елементів;
 - б) налагодження міжнародних зв'язків з метою вивчення чи/та запозичення зарубіжного досвіду;
 - в) діджиталізація НААУ;
 - г) всі вище визначенні напрямки є важливими.

- 6. Як ви ставитесь до затвердженої Стратегії розвитку НААУ на 2021-2025 роки?**

- а) позитивно;
- б) переважно позитивно;
- в) негативно;
- г) переважно негативно;
- д) важко відповісти.

7. Чи підтримуєте ви поділ заходів з підвищення кваліфікації на платні та безоплатні?

- а) так, повністю підтримую;
- б) переважно підтримую, але кількість безкоштовних заходів має бути більшою аніж платних;
- в) переважно підтримую, але можливі виключення стосовно заходів для осіб, які отримують доступ до професії та до адвокатів, або у випадку вимоги про обов'язкове підвищення кваліфікації адвокатів у зв'язку із притягненням їх до дисциплінарної відповідальності.
- г) ні, не підтримую, всі заходи мають бути безкоштовними.

Дякуємо за надані відповіді!

Відповіді (опитано 100 адвокатів).

№ питання	а	Б	в	г	д	є
1	93%	7%				
2	16%	84%	0%			
3	4%	13%	10%	27%	46%	0%
4	68%	29%	3%	0%		
5	5%	9%	59%	27%		
6	42%	38%	0%	0%	20%	
7	18%	56%	24%	2%		

Копія

ЄДИНИЙ ДЕРЖАВНИЙ РЕЄСТР ЮРИДИЧНИХ ОСІБ ТА ФІЗИЧНИХ ОСІБ – ПІДПРИЄМЦІВ

**ДЕРЖАВНА РЕЄСТРАЦІЙНА
СЛУЖБА УКРАЇНИ**

ВИПИСКА

**з Єдиного державного реєстру юридичних осіб
та фізичних осіб-підприємців**

РАДА АДВОКАТІВ ХМЕЛЬНИЦЬКОЇ ОБЛАСТІ

Ідентифікаційний код юридичної особи:

39029210

Місцезнаходження юридичної особи:

29000, ХМЕЛЬНИЦЬКА ОБЛ., МІСТО ХМЕЛЬНИЦЬКИЙ, ВУЛИЦЯ
ЗАРІЧАНСЬКА, БУДИНОК 5/3, ОФІС 801

*Дата та номер запису в Єдиному державному реєстрі юридичних осіб та фізичних
осіб-підприємців про проведення державної реєстрації:*

19.12.2013, 1 673 102 0000 010921

Є ОНДІП
МОПАНІПНО

РІПОЖ

Прізвище, ім'я та по батькові осіб, які мають право вчиняти юридичні дії від імені юридичної особи без довіреності, у тому числі підписувати договори, та наявність обмежень щодо представництва від імені юридичної особи або фізичної особи-підприємця:

ВАГІНА НАТАЛІЯ АНДРІЇВНА - керівник

Прізвище, ім'я та по батькові осіб, які мають право вчиняти юридичні дії від імені юридичної особи без довіреності, у тому числі підписувати договори, та наявність обмежень щодо представництва від імені юридичної особи або фізичної особи-підприємця:

відомості відсутні

Дата та номер запису про взяття на облік, назва та ідентифікаційні коди органів статистики, Міндоходів, Пенсійного фонду України, в яких юридична особа перебуває на обліку:

20.12.2013, ГОЛОВНЕ УПРАВЛІННЯ РЕГІОНАЛЬНОЇ СТАТИСТИКИ,
21680000

20.12.2013, 222513200796, ДПІ У М.ХМЕЛЬНИЦЬКОМУ, 38775997 (дані про взяття на облік як платника податків)

20.12.2013, 10000000085306, ДПІ У М.ХМЕЛЬНИЦЬКОМУ, 38775997
(дані про взяття на облік як платника єдиного внеску)

Не підлягає постановці на облік в ПЕНСІЙНОМУ ФОНДІ УКРАЇНИ у зв'язку з прийняттям Закону України від 04.07.2013 № 406-VIII "Про внесення змін до деяких законодавчих актів України у зв'язку з проведенням адміністративної реформи"

Дані про основний вид економічної діяльності:

94.12 Діяльність професійних громадських організацій

Дані про реєстраційний номер платника єдиного внеску:

10000000085306

Клас професійного ризику виробництва платника єдиного внеску за основним видом його економічної діяльності:

1

Дата та час видачі виписки:

30.07.2014 11:39:22

Державний реєстратор

ГРИНЬЧУК Т.В.

**ЗГІДНО З
ОРИГІНАЛОМ**

*Голова Ради адвокатів
Хмельницької області
06.09.2022*

Григорук Т.В.

Додаток Г

№	Назва комітету	Рішення/розпорядження про створення	Особливості назви комітету (в частині позначення належності до НААУ)	Ким створено
1.	Комітет захисту прав адвокатів та гарантій адвокатської діяльності НААУ	рішення від 16.04.2013 р. № 74	НААУ	РАУ
2.	Комітет з міжнародних зв'язків НААУ	рішення від 27.09.2013 р. № 225	НААУ	
3.	Комітет з питань адвокатської етики НААУ	рішення від 28.02.2014 р. № 24	НААУ	
4.	Комітет з питань стратегічного розвитку та визначення пріоритетних напрямків діяльності НААУ	рішення від 25.10.2014 року № 174	НААУ	
5.	Комітет з питань верховенства права НААУ	рішення від 15.11.2017 р. № 240	НААУ	
6.	Комітет регуляторної політики, що діє у складі НААУ	рішення від 08.09.2018 р. № 139	що діє у складі НААУ	
7.	Комітет з питань антикорупційної політики та комплаєнсу, що діє у складі НААУ	рішення від 01.06.2018 р. № 70	що діє у складі НААУ	
8.	Комітет законотворчих ініціатив з питань адвокатської діяльності, що діє у	рішення від 27.09.2013 р. № 231	що діє у складі НААУ	

	складі НААУ			
9.	Комітет адвокатської практики НААУ	рішення від 02.06.2018 р. № 101	НААУ	
10.	Комітет по наближенню системи адвокатури України до європейських правових стандартів НААУ	рішення від 26.05.2017 р. № 139	що діє у складі НААУ	
11.	Комітет медичного і фармацевтичного права та біоетики НААУ	рішення від 5.08.2017 р. № 176	НААУ	
12.	Комітет з питань електронного судочинства та кібербезпеки адвокатської діяльності, що діє у складі НААУ	рішення від 12.04.2019 р. № 52	що діє у складі НААУ	
13.	Комітет з ІТ-права НААУ	рішення від 30.03.2018 р. № 43	НААУ	
14.	Комітет з інтелектуальної власності, що діє у складі НААУ	рішення від 3.09.2019 р. № 110	що діє у складі НААУ	
15.	Комітет з питань інформаційної політики та інформаційної безпеки, що діє у складі НААУ	рішення від 26.05.2017 р. № 138	що діє у складі НААУ	
16.	Комітет з військового права НААУ	рішення від 25.10.2014 р. № 175	НААУ	
17.	Комітет з питань безоплатної правової допомоги, що діє у складі НААУ	рішення від 04.07.2015 р. № 74	що діє у складі НААУ	
18.	Комітет експертного забезпечення адвокатської діяльності, що діє у складі НААУ	рішення від 25.09.2015 р. № 102	що діє у складі НААУ	

19.	Комітет з питань митного та податкового права НААУ	рішення від 12.04.2019 р. № 51	НААУ	
20.	Комітет з підвищення професійної кваліфікації, що діє в складі НААУ	рішення від 1.06.2018 р. № 69	що діє у складі НААУ	
21.	Комітет з питань взаємодії з громадським суспільством, що діє в складі НААУ	рішення від 27.06.2019 р. № 83	що діє у складі НААУ	
22.	Молодіжний комітет НААУ –«UNBA NextGen»	рішення від 2.07.2018 р. № 94	НААУ	
23.	Моніторинговий комітет з питань контролю за дотриманням законодавства та виконанням рішень Ради адвокатів України органами адвокатського самоврядування	рішення від 4-5.07.2014 р. № 72	Відсутнє	
24.	Комітет з міжнародного права НААУ	розпорядження від 28.08.2019 р. № 102	НААУ	Голова НААУ, РАУ
25.	Комітет з сімейного права НААУ	розпорядження від 28.08.2019 р. № 105	НААУ	
26.	Комітет захисту прав людини НААУ	розпорядження від 03.03.2015 р. № 20	НААУ	
27.	Комітет з питань захисту прав осіб з інвалідністю, що діє у складі НААУ	розпорядження від 06.02.2020 р. № 31	що діє у складі НААУ	
28.	Комітет з питань гендерної політики, що діє у складі НААУ	розпорядження від 07.03.2019 р. № 20	що діє у складі НААУ	
29.	Комітет з кримінального права та процесу НААУ	розпорядження від 28.08.2019 р. № 107	НААУ	

30.	Комітет з цивільного права та процесу НААУ	розпорядження від 28.08.2019 р. № 108	НААУ
31.	Комітет з питань захисту бізнесу та інвесторів, що діє у складі НААУ	розпорядження від 20.09.2019 р. № 123	що діє у складі НААУ
32.	Комітет з питань банкрутства, що діє у складі НААУ	розпорядження від 26.09.2019 р. № 130	що діє у складі НААУ
33.	Комітет з питань альтернативного врегулювання спорів, що діє в складі НААУ	розпорядження від 27.01.2021 р. № 6	що діє у складі НААУ
34.	Комітет з питань юридичної освіти та науки, що діє в складі НААУ	розпорядження від 31.03.2021 р. № 61	що діє у складі НААУ
35.	Комітет з аграрного, земельного та довкілевого права НААУ	розпорядження від 26.09.2019 р. № 132	НААУ
36.	Комітет з енергетичного права НААУ	розпорядження від 24.09.2020 р. № 162	НААУ
37.	Комітет з питань інвестиційної діяльності та приватизації, що діє у складі НААУ	розпорядження від 24.11.2020 р. № 186	що діє у складі НААУ
38.	Комітет з будівельного права НААУ	розпорядження від 12.11.2019 р. № 181	НААУ
39.	Комітет з транспортного права НААУ	розпорядження від 12.02.2020 р. № 36	НААУ
40.	Комітет з медіа та рекламного права НААУ	розпорядження від 14.04.2020 р. № 49	НААУ
41.	Комітет з трудового права НААУ	розпорядження від 14.04.2020 р. № 50	НААУ
42.	Комітет з господарського права та процесу НААУ	розпорядження від 14.04.2020 р. № 51	НААУ

43.	Комітет з адміністративного права та процесу НААУ	розпорядження від 04.05.2020 р. № 70	НААУ	
44.	Комітет з виборчого права НААУ	розпорядження від 31.03.2021 р. № 58	НААУ	
45.	Комітет з гуманітарних питань і творчих ініціатив, що діє в складі НААУ	розпорядження від 07.11.2019 р. № 173	що діє у складі НААУ	
46.	Комітет з питань фізичної культури та спорту, що діє в складі НААУ	розпорядження від 13.09.2016 р. № 72	що діє у складі НААУ	
47.	Комітет з питань примусового виконання рішень, що діє в складі НААУ	розпорядження від 07.09.2021 р. № 149	що діє у складі НААУ	
48.	Комітет з питань правового регулювання органів місцевого самоврядування	розпорядження від 24.12.2021 р. № 202	відсутнє	
49.	Комітет з питань незалежності правосуддя та судової влади	розпорядження від 10.02.2022 р. № 25	Відсутнє	
50.	Комітет з міграційного права, громадянства, захисту від екстрадиції та видворення	розпорядження від 11.02.2022 р. № 35	відсутнє	

ПРОПОЗИЦІЇ ЗМІН ДО ЗАКОНОДАВСТВА

1. Внести зміни до Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність»:

ч. 1 ст. 44 викласти у такій редакції:

«1. Завданнями адвокатського самоврядування є:

забезпечення незалежності адвокатів, захист від втручання у здійснення адвокатської діяльності;

підтримання високого професійного рівня адвокатів;

утворення та забезпечення діяльності кваліфікаційно-дисциплінарних комісій адвокатури та інших органів адвокатського самоврядування;

створення сприятливих умов для здійснення адвокатської діяльності;

адміністрування Єдиного реєстру адвокатів України та інших ресурсів (сервісів) для забезпечення відкритості інформації про адвокатуру та адвокатську діяльність;

прийняття участі у формуванні органів та інституцій, визначених Конституцією та законами України;

інші завдання відповідно до цього закону та рішень Національної асоціації адвокатів України»;

п. 4 ч. 2 статті 45 викласти у такій редакції: «забезпечує доступ та відкритість інформації стосовно адвокатів України, організовує роботу сервісів, необхідних для функціонування інституту адвокатури»;

у ч. 1 ст. 46 до переліку регіональних органів адвокатського самоврядування додати «збори адвокатів регіону».

2. Внести зміни до Статуту Національної асоціації адвокатів України:

п. 3.7. викласти у такій редакції:

«НААУ має право: 3.7.1. від власного імені виступати учасником цивільно-правових та інших правовідносин, набувати майнових і немайнових прав та нести обов'язки, укладати угоди та здійснювати інші юридично значущі дії, необхідні для досягнення мети діяльності організації; 3.7.2. бути позивачем та відповідачем, а також заявником, скаржником тощо у суді; 3.7.3. наймати на роботу працівників на основі трудових чи цивільно-правових угод; 3.7.4. представляти і захищати свої законні інтереси та законні інтереси адвокатів в органах державної влади та місцевого самоврядування, підприємствах, установах, організаціях, незалежно від форми власності; 3.7.5. одержувати від органів державної влади і управління та органів місцевого самоврядування інформацію, необхідну для реалізації своєї мети і завдань; 3.7.6. вносити пропозиції до органів державної влади та управління, брати участь у розробці рішень органів державної влади та місцевого самоврядування в порядку, передбаченому чинним законодавством України; 3.7.7. набувати та розпоряджатись майном та іншою власністю для здійснення своїх статутних завдань у порядку, визначеному чинним законодавством України; 3.7.8. використовувати власне майно та майно, тимчасове передане їй у володіння або користування, якщо таке використання необхідне для досягнення мети діяльності організації; 3.7.9. отримувати фінансування за рахунок джерел, не заборонених законом; 3.7.10. засновувати та/або вступати в міжнародні, всеукраїнські громадські (неурядові) організації, підтримувати міжнародні контакти та зв'язки, укладати угоди, а також брати участь у здійсненні заходів, що не суперечать міжнародним зобов'язанням України та статуту НААУ; 3.7.11. здійснювати всі необхідні дії для представлення адвокатури у відносинах з будь-якими іншими суб'єктами, захисту прав професійних прав адвокатів та забезпечення гарантій адвокатської діяльності, забезпечення доступу та відкритості інформації стосовно адвокатів України, виконання інших своїх функцій; 3.7.12. мати інші права, передбачені законами України»;

п. 4.2. викласти в такій редакції: «Членство в Національній асоціації адвокатів України набувається і припиняється одночасно з правом на заняття адвокатською діяльністю»;

п. 4.3. – виключити;

у п. 6.4 додати до переліку регіональних органів адвокатського самоврядування «збори адвокатів регіону»;

у п. 10.8.6 слова «Вищої ради юстиції» замінити на «Вищої ради правосуддя».

3. Внести зміни до порядку Порядку підвищення кваліфікації адвокатів України:

п. 7 викласти у такій редакції: «Операторами процесу підвищення кваліфікації адвокатів в Україні є всі органи адвокатського самоврядування згідно Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність». Національна асоціація адвокатів України, а також Вища школа адвокатури Національної асоціації адвокатів України є спеціальними суб'єктами, які можуть здійснювати функції оператора процесу підвищення кваліфікації адвокатів в Україні, у випадках, передбачених цим Порядком та іншими актами Національної асоціації адвокатів України»;

п. 35 – виключити.

4. Внести зміни до Положення про Раду старійшин адвокатів Національної асоціації адвокатів України:

у ч. 2 п. 1 слова «має статус Комітету НААУ» замінити на «є органом НААУ з особливим призначенням».

5. Внести зміни до Положення про Експертну раду з питань акредитації та сертифікації щодо підвищення кваліфікації адвокатів при Національній асоціації адвокатів України (нова редакція), Порядку акредитації та сертифікації та Порядку підвищення кваліфікації адвокатів (нова редакція):

у тексті актів змінити назву ради з «Експертна рада з питань акредитації та сертифікації щодо підвищення кваліфікації адвокатів при Національній асоціації адвокатів України» на «Експертна рада з питань акредитації та сертифікації

Національної асоціації адвокатів України»; у якості скороченої назви обрати «Експертна рада НААУ».

6. Внести зміни до Положення про внески на забезпечення реалізації адвокатського самоврядування:

п. 4.2. викласти у такій редакції: «З'їзд адвокатів України може прийняти рішення про встановлення періодичних або разових внесків регіональними органами адвокатського самоврядування з джерел, визначених Законом «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» для забезпечення реалізації адвокатського самоврядування на загальнонаціональному рівні Національною асоціацією адвокатів України, Вищою кваліфікаційно-дисциплінарною комісією адвокатури, Вищою ревізійною комісією адвокатури».

8. Внести зміни до Положення про Науково-консультативну раду при Національній асоціації адвокатів України:

у тексті положення назву ради з «Науково-консультативна рада при Національній асоціації адвокатів України» змінити на «Науково-консультативна рада Національної асоціації адвокатів України» та внести відповідні зміни до інших корпоративних актів стосовно назви органу.

НАЦІОНАЛЬНА АСОЦІАЦІЯ
АДВОКАТІВ УКРАЇНИ
РАДА АДВОКАТІВ
УКРАЇНИ

UKRAINIAN NATIONAL
BAR ASSOCIATION
BAR COUNCIL OF
UKRAINE

04070, м. Київ, вул. Борисоглібська, буд. 3, 5-й поверх,
тел: +38 (044) 392-73-71
email: info@unba.org.ua, web-site: www.unba.org.ua

5th floor, 3 Borysglibska st., Kyiv, 04070, Ukraine
phone: +38 (044) 392-73-71
email: info@unba.org.ua, web-site: www.unba.org.ua

ЗАТВЕРДЖУЮ

Голова

Національної асоціації адвокатів
України

Ізвіткова Л.П.

"

2022 р.

АКТ

про впровадження результатів дисертаційного дослідження

Каденко О.О. у діяльність

Національної асоціації адвокатів України, Ради адвокатів України

Комісія у складі Голови Національної асоціації адвокатів України, Ради адвокатів України Ізвіткової Л.П., заступника Голови Ради адвокатів України Гвоздія В.А., заступника голови Ради адвокатів України Кухаря О.І., секретаря Ради адвокатів України Колесникова І.В., керівника Секретаріату Національної асоціації адвокатів України, Ради адвокатів України Красника В.В. склала цей Акт про те, що комісією розглянуто результати дисертаційного дослідження Каденко О.О. на тему: «Правовий статус Національної асоціації адвокатів України» на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 Право.

За результатами розгляду дисертації, Комісія вважає, що висновки та пропозиції Каденко О.О. мають високу теоретичну та практичну значущість.

Висновки та пропозиції в частині періодизації становлення та розвитку Національної асоціації адвокатів України можуть стати частиною розробок історії адвокатури, які проводяться Центром дослідження адвокатури і права.

Висновки і пропозиції щодо визначення, класифікації та нормативного відображення утворень Національної асоціації адвокатів України можуть стати основою для подальшого удосконалення актів Національної асоціації адвокатів України.

Висновки і пропозиції щодо удосконалення статутного визначення правового статусу Національної асоціації адвокатів України можуть стати предметом обговорення на З'їзді адвокатів України.

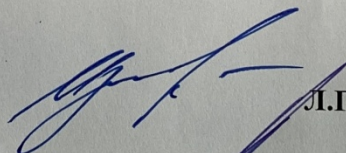
Висновки і пропозиції щодо удосконалення нормативного визначення Секретаріату Національної асоціації адвокатів України, Ради адвокатів України можуть бути враховані при здійсненні нормотворчої та управлінської діяльності Голови Національної асоціації адвокатів України, Ради адвокатів України.

Інші висновки та пропозиції можуть бути враховані при здійсненні функцій Національної асоціації адвокатів України.

В практичній діяльності Національної асоціації адвокатів України, Ради адвокатів України враховані результати наукового дослідження Каденко О.О., яка є членом Ради адвокатів України, заступником голови Комітету Національної асоціації адвокатів України з питань антикорупційної політики та комплаєнсу, членом інших утворень асоціації, в частині, яка здобула колегіального затвердження (прийняття) Радою адвокатів України або утворень Національної асоціації адвокатів України.

Висновок: результати дисертаційного дослідження Каденко О.О. є актуальними та можуть бути використані для вдосконалення діяльності Національної асоціації адвокатів України, Ради адвокатів України та інших органів адвокатського самоврядування.

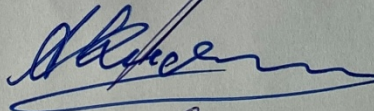
Голова
Національної асоціації
адвокатів України,
Ради адвокатів України

Л.П. Ізовітова

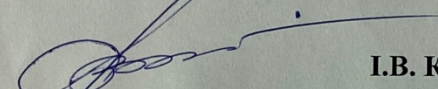
Заступник голови
Ради адвокатів України

В.А. Гвоздй

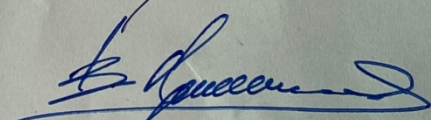
Заступник голови
Ради адвокатів України

О.І. Кухар

Секретар
Ради адвокатів України

І.В. Колесников

Керівник Секретаріату
НААУ, РАУ

В.В. Красник

ЗАТВЕРДЖУЮ

Голова
Ради адвокатів Хмельницької області
Вагіна Н.А.

" 01 "

2022 р.

АКТ

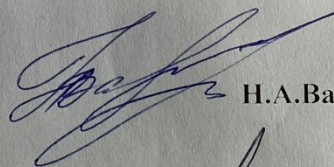
про впровадження результатів дисертаційного дослідження
Каденко О.О. у діяльність Ради адвокатів Хмельницької області

Комісія у складі: Голови Ради адвокатів Хмельницької області Вагіної Н.А., заступника Голови ради адвокатів Хмельницької області Сітнікова А.В., члена ради адвокатів Хмельницької області Возняк А.Г. склала цей Акт про те, що комісією розглянуто результати дисертаційного дослідження Каденко О.О. на тему: «Правовий статус Національної асоціації адвокатів України» на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 Право (12.00.10 - судоустрій; прокуратура та адвокатура).

Комісія вважає, що висновки та пропозиції О.О. Каденко мають високу практичну значимість. У практичній діяльності Ради адвокатів Хмельницької області враховані результати наукового дослідження О.О. Каденко, яка є членом Ради адвокатів України – представником від Хмельницької області, а також членом Комітету захисту прав адвокатів та гарантій адвокатської діяльності при Раді адвокатів Хмельницької області.

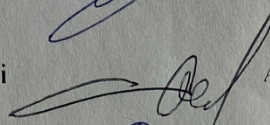
Результати дисертаційного дослідження О.О. Каденко є актуальними та можуть бути використані для вдосконалення діяльності органів адвокатського самоврядування України.

Голова
Ради адвокатів Хмельницької області

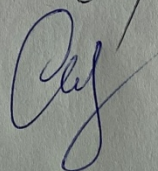
Н.А.Вагіна

Заступник голови
Ради адвокатів Хмельницької області

А.В. Сітніков

Член
Ради адвокатів Хмельницької області

А.Г. Возняк

НАЦІОНАЛЬНА АСОЦІАЦІЯ
АДВОКАТІВ УКРАЇНИ
РАДА АДВОКАТІВ
ОДЕСЬКОЇ ОБЛАСТІ

UKRAINIAN NATIONAL
BAR ASSOCIATION
ODESA REGIONAL
BAR COUNCIL

65000, м. Одеса, вул. Жуковського, 14, прим. 202
tel. +38 (048) 722 30 75, +38 (048) 722 49 80
email: y.bronze@unba.org.ua, web site: www.unba.org.ua

room 202, 14 Zhukovskoho Street, Odessa, 65000 Ukraine
phone +38 (048) 722 30-75, +38 (048) 722 49-80
email: y.bronze@unba.org.ua, web site: www.unba.org.ua

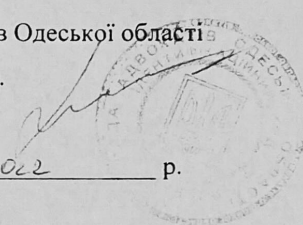
ЗАТВЕРДЖУЮ

В.о. голови

Ради адвокатів Одеської області

Джабурія О.О.

« 03 » 08 2022 р.

АКТ

про впровадження результатів дисертаційного дослідження

Каденко Оксани Олегівни

у діяльність Ради адвокатів Одеської області

Комісія у складі: в.о. голови Ради адвокатів Одеської області О.О. Джабурії, заступника голови Ради адвокатів Одеської області О.О. Козлова, голови Комітету захисту професійних прав адвокатів та реалізації гарантій адвокатської діяльності Ради адвокатів Одеської області В.І. Семенова склала цей Акт про те, що комісією розглянуто результати дисертаційного дослідження Каденко Оксани Олегівни «Правовий статус Національної асоціації адвокатів України» на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право».

Комісія вважає, що висновки та пропозиції О.О. Каденко мають високу практичну значимість.

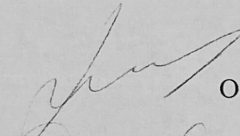
Результати наукового дослідження О.О. Каденко «Правовий статус Національної асоціації адвокатів України» обговорювалися на засіданнях Ради адвокатів Одеської області та Комітету захисту професійних прав адвокатів та

реалізації гарантій адвокатської діяльності. Під час засідань О.О. Каденко виступала з конкретними науковими пропозиціями, що стосуються різних аспектів правового статусу Національної асоціації адвокатів України (системи органів та утворень НААУ, організаційно-правового забезпечення діяльності НААУ тощо). Особливої уваги О.О. Каденко звернула на повноваження НААУ з захисту прав та законних інтересів адвокатів.

За результатами обговорення наукового дослідження «Правовий статус Національної асоціації адвокатів України», пропозиції О.О. Каденко були враховані Радою адвокатів Одеської області та впроваджені у діяльність Комітету захисту професійних прав адвокатів та реалізації гарантій адвокатської діяльності Ради адвокатів Одеської області.

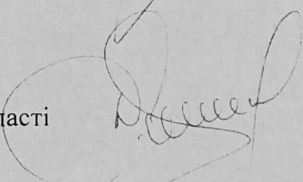
В.о. голови

Ради адвокатів Одеської області

О. О. Джабурія

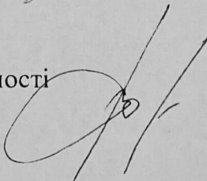
Заступник

Голови Ради адвокатів Одеської області

О. О. Козлов

Голова Комітету

захисту професійних прав адвокатів
та реалізації гарантій адвокатської діяльності
Ради адвокатів Одеської області

В. І. Семенов

ЗАТВЕРДЖУЮ

Ректор Національного університету

«Одеська юридична академія»

проф. В. Є. Загородній

22 року

АКТ

**про впровадження наукових розробок дисертаційного дослідження
на здобуття наукового ступеня доктора філософії О. О. Каденко
за темою: «Правовий статус Національної асоціації адвокатів України»
у навчальну та науково-дослідну діяльність
Національного університету «Одеська юридична академія»**

Акт складено комісією у складі:

Голова: перший проректор Національного університету «Одеська юридична академія», д.ю.н., професор М.Р. Аракелян.

Члени комісії: завідувач кафедри організації судових, правоохоронних органів та адвокатури, д.ю.н., професор Н.М. Бакаянова, професор кафедри організації судових, правоохоронних органів та адвокатури, д.ю.н., професор М.В. Косюта, в.о. декана факультету адвокатури Національного університету «Одеська юридична академія», к.ю.н., доцент Є.С. Хижняк.

Комісією було проведено роботу по визначенню фактичного впровадження результатів наукового дослідження О.О. Каденко у навчальний процес та науково-дослідну діяльність Національного університету «Одеська юридична академія».

Комісія розглянула наукові публікації О.О. Каденко: Каденко О. О. Функції Національної асоціації адвокатів України. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. Сер.: Юриспруденція. 2019. №

38. С. 202-206. URL: <http://www.vestnik-pravo.mgu.od.ua/archive/juspradenc38/48.pdf>; Kolomiets V. State Management in the Area of Ensuring the Security of the Court and Participants in Legal Procedures / V. Kolomiets, T. Lukianenko, D. Lazareva, N. Bakaianova, O. Kadenko. *Journal of Security & Sustainability Issues*. EBSCO Industries, 2020. V. 10 (1). P. 73-89.

За результатами проведеної роботи комісією встановлено:

1. Теоретичні та практичні питання теми дисертації О.О. Каденко досліджувалися у межах плану науково-дослідної роботи кафедри організації судових, правоохоронних органів та адвокатури Національного університету «Одеська юридична академія» «Шляхи вирішення проблем судової влади, правоохоронних органів та адвокатури в умовах євроінтеграції України» на 2016–2020 роки як складова плану науково-дослідної роботи Національного університету «Одеська юридична академія» «Стратегія інтеграційного розвитку України: правовий та культурний вимір» на 2016–2020 роки (державний реєстраційний номер 0116U001842).

2. Сформульовані у наукових працях висновки та пропозиції щодо правового статусу Національної асоціації адвокатів України використовуються під час проведення лекційних та семінарських занять з навчальних дисциплін «Адвокатура України», «Історія адвокатури», «Актуальні проблеми правового регулювання адвокатської діяльності» тощо.

3. Положення щодо деяких аспектів правового статусу Національної асоціації адвокатів України доповідалися на IX міжнародній науково-практичній конференції «Адвокатура: минуле, сучасність та майбутнє» 15 листопада 2019 р., Міжнародній науково-практичній конференції «Правове життя сучасної України» 15 травня 2020 р., Науково-практичній конференції «Антикорупційні органи: проблеми становлення, розвитку та взаємодії

розвитку» 09 квітня 2021 р., Міжнародній науково-практичній конференції «Наука та суспільне життя України в епоху глобальних викликів людства у цифрову еру (з нагоди 30-річчя проголошення незалежності України та 25-річчя прийняття Конституції України)» 21 травня 2021 р., XI Міжнародній науково-практичній конференції «Адвокатура: минуле, сучасність та майбутнє» 12 листопада 2021 р., які були проведені в Національному університеті «Одеська юридична академія».

Голова комісії:

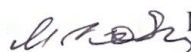

Аракелян М. Р.

Члени комісії:

Хижняк Є. С.

Косюта М. В.

Бакаянова Н. М.